

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
АСУУЛГЫН ЦАГ

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

№64

УЛААНБААТАР
2026

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны хаврын ээлжит чуулган
/2026.3.15 - 2026.7.01/

№ 64

Улаанбаатар хот
2026 он

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙД НЯМ-ОСОРЫН УЧРАЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫ ХУГАЦААНД ЗОХИОН БАЙГУУЛАГДСАН 3 УДААГИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ААР УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН АСУУЛТАД МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙД Н.УЧРАЛ ХАРИУЛЖ, МЭТГЭЛЦЭЭНД ОРОЛЦОВ.

1. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиас:- Улсын Их Хурлын асуулгын цаг	4-5
2. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны хаврын ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-т Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуулт асуусан Улсын Их Хурлын гишүүдийн мэдээлэл	6-7
3. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 03 дугаар сарын 27-ны өдөр /Баасан гараг/-ийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн товч тэмдэглэл	8
4. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 03 дугаар сарын 27-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-т Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуух Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуултууд	9-11
5. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 04 дүгээр сарын 24-ний өдөр /Баасан гараг/-ийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн товч тэмдэглэл	12
6. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 04 дүгээр сарын 24-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-т Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуух Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуултууд	13-21
7. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы 2026 оны 04 дүгээр сарын 24-ний өдрийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн дэлгэрэнгүй тэмдэглэл	22-63
8. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 05 дугаар сарын 29-ний өдөр /Баасан гараг/-ийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн товч тэмдэглэл	64
9. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 05 дугаар сарын 29-ний өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-т Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуух Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуултууд	65-72
10. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы 2026 оны 05 дугаар сарын 29-ний өдрийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн дэлгэрэнгүй тэмдэглэл	73-111
11. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдөр /Баасан гараг/-ийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн товч тэмдэглэл	112
12. Монгол Улсын Их Хурлын 2026 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдрийн чуулганы нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-т Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуух Улсын Их Хурлын гишүүдийн асуултууд	113-118
13. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы 2026 оны 06 дугаар сарын 26-ны өдрийн нэгдсэн хуралдааны “Улсын Их Хурлын асуулгын цаг”-ийн дэлгэрэнгүй тэмдэглэл	119-147

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛИАС:

2025 оны 7 сарын 09 өдөр

Төрийн ордон, Улаанбаатар хот

9 дүгээр зүйл.Хуралдаанд асуулт асуух, үг хэлэх журам

9.9.Хуралдаан даргалагч урьдчилан мэдэгдэж, дараалалд орсон гишүүдийн нэрсийн дагуу асуулт асуух, үг хэлэх зөвшөөрөл өгөх ба асуулт асуух, үг хэлэх гишүүдийн нэрс ирцэд бүртгэгдсэн дарааллаар эрэмбэлэгдэнэ. Хуралдаан даргалагч зөвшөөрөл өгөхийн өмнө энэ зүйлд заасан журмыг баримтлахыг сануулна.

112 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын асуулгын цаг

112.1.Ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн Баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан гишүүдээс Ерөнхий сайдад хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт, улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн төлөв байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна.

112.2.Гишүүд Ерөнхий сайдад тавих асуултаа асуулга болохоос 7 хоногийн өмнө Улсын Их Хурлын даргад бичгээр хүргүүлэх бөгөөд ирүүлсэн асуултыг нэгтгэн Улсын Их Хурлын дарга Ерөнхий сайдад ажлын 2 өдрийн дотор хүргүүлж, асуултыг Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудсанд байршуулна.

112.3.Улсын Их Хурлын асуулга, түүнд өгөх Ерөнхий сайдын хариултыг Байнгын хорооны хуралдаанаар урьдчилан хэлэлцэхгүй.

112.4.Улсын Их Хурлын асуулгын цагт Ерөнхий сайд өөрөө биечлэн хариулт өгөх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд холбогдох Засгийн газрын гишүүн нэмэлт хариулт өгч болно.

112.5.Улсын Их Хурлын асуулгын нийт хугацаа 2 цагаас хэтрэхгүй. Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авах хугацаа цөөнхийн бүлэгт 75 минутаас, олонхын бүлэгт 15 минутаас, цөөнхийн гишүүдэд 30 минутаас хэтрэхгүй байна.

112.6.Цөөнхийн бүлэгт оногдсон хугацааны хоёрны нэг хүртэлх хугацааг тухайн бүлгийн дарга, эсхүл бүлгээс томилогдсон гишүүний цуварсан асуултаар эхлүүлж мэтгэлцүүлнэ. Үлдсэн хугацаанд цөөнхийн бүлгийн бусад гишүүн асуулт асууж, хариулт авна.

112.7.Энэ хуулийн 112.6-д заасан бүлгийн цуварсан асуултын тоог 9-өөс хэтрүүлэхгүй байна

112.8.Ерөнхий сайдаас асуулт асуух, үг хэлэх хугацаа 2 минутаас хэтрэхгүй байх бөгөөд 1 удаа 1 минутаас хэтрэхгүй хугацаагаар нэмэлт асуулт асууж, үг хэлж болно. Хариулт өгөх хугацаа 2 минутаас хэтрэхгүй байх бөгөөд нэмэлт тайлбар өгөх хугацаа 1 удаа 1 минутаас хэтрэхгүй байна.

112.9.Асуулт, хариултыг тусгайлан бэлтгэсэн индрээс асууж, хариулна.

112.10.Цаг үеийн шинжтэй тулгамдсан асуудлаар Ерөнхий сайд Улсын Их Хуралд мэдээлэл хийх шаардлагатай гэж үзвэл энэ зүйлд зааснаас өөр цаг, өдөрт хийж болно. Ерөнхий сайдын мэдээлэлтэй холбогдуулан гишүүн асуулт асуух, үг хэлэхэд энэ хуулийн 9.17-д заасныг баримтална.

---o0o---

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ ХАВРЫН ЭЭЛЖИТ ЧУУЛГАНЫ НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ
“УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-Т МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙДААС АСУУЛТ АСУУСАН
УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН МЭДЭЭЛЭЛ

Улсын Их Хурлын асуулгын цаг					
Огноо	2026 оны 3 дугаар сарын 27-ны өдөр	2026 оны 4 дүгээр сарын 24-ний өдөр	2026 оны 5 дугаар сарын 29-ний өдөр	2026 оны 6 дугаар сарын 26-ны өдөр	
Нэг. Монгол Улсын Их Хурал дахь АН-ын бүлгийн гишүүд					
1	Асуулт ирүүлээгүй	Үндсэн асуулт: Авлигажуулсан Монгол	Үндсэн асуулт: Данхар төр-Дарамтат татвар	Үндсэн асуулт: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу?	
		О.Цогтгэрэл	О.Цогтгэрэл	О.Цогтгэрэл	
2		Ц.Баатархүү	Ц.Баатархүү	Ц.Баатархүү	
3		Д.Батбаяр	Д.Батбаяр	П.Батчимэг	
4		Ш.Бямбасүрэн	Г.Ганбаатар	Б.Жаргалан	
5		А.Ганбаатар	С.Ганбаатар	Ц.Мөнхтуяа	
6		Б.Жаргалан	Г.Очирбат	Р.Сэддорж	
7		Л.Мөнхбаясгалан	Г.Хосбаяр	Д.Цогтбаатар	
8		Г.Очирбат	Д.Цогтбаатар	С.Цэнгүүн	
9		Ө.Шижир	Ө.Шижир	Ө.Шижир	
10		С.Эрдэнэболд	С.Эрдэнэболд	С.Эрдэнэболд	

Хоёр. Монгол Улсын Их Хурал дахь МАН-ын бүлгийн гишүүд				
1	Д.Ганмаа	О.Саранчулуун	Х.Баасанжаргал	Л.Соронзонболд
2	Г.Лувсанжамц	Д.Энхтүвшин	О.Номинчимэг	Ж.Галбадрах
3	Д.Энхтүвшин	М.Энхцэцэг	О.Саранчулуун	-
4			Д.Энхтүвшин	-
Гурав. Цөөнхийн гишүүд				
ХҮН намын зөвлөл				
1	П.Ганзориг	П.Ганзориг	Б.Мөнхсоёл	Г.Уянгахишиг
2	-	Б.Мөнхсоёл	-	Л.Энхнасан
Үндэсний эвсэл				
1	Н.Номтойбаяр	Асуулт ирүүлээгүй	Асуулт ирүүлээгүй	Асуулт ирүүлээгүй
Иргэний зориг ногоон нам				
1	Асуулт ирүүлээгүй	Б.Батбаатар	Б.Батбаатар	Асуулт ирүүлээгүй
2		М.Нарантуяа-Нара	М.Нарантуяа-Нара	

--oOo--

НЭГ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

1.1.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 03 ДУГААР САРЫН 27-НЫ ӨДӨР /БААСАН ГАРАГ/-ИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Чуулганы нэгдсэн хуралдааны гишүүдийн ирц хүрээгүй тул Улсын Их Хурлын асуулгын цаг цуцлагдсан.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Г.Занданшатар үүрэг ажлаа өгөх болсонтой холбогдуулан 2026 оны хаврын ээлжит чуулганы 3 дугаар сарын 27-ны өдрийн нэгдсэн хуралдааныг завсарлуулсан тул Улсын Их Хурлын асуулгын цагийг цуцалсан болно.

Хуралдааны бэлтгэл ажлын хангах хүрээнд Улсын Их Хурлын гишүүдээс Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуух асуултаа хуулийн хугацаанд ирүүлсэн бөгөөд асуултыг Ерөнхий сайдад хүргүүлж, цахим хуудаснаа байршуулсан болно.

“Улсын Их Хурлын асуулгын цаг” мэтгэлцээн цуцлагдав.

1.2.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 03 ДУГААР САРЫН 27-НЫ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-Т МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙДААС АСУУХ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН АСУУЛТУУД

№	Улсын Их Хурлын гишүүн	Асуулт
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН БҮЛЭГ		
1	Д.Ганмаа	Хууль тогтоомжийн биелэлтийн хүрээнд: Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн 30 дугаар зүйлийн 30.4 дэх хэсэгт “Ажил олгогч, хуулийн этгээд дотооддоо хэрэгжүүлэх байгууллагын хүүхэд хамгааллын бодлогыг баталж, хэрэгжилтийг хангаж ажиллана” гэж, 52 дугаар зүйлийн 52.7 дахь хэсэгт “Хуулийн этгээд өөрийн цалингийн нийт сангийн нэгээс доошгүй хувьтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн хөрөнгийг жил бүр хүүхэд хамгааллын бодлого, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 43.3-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, хүүхдэд ээлтэй, таатай орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх хүүхдийн эрх, хүүхэд хамгааллын чиглэлээр сургалт, нөлөөллийн ажил зохион байгуулахад зарцуулна.” гэж заасан. Үндсэндээ хүүхэд хамгааллын бодлогыг бүх төрлийн байгууллага баталж, хэрэгжүүлэх шаардлагатай байдаг. ХЭҮК-ын Монгол Улс дахь хүний эрхийн нөхцөл байдлын тухай 24 дэх илтгэлдээ үе тэнгийн дээрэлхэлт, хүүхдийн хүчирхийлэл цахим орчинд эрчимтэй шилжсэнтэй холбоотойгоор цахим орчинд жендерт суурилсан хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг хөндсөн. Үүнд: Хүүхэд хамгааллын тухай хуульд заасан бүх шатны боловсролын байгууллага, насан туршийн суралцахуйн төв, сүм, хийдийн шашны сургууль, хүүхэд хамгааллын бодлого түүнийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөтэй байх, хуулийн хэрэгжилтийг хангах, зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч хяналт тавих гэж бий. Өнөөдрийн байдлаар улсын хэмжээнд хэдэн байгууллага, хуулийн этгээд хүүхэд хамгааллын бодлого батлуулж, хуулийн хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байгаа вэ? Хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих механизмыг хэрхэн бүрдүүлэх вэ?

2	Г.Лувсанжамц	Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хүрээнд: 1.Монгол Улсын Засгийн газрын 2025 оны 158 дугаар тогтоолоор 2026 оныг “Боловсролыг дэмжих жил” болгон зарласантай холбогдуулан, УИХ-ын 2024 оны 08 сарын 27-ны өдрийн 21 дүгээр тогтоолоор баталсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөртэй хэрхэн уялдаж хэрэгжихээр төлөвлөгдсөн, мөн бодит үр дүнг хэмжих ямар хэмжигдэхүйц зорилт, шалгуур үзүүлэлтүүд (KPI) тусгагдсан бэ? 2.“Боловсролыг дэмжих жил”-ийн хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, төсөл, хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлэх зорилгоор 2026 оны улсын төсөвт ямар хэмжээний санхүүжилт тусгагдсан, энэ нь шинэ бодлого, санаачилгыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн эсэх, эсвэл өмнөх үйл ажиллагааг өргөтгөсөн хэлбэртэй байгаа эсэх талаар мэдээлэл өгнө үү. 3.“Боловсролыг дэмжих жил”-ийн хүрээнд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж буй арга хэмжээ, бодлогын үр дүн багш, суралцагч нарт ямар бодит өөрчлөлт, үр дүн авчрахыг хэрхэн тодорхойлж, хэмжихээр төлөвлөсөн талаар мэдээлэл өгнө үү. 4.Монгол Улс болон Азийн хөгжлийн банк хоорондын санхүүжилтийн хүрээнд хэрэгжих “Эдийн засгийн хүндрэлийн үед боловсролын чанар, хүртээмжийг сайжруулах-2 дахь нэмэлт” төслийн 130.0 ам.долларын санхүүжилтээр баригдахаар төлөвлөсөн 32 сургууль, 9 цэцэрлэгийн жагсаалт буюу байршлыг шинэчилсэн эсэх, хэрэв шинэчилсэн бол ямар шалгуур, үндэслэлд тулгуурлан өөрчлөлт оруулсан, мөн эдгээр өөрчлөлт нь бодит хэрэгцээ, ачааллын судалгаатай хэрхэн нийцэж байгаа талаар мэдээлэл өгнө үү.
3	Д.Энхтүвшин	Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн “3.2.2.4. Төрийн байгууллагуудаас зөвшөөрөл олгох үйл ажиллагааг бүрэн цахимжуулж, зөвшөөрлийн нэгдсэн платформыг эхлүүлнэ.” гэж заасан. Зөвшөөрлийн нэгдсэн платформ ашиглалтад орсон боловч зарим төрийн байгууллагууд одоо болтол нэгдэхгүй байна. Эдгээр байгууллагуудыг зөвшөөрлийн нэгдсэн системд хэзээ бүрэн холбох вэ? Мөн хөтөлбөрийн 3.2.2.15-д “Экспортын гол бүтээгдэхүүнүүдийн зах зээлд нэвтрэх, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлж, бүтээгдэхүүний гадаад экспортыг нэг цонхны бодлогоор дэмжинэ.” гэсэн зорилтын хүрээнд хийгдэж буй ажлуудын талаар мэдээлэл өгөхийг хүсье. Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн Хавсралт 2-ын 13-т заасан “Зах зээл дэх төрийн оролцоог бууруулах” зорилтын хүрээнд хувийн хэвшлийн нэмэгдэл өртгийн ДНБ-д эзлэх хувийг 2023 онд 76,2 хувь байсныг, жил бүр нэг хувиар нэмэгдүүлж 2028 онд 80 хувьд хүргэх зорилтыг тавьсан. 2025 онд энэ үзүүлэлт хэдэн хувьд хүрсэн бэ? Энэ зорилтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд хийхээр төлөвлөж байгаа арга хэмжээнүүд?

ХҮН НАМЫН ЗӨВЛӨЛ		
4	П.Ганзориг	1. Макро эдийн засаг болон төсвийн талаар: - Дэлхийн геополитикийн нөхцөл байдлын асуудалтай холбоотой Монгол Улсын эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллүүд юу байна вэ? Үүнтэй холбоотой ямар бодлого баримталж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна вэ? - 2026 оны төсвийн орлого, зардлын гүйцэтгэлийн төсөөлөл; - инфляц /шатахууны үнэ/, иргэдийн бодит орлогыг тогтвортой байлгах, хамгаалах тал дээр хэрэгжүүлж буй бодлого, чиглэл 2. Зээлийн хүүг бууруулах асуудлын талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүдийн талаар: - Тухайлбал банкны салбарын төвлөрөл өндөр байгаа нь хүү буурахгүй байх нэг шалтгаан болж байна. Өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэхийн тулд гадаадын банк оруулах, эсвэл зах зээлийн бүтэц өөрчлөх бодлого бий юу? Хэзээнээс хэрэгжиж эхлэх вэ? 3. Үндэсний баялгийн сангийн хөрөнгийг улс төрөөс ангид байлгаж, мэргэжлийн удирдлагын тогтолцоонд шилжүүлэн үр өгөөжтэйгөөр өсгөх чиглэлээр Засгийн газар хэзээнээс, ямар үе шаттайгаар ажиллаж эхлэх вэ? - Мөн УИХ-аас баталсан "Оюу толгой бүлэг ордын ашиглалтад Монгол Улсын эрх ашгийг хангуулах тухай" 120 дугаар тогтоолын хэрэгжилттэй холбоотой хэлэлцээрийн үйл явц одоогоор ямар шатанд явж байна вэ? Тус хэлэлцээрээс гарах бодит үр дүнг хэзээнээс гарах вэ?
ҮНДЭСНИЙ ЭВСЭЛ		
5	Н.Номтойбаяр	Монгол Улсын эдийн засаг өсөж байна гэж Засгийн газар мэдээлж байгаа ч бодит байдал дээр энэ өсөлтийн үр өгөөж хэдэн хувьтай байна вэ? Тэгвэл олонх иргэд эдийн засгийн өсөлтөөс яагаад хүртэж чадахгүй байна вэ?

--oOo--

ХОЁР. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

2.1.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 24-НИЙ ӨДӨР /БААСАН ГАРАГ/-ИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын асуулгын цагтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Тэргүүн дэд дарга Ж.Бямбадулам, Хяналт шалгалтын газрын дарга Д.Энхбат, Байнгын хороодын асуудал эрхлэх газрын дарга Б.Хатантуул, Хяналт шалгалтын газрын ахлах зөвлөх Ч.Онончимэг, ахлах референт Д.Энхмаа нар байлцав.

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.1-д “Ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн Баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан гишүүдээс Ерөнхий сайдад хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт, улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн төлөв байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна.”, 112.5-д “Улсын Их Хурлын асуулгын нийт хугацаа 2 цагаас хэтрэхгүй. Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авах хугацаа цөөнхийн бүлэгт 75 минутаас, олонхын бүлэгт 15 минутаас, цөөнхийн гишүүдэд 30 минутаас хэтрэхгүй байна.” гэж тус тус заасныг танилцуулав.

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал нарыг чуулганы танхимын голд тусгайлан бэлдсэн индэрт урив.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.6-д заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгээс Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэл, Г.Очирбат, С.Эрдэнэболд, Ө.Шижир, Л.Мөнхбаясгалан, Ш.Бямбасүрэн, Д.Батбаяр, Ц.Баатархүү, Б.Жаргалан, Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгээс Улсын Их Хурлын гишүүн Д.Энхтүвшин, О.Саранчулуун, Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүдээс Улсын Их Хурлын гишүүн М.Нарантуяа-Нара, Б.Мөнхсоёл, П.Ганзориг, Б.Батбаатар нарын тавьсан асуултад Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын асуулгын цагт Улсын Их Хурал дахь олонх, цөөнхийн бүлгийн гишүүд болон Улсын Их Хурлын цөөнхийн гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авч дууслаа.

Уг асуудлыг 15 цаг 58 минутад хэлэлцэж дуусав.

2.2.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 24-НИЙ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-Т МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙДААС АСУУХ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН АСУУЛТУУД

№	Улсын Их Хурлын гишүүн	Асуулт
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ АРДЧИЛСАН НАМЫН БҮЛЭГ		
1	О.Цогтгэрэл	Сэдэв: Авлигажуулсан Монгол · Та Монгол Улсын Ерөнхий сайдын хувьд авлигыг бууруулж чадах уу?
2	Ц.Баатархүү	Сэдэв: Авлигажсан Монгол 1.Авлигатай тэмцэх талаар олон бодлого яригддаг ч бодит үр дүн сул байна. Та ойрын 1-2 жилд авлигыг бууруулсан гэдгийг нотлох 3 тодорхой үзүүлэлт, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх хугацаа, мөн хариуцлага хүлээх албан тушаалтнуудыг нэрлэж өгч чадах уу?
3	Д.Батбаяр	Сэдэв: Авлигажсан Монгол 1.Олон улсын авлигын индексээр Монголын авлигын үзүүлэлт ийнхүү “дээд амжилт” тогтоож байгаад гол үүрэг гүйцэтгэсэн нөхцөл байдлын талаар мэдээлэл өгнө үү. 2.Засаг захиргааны анхан болон дунд шатны нэгжид ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчид холбогдсон авлигын хэргүүдийн талаар мэдээлэл өгнө үү.
4	Ш.Бямбасүрэн	Сэдэв: Авлигажсан Монгол 1.Авлига, албан тушаалын хэрэгт холбогдсон, шүүхээр ял шийтгүүлсэн төрийн өндөр дээд албан тушаалд ажиллаж байсан хүмүүс нам, улс төр, төрийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцоотой байх нь төрд, хууль тогтоох байгууллагад итгэх иргэдийн итгэл сулрах үндэс болж байгаа гэдэгтэй та санал нийлэх үү? Энэ асуудал дээр таны байр суурь? 2.Улс төрд нөлөө бүхий этгээдийн зүгээс арилжааны банкаар хийгдэж байгаа сэжигтэй гүйлгээг шалгадаг, мэдээлэлдэг бүтэц Монголбанк дээр байгаа. Үүнийг Санхүүгийн мэдээллийн алба гэдэг. Арилжааны банкнуудаас хэчнээн тохиолдол СМА-д мэдээлэгдээд хэчнээнийг нь шалгаж, нягталсан бэ гэдэг тоо мэдээ байна уу? Үндэслэлгүй хөрөнгөжсөн байж болзошгүй улс төрд нөлөө бүхий этгээдийг илрүүлэх, шалгах энэ мэт үйл ажиллагаа Монгол Улсад ямар хэмжээнд хэрэгжиж байна вэ?

5	А.Ганбаатар	Сэдэв: Авлигажуулсан Монгол 1.Транспэрэнси Интернэшнл байгууллагын 2025 оны Авлигын төсөөллийн индекс-т Монгол Улс 31 оноотойгоор 182 орноос 124 дүгээр байрт орж, өмнөх оноос 10 байр ухарчээ. 10 байр ухрах болсон гол шалтгаанд авлигын талаар ил болсон мэдээлэл болон хариуцлага тооцох явцын хоорондын зөрүү асар их хэвээр байна гэж дүгнэжээ. Иймд олон нийтэд ил болсон авлига, хулгайн хэргүүд хэзээ шийдэгдэх вэ, түүнд нэр холбогдсон улс төрчид хэзээ хариуцлага хүлээж, төрд учирсан хохирол хэзээ төлөгдөх вэ?
6	Б.Жаргалан	Төсөл хөтөлбөрийн төсвийг үндэслэлгүй өсгөдөг “авлигын шимтгэл”-ийн талаар Таны бодол?
7	Л.Мөнхбаясгалан	Сэдэв: Авлигажсан Монгол · Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт холбогдсон болон ял шийтгэгдсэн этгээдүүдийг төрийн албанд томилон ажиллуулах нь зөв үү?
8	Г.Очирбат	Сэдэв: Авлигажсан Монгол 1.Та авлигыг дээд шатанд удирдаж, дунд, доод шатанд хэрэгжүүлдэг тогтолцоо Монгол Улсад бий болсон гэдэгтэй санал нэгдэх үү? 2.Танд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх 2 жил гарангын хугацаа байна. Энэ хугацаанд Монгол Улсын авлигын индексийг яг хэдэн хувиар бууруулж чадах вэ? 3.Та авлигатай тэмцдэг Засгийн газар бүрдүүлж чадсан гэж үздэг үү. Танай Засгийн газраас хэн нэгэн сайд авлига, албан тушаалын хэргийн асуудалтай холбогдвол та шууд огцорч чадах уу?
9	Ө.Шижир	Нэг. Эрүүгийн хуулийн Хоринхоёрдугаар бүлгийн хэрэгжилт. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг зүйлчилсэн байдаг бөгөөд тус бүлэгт Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Авлигын эсрэг хуульд заасан албан тушаалтнаас гадна хахууль өгсөн этгээд, хуулийн этгээдийг хамруулсан. Дээрх тодорхой хуулийн үйлчлэлд хамаарч буй этгээдүүдэд холбогдуулан гэмт хэрэг шалган шийдвэрлэх байгууллагуудад ирүүлсэн гомдол мэдээллийн тоо болон хэрэгжилт, шийдвэрлэлтийн талаар сүүлийн 10 жилийн судалгаа, үр дүнгийн тайлан мэдээллийг багцлан танилцуулна уу. Хоёр.Нийгэмд дуулиан тарьсан авлига, албан тушаалын гэмт хэргүүдийн шийдвэрлэлт.

	Сүүлийн 10 жилд Төрийн эрх барих дээд байгууллагын сонгуульд Монгол Ардын Нам хэт олонх, олонхын байр суурийг авч 6 дахь Засгийн газраа байгуулан ажиллаж байна. Энэ хугацаанд нийгмийн бухимдлыг өдөөж туйлд нь хүргэсэн хэдэн тэрбум, их наядын авлига, хулгайн хэргүүд ээлж дараалан хэвлэл мэдээллийн хэрэгслүүдээр ил болсон. Улсын төсөв, инфляц, дарга нарын тансаглал сүүлийн 10 жилд үлэмж өссөн боловч иргэдийн амьжиргаа, худалдан авах чадвар, цалин, тэтгэвэр, төгрөгийн ханш уялдан өссөнгүй. Харин тухайн цаг үе, улс төрийн үзэгдэл байсан мэт дуулиант хэдэн тэрбум, их наядын гэмт хэрэг, хулгайн асуудал замхран алга болсоор байна. Авлигатай тэмцэх чиг үүрэг бүхий хэрэг хянан шийдвэрлэх байгууллага нь улс төрийн захиалгатай мэдэгдэл хийдэг, бага хэмжээний буюу хэдэн арав, зуун сая төгрөгийн хурган дарга нарын гэмт хэргийг илрүүлдэг хэр нь хэдэн тэрбум, их наядын улс төрчдийн хулгай, гэмт хэргийг илрүүлж чаддаггүй болсон байна. Иймээс доор нэр дурдсан авлига, хулгайн гэмт хэргүүд хэрхэн шийдвэрлэгдэж, хэдэн төгрөгийн хохирлыг улсад буцаан барагдуулсан, хэдэн албан тушаалтан хариуцлага хүлээсэн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгнө үү. Төрийн нууцад авсан нүүрсний хулгайн гэрээнүүд: 1. Нүүрсний 9 оффтэйк гэрээ- 2022 онд Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл; 2. Нийт нүүрсний 38 оффтэйк гэрээ; 3. Нүүрсний нууц гэрээ /39 нууц гэрээ гэх/; Бусад хулгайн хэргүүд: 1. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сан; 2. Хөгжлийн банк; 3. Нийгмийн даатгалын сангийн хулгай; 4. Эрдэнэт үйлдвэр; 5. Төмөр зам, нүүрсний оффтэйк; 6. Ногоон автобус; 7. Боловсролын зээлийн сан; 8. Ковидын үеийн худалдан авалтууд.
--	---

		Гурав.Шүгэл үлээгчийг хамгаалах эрх зүйн зохицуулалт хэрэгжиж байна уу? Монгол Улсын холбогдох хууль, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр зэрэг бодлогын баримт бичигт шүгэл үлээгчийг хамгаалах тухай зохицуулалт бий. Гэвч нийтийн албан тушаалтны дарамт, шахалтын улмаас бизнес эрхлэгчид, хувь хүн хахууль өгөх тохиолдол бодитоор оршсоор байна. Бизнесийн тасалдалгүй үйл ажиллагаагаа явуулах нөхцөл боломж, зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд тодорхой дарамт шахалтын дор хахууль өгөх явдал амь бөх байна. Уг асуудлаас үүдэн тодорхой дарамтын улмаас хахууль өгсөн бол Эрүүгийн хуулийн 22.5-д заасан “Хахууль өгөх” гэмт хэргээс хэрхэн салгаж хэрэг хянах, мөрдөн байцаах ажиллагаа хийгдэх вэ? Шүгэл үлээгчийг хамгаалах бодлого бодитоор хэрэгжиж байгаа юу? Дээрх гурван асуудлыг шийдвэрлэх талаар Засгийн газарт бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зорилт үйл ажиллагааны төлөвлөгөө байгаа эсэх талаар мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганд танилцуулж, мөн бичгээр хариу ирүүлж өгөхийг Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас хүсэж байгаа тул уламжилж өгөхийг танаас хүсье.
10	С.Эрдэнэболд	1.Төрийн нэр барьж, эрх мэдэлд ойр бүлэглэлүүд төсөв, тендер, томилгоо, лиценз, төрийн өмчит компанийн шийдвэрийг өөрсдийн ашиг сонирхолд үйлчлүүлдэг “авлигажсан бүлэг”-ийн шинжтэй сүлжээ бий болсон гэж иргэд үзэж байна. Таны хувьд ийм бүлэглэл бодитоор оршиж байна гэж үзэж байна уу, үгүй юу? Хэрэв байна гэж үзэж байгаа бол Засгийн газар түүнийг задлахын тулд ямар улс төрийн шийдвэр, ямар бодит арга хэмжээ авах вэ? 2.Авлига ганц нэг албан тушаалтны асуудал биш, харин хамгаалалттай, нөлөөллийн, харилцан ашиг сонирхлын сүлжээ болсон үед улс төрийн хариуцлага хамгийн түрүүнд яригдах ёстой. Тэгвэл Ерөнхий сайд Та өөрийн танхим, эрх баригч нам, төрийн өмчит компаниуд, агентлагуудын хүрээнд ийм нөлөөллийн сүлжээ байхгүй гэдгийг улс төрийн хувьд хариуцлагатайгаар хэлж чадах уу? Эсвэл байгаа бол нэр бүхий салбар, түвшинд нь шалгаж, цэвэрлэх улс төрийн зориг танай Засгийн газарт байна уу? 3.Иргэдийн дунд “авлигажсан бүлэглэлүүд хууль, хяналтын байгууллага, улс төр, бизнесийн ашиг сонирхлыг нэгтгэж, хариуцлагаас мултардаг” гэсэн төрд үл итгэх байдал гүнзгийрч байна. Энэ нөхцөлд Ерөнхий сайдын хувьд авлигатай тэмцэх тухай ерөнхий үг биш, харин эрх мэдэл төвлөрсөн, ашиг сонирхлын сүлжээ болсон бүлэглэлүүдийг ил тод болгох, хөрөнгө орлогын зөрчлийг шалгах, томилгооны нөлөөллийг таслах, төрийн худалдан авалтыг нээлттэй болгох чиглэлээр яг ямар хугацаатай, хэмжигдэхүйц алхмууд хийх вэ?

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН БҮЛЭГ		
11	О.Саранчулуун	Асуудлын хүрээ: Хууль тогтоомжийн биелэлт 1.Монгол Улсыг 2026-2030 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийн 1.2.1.7 Ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх урт хугацааны тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ. Арга зам: Цочмог, цочмогдуу үеийн нөхцөл байдалд хариу үзүүлэх үйлчилгээг төрөлжүүлэх гэж заасан. Энэ ажил ямар явцтай байгаа вэ? Асуудлын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 1.“Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 2.1.1.25.Хөгжлийн бэрхшээлийн үйлдлийн чадамжийг тогтоох олон улсын аргачлалыг үе шаттайгаар нэвтрүүлж, салбар дундын нийгмийн үйлчилгээний нэр төрөл, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, мэдээллийн тэгш байдлыг хангана - Үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд 2025 оны 12 дугаар сард “Замын зураглал” боловсруулсан. Замын зураглалыг 3 яаманд 2026 оны 1 дүгээр сард хүргүүлсэн. Энэ жил Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам манлайлж “Үйл ажиллагааны төлөвлөгөө” боловсруулж, Засгийн газрын тогтоол гаргах ёстой. Энэ ажил ямар шатанд явж байгаа вэ? Асуудлын хүрээ: Тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт 1.2025 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдөр Төрийн ордонд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хэрэгжилт ба улсын төсөв: Санхүүгийн бодлогыг хүний эрхэд нийцүүлэх нь” үндэсний хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс анх удаа 2026 оны улсын төсөвт хувь нэмрээ оруулж, дуу хоолойгоо илэрхийлсэн билээ. Үүний нэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн оношилгооны тоног төхөөрөмж байсан. Энэ асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэсэн бэ? Асуудлын хүрээ: Бусад асуудал 1.Монгол Улсын Сангийн сайдын 2025 оны 6 дугаар сарын 2-ны өдрийн 112 дугаар тушаалаар Төсвийн зарим ангиллыг шинэчлэн баталсан билээ. Ангиллын дагуу Төсвийн ерөнхийлөн захирагчид үйл ажиллагаа төлөвлөдөг боловч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ялангуяа тэдний эрх ашгийг хамгаалдаг төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах дээр зардлын ангилал гаргахгүй хэвээр байна. Сангийн яам энэ тал дээр сургалт зохион байгуулж байгаа талаараа ярьж байсан билээ. 2027 оны Улсын төсөвт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, тэдний эрх ашгийг хамгаалдаг төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах талаар ямар зардлын ангилал тавьж, хэрхэн хамтран ажиллах гэж байгаа төлөвлөгөө хэлнэ үү? Асуултын хариуг бичгээр авна.

12	Д.Энхтүвшин	Асуудлын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Улс орны эдийн засаг, нийгэм 1.Өнөөдөр мөрдөгдөж байгаа Эрүүгийн хуулиар 34 гэмт хэрэгт хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулсан. Компанийн холбогдсон хэргийг шалгах явцад тодорхой харгалзах нөхцөлгүйгээр дансыг нь хаах, хөрөнгийн шилжилт хөдөлгөөнийг нь хязгаарладаг, үйл ажиллагааг нь түдгэлзүүлэх асуудлууд гардаг. Хуулийн этгээдэд холбогдох мөрдөн шалгах ажиллагааны процесс тодорхойгүй байгаа бөгөөд мөрдөгч, прокурорын санаачилгаар тодорхой хугацаагүй хэрэгждэг. Компанитай холбогдуулан хуулийн байгууллагаас хугацаагүй, харгалзах нөхцөлгүй ирдэг дээрх асуудал чөлөөлөх санаачилгын хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд хамаарах уу? 2.Татварын хуулийн төслийг буцаан татсан. Эргэж оруулж ирэхдээ дансыг хаадаг, дансан дахь мөнгийг нь шалгуургүйгээр татдаг асуудлыг тусгах уу? 3.Бизнес эрхлэгч нарт тулгамдаж байгаа гол асуудал ажиллах хүчний хомсдол болсон. Ажиллах хүчний хомсдолтой холбогдуулан ямар арга хэмжээ авч ажиллах вэ? Энэ зорилгоор оюутан залуучууд, тэтгэвэрт гарсан ахмадуудыг хөдөлмөрийн зах зээлд оролцуулах болон гадаадаас авах ажиллах хүчний ажлын байрны төлбөрт өөрчлөлт оруулах уу?
13	М.Энхцэцэг	Асуудлын хүрээ: Хууль тогтоомжийн биелэлт 1.Сэргээгдэх эрчим хүчний 3х100 хөтөлбөрийг хэзээ хэрэгжүүлж эхлэх гэж байгаа вэ? 2026-2027 онд ядаж 10 мянган айлд 10 кВт-ын нарны панель, 10 кВт.цаг батарей тавих хөтөлбөрийн санхүүжилтийн механизмыг шийдсэн үү? 2.Ногоон зээлийн хүүг бууруулах, хүртээмжийг сайжруулах асуудал юу болж байгаа вэ? Яг хэзээ хэдэн хувь болж буурах вэ? 3.Цахилгаан эрчим хүчний өрсөлдөөнт бөөний зах зээл рүү үе шаттай шилжих зах зээлийг либералчлах ажил хэр явцтай байгаа вэ? Асуудлын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 1.Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт ДЦС-4-ыг 500 тн.цаг-аар өргөтгөх төсөл байгаа. Энэ төсөл хэрэгжсэнээр 300 МВт-ын дулааны эх үүсвэр бий болно. Энэ төслийн санхүүжилтийг шийдсэн үү? Хэзээ эхэлж, хэзээ дуусах вэ? Асуултын хариуг бичгээр авна.

ХҮН НАМЫН ЗӨВЛӨЛ		
14	П.Ганзориг	Макро эдийн засаг болон төсвийн талаар: - Дэлхийн геополитикийн нөхцөл байдлын асуудалтай холбоотой Монгол Улсын эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөллүүд юу байна вэ? Үүнтэй холбоотой ямар бодлого баримталж хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна вэ? - 2026 оны төсвийн орлого, зардлын гүйцэтгэлийн төсөөлөл; - Инфляц /шатахууны үнэ/, иргэдийн бодит орлогыг тогтвортой байлгах, хамгаалах тал дээр хэрэгжүүлж буй бодлого, чиглэл. Зээлийн хүүг бууруулах асуудлын талаар авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээнүүд: - Тухайлбал, банкны салбарын төвлөрөл өндөр байгаа нь хүү буурахгүй байх нэг шалтгаан болж байна. Өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэхийн тулд гадаадын банк оруулах, эсвэл зах зээлийн бүтэц өөрчлөх бодлого бий юу? Хэзээнээс хэрэгжиж эхлэх вэ? Үндэсний баялгийн сангийн хөрөнгийг улс төрөөс ангид, мэргэжлийн удирдлагаар үр өгөөжтэй өсгөх тал дээр хэзээнээс, хэрхэн ажиллах вэ? - Мөн Оюу толгой бүлэг ордын ашиглалтад Монгол Улсын эрх ашгийг хангуулах, хүртэх өгөөжийг нэмэгдүүлэх хүрээнд хийсэн тусгай шалгалт, нээлттэй сонсголын мөрөөр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын 2025 оны 120 дугаар тогтоолын хэрэгжилттэй холбоотой хийж буй хэлэлцээр одоогоор ямар шатанд явж байгаа вэ? Энэ хэлэлцээрээс бодит үр дүн хэзээнээс гарах вэ?
15	Б.Мөнхсоёл	1.Ипотекийн зээлийн тогтолцооны хэрэгжиж байгаа өнөөгийн байдал, бага дунд орлоготой иргэдийг орон сууцаар хангах төрийн бодлогын хэрэгжилтийн үр дүнгийн талаарх мэдээлэл. 2.Ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн бүтцийг орон сууцны талбайн хэмжээ, ашиглалтад орсон хугацаа, ипотекийн зээлийн хүүгээр нь, ипотекийн зээлдэгчийн мэдээллийг орлого, нас, ажиллаж буй салбараар нь мөн хоёроос дээш хөнгөлөлттэй зээлд хамрагдсан зээлдэгчийн тоог танилцуулна уу. 3.Ипотекийн зээлийн тогтолцоонд төрийн албан хаагчид, эмч, багш нар хэр их хамрагдсан талаарх мэдээллийг гаргаж өгнө үү.
ИРГЭНИЙ ЗОРИГ НОГООН НАМ		
16	Б.Батбаатар	1.Сүүлийн 10 жил танай нам засаг барихдаа иргэдийн амьдрал бодитоор сайжирсан гэж Та үзэж байна уу - тийм үү, үгүй юу? 2.Хэрэв сайжирсан гэвэл бодит орлого, инфляц, ядуурлын аль үзүүлэлтүүдээр үүнийг батлах вэ? Яг тоо, хугацаатай хэлнэ үү. 3.Өнөөдөр мах, гурил, шатахууны үнэ иргэдийн орлогоос хурдан өсөж байгааг та амжилт гэж үзэж байна уу, эсвэл бодлогын алдаа гэж үзэж байна үү?

		4.Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн өссөн гэж ярьдаг ч яагаад дундаж өрхийн бодит орлого, худалдан авах чадвар өсөхгүй байна вэ? 5.Залуучууд гадагшаа олноор гарч байгаа нь боломж нэмэгдсэний шинж үү, эсвэл дотоод орчин хангалтгүй байгаагийн илрэл үү? 6.Томоохон авлигын хэргүүд дээр өндөр албан тушаалтнууд бодитоор ял авсан хэдэн тохиолдол байна вэ? Мөн энэ нь системийн асуудал гэдгийг та хүлээн зөвшөөрөх үү? 7.Эрчим хүчний хомсдол жил бүр давтагдаж, хувийн болон гадаад хөрөнгө оруулалттай төслүүд удааширч байхад суурь чадлыг нэмэгдүүлэх болон хувийн хөрөнгө оруулалтыг татах бодлого бодитоор хэрэгжээгүй нь бодлогын алдаа юу, эсвэл хэрэгжилтийн чадавхын асуудал уу? 8.Хэрэв дээрх асуудлууд системийн шинжтэй гэдгийг хүлээн зөвшөөрч байвал яг ямар 3 бодит реформыг, ямар хугацаанд хэрэгжүүлэх вэ? 9.Хэрэв Таны хэлсэн бодлого тодорхой хугацаанд бодит үр дүн өгөхгүй бол Та үерийн хариуцлага хүлээж, огцрох хүртэл шийдвэр гаргах уу - тийм үү, үгүй юу?
17	М.Нарантуяа-Нара	1.Ажахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг хэвийн болгох, татвар төлбөрөө барагдуулах, цалин хөлсөө олгох боломжийг нээх хүрээнд Монгол Улсын Засгийн газрын 2026 оны 04 дүгээр сарын 06-ны өдрийн “Бизнес эрхлэгчийн үйл ажиллагааг дэмжих талаар авах арга хэмжээний тухай” 111 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсад бүртгэлтэй татвар төлөгч болон нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч ажил олгогч хуулийн этгээдийн шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсоноос бусад татварын болон нийгмийн даатгалын шимтгэлийн өрийг үл маргах журмаар гаргуулахаар арилжааны банканд дахь битүүмжилсэн дансыг 1 сарын хугацаанд нээсэн. Иймд тус шийдвэрийн хэрэгжилт, үр дүнгийн талаар дараах асуултыг тавьж байна. Үүнд: - Дээрх шийдвэр гарах хүртэл хугацаанд данс нь битүүмжлэгдсэн байсан аж ахуйн нэгжийн тоон мэдээлэл, тэдгээрийн нийт өрийн хэмжээ, битүүмжлэгдсэн байсан мөнгөн дүн болон тус шийдвэрийн дагуу данс нь нээгдсэн аж ахуйн нэгжийн тоон мэдээлэл; - Аж ахуйн нэгжийн дансыг 1 сарын хугацаанд нээх нь тухайн аж ахуйн нэгжид бодитой дэмжлэг болох эсэх, энэ хугацаанд тухайн аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа хэвийн болох боломжтой эсэх; - Тус шийдвэрийн Улсын төсөв, нийгэм, эдийн засагт үзүүлэх эерэг болон сөрөг нөлөөлөл, үр дүнгийн талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл.

	2.Монгол Улсын Засгийн газрын 2026 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн хуралдаанаар бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжих хүрээнд найман төрлийн 146 бизнесийн үйл ажиллагааг зөвшөөрлөөс чөлөөлөх “Бизнесийн орчныг дэмжих зарим авах арга хэмжээний тухай” тогтоолыг баталжээ. Энэхүү шийдвэр нь иргэдэд бизнес эрхлэх боломжийг нээж, эдийн засагт эерэг нөлөөлөл үзүүлэхээр байх боловч иргэдийн аюулгүй байдалд эрсдэл дагуулж болзошгүй байна. Иймд тус шийдвэртэй холбогдуулан дараах асуултыг тавьж байна. Үүнд: - Тухайн шийдвэрээр чөлөөлөгдсөн найман төрлийн 146 бизнесийн үйл ажиллагааг сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн талаар: - Тус шийдвэрийн дагуу урьдчилсан хяналтгүйгээр эхлүүлэх бизнесийн улмаас иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд хохирол, хор уршиг учруулж болзошгүй эрсдэлээс хамгаалах бодлого, хяналт, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар дэлгэрэнгүй мэдээлэл зэрэг болно.
--	--

2.3.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ 2026 ОНЫ 04 ДҮГЭЭР САРЫН 24-НИЙ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт:
Гишүүдийнхээ өдрийн амгаланг айлтгая.

Улсын Их Хурлын гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас урьдчилан хүргүүлсэн асуултын дагуу асуулт асууж, хариулт авах Улсын Их Хурлын асуулгын цаг эхэлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийг уншиж танилцуулъя.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.1-д “ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн Баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан

гишүүдээс Ерөнхий сайд хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт, улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн төлөв байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна.” гэж, мөн хуулийн 112.2-т “гишүүд Ерөнхий сайд тавих асуултаа асуулга болохоос долоо хоногийн өмнө Улсын Их Хурлын даргад бичгээр хүргүүлэх бөгөөд ирүүлсэн асуултыг нэгтгэн Улсын Их Хурлын дарга Ерөнхий сайдад ажлын 2 өдрийн дотор хүргүүлж асуултыг Улсын Их Хурлын албан ёсны цахим хуудсанд байршуулна.” гэж заасан.

Хуульд заасан эдгээр процессууд хийгдсэн байгаа.

Мөн хуулийн 112.3-т “Улсын Их Хурлын асуулга, түүнд өгөх Ерөнхий сайдын хариултыг Байнгын хорооны хуралдаанаар урьдчилан хэлэлцэхгүй.”, 112.4-т “Улсын Их Хурлын асуулгын цагт Ерөнхий сайд өөрөө биечлэн хариулт өгөх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд Засгийн газрын гишүүн нэмэлт хариулт өгч болно.”, 112.5-д “Улсын Их Хурлын асуулгын нийт хугацаа 2 цагаас хэтрэхгүй. Ерөнхий сайдаас асуулт асууж хариулт авах хугацаа цөөнхийн бүлэгт 75 минутаас, олонхын бүлэгт 15 минутаас, цөөнхийн гишүүд 30 минутаас хэтрэхгүй байна.” гэж тус тус заасан.

Одоо Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ням-Осорын Учрал нарыг тусгайлан бэлдсэн индэрт урьж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.6-д заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайдад урьдчилан хүргүүлсэн асуултыг тавьж мэтгэлцэнэ.

Бүлгийн цуварсан асуултын тоо 9-өөс хэтрүүлэхгүй. Асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй байна.

Асуулт асуух зөвшөөрлийг өгч мэтгэлцээнийг эхлүүлье.

О.Цогтгэрэл: Гишүүддээ өдрийн мэндийг хүргэе.

Өнөөдрийн Улсын Их Хурлын асуулгын цаг “АВЛИГА” гэсэн сэдвийн хүрээнд товлөгдсөн.

Сүүлийн үеийн магадгүй 10 жилийн нөхцөл байдлыг үнэлэхэд Монгол орныг дэлхий нийтээрээ ардчиллын нэг орон гэж үздэг байсан бол одоо “Ардчилсан Монгол Улс” биш, “Авлигажсан Монгол Улс” гэж үзэхээр түвшинд очлоо. Энэ нь олон улсын үнэлгээ, индексүүдээр ил тод харагдаж байна.

Сүүлийн жилүүдэд авлигын индекс, төсөөллийн индексүүдээр олон арван байраар ухарч байна. Дотоодод гарч байгаа авлигын тоо хэмжээ, хэргийн тоо, мөнгөн дүнгийн асуудал зах замбараагаа алдлаа. Авлига гэдэг зүйл Монгол Улсад хэвийн соёл болж хувирлаа.

Сүүлдээ бид бүгд цочирдохоор ч байсан. 60 тэрбумаар эхэлсэн авлигын хэрэг, ногоон автобус, нүүрсний хулгай, жижиг дунд үйлдвэрлэл, концесс. Одоо сүүлд нь 110 сая ам.доллар. Эзэн биетэй Ерөнхий сайд байсан хүн гарч ирээд хэлж байдаг. Цаг хугацаатай, эзэн биетэй ярьж байдаг. Тэрийг тоож байгаа амьтан ч алга.

Авлига Монгол Улсад энгийн хэм хэмжээ, соёл, амьдралын нэг хэсэг болоод хувирлаа. Энэ одоо юу болж байна вэ?

Монгол Улс авлигажсан Монгол орон болж хувирч байгаа, олон улсын болон дотоодын нөхцөл байдал өөрчлөгдөж байна. Монгол Улсын Ерөнхий сайд Та энэ дүгнэлттэй санал нийлж байна уу?

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд Н.Учрал хариулъя.

Н.Учрал: Авлига бол бүх ард түмний эдлээгүй боломж, идээгүй талх, биелээгүй мөрөөдөл. Тийм ч учраас “эрх чөлөөний дөрвөн зам, дөрвөн чөлөөлөлт” гэдэг бол авлигыг уг үндсээр нь устгая гэсэн санаачилга байсан.

Танд үнэнийг хэлэхэд авлигын гэмт хэргийг бууруулах, авлига дээр дорвитой өөрчлөлт гаргая гэвэл өнөөдрийн тогтолцоогоор үр дүнд хүрэхгүй гэж үздэг. Тийм учраас бид нэг зүйлийг ойлгох ёстой. Авлигатай тэмцэх санал, санаачилга бол зөвхөн Авлигатай тэмцэх газрын ажил биш.

Авлигын төсөөллийн индексийг 10 байраар ухарсан дээр дүгнэлт хийгээд үзэхэд 8 эх сурвалж байна. Бид авлигыг уг үндсээр нь устгахын төлөө ажиллахад төрийн захиргааны төв байгууллагууд, төрийн захиргааны байгууллагууд, бүх ард түмний санал санаачилга, хүсэл эрмэлзэл байх ёстой.

Авлигатай тэмцэх газар авлигатай холбоотой өргөдөл, гомдлыг хүлээж авдаг, хянан шалгадаг, мөрдөн шалгадаг байгууллага. Прокурор бол хяналтаа тавьдаг. Шүүх бол гэм буруутайг нь тогтоодог. Засгийн газар гэмт хэрэгтэй тэмцэх үндсэн чиг үүрэгтэй. Засгийн газар мэдээ мэдээллээр хангаж, уг үндсээр нь устгахын төлөө бодитой санал, санаачилгыг гаргаж ажиллаж байж үр дүнд хүрнэ. Өнгөрсөн хугацаанд Засгийн газрын зүгээс хууль хяналтын байгууллагад олон нотлох баримттай, үндэслэлтэй мэдээ, мэдээллүүдийг илгээж байсан боловч хууль хяналтын байгууллагад очоод гацдаг, шийдэгддэггүй гэдэг асуудал үүсдэг. Тийм учраас Ерөнхий сайдын хувьд дэвшүүлж байгаа бодлогынхоо хүрээнд Зөвшөөрлийн тухай хуульд заасан 110 зөвшөөрлийг мэргэжлийн холбоодод өгөх, улмаар эрх мэдлийг сааруулахад анхаарч ажиллаж байна.

Засгийн газар эрх мэдлийг төвлөрүүлдэг биш иргэдийнхээ эрх чөлөөг хамгаалдаг эрх мэдлийг сааруулсан бодлогыг хэрэгжүүлэхээ би ажил хэрэг болгоод ажлаа эхлүүлж байгаа.

О.Цогтгэрэл: Монгол Улсад авлига амьдралын нэг хэсэг, ардчилсан Монгол орон биш, авлигажсан Монгол орон болжээ гэдэгтэй Та санал нийлж байна уу? гэж тодорхой асуусан. Та тойруулаад өөр юм ярилаа.

Таны өмнө нь бас нэг хурал дээр хэлж байсан үгийг энд сануулъя. “Авлига Монгол Ардын намыг идлээ” гээд Та үг хэлж байсан. Тэгэхээр энэ бүгдийг дүгнэхэд, Таныг би авлига, авлигажсан Монгол орон болжээ гэдэгтэй санал нийлж байгаа байх гэж бодож байна.

Гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хуулийн хэрэгжилтийг хангах чиг үүрэг Ерөнхий сайдын хувьд ногдож байгаа.

Нөгөө талаас сүүлийн 3 парламентын сонгууль дамжаад үнэмлэхүй засаглаж байгаа эрх баригч намын даргын хувьд “авлига” гэдэг зүйл Таны чиг үүрэгт онцгойлон хамаарна гэж бодож байна.

Өнөөдрийн асуулгын болоод мэтгэлцээний сэдвийг “авлигажуулсан” гэж тодорхойлсон. “Авлигажсан Монгол”, “авлигажуулсан Монгол” гэдэг хоёр үгэнд арай өөр утга байгаа байх гэж бодож байна.

“Авлигажуулна” гэдэг нь санаатай, зохион байгуулалттай, системтэй үйл явц. Санамсаргүйгээр хэдэн хулгайч авлига авсан асуудал биш. Санаатай үйл явц юм.

Санаатай гэдэг нь тухайлбал, Нууцын тухай хуулийг санаатайгаар өөрчилж, хаалттай, нууцаар авдаг, шууд гэрээ хийдэг нөхцөл бололцоог эрх баригчид бүрдүүлээд, авлигажуулах үндэс суурийг тавьснаар 2017 оноос эхэлж авлигын гэмт хэргийн тоо эрс өсөж эхэлжээ.

Тэгэхээр үүнтэй Та санал нийлж байна уу?

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд Ням-Осорын Учрал хариулъя.

Н.Учрал: Авлигын эсрэг тэмцэл бол авлигач гэж хэдэн хүн цохож тэмдэглэхдээ биш. Авлигатай тэмцэх бодлого бол Засгийн газрын тэргүүлэх ажил гэдгийг би Танд хэлье.

Авлига Ардын намын дайсан, Ардчилсан намын дайсан ч биш. Бүх ард түмний Монголын дайсан. Авлигатай тэмцэх тэмцлийг бодит үр дүнд хүргэхгүйгээр урагшлахгүй. Тийм учраас 2016 онд би Улсын Их Хуралд сонгогдож орж ирснээс хойш авлигатай тэмцэх ажил дээр тогтолцооны түвшинд үр дүн гаргаж ирсэн.

Өнөөдрийн хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа Улсын бүртгэлийн багц хуулиар иргэд авлига, ашиг сонирхлын холбоотой мэдээллийг, ялангуяа хэн нь ямар тендерт ялсан байна вэ гэдгийг “OPEN DATA” дээрээс хардаг болсон. Уг хуулийг ахалж ажилласан бөгөөд дараах үр дүнгүүд гарсан:

- ▶ Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулиар 680 төрлийн мэдээллийг ил болгосон.
- ▶ Шилэн ажиллагаагаар 820 мянган мэдээллийг ил болгосон.

Үр дүнд нь өнөөдөр “ChatGPT”-ээр кирилл үсгээр бичээд иргэд хайлт хийж байгаа. Дүн шинжилгээ хийлгэж чадаж байгаа.

Эхлүүлсэн ажлаа үр дүнд хүргэх гэж би Ерөнхий сайд болсон. Тийм ч учраас авлигатай тэмцэх бодлого бол асуудлыг уг үндсээр нь шийдвэрлэх бодлого юм.

Таны хэлснээр би намынхаа хурал дээр хэлж байсан. Бодол санаанаасаа хэзээ ч ухраагүй. Өнөөдөр Монголд юуг ч нууцлах эрх байхгүй. Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн барьсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиар мэдээллийг ил болох ёстой.

Цахимжилтын төлөө, ил тод байдлын төлөө “E-mongolia” дээр 1480 үйлчилгээ бий болсноор “Нээлттэй засгийн түншлэл” санал санаачилга гаргаж ирсэн хүний хувьд үр дүнгээ ахиулах гэж байгаа. Эстонид очиход танай авлигыг бууруулах хамгийн зөв шийдэл энэ шүү гэж хэлж байсан.

Цаашид “Шилэн ажиллагаа”-г илүү үр дүнд хүргэнэ.

Таван даваа давдаг байсан 146 зөвшөөрлийг сая болиулахад олон хүн эрх мэдлээсээ салж, бухимдаж байгаа. Гэсэн хэдий ч үүний цаана авлига, албан тушаалын хэрэг, бие биеэ заавал найрч 5, 10 цаас өгч асуудал шийддэг байдал таслан зогсож байгаа.

О.Цогтгэрэл: Танд өнгөрсөн хугацааны асуултыг тавиад байдаг. Яагаад ийм системийн авлига бий болчхов оо?

Авлигын тогтолцоог системтэйгээр, зохион байгуулалттайгаар, санаатайгаар эрх баригч танай нам өнгөрсөн 10 жилд бий болголоо.

Хуулийн хулгайг хулгайчидтайгаа нийлж хийнэ гэдэг нь мафижсан тогтолцооны 10 жил байсан юм биш биз дээ гэдэг өнгөрсөн хугацааг асуусан. Та ирээдүй цагийн өөрчлөлтийн тухай яриад байна.

Хэрэв ирээдүй цаг дээр гэвэл бид эхлээд шалтгаанаа оношлох ёстой. Шалтгаанаа оношилж байж эмчилгээ хийгдэх ёстой. Авлигын шалтгаан юу вэ гэдэг асуултад оношоо эхлээд зөв тавих ёстой гэж бодож байна. Шууд эм тариа өгвөл үр дүнд хүрэхгүй.

Тэгэхээр авлигын шалтгаан хаана байна гэж Та дүгнэдэг вэ?

Миний хувьд авлигын шалтгаан нь төрийн эдийн засаг дахь оролцоонд байна. Энэ график дээр тодорхой харагдаж байна. Авлигын гэмт хэргийн тоо 2018 оноос өмнөх жилд нь 400 байсан бол 2018 оноос хойших жилд нь шууд 2 дахин нэмэгдэж мянга гараад эхэлсэн. Яг үеэс эхлээд төсвийн тэлэлт ийм хэмжээгээр явагдаж эхэлсэн.

Тэгэхээр авлигын үндсэн шалтгаан бол –

→ **Нэгдүгээрт** эдийн засаг дахь төсвийн хэмжээ;

→ **Хоёрдугаарт** төрийн өмчит компаниудын эдийн засагт эзэлж байгаа тоо хэмжээ;

→ **Гуравдугаарт** тусгай зөвшөөрлийн тоо хэмжээнүүд нийлээд эдийн засагт эргэлдэж байгаа 10 төгрөгийн бараг 8 төгрөг нь болж байна.

Энэ 8 төгрөгийг буулгахгүйгээр бид хэчнээн гоё лоозон, олон зүйл яриад ямар ч үр дүнгүй. Өөрийгөө хуурч байгаа, бусдыг хуурч байгаа, бусдад шилний цаанаас чихэр долоолгож байгаа ийм үйл явц болж байна.

Тэгэхээр үүнд бид лоозогнохгүйгээр гоё сайхан зүйл ярьцгаах биш, бодит өөрчлөлт хийхгүй бол бүх зүйл худлаа шүү.

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл дарга Та өөрөө хувийн хэвшлийн төлөөллийн хүн.

Өнгөрсөн 10, 20, 30 жил гэж хоёулаа ярих нь зохимжгүй. Би зөвхөн ирээдүйг яриагүй, өнгөрсөн, өнөөдөр, ирээдүйг ярьж байна. Өнгөрсөнд хийж хэрэгжүүлсэн ажлаа, цаашид ямар үр дүнд хүргэх вэ гэдгээ ярьж байгаа.

Тийм учраас энэ авлигын уг үндсийг устгах ажлуудыг Цахим хөгжлийн сайд байхдаа 820 мянган мэдээллийг ил болгосон. Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байхдаа Төрийн өмчит компанийн тухай хууль, Бүтээмж, засаглал, ил тод байдлын тухай хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Өнөөдөр Та бүхэн хэлэлцэх гэж байгаа Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиар 894

албаны нууц гэсэн шошготой нууцуудыг ил болгох гэж байна. Энэ бол хоосон ярих биш авлигыг уг үндсээр нь шийдэх гэж байгаа асуудал юм.

Та бид хоёр яагаад улс төрд орсон бэ гэвэл өнөөдөр авлигын системд өртөөгүй хэн нэгэн иргэн, аж ахуйн нэгж байхгүй, энэ хүнд суртал, дүрэм журам, саад тээгтэй учраагүй хэн ч байхгүй. Монголд тийм аж ахуйн нэгж байхгүй. Энэ бүгдийг өөрчилье гэж, чөлөөлье гэж Та бид улс төрд орсон.

Манай, танай гэж ярихгүйгээр Ардчилсан нам засагт хамтраагүй ч гэсэн авлигын эсрэг тэмцэлд хамтрах зөв санаа санаачилга гаргаж байгаад О.Цогтгэрэл даргад их баярлаж байгаа. Та бид хамтдаа энэ асуудлыг уг үндсээр нь шийдэх ёстой.

Төрийн, албаны нууц гэх 39 оффтэйкийн гэрээ өнөөдөр ил болсон. Цаашдаа гэрээ болгон ил тод, нээлттэй, олон нийтээр хэлэлцүүлж зөвшилцөж явдаг байхгүй бол том төсөл нэрийн доор том тендер хулгайлдаг, гоё нэрийн цаана нь ашиг сонирхол үнэртэж байдаг энэ байдлаар цаашаа урагшлахгүй.

Тийм учраас авлигыг уг үндсээр нь устгая. Тантай би санал нэг байна.

Сая 146 зөвшөөрлийг зөвшөөрлөөс авч хаясан. Ард түмэн, иргэд юу хүссэнээ хөдөлмөрлөө, хийе, бүтээе гэдэг хүмүүс... /минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Сая Та нууцын тухай хуулийг ярьж байна. Өнгөрсөн долоо хоногт нууцын тухай хуулийг би Улсын Их Хуралд өргөн барьсан. Засгийн газраас уг хууль Улсын Их Хуралд бас өргөн баригдаж байгаа гэж ойлгож байгаа. Хэлэлцүүлэгт ирэх долоо хоногоос орох байх. Хүлээгдэж байна.

Нууцын тухай хуулийг 2016 оны 12 дугаар сард батлах үед ямар улс төрийн хүчин ялж байсан цаг хугацааг харж болно.

Төрийн нууцын тухай хууль байсныг “албаны” гэж нэмээд тухайн үед 60 орчим баримт бичгийг 60 орчим агуулгын хүрээнд парламентаас зөвшөөрч нууцад авдаг байсныг “Засгийн газар авдаг” болгож, ингэхдээ хэмжээ хязгааргүй авдаг болгосон.

“Төрийн нууц”-д байсан 60 баримт бичиг, нууцын асуудал одоо 400 болоод, албаны нууцын хүрээнд дахиад 400 баримт бичиг, нийлээд 800 материал нууцад авагдсан байгаа. Дүгнээд хэлэхэд 60 байсан нь 800 болсон.

Одоо сөхөгдөж байгаа авлигын асуудлуудын хүрээнд хэдэн нууц материал нь ил болсон, 800-аас хэчнээн асуудал нууцаас гараагүй байна гэдэг нь өөрөө дахиад л том асуултын тэмдэг.

Тэгэхээр Улсын Их Хуралд өргөн барьсан 2 хуулийг шаардлагатай бол нэгтгэж хэлэлцээд, үнэхээр л авлигатай тэмцэх гэж байгаа бол үндэс сууриар нь, шалтгаанаар асуудлыг хэдүүлээ ярихгүй бол бид нарын уриа лоозон үнэхээр хэтэрч байгаа.

Авлигыг хорт шарилж гэж үзвэл үржил шимтэй хөрс нь хэвээр, гарч ирсэн нэг жоохон оройн хэсгийг нь бид хадчихаад авлигатай тэмцэж, улс төрийн шалтгаанаар хүссэн хэдэн нөхдүүдийгээ цовдолж харуулдаг. Хүсээгүй нь тэнд үржил шимтэй хөрсөнд ургаж байдаг. Энэ тогтолцооны нэг томоохон хэсэг нь дахиад авлигажсан тогтолцоог бий болгосон нэг хэсэг нь 2017 оноос эхэлж хэрэгжсэн нууцын тухай хууль юм.

Энэ хүрээнд учир шалтгаантай олон зүйлүүд байгаа. Үүн дээр хамтарч ажиллана гэдгийг хэлэх нь зүйтэй байх.

Н.Учрал: Өнөөдөр 2026 он.

2016 онд нууцын тухай хуулийг өргөн барьж батлуулж байсан. Түүнээс хойш бид ямар олон асуудлыг “нууц” гэж тамга дарж хаав. Мэдээллийг ил тод, нээлттэй болгох нь их чухал.

Авлигын төсөөллийн индекс бол толь шүү дээ. Толинд хараад өөрийгөө муухай, сайхан байна гэж хэн ч хэлдэггүй. Иймд цаашид төрийн албаны нууцаар 800 гаруй мэдээллүүдийг ил болгох үүргийг өгөх ёстой. Улсын Их Хурлын даргаар 4 сар ажиллахдаа Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хүрээнд Улсын Их Хурлын бүх мэдээллийг shilen.gov.mn дээр байршуулсан.

Энэ бол бодитой санал санаачилга. Та намайг уриа лоозон ярьж байна гэж бодож байх шиг байна. Би бодитой ажлуудыг хийж ирсэн хүн. Энэ ажлуудаа үр дүнд хүргэх гэж өнөөдөр Ерөнхий сайд болсон. Өнөөдөр 26 хоногтойгоо л би золгож байна шүү дээ. Энэ мэдээ, мэдээллүүдийг ил тод болгох ажлуудыг үе шаттай хийнэ.

Эдийн засгийн харьцааг Та их ярьдаг. Танд нэг зүйлийг хэлэхэд өнөөдөр манай дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 10 жилийн өмнөхтэй харьцуулахад 5 дахин өсөөд байна.

Гэтэл манай дотоодын нийт бүтээгдэхүүний эдийн засгийн харьцаа буюу төрийн өмчит компани, төсөв хоёр нийлээд 61 хувь байгаа. Тэгэхээр хувийн хэвшил, аж ахуйн нэгжүүд төртэй хамааралгүйгээр бизнес хийж баялаг бүтээх ямар ч бололцоо байхгүй. Төрийн өмнө очоод хүнд сурталтай нүүр тулдаг.

Энэ эдийн засаг дахь харьцааг өөрчлөхгүйгээр урагшлахгүй учраас Төрийн өмчит компанийн хууль, Бүтээмж, засаглал, ил тод байдлын хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн барьсан.

Ингэснээр улсын хэмжээнд байгаа 600 гаруй төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, орон нутгийн өмчит компаниуд 50 дахин буурна. Засаглалыг нь сайжруулна гэдэг санаачилгыг амилуулахын төлөө явна.

- ▶ Нэгд, Төрийн өмчит компани;
- ▶ Хоёрт, блокчайн дээр суурилсан “data” хяналтыг бий болгоно;
- ▶ Гуравт, хиймэл оюунаар хяналтуудыг хийдэг болгоно;

Энэ бол эхлүүлсэн ажил. Үр дүнгээрээ Та бүхэнд хэмжүүлнэ.

О.Цогтгэрэл: Хамгийн гол нь эдийн засгийн оролцоо. Төсөв болон төрийн өмчит компани 60-аад хувьд хүрсэн. Энэ дээр тусгай зөвшөөрлөөр, дарга нарын гарын үсгээр ажилладаг бизнес нэмэгдээд бараг 80 хувьд хүрсэн.

Чөлөөт эдийн засгийг тунхагласан манай орны хувьд цаана нь үлдсэн 20-хон хувийн орон зай үндсэндээ хувийн хэвшилд оногдож байна. Үүнийг л эсрэгээр нь бий болгохгүй бол энэ улс оронд ирээдүй байхгүй болж хувирлаа.

Эдийн засгийн оролцооноос гадна иргэдэд очдоггүй, бизнесүүдэд очдоггүй бизнесийн зохион байгуулалт л болоод хувирсан. Эдийн засаг 4 хувиар өсөж байна, 5 хувиар өсөж байна гэдэг энэ өсөлт нь иргэдэд очдоггүй ийм л хулгайн эдийн засаг болоод хувирчхаж.

Түүнийг 2025 оны tender.gov.mn-ийн зарим тооноос харахад 43 их наядын үнийн дүн бүхий 18 мянган тендер зарлагдсан байна. 43 их наяд төгрөг гэдэг бол өнөөдрийн эдийн засгийн 40 гаруй хувь юм. Энэ 40 хувьд нь зөвхөн тендер зарлагдаж байна.

2023 онд тендертэй холбоотой гэх 100 гаруй эрүүгийн гэмт хэрэг шалгагдаж байна гэдэг тоо байгаа. Одоогийн байдлаар энэ тендертэй холбоотой, төрийн худалдан авалттай холбоотой 100 орчим эрүүгийн шинжтэй гэмт хэрэг шүүх шатанд явж байна.

Тэгвэл энэ тогтолцооны өөрчлөлт яг яаж хийгдэх вэ? Эдийн засагт төрийн худалдан авалттай холбоотой, үүнийг дагасан эрүүгийн гэмт хэрэг өнөөдөр бүртгэгдээд явж байна.

Н.Учрал: Тийм. Хувийн хэвшлийг дэмжихэд манай Засгийн газрын гол бодлого оршино. 10 төгрөг тутмын 7, 8-ыг хувийн хэвшилд шилжүүлэх нь “ЧӨЛӨӨЛЬЕ” санаачилгын гол зорилт. Энэ бодитой ажил хэрэг.

Өнгөрсөн хугацаанд дүрэм, журам, саад, тээглэдэг байсан асуудлуудыг Зөвшөөрлийн тухай хууль батлагдсаны дараа би зоригтойгоор уг зөвшөөрлийг 110 мэргэжлийн холбоонд шилжүүлнэ.

- ▶ 146 үйлчилгээг чөлөөтэй явуулах эрхээр нь хангалаа;
- ▶ 820 мянган мэдээлэл дээр 30 гаруй мянган өгөгдлийг боловсруулсан;
- ▶ 800 гаруй мэдээллийг “e-cabinet” (e-cabinet.gov.mn) дээр байршуулсан;
- ▶ “Ай Ти”-ийн (Information Technology) компаниудад “Ай Пи” (IP service, Internet Protocol) сервисээ бүгдийг нь нээж өгсөн;
- ▶ Дүрэм засагладаг биш дата засагладаг болно;
- ▶ Орчин үеийн дэвшилтэт технологийг ашигладаг, хүний оролцоогүй шийдвэр гаргадаг орчин үеийн кабинетыг бүрдүүлэхийн төлөө ажиллаж байгаа;
- ▶ 20 гаруй “тусгай зөвшөөрөл”-ийг “энгийн зөвшөөрөл” рүү хөрвүүлнэ;

- ▶ Төр иргэндээ очиж үйлчилнэ. Энэ бол бодитой санал, санаачилга. Үр дүнгээ үзүүлнэ;
- ▶ 3 сарын дотор 146 үйлчилгээг хувийн хэвшилд өгснөөр ямар үр дүн гардаг вэ гэдгийг харуулна.

Төрийн албыг тайлангаас чөлөөлнө гэдэг бол эрх мэдлийн бууралт. Эрх мэдлийг сааруулах нь өнөөдөр улс оронд гэрэл гэгээ авчирна. Эрх мэдлээ алдахад олон хүн дургүй байдаг учраас их бухимдал үүснэ.

Таны хэлж байгаа Тендерийн хуулийг би Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байхдаа ахалж байсан. Одоо Улсын Их Хурлын гишүүдтэй хамтарч Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

Хуультай хуульгүйгээр “Эрдэнэт” дээр хийсэн хиймэл оюуны тендерийн үйл ажиллагааг “Эрдэнэс Монгол” дээр нэвтрүүлэх ажлын хүрээнд Цахим хөгжлийн зөвлөлийг байгуулж 2 жил бэлтгэл ажлыг хангуулж бэлэн болсон.

“Эрдэнэс Монгол” компани дээр хиймэл оюун ухаанаар тендер зарладаг болно. Энэ ажлууд бодитой ажил хэрэг болно. Хүний оролцоо хаана буурна тэнд авлига буурна. Тэгэхээр эхлүүлсэн ажлынхаа үр дүнг хэмжүүлнэ.

- ▶ Тендерийн хуулийг би онцолмоор байна. Дээрээс нь түрүүн би хэлсэн.
- ▶ Бүртгэл;
- ▶ Ашигт малтмалын лиценз;
- ▶ Газар олголт бүгдийг нь “Шилэн ажиллагаа”-н (<https://shilen.gov.mn>) дээр нээлттэй болгож байсан.

О.Цогтгэрэл: Авлигын бас үндсэн шалтгаануудын нэг бол танай коммунист угшилтай намын ажлын арга барил. Хуучин тэгж нэг ярьдаг байсан. Зорилго нь аргаа зөвтгөдөг юм. Үр дүнд хүрч байвал ямар аргаар, хэдэн хүнийг хэлмэгдүүлж, яаж хүрэх нь ямар хамаатай юм гэдэг коммунист угшил энэ том гэж байгаа төслүүд дээр гарч байна.

Жишээлбэл, Туулын хурдны зам. Туулын хурдны замын бүтээн байгуулалтынх нь хувьд эсэргүүцэж байгаа хүмүүс хэр олон байгааг би сайн мэдэхгүй байна. Агуулгын хувьд “түгжрэл бууруулах” гэж байхад үүнийг хэдэн төгрөгөөр босгож байгаа нь хэнд хамаатай юм, тэнд байгаа хэдэн бургас хэнд хамаатай юм, төсөл, ТЭЗҮ нь ил тод байгаа эсэх нь, бусад хүмүүс үүнийг мэдэхгүй байгаа эсэх нь хэнд хамаатай юм. Бүтээн байгуулалтыг эсэргүүцсэн хэдэн гар гэдэг хандлагаар тайлбарладаг. Түгжрэл бууруулах гэж байхад энэ дундах бүгд ил тод байх, нээлттэй байх, төсөл, тендер, шалгаруулалт, олон нийтийн оролцоо мэдээлэл гээд ардчилсан улсад байдаг бүх үе шатыг л үгүйсгэж байгаа. Гоё үр дүнд хүрч байхад хэдэн хулгайч, луйварчин, бүтээн байгуулалтыг үгүйсгэгчид гэж тайлбарлаж байна. Энэ байдлаар ардчилсан улс оронд ажил урагшаа явахгүй шүү дээ.

Үүнийг анхнаас нь ил тод, нээлттэй зарлаад, аль нэг компани шалгарч байгаа бол шалгарч байгаа үндэслэл, норм, дүрмээ танилцуулаад төсөл, ТЭЗҮ, үнэлгээ, байгаль орчны сөрөг, эерэг нөлөөллөө танилцуулаад явбал магадгүй улс орон төслөө, бүтээн байгуулалтаа хийх л ёстой байх. Яг энэ хандлага Харбины гэрээнд ч бас мэдрэгдэж байна. Хил холбож байвал үүний наадах үр ашиг, хулгай зэлгий бусад зүйл хэнд хамаатай юм бэ гэж яг л зорилго нь аргаа зөвтгөдөг. Зорилгод хүрэхийн тулд хэдэн мянган хүн буудаж алсан ч хамаагүй гэдэг коммунист угшил.

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Би авлигын эсрэг тэмцэл дээр О.Цогтгэрэл даргатай улс төр огт хийхгүй. Танай, манай гэж ярих огт шаардлага байхгүй. Яагаад гэвэл танайд ч авлигыг өөгшүүлсэн нөхдүүд байна, манайд ч байна.

Энэ нөхдүүдээсээ салж яаж урагшлах вэ гэдэг дээр хоёулаа жоохон золбоотой ажиллая гэж бодоод байгаа юм. Таныг хувийн хэвшилд байсан, зовлон жаргал үзсэн хүн. Би бас унаж босоод, уруудаж өгсөөд үхэл амьдралын заагаас өнөөдөр ирсэн хүн учраас надад тийм элдэв шунал тачаал байхгүй. Тийм учраас би жоохон золбоотой ажиллана. Дээрээс нь би атаман таньдаггүй. Янз бүрийн кино дээр гардаг кино драм үзүүлэхгүй. Би аль нэг компанийг муулж, магтаж хэн нэгнийг цоллож өргөмжилж явахгүй. Ажлаараа харуулна.

Тийм учраас танайд ч байгаа, манайд ч байгаа юмтай хамтдаа нийлээд тэмцвэл Ардчилсан нам засагт хамтраагүй ч гэсэн авлигын эсрэг тэмцэлд хамтаръя гэж би уриалж байна.

Би тантай санал нэг байна. Би зах зээлийн нийгэмд өссөн хүн. Тийм учраас миний үзэл санаа, итгэл үнэмшил бол чөлөөлөлтийн бодлого дээр үргэлж оршино. Энэ бол хэн нэгний сэдэв биш. Та бидний хамтын сэдэв. Би төсөл гацаагч биш, төслийн гарцыг гаргаж ирсэн. Дуусдаггүй олон яриаг дуусгасан.

“ОРАНО МАЙНИНГ”-тай хийх хэлэлцээрийг би орчин үеийн боловсролтой залуусыг урьж, санхүүгийн хэлэлцээр хийж, ирээдүйд ямар ч өр төлбөр ногдохгүй олон улсын “корпорэйт гэрээ” хийсэн хүн. Тийм учраас би төслийг явуулахад буруу арга хэлбэр ашиглахдаа эвлэрэхгүй.

Засгийн газрын хурал дээр “Туулын хурдны зам” дээр хууль хяналтын байгууллага эцсийн цэгийг хатгатал зогсоолоо гэж хэлсэн. Тэгэхээр “эцсийн цэг хатгана” гэдэг бол их айхтар үг. Хууль хяналтын байгууллага тэнд ямар нэгэн авлига, ашиг сонирхлын ийм асуудал байсан уу?, гоё нэрийн цаана мега тендер, мега хулгай байна уу?

- ▶ Түүнийг тогтоох ёстой.
- ▶ Олон нийтээр хэлэлцүүлэх ёстой.
- ▶ Үндэсний зөвшилцөл хийх ёстой.
- ▶ Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай хуулийн дагуу олон нийтийн хэлэлцүүлэг хийх ёстой.

Нэг ёсондоо иргэдийн дунд байгаа эргэлзээ, тээнэгэлзээг тайлах ёстой. Түүнээс биш түгжрэлийг бууруулах, том төслүүдийг би үргэлж дэмжинэ. Засгийн газар ард түмэнд ивээлээ өгөх, эдийн засгийг эрүүлжүүлэх төслүүдийг явуулна.

Харин ард түмний дунд эргэлзээ, тээнэгэлзээ үүсгэж байгаа асуудалд цэг хатгаж байж урагшаа явна. Энэ төсөлд нэг талаас байгаль орчны асуудал, нөгөө талаас хардлага, сэрдлэг байна. Үүнийг эцэслэх ёстой. Тэгээд явах нь нээлттэй. Гэхдээ ямар ч тохиолдолд нэг юанийн эргэлзээгүй болж байж урагшилна гэдгийг би Танд хатуу хариуцлагатай хэлье. Нэг юанийн эргэлзээгүй болох ёстой.

Ард түмэн байгаль орчинд хор хөнөөлгүй гэдгийг нь дэмжих ёстой. Үндэсний зөвшилцөл хийх ёстой. Би бас Туулын хөвөөнд өссөн хүүхдийн хувьд энэ төсөл дээр хатуу байр суурьтай байгаа.

О.Цогтгэрэл: Улс орны эрх ашгийн үүднээс аль нам, танай манай нам ч гэлтгүй ярилцах ёстой үндсэн асуудал эдийн засгийг өсгөх, өсөлтийг улам хурдасгах. Энэ өсөлт нь олон нийтэд хүртээмжтэй байдаг. Хэдэн авлигачийн халаасанд ордог, ард түмний бухимдал нэмэгддэг. Энэ улсын үндэстний үндэсний аюулгүй байдлын асуудал болж хувираад байна.

Авлига, авлигажсан тогтолцоог өөгшүүлдэг, авлигажуулдаг үндэс суурь хөрс манай ардчилал ч бүр дүүрсэн үндэсний аюулгүй байдлын асуудал болж хувирч байгаа. Тийм учраас улс төрийн үүднээс биш, улс төрийн хүчнүүд хамтарч ажиллахаас өөр аргагүй.

Өнгөрсөн 10 жилийг дүгнээд хэлбэл, алдагдсан шударга ёстой, хавчигдсан дундаж давхаргатай, авлигажсан 10 жил байлаа.

Та эрх баригч намын даргын хувьд хуулийн хэрэгжилт, гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий Ерөнхий сайдын хувьд бодлогын томоохон өөрчлөлт гаргаж, үндэс суурь шалтгаанд чиглэсэн үйл ажиллагааг зоригтой явуулахыг Танаас хүсье.

Улс орны эрх ашиг, ардчилсан тогтолцооны төлөөх зүйлс бүхэн дээр Ардчилсан нам дэмжиж хамтарч ажиллах болно гэдгийг төгсгөлд нь хэлье.

Н.Учрал: Мега төслүүдийн сайн засаглал, хяналт бүхий чадамжтай, зөв институтийг бүрдүүлэх, ялангуяа иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог хангуулахгүйгээр том төсөл урагшилдаггүй. Энэ бол үндэсний зөвшилцөл. Улсын Их Хурал бол мэдээллийг нээлттэй болгодог байгууллага. Хаана нууц байна тэнд авлига байдаг. Тийм учраас мэдээллийг ил тод, нээлттэй болгосон орон хөгжлийнхөө зөв замд ордог.

Бид цахим засаглалын индексээр 28 байр урагшилж байсан шигээ авлигын төсөөллийн индекс дээр ухрах биш урагшилж үзүүлнэ. Авлигын төсөөллийн индекс бол бүх ард түмний санал, санаачилга. Өдөр тутам ирж байгаа иргэдийн мессеж, хандлага шударга ёсыг хүсэж байна, авлигыг бууруулахыг шаардаж байна. Хоосон хэрэглэлээр биш, улс төрийн попролоор биш, илүү шинжлэх

ухаанчаар их өгөгдөл дээр суурилсан шийдвэр гаргалт хийх нь шинэ Засгийн газар, шинэ Ерөнхий сайдын бодлого, үйл ажиллагаа байна гэдгийг Танд хэлье.

Тийм ч учраас О.Цогтгэрэл дарга болон Ардчилсан намынхаа гишүүддээ авлигын эсрэг тэмцэлд хамтарч ажиллахдаа үргэлж таатай байна.

- ▶ Бурууг нь буруу гэж, зөвийг нь зөв гэж хамтдаа урагшлахын төлөө илүү хичээл зүтгэл гаргая.
- ▶ Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиа батлан гаргаж, 800 мянган мэдээллийг ил болгоё.
- ▶ Төрийн өмчит компанийн бүтээмж, засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах хуулийг гаргаж, олон компаниудын 50 хувийг нь цэгцэлье.
- ▶ Нийтийн өмчийн хуулиа гаргаж, өмчийг эзэнтэй болгоё. Өмч эзэнгүй явж ирлээ. Өмчийг эзэнтэй болгоё. Энэ бол зөв санал, санаачилга.
- ▶ Төрд байгаа эрх мэдлийг задалж, эдийн засгийн харьцааг 61 хувиар бууруулъя.

Намайг Эдийн засаг, хөгжлийн сайдаар ажиллаж байхад төсвийн хүрээ оруулж ирж байсан. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний тэнцвэржүүлсэн орлогын харьцаа 37 хувь байсныг 28 хувь болгож байсан. Би энэ 28 хувь дээрээ хатуу зогсоно.

- ▶ Хувийн хэвшилд орон зайг тэлнэ.
- ▶ Баялаг бүтээгчдээ дэмжинэ.

Хэн нэгнийг цоллохгүй, өргөмжлөхгүй ухаалгаар ажил хийхийн төлөө ... /минут дуусав/

С.Бямбацогт: О.Цогтгэрэл даргад баярлалаа.

Одоо Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асууж, хариулт авна. Асуулт асууж хариулт авах хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй.

Одоо Ганбатын Очирбат гишүүн.

Г.Очирбат: Гишүүддээ өдрийн мэнд хүргэе. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дагуу 3 асуулт явуулсан байгаа. Ерөнхий сайд асуулттай танилцсан байх гэж бодож байна.

Энэ асуултыг би өөрөө асуугаагүй. Улаанбаатар хотын 4 дүүрэг, орон нутгийн 5 аймгаас ирсэн 80 орчим саналуудыг нэгтгэж байгаад 3 санал болгоод явуулсан байгаа.

Тэгээд эхний асуултаа асууя.

Та авлигыг дээд шатад удирдаж, дунд, доод шатад хэрэгжүүлдэг тогтолцоо Монгол Улсад бий болсон гэдэгтэй санал нийлэх үү? Таныг хариулсны дараа нэмэлтээр асууя.

Н.Учрал: Би түрүүн О.Цогтгэрэл даргад байр сууриа хэлсэн. Яг өнөөдрийн тогтолцоогоор бид авлигыг бодитойгоор бууруулж чадахгүйтэй би санал нэгддэг. Тийм учраас Таны асууж байгаа авлигыг дээд шатад удирдаж, дунд шатад хэрэгжүүлдэг тогтолцоо Монгол Улсад бий болсон гэдэгт итгэдэггүй. Эргэлздэг.

Тогтолцооны хувьд шинэчлэх нь авлигыг уг үндсээр нь устгах хамгийн зөв механизм байна гэдэгт итгэж, үнэмшиж 2016 онд Улсын Их Хуралд сонгогдсоноос хойш Улсын бүртгэлийн багц хуулиас эхлээд Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль, Цахим гарын үсгийн тухай хууль, Зөвшөөрлийн тухай хууль болон цахимжилтын ил тод байдлыг нээхийн төлөө олон санал, санаачилга өнөөдөр үр дүнгээ өгч, үүнийг амилуулж, эрх мэдлийг задлах гэж би Ерөнхий сайд болсон.

Хоосон ярихаас илүүтэйгээр үр дүнгээр хэмжигдэх ажил. Системийн хувьд тогтолцоогоор нь харсны үр дүнд 146 үйлчилгээг ард түмэн, иргэддээ нээлттэйгээр эрхэл гэсний дараа үүнийг мушгин гуйвуулах тохиолдол гарсан.

Тэгэхээр энэ тэмцэлд, эрх мэдлийг задлах гэж байгаа санал, санаачилгад бол саад бэрхшээл байна. Үүний цаана хувийн хэвшилтэй хамтарч ажиллах бодол санаа байгаа учраас “Ай Пи” сервисийг нээсэн. Энэ нь төрд иргэд очдог биш, төр иргэндээ очиж үйлчилдэг шинэ систем буюу 2019 онд Эстонид харж байсан ажлаа өнөөдөр нүдэнд харагдаж, гарт баригддаг болгож, эхэлснээ дуусгах гэж өнөөдөр би энд зогсож байгаа юм.

С.Бямбацогт: Г.Очирбат гишүүнд 1 минут нэмж өгье.

Г.Очирбат: Иргэд бол үгүй гэж байгаа. Манай сайд нар асуудлыг субьектив хүлээж авч байх шиг байна. субьектив хүлээж авч болохгүй. Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн сантай холбоотой тухайн үед Улсын Их Хурлын гишүүн болгонд тэрбум төгрөгийг хуваарилж байсан.

Үүнийг хэн гардан гүйцэтгэсэн гэвэл;

- ▶ тухайн жилийн төсвийг мэдэж байсан хүмүүс,
- ▶ төсвийг баталсан хүмүүс,
- ▶ оролцсон хүмүүс,
- ▶ Улсын Их Хурлын гишүүд.

Мөн дээрээс нь хэрэгжүүлэгч агентлагууд, санхүүжилтийг хүлээж авах компани нь хүртэл тодорхой байсан. Тэгэхээр иргэд авлигын системийг институцийн хэмжээнд хөгжсөн гэдгийг ойлгоод байгаа.

Дараагийн асуултдаа оръё.

Хоёр дахь нь өнгөрсөн цаг дээрх холбоотой асуудал. Яг одоо цаг дээрхтэй холбоотой асуулт бас байгаа. Ирээдүйд цаг дээрх сүүлийн нэг асуулт байгаа.

Та авлигатай тэмцдэг Засгийн газар бүрдүүлж чадсан гэж үздэг үү? Танай Засгийн газраас хэн нэгэн сайд авлига, албан тушаалын хэргийн асуудалтай холбогдвол Та шууд огцорч чадах уу? Хариултаа авъя.

Н.Учрал: Монгол Улсын Ерөнхий сайд онцгой бүрэн эрхийнхээ дагуу танхимаа бүрдүүлсэн.

Нэгд, Засгийн газрын тогтвортой байдал улс төрийн капиталд үндэслэсэн. Засгийн газар өөрөө улс төрийн капиталын нэгдэл. Тийм ч учраас манай Засгийн газар хал үзэж, хашир суусан, орон нутагт ажиллаж байсан, төр захиргааны байгууллагад ажиллаж байсан улс төрийн ажил амьдралын туршлагатай кабинет.

Мэдээж сайн сайдын 32 шинж бүрдсэн супер хүн гэж хаана байх вэ. Улс төрд олон жил явж байгаа хүмүүс ард түмнээрээ шүүлгэдэг, ил тод, нээлттэй, ард түмэн шүүмжилдэг.

Тийм ч учраас улс төрд олон жил явж байгаа хүмүүс нэр бүтэн байна гэдэг бол ардчилсан нийгэмд амар зүйл биш. Энэ бол ардчилсан нийгмийн гол онцлог. Нээлттэй шүүх ёстой, шүүмжлэх ёстой.

Манай Засгийн газар бол авлига, албан тушаалтай тэмцэнэ. Авлига албан тушаалын хэрэгт гэм буруутай нь тогтоогдвол... /минут дуусав/

С.Бямбацогт: Сүхбаатар Эрдэнэболд гишүүн асуултаа асууя.

С.Эрдэнэболд: Ерөнхий сайд аа, анхны мэтгэлцээнд Та оролцож байна.

Сая О.Цогтгэрэл дарга хэллээ. Та 4 замаар чөлөөлье гээд байгаа. Тэгэхдээ чөлөөлье гэдгийн нийт цохилтын тун нь сүүлийн 10 жилийн авлигажсан тогтолцоонд шилжсэн байгаа.

Өнөөдөр 03 дугаар сарын 01-ний өдөр буюу хаврын адаг сарын шинийн 8 гэвэл яг сар гаруйн өмнө намынхаа их хуралд Та чөлөөлье гэж байгаад 4 хүний асуудлыг нам дотроосоо оруулж ирсэн.

Таны шударга ёс илд хэвээрээ байна уу?, эсвэл Засгийн газар бүрдээд уусаад алга болсон уу? Одоо танай Засгийн газар талцаад байсан хоёр талаас аль аль нь суусан. Засгийн газрын хуралд үзэлцээд байгаа сурагтай байсан.

- ▶ Танд яг одоо улс төрийн нөхцөл байдлын хувьд авлигатай тэмцэхэд ямар бэрхшээл байна вэ?
- ▶ Ерөнхийлөгч талаас Танд ямар нэгэн дарамт шахалт байдаг уу? Бусад улс төрчдөөс Танд ямар нэгэн дарамт шахалт байдаг уу?

- ▶ Таны ярьж байгаа зүйл онолын хүрээнд, залуу хүний хувьд итгэл үнэмшлийн дагуу байгааг би ойлгоод байна. Гэхдээ улс төр гэдэг таны хөлийг тушаад чөдөрлөчхөөд байна уу, үгүй юу? Яг тодорхой Та хариулмаар байна.
- ▶ Авлигатай тэмцэхэд Танд ямар саад бэрхшээл байгаа вэ?

Мэдээж түрүүний ярьдаг “Эй Ай”, хууль эрх зүйн орчин, улс төрийн зориг гээд олон хүчин зүйл хамаарна. Гэхдээ өнөөдөр Та Монгол Улсын Ерөнхий сайд. Энэ бол түүхэн момент.

- ▶ Танд одоо авлигатай тэмцэхэд ямар саад бэрхшээл байгаа вэ?

Ялангуяа Та сүүлийн 10 жилд өөрийнхөө намын, чинээндээ тултал хөлжсөн олон хувалзнуудтай үзэлцэх боломжтой түүхэн цаг үе байна.

- ▶ Танд зориг байна уу?
- ▶ Зүрх байна уу?
- ▶ Шийдэмгий чанар байна уу?

Түүх танаас асууна. Одоо бид танаас асууж байна.

Н.Учрал: Монгол Ардын намын дүрэмд заасны дагуу шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдсон бол шинэ дүрмээр намын гишүүнээс нь түдгэлзүүлдэг.

Харин намын Хяналтын хороонд намын гишүүн, дарга хэн ч бай ёс зүйн зөрчил гаргасан, авлига, албан тушаалын хэрэгтэй холбогдсон байж болзошгүй хүмүүсийг шалгуулахаар өгдөг бөгөөд тус хяналтын хороо 27 гишүүний бүрэлдэхүүнтэйгээр үүнийг шийдвэрлэдэг.

Намын даргын хувьд нэр бүхий гишүүдийг ёс зүйн болоод авлига, албан тушаалын хэрэгтэй холбогдсон байж болзошгүй гэдэг үндэслэлээр Хяналтын хороонд өгсөн. Улс төрийн намын даргын ажлаа бол хийж байгаа. Гэм буруутай нь шүүхээр тогтоогдоогүй байхад хэн нэгнийг шууд гэм буруутай гэж зарлах нь зохимжгүй байх. Гэхдээ намын дүрмээ би хэрэгжүүлж байгаа. Тийм учраас авлига, албан тушаалын хэрэг, авлигатай тэмцэх тэмцэл дээр анд найз, ах дүү, амраг садан хэн ч байх ёсгүй.

- ▶ Надад зориг байна.
- ▶ Миний удирдах арга барил заримд нь таалагдахгүй байна.
- ▶ Заримд нь нийцэхгүй байна.

Би хундаганы ард асуудал шийдэж үзээгүй хүн. Зарим хүмүүст надтай уулзаад учраа олохгүй байх шиг байна. Тийм учраас битгий уулзаарай гэж хэлье. Яагаад гэвэл хундага дарсны ард орой үдэш суугаад асуудал шийддэг, тендер наймаалцдаг, хуваадаг, хуваарилдаг арга барил надад байхгүй.

Та бид хоёр хар багаасаа оюутны мэтгэлцээнээр мэтгэлцэж байсан. Өнөөдөр парламентын мэтгэлцээнээр мэтгэлцэж байна. Та миний суурь чанарыг мэдэх учраас бидний үеийнхний өссөн, төрсөн, үзэж харсан зүйл өөр шүү. Өөр арга барилаар ажиллана.

С.Бямбацогт: Сүхбаатар Эрдэнэболд гишүүн, нэмж тодруулъя.

С.Эрдэнэболд: Ерөнхий сайд гэхээс илүүтэй танхимынхаа сайд нарт хэлье. Сайд нараас зарим нь сууж байна. Г.Дамдинням сайд, Б.Энхбаяр, сайд Ж.Энхбаяр сайд нар байна. Та нар намын даргаараа, Ерөнхий сайдаараа дандаа туг тахидаг шүү. 21 сарын дотор 3 дахиа тахиж байгаа. Одоо намар дахиад тахих гээд байж байгаа. Энэ бол Ардын намын засаг биш, Монгол Улсын засаг. Ерөнхий сайд зориг гаргана гээд байж байхад нь та нар олигтойхон дэмжээд, шударга ажиллачхаарай.

Та нарыг харахад тийм итгэл байхгүй байна. Та нар шуудайд хийсэн эвэр шиг байна шүү. Хутгаа нуусан, ардаа барьсан хүмүүс шиг л харагдаж байна.

Монгол Улсын Ерөнхий сайдын төлөө шударга ажиллачхаарай. Тэгж чадахгүй бол та нар бүгдээрээ 2027, 2028 онд байхгүй шүү. Энд Монгол Улс хохирно. Ерөнхий сайд хохирохгүй шүү дээ.

Н.Учрал: С.Эрдэнэболд гишүүн хатуу бөгөөд зөв үгийг хэллээ.

Танайд ч асуудал байна, манайд ч асуудал байна. Тийм учраас хүүхэд байхдаа ярьдаг байсан ажлаа одоо дуусгая л гэж хэлье дээ. Авлигатай тэмцье. Нээрээ авлигатай тэмцэх санал, санаачилга доор улс төрийн нам хамаагүй шүү.

Авлигатай тэмцэх тэмцэлд парламентад байгаа 5 улс төрийн нам хамтдаа оролцох ёстой. Хэн нэгнийг өөгшүүлж болохгүй. Бүгдээрээ арга барилаа өөрчилье. Орчин цагийн Засгийн газар шиг ажиллая. Заавал ийм байх ёстой гэсэн зүйл байхгүй. Одоо өөр байя. Хууль, шүүхийн өмнө хүн бүр тэгш эрхтэй. Авлигатай холбогдсон бол хариуцлагатайгаар явж чаддаг байгаасай гэж би хүсэж байна.

С.Бямбацогт: С.Эрдэнэболд гишүүнд баярлалаа. Өлзийхүүгийн Шижир гишүүнийг индэрт урьж байна.

Ө.Шижир: Өдрийн мэнд. Ерөнхий сайд аа.

Монгол Ардын намын хамгийн анхны дарга Солийн Данзан “Иргэн баян бол улс баян” гэж хэлсэн. 105 жилийн дараа Н.Учрал даргын үед –

- ▶ иргэн ядуу,
- ▶ улс мөнгөтэй,
- ▶ Монгол Ардын намаас төсөв захиран зарцуулдаг дарга нь өнөөдөр баян болсон байна. Төрөөс баяжиж байна. Иргэд олон нийт ч үүнд

бухимдаж байна. Танай намын зарим гишүүд өөрийгөө толинд хараад танихаа больсон.

Хүссэн дүрээ хардаг болсон. Хүссэн үгээ л сонсдог болсон.

- ▶ 2016 онд Монгол Ардын нам засгийн эрх барихдаа тухайн үед хоёр хуваагдаж байхдаа хулгайгаа 100 сая, 200 сая, 850 сая, 900 сая гэж сая, саяар ярьдаг байсан.
- ▶ 2020 онд засаг авахдаа 10 тэрбум, 20 тэрбум, 30 тэрбум гэж тэрбумаар ярьдаг болсон.
- ▶ 2024 онд засаг авахдаа их наядаар ярьдаг болсон.
- ▶ Сүүлдээ 100, 100 сая ам.доллараар ярьдаг болсон.

Одоо сүүлдээ хар тамхитай мафитай кино шиг магадгүй килограммаар ярьдаг болох уу? Надад жинхэнээсээ ийм айдас байна. Энэ бол Та нарын хоорондоо ярьсан хуваагдлууд. Энд Ардчилсан намын нэг ч гишүүн энэ талаар огт яриагүй.

Өнөөдөр эрх баригчид Та бүхэн төсөвтэй болсон. Танай намын дарга нар –

- ▶ иргэдээ сонсохоо больсон байна,
- ▶ үл тоодог болсон байна,
- ▶ тэнгэрт ниссэн байна.

Авлигатай тэмцэнэ гэдэг бол Та сүүлийн 10 жилийн Монгол Ардын намынхаа гишүүдтэй тэмцэнэ гэсэн үг.

Та өөрийн намын гишүүдтэйгээ тэмцэж чадах уу? Авлигатай тэмцэхэд бодит үр дүн гаргаж чадах уу? гэдэг асуудал байна.

Төрийн өмчит компаниуд төсөвтэй холбоотой, төртэй холбоотой бүх хөрөнгө гарын салаагаар захиран зарцуулдаг, урсдаг болсныг сүүлийн 2 жилийн парламент хангалттай Та бүхэнд хэлж өгсөн.

Та залуу хүн. Арай өөр арга барилаар ажиллана гэдгээ илэрхийлж байгаа. Та өөрөө намынхантайгаа тэмцэж чадах уу? гэдэг нэгдүгээр асуулт байна.

Хоёрдугаарт, ер нь хулгайлахгүй л бол хүрэлцэнэ. Хулгайлахгүй бол Монгол Улсад энэ бүх мөнгө хүрэлцэнэ. Хулгайлаад байгаа учраас хүрэлцэхгүй байгаа юм.

3,6 сая иргэд дарга нарын тансаглалын үлдсэн хариулт мөнгөн дээр амьдарч байна. Энэ тансаглалын захиран зарцуулалтыг хэзээ болих вэ? Намтайгаа тэмцэж чадахгүй... /минут дуусав/

Н.Учрал: 10 жилийн өмнө манай дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 22,9 байсан бол одоо 5 дахин өсөөд GDP 100 их наядад хүрсэн.

10 жилийн өмнө бид мөнгө яаж олох вэ? гэж боддог байсан. Өнөөдөр мөнгө олох нь бонд босгоод байна уу?, санхүүжилт босгоод байна уу?, хөрөнгө оруулалт татаад байна уу? гээд мөнгө олох бололцоотой болсон.

Гэтэл босгосон мөнгөө ард түмнийхээ хяналт доор яаж шударгаар зарцуулах вэ? гэдгээ ойлгохгүйгээр өнөөдөр бид хийрхсээр байгаад хэт баян, хэт ядуу гэдэг хоёр бүлэгтэй болж байна. Би үүнд үнэхээр эмзэг ханддаг. Тийм ч учраас би Ерөнхий сайдын ажлыг авсан тэр цаг мөчөөс хойш 24 хоногт авлигыг уг үндсээр нь устгахын төлөө үзэл санаа, үйл хэргээ чиглүүлж байгаа.

Миний зоригт бүү эргэлз. Энэ зориг, үйл хэрэгт Та бүхэн л хамтдаа байх ёстой. Манай Ардчилсан намынхан дэмжих ёстой. Манай намынхан ч дэмжих ёстой. Харин танаас би “Та намынхантайгаа тэмцэж чадах уу?” гээд асууж байна.

Үүнд хариулах л ёстой. Бид залуу үеийнхэн. Бид тэмцэх ёстой. Анд найз, ах дүү, танилын тал, танил нүүр халуун боловч Та бидний эх орон ирээдүй илүү хайран байна. Түүнээс танил талаа харвал, хамт байснаа яривал, ах дүүгээ яривал энэ тэмцэл явахгүй.

Та залуу хүний хувьд намтайгаа ахан дүүс хамааралгүйгээр авлигын эсрэг хэнтэй ч тэмцэх хэрэгтэй. Энэ цагт бид ирээдүйгээ, бидний үр хүүхэд амьдрах нийгмийг эрүүл болгож чадна гэдэгт би эргэлздэггүй.

Ө.Шижир: Авлига хаана байна гэвэл эрх барьж байгаа газар л байгаа.

- ▶ төсөвтэй, мөнгөтэй газар байгаа.
- ▶ төрийн мөнгөтэй газар байгаа.

Үүнийг дагаж авлига л байгаа. Хувийн хэвшилд авлига гэдэг зүйл бараг яригдахгүй.

Хэн өнөөдөр төрд эзэн байна, хэн өнөөдөр төрийн байгууллага удирдаж байна гэвэл танай намын удирдах зөвлөлийн гишүүд, Бага хурлын гишүүд, тодорхой тооны албан тушаалтнууд байгаа.

Сүүлийн 10 жилд 60 тэрбум. Ер нь энэ авлигын эх үндэс юунаас эхэлсэн бэ? гэвэл төрийн албан тушаалыг 60 тэрбум төгрөгөөр худалдахаас эхэлсэн. 60 тэрбумаар авсан хүмүүс энэ мөнгөө нөхөхийг хүссэн байх. Магадгүй 600 тэрбум болгож авахыг хүссэн байх. Магадгүй 6 их наяд болгосон ч байж магадгүй.

Яагаад гэвэл би дахиад хэлье. Хулгайлахгүй бол хүрэлцэхээр хэмжээний баялаг, хүрэлцэхээр хэмжээний мөнгө Монгол Улсад байна. Хулгайлаад үлдсэн жоохон мөнгөн дээр 3,6 сая иргэд амьдарч байна.

Сүүлийн 10 жилээр зүгээр санаандгүй байдлаар түүвэр хийгээд үзэхэд –

- ▶ 60 тэрбум луйвар;
- ▶ Жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сан;
- ▶ Боловсролын зээлийн сан;
- ▶ Нийгмийн даатгалын сан;
- ▶ Хөгжлийн банкны хулгай;
- ▶ Ногоон автобус;
- ▶ Ковидын үеийн худалдан авалт;
- ▶ Нүүрсний хулгай;
- ▶ мэргэжлийн хяналт;
- ▶ гаалийн хулгай;
- ▶ төрийн өмчийн компаниуд;
- ▶ Эрүүл мэндийн даатгалын сан;
- ▶ Хөдөө аж ахуйн... /минут дуусав/

Н.Учрал: Би Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайдаар томилогдоод Таны нэрлэж байгаа Боловсролын зээлийн сан, ашигт малтмалын бүх лиценз, газрын мэдээлэл, ЖДҮ-гийн сан, Хөдөлмөр эрхлэлтийн сан, Нийгмийн даатгалын сан зэрэг энэ бүх мэдээллийг shilen.gov.mn дээр нээсэн.

Эргэн төлөлт 7 сарын дотор 35 хувьд хүрсэн. Төр ард түмэндээ итгэсэн цагт үр дүн хүрдэг. Ард түмнээрээ шүүлгэсэн цагт авлигачид ичдэг. Тийм учраас энэ мэдээллүүдийг ил тод болгосон. Түүн шигээ цаашид үүнийг уг үндсээр нь шийдэхийн төлөө явна.

Засгийн газар мэдээж мөрдөн шалгах алба биш. Хэн нэгэн хүнийг шүүхээр гэм буруутай нь тогтоогдоогүй байхад олны өмнө дүүжилж чадахгүй. Гэхдээ Засгийн газар ажлын хэсэг ажиллуулж, шаардлагатай нотлох баримт, мэдээллүүдийг хуулийн байгууллагад шилжүүлнэ. Шилжүүлсээр ч ирсэн. Хуулийн байгууллага яагаад ажлаа хийхгүй байна вэ? гэдгийг шаардаж ажиллана.

С.Бямбацогт: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүнд баярлалаа. Одоо Лувсанбямбаагийн Мөнхбаясгалан гишүүн асуултаа асууна.

Л.Мөнхбаясгалан: Ерөнхий сайд аа, өдрийн мэнд. Та хөл бөмбөгийн тэмцээн үздэг үү?

Н.Учрал: Би үздэггүй.

Л.Мөнхбаясгалан: Дэлхийн хамгийн олон үзэгчтэй хөл бөмбөгийн тэмцээний нэг дүрэм байдаг л даа. Зөрчил гаргасан тамирчинд шар карт буюу шар хуудас өгдөг. Тэгээд би Танд өнөөдөр шар хуудас буюу Улсын Их Хурлын гишүүний асуултыг өөрийн биеэр өгөх гэж байна.

Ямар учиртай вэ? гэвэл миний сонгогдсон говийн бүсийн 4 аймгийн нэг Говьсүмбэр аймгаас байнга гомдол ирдэг. Тэнд Шивээ-Овоо гэдэг төрийн өмчит

компани байдаг. Шивээ-Овоо компанийн Тэргүүн дэд захирлаар Э.Цасчихэр гэдэг хүн ажиллаж байсан. Саяхан ажлаа хүлээлгэж өгсөн.

Энэ хүнтэй холбоотой гомдол, баримтууд ирдэг. Энэ хүн Увс аймгийн Засаг дарга байсан. Увс аймгийн Ардын намын дарга байхдаа авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт холбогдоод анхан шатын шүүхээс ял аваад дараа нь 10 сая төгрөгөөр торгуулсан түүхтэй хүн.

Үүнийг Таны зөвлөх Чимэдийн Хүрэлбаатарын оролцоотойгоор Шивээ-Овоо компанийн Тэргүүн дэд захирлаар тавьсан. Энэ хүн Шивээ-Овоо компанид дизель түлш нийлүүлэх тендерийг одоогийн Увс аймгийн Ардын намын дарга Б.Одгэрэл гэдэг хүний байгуулаад хоёрхон сар болсон, ямар ч эдийн засгийн түүхгүй, бизнесийн түүхгүй компанид 8 удаагийн үйлдлээр 108 тэрбум төгрөгийн тендер өгсөн байдаг. Энэ хүн одоо Увс аймгийн Ардын намын дарга.

Тэгэхээр би Танд энэ үйлдэл бүрийг тухайн тендерийн хуулийн заалт бүртэй харьцуулаад бичсэн асуултыг тавьж байгаа. Та асуултыг хуулийн хүрээнд 14 хоногийн дотор мэргэжлийн Байнгын хороо болон Улсын Их Хуралд өөрийн биеэр асуултын хариуг өгөхийг би шаардаж байна.

Авлига албан тушаалын гэмт хэрэгтэй хүмүүс өнөөдөр Монгол... /минут дуусав/

Н.Учрал: Мэдээлэл өгсөнд баярлалаа. Таны өгсөн мэдээллийг би шалган нягтлах болно. Сөрөг хүчин илүү соргог байдаг. Цаашдаа ч гэсэн зөв шударга мэдээ, мэдээллийг өгч хамтарч ажиллахыг хүсэж байна. Би асуулгын хариуг 14 хоногийн дотор Танд хүргүүлье.

С.Бямбацогт: Л.Мөнхбаясгалан гишүүн асуултаа гүйцээгээд асууя.

Л.Мөнхбаясгалан: Хөл бөмбөгийн тэмцээний дүрмээр шар картыг 2 удаа авбал улаан болж тоглолтоос хасагддаг. Улс төрийн тоглолтоос улаан карт битгий авч хасагдаасай гэж би Танаас хүсэж байна.

Таны танхимд ч гэсэн өнөөдөр авлига, албан тушаалын хэрэгтэй нөхөр сууж байгаа. Та түрүүн миний зоригт итгээрэй гэсэн. Таны зоригт итгэж байгаа. Үүнийг шалгуулаад даруйхан Улсын Их Хуралд эргэн тайлбарлах хэрэгтэй гэж бодож байна. Шаардлагатай бол нэр хэлж болно. Шаардлагагүй бол ингээд дуусгая.

С.Бямбацогт: Хариулт шаардлагагүй гэж байна.

Одоо Шинэбаярын Бямбасүрэн гишүүн асуултаа асууя.

Ш.Бямбасүрэн: Өдрийн мэнд, Ерөнхий сайд аа.

Би танаас Монголын улс төрд байдаг л мэт үзэгдэл болоод байгаа ёс зүйн хамааралтай асуудлыг хөндөж асуумаар байна. Энэ бол манай нам, танай нам гэх зүйл байхгүй. Энэ бол Монголын асуудал.

Ер нь төрдөө итгэх итгэл, ард түмний итгэл, төрөө дээдлэх түүхэн уламжлал маань үгүй болж байгаагийн л илрэл болоод байгаа асуудал юм.

Асуулт нь авлига, албан тушаалын хэрэгт холбогдсон, шүүхээр ял шийтгүүлсэн, төрийн өндөр дээд албан тушаалд ажиллаж байсан хүмүүс нам, улс төр, төрийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцсоор байх нь төрд хууль тогтоох байгууллагад итгэх иргэдийн итгэл сулрах үндэс болж байгаа гэдэгтэй Та санал нийлэх үү? Энэ дээр Таны байр суурийг сонсьё.

Н.Учрал: Би бол эмээтэйгээ өссөн хүүхэд. Манай эмээ өглөө болгон “Төрийн минь сүлд өршөө” гэж сүү өргөдөг хөгшин байлаа. Бид төрийг тэгж хүндэтгэж сүсэглэдэг өвөг, дээдсийн удам. Өнөөдөр төрөө хүндлэхээ больсон нь бидэнтэй холбоотой.

Тийм учраас төрийн өндөр албыг хашиж байгаа хүн өөрөө эхлээд –

- ▶ ёс зүйтэй байх ёстой,
- ▶ үлгэрлэлтэй байх ёстой,
- ▶ манлайлалтай байх ёстой,
- ▶ хариуцлагатай байх ёстой,

Тэгж байж бусдад шаардлага тавина. Хувийн зохион байгуулалт, өөртөө тавих шаардлагаа би өнөөдрийг хүртэл өндөр тавьсаар ирсэн.

Би намынхаа залуу гишүүдэд “Залуу хүн улс төрд орсноор Үндсэн хуулиар олгогдсон олон эрх чөлөөгөө хасуулдаг шүү” гэж хүртэл хэлдэг. Тийм учраас ёс зүйтэй байх шаардлагатай. Ёс зүйгүй хүн бусдад шаардлага тавихгүй. Би Улсын Их Хурлын даргаар томилогдоод “Энэ танхимаас хууль төрдөг болохоос хулгайч төрөх ёсгүй” гэж хэлж байсан. Би энэ үг, байр суурь дээрээ хатуу байгаа. Энд танил тал, ах дүү, найз нөхөд огт хамаагүй.

Тийм учраас амнаасаа гарч байгаа үг болгондоо хариуцлагатай хандаж, төрөө дээдэлдэг Монголын ард түмний сэтгэл, итгэлийг дахин сэргээх нь бидний залуу үеийнхний үүрэг гэж боддог.

Ш.Бямбасүрэн гишүүн зөв үг хэллээ. Төрийнхөө нэр хүндийг сэргээхийн төлөө бидний үеийнхэн хичээж зүтгэцгээе л гэж уриалмаар байна.

Ш.Бямбасүрэн: Монголчууд мартаагүй байгаа. Хэдхэн жилийн өмнө нэг ЖДҮ-гийн хөнгөлөлттэй зээлийг Монгол Ардын намын 40 гишүүн толгой дараалаад авч байсан.

Тэгээд өнөөдөр энэ хүмүүс хуулийн болон ёс зүйн хариуцлага хүлээгээд улс төрөөс холдох ёстой байтал эсрэгээрээ бүр өндөр албан тушаал аваад явж

байгаа. Жишээ нь, ЖДҮ гээд хөнгөлөлттэй зээл авсан хүмүүсийн нэг нь Та өөрөө. Танаар зогсохгүй Таны танхимын хэд хэдэн сайд нар бас энэ зээлийг авч байсан.

Ийм учраас л төр засагт итгэх иргэдийн итгэл буураад байгаа юм. Тэгээд энэ мэт асуудлыг намын даргын хувьд ч, Ерөнхий сайдын хувьд ч цаашид ер нь ямар бодитой алхам хийх юм бэ? Ямар зарчим барьж ажиллах вэ? гэж асууя.

Н.Учрал: Улс төрд олон жил яваа хүн ард түмнээрээ шүүлгэх нь, ард түмнээрээ шүүмжлүүлэх нь байдаг л үзэгдэл. Гэхдээ үнэн мөнийг тогтоох ёстой. Би эдгээр тусгай сангуудын бүх мэдээллийг ил болгож байсан хүн.

Хоёрт, би энэ сангаас ямар нэгэн нөлөөлөл, ашиг, зээл, тусламж авсан зүйл байхгүй. Хамгийн эхэнд би тайлбарыг нь хэлж байсан. Зах зээлд шилжсэн цаг үеэс миний гэр бүл, миний ээж, аав ариун цагаан хөдөлмөрөөр өнөөдрийг хүрсэн хүмүүс. Хөдөлмөрлөж хүн болдог гэдгийг амьдралаараа харуулж яваа.

Би хөдөлмөрч хүн болгонд саад тээг болдог хүнд суртал, дүрэм журмыг чөлөөлж өгөх юмсан гэдэг итгэл үнэмшлээр хүн болж хүмүүжсэн. Тийм учраас надад ард түмнээсээ нуугаад хаагаад байх нэг ч зүйл байхгүй. Миний ахуй амьдрал, гэр бүл, бизнес, хөрөнгө орлогын мэдүүлэг, бүх зүйл ил тод. Цаашид ч би энэ байр сууриа барьж ажиллана.

С.Бямбацогт: Баярлалаа. Далайн Батбаяр гишүүн асуултаа асууя.

Д.Батбаяр: Танд энэ өдрийн мэндийг хүргэе.

Би орон нутгийн удирдлагуудын авлигын хэрэгтэй холбоотой нэг бодит түүх богино хугацаанд Танд хэлж өгье.

Алслагдсан сумын сургуулийн уурын зуух хүрд нь яг ид идэр есийн үед эвдэрсэн. Гэтэл одоо хэрэгжиж байгаа хуулиар Засаг дарга тендер зарлаад явбал 1-3 сарын дотор тендер нь зарлагдаад үр дүн нь гараад, ажил нь хийгдээд, өнөө сургуулийн зуух засагдахаар байсан.

Тухайн сумын Засаг дарга яасан бэ? гэвэл тухайн суманд байдаг гарын уртай хүний компанитай шууд гэрээ байгуулаад 10 хоногийн дотор зуухыг нь засаад буцаад ажилд нь оруулсан. Ингэснээр хүүхдүүдийн хичээл тасалдаагүй, дотуур байр, сургууль нь хөлдөөгүй, ажил мөн сургалт нь хэвийн явсан байна.

Харамсалтай нь дараа жилийнх нь аудитын дүгнэлтээр сумын Засаг даргыг бусдад давуу байдал бий болгосон, Тендерийн тухай хуулийг зөрчсөн, Худалдан авах ажиллагааны тухай хуулийг зөрчсөн учраас Эрүүгийн хуулийн 22.1 гэдэг заалтаар яллагдагч болоод явсан байгаа.

Гэтэл бодит байдал дээр нэг нам дотроо хоорондоо үзээд, тэмцэлдээд эхлэхээр янз бүрийн нүүрсний хэргүүд, янз бүрийн ногоон автобусны хэргүүд гээд их хэмжээний тоотой, олон эзэн холбогдогчтой, үнэн худал нь мэдэгдэхгүй

хэргүүд сошиалаар дүүрдэг. Үүний эцэс нь харагддаггүй. Тэгээд хэрүүл маргаан дууслаа. Өнөө хэргүүд замхраад алга болдог. Ийм байдал үргэлжилж байна.

Тэгэхээр надад хоёр асуулт байна. Нэгдүгээр асуулт нь авлига, албан тушаалын хэрэгтэй тэмцэж байгаа энэ тэмцэл, энэ бодлого нь өөрөө “бай”-аа онохгүй байна. Энэ үр дүнгүй байна.

- ▶ Ажил хийж яваад авлигын асуудалд орооцолддог тохиолдлууд байна.
- ▶ Авлига аваад байгаа боловч арга хэмжээ, хариуцлага авагддаггүй, хариуцлага үүрдэггүй тохиолдлууд их байна.

Энэ юуг харуулаад байна гэвэл авлигатай тэмцэж байгаа бодлого маань “бай”-аа онохгүй байна гэдгийг харуулаад байна.

Тэгэхээр бид 10 жилийн хугацааг аваад үзье. 10 жилийн хугацаанд засаг барьсан намын даргын хувьд Та авлигын эсрэг энэ тэмцэл үр дүнгүй байна гэдэгт ямар байр суурьтай байна.

Хоёрдугаарт нь, Авлигын төсөөллийн индекс гэж байна. Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд буюу 2015 оноос хойш тасралтгүй доошоо буусан байна. Ирэх жил ахиад буух юм бол Та Ерөнхий сайдынхаа хувьд хариуцлага хүлээж чадах уу? гэсэн ийм хоёр асуулт байна. Танд баярлалаа.

Н.Учрал: Тийм. Би тантай санал нэг байна. Өнөөдрийн тогтолцоо асуудлыг шийдэхгүй. Үүнийг углуургаар нь шийдэх ёстой. Тийм учраас 2016 оноос хойш эхлүүлсэн ажлуудаа л үргэлжлүүлж байна гэж би хэлээд байгаа юм.

- ▶ Системийн хувьд, дэд бүтцийн хувьд бэлэн.
- ▶ Хуулийн хувьд олон ажлыг ахиулсан, урагшлуулсан.

Орчин үед авлигатай тэмцэхийн тулд ил тод байдлыг хүчээр шахаж шаарддаг.

Хоёрт, дижитал шилжилтийг дэмждэг. Лиценз, зөвшөөрөл төрөөс олгож байгаа эрх олголтуудыг бүгдийг нь хүний оролцоогүй болгодог.

Дээрээс нь хариуцлагын системийг зөвхөн “Кэй Пи Ай” дээр үндэслэдэг. Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байхдаа “Кэй Пи Ай” үндэсний 10 үзүүлэлтийг оруулж байсан. Үндэсний индикаторуудыг хэмжээд хариуцлага тооцдог механизм руу явна.

Авлигатай тэмцэнэ гэдэг бол төрийн төлөө шударгаар ажиллаж байгаа төрийн албан хаагчдыг хамгаалахад орших ёстой. Өнөөдөр худалдан авах ажиллагааг ахалдаг төрийн албан хаагчгүй боллоо. Энэ юу гэсэн үг вэ? гэвэл бүгдээрээ шийдвэр гаргахаас айж байна, гарын үсэг зурахаас айж байна. Тийм учраас бид төрийн албан хаагчдыг шударгаар ажлаа хийхэд хамгаалах механизмыг хамтад нь авч явах ёстой.

Дээр нь Тендерийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах ёстой учраас Улсын Их Хурлын гишүүдийн хамтаар энэ хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

Тендерийн тухай хуулиар худалдан авах ажиллагааны үе шатуудыг ойлгомжтой болгоно. Зарим шаардлагатай өөрчлөлтүүдийг хийх ёстой. Тэгэхгүйгээр өнөөдрийн Тендерийн тухай хуулиар буюу зөвхөн үнэ бага санал өгсөн бол ч гэдэг юм уу, төрийн өмчит компаниуд хоорондоо заавал тендер авч бараа, материал худалдан авдаг. Ялангуяа үйлдвэрт жишээлбэл, машин нь эвдэрлээ гэхэд заавал тендер зарлаж тоног төхөөрөмж авдаг байдлаас болоод тэнд эдийн засаг гацаад байна. Бид гацаанаас гаръя гэж байгаа бол зоригтой хийх ёстой. Тийм учраас Тантай би санал нэгдэж байна.

С.Бямбацогт: Баярлалаа. Цэндийн Баатархүү гишүүн асуулт асууя.

Ц.Баатархүү: Улсын Их Хурлын гишүүддээ өдрийн мэндийг хүргэе.

Монгол Улс ардчиллын баян бүрд байсан бол өнөөдөр авлигын баян бүрд болох хэмжээнд байна. Энэ бол Авлигын төсөөллийн индекс болон авлигатай холбоотой бусад үзүүлэлтээр харагдаж байна.

Авлигатай уриа лоозонгоор, бас уран үгээр биш учир шалтгаанаар нь тэмцэх ёстой. Би бол тэгж боддог.

Монголын төр авлигатай тэмцэх, хулгайтай тэмцэх энэ тэмцэлд ялагдсан гэж бодож байна. Монгол Улсын Засгийн газарт авлигатай тэмцэх улс төрийн хүсэл эрмэлзэл байна уу? гэдэгт би эргэлзэж байгаа.

Таны уран үг, үйлдэл хоёр зөрж байна. Учир юу вэ гэвэл авлига хаана байна вэ гэвэл –

- ▶ хаана нь нууц байна, түүнд авлига оршдог,
- ▶ хаана нь мөнгө, төсөв их байна, түүнд авлига оршдог.

Улсын Их Хурал хянан шалгах чиг үүргээ хэрэгжүүлэх үүднээс Хянан шалгах түр хороо байгуулах санаачилгыг гаргасан.

→ **Ухаа худгийн хянан шалгах түр хороог** танай Засгийн газрын зарим гишүүд дэмжээгүй.

→ **Харбины гэрээг ил тод болгох хянан шалгах түр хороог** танай Засгийн газрын гишүүд дэмжээгүй.

Одоо танаас дахиж асууя. Улсын Их Хуралд Засгийн газрын нууцад авсан энэ гэрээг, цаашдаа олон гэрээнүүдийг ил тод болгох, нээлттэй болгох, нэг мөсөн эргэлзээг нь тайлах Хянан шалгах түр хороог танай Засгийн газар дэмжих үү?

Тэр дундаа 1992 оноос хойш Монгол Улсын нийслэл Улаанбаатар хотын газар олголт хуулийн хүрээнд байсан уу, үгүй юу? гэдэг асуудлаар хянан шалгах түр хороог Ерөнхий сайдын хувьд Та дэмжих үү? гэдэгт тодорхой хариулт өгөөч ээ.

Н.Учрал: Адилхан залуу хүн байж юун ч амархан бууж өгдөг юм. Би бол бууж өгөхгүй. Ц.Баатархүү сайд аа.

Та миний ажлыг тухайн үед аваад миний өрөөнд орж ирэхдээ Таны эхлүүлсэн цахимжилтын энэ олон ажил, “e-mongolia” дээр хийсэн ажлууд, шилэн ажиллагаа бол авлигыг бууруулах уг үндсийнх нь шийдэл байжээ гэж хэлж байсныг би тод санаж байна.

Би уран үг ярихдаа их дургүй хүн. Гэхдээ хийсэн ажлаа бол бахархалтайгаар ярьдаг. Өнгөрсөн хугацаанд Монгол Улс цахим засаглалын индексээр урагшилсан. “Нээлттэй засгийн түншлэл” авлигыг бууруулах ганц шийдэл гэж хэлсэн. Дэлхийн засгийн газруудын дээд хэмжээний уулзалт үүнийг үнэлсэн. Тийм учраас цахимжилтыг амилуулъя гэвэл Таны ярьдаг энэ бүртгэл, газар олголт, лиценз бүгдийг нь “blockchain” дээр оруулъя. Энэ бүрэн боломжтой. Ингээд дараа нь бүх хамаарлууд нь тогтоогдоод явна гэдэгт би эргэлзэхгүй байгаа.

Тэгэхээр Монгол Улс “авлигын баян бүрд” гэж хэлж болохгүй. Монголд ардчилал байгаа. Би үргэлж итгэдэг. Монголд ардчилал байгаа шүү. Монголын ард түмэн ардчиллын төлөө үзэл санаатай. Бидний үеийнхэн зах зээлд шилжсэн нийгэмд төрж өссөн хүмүүс үгээ хэлдэг, үзэл бодлоо илэрхийлдэг, шүүмжилж чаддаг. Бид их азтай оронд төрсөн хүмүүс.

Сөрөг хүчний индрээс ярих бас чухал байдаг байх. Гэхдээ бүгдийг үгүйсгэж сөрөг хүчин хийх нь надад таалагдахгүй байна.

Ц.Баатархүү: Сөрөг хүчний индэр гэдэг зүйл байхгүй. Бид нэг Монгол Улстай. Улсын Их Хурлын гишүүд нэгдэж нийлээд Хянан шалгах түр хороо байгуулах санаачилгыг Та Ерөнхий сайдынхаа хувьд дэмжих үү? гэж асуугаад байгаа.

Тэр дундаа нийслэл Улаанбаатар хотын газар олголтын талаар Хянан шалгах түр хороо байгуулахыг дэмжих үү? Хэрвээ үнэхээр авлигатай тэмцье гэвэл Улсын Их Хурал, Улсын Их Хурлын гишүүд асуудлыг нээлттэй болгох санаачилгыг Засгийн газар дэмжээд өгөөч гэдэг тодорхой асуулт асууж байгаа. Энэ бол улс төрийн асуулт биш, ажил хэргийн асуулт байлаа.

Та харин маш их уурсаж, улс төржиж байгаад би их харамсаж байгаагаа илэрхийлье.

Н.Учрал: Түр хороо байгуулах эрх бол Улсын Их Хурлын эрх. Энэ газар олголттой холбоотой мэдээллийг 2022 онд “shilen.gov.mn” дээр тавьсан.

Улаанбаатарын бүх газар олголтын талаарх мэдээллийг хүний өөрийн гэлтгүй бүгдийг нь тавьсан. Хэн нь ч ороод хэн газар олгосон, хэний газар гэдэг бүх мэдээллийг мэдэж болно. Улаанбаатар хотын газар олголттой холбоотой түр хороо байгуулаад Улсын Их Хурлын гишүүд дэмжвэл би орж ирээд мэдээллээ хийгээд бүгдтэй нь хамтраад ажиллана. Энэ бол Улсын Их Хурлын гишүүд олонхоороо шийдэх асуудал шүү.

Тийм учраас ардчилсан парламентыг би үргэлж хүндэтгэнэ. Ардчилсан парламент ямар ч түр хороо байгуулсан би үргэлж дэмжинэ. Шаардлагатай бол би орж ирээд асуултад нь хариулна. Та бүхний санал, санаачилга шаардлага бүхнийг биелүүлнэ.

Монгол Улс бол парламентын засаглалтай орон.

С.Бямбацогт: Баярлалаа. Батбаярын Жаргалан гишүүн асуултаа асууя.

Б.Жаргалан: Авлига бол тогтолцооны суурь асуудал болсон гэж Та хэллээ.

Тэгвэл энэ авлигажуулсан тогтолцооны үндэс суурь нь, хөдөлгөх хүч нь, амин сүнс нь сүүлийн 36 жилийн дийлэнх олонх цаг хугацаанд эрх барьсан Монгол Ардын нам өөрөө болоод байна гэдгийг Та хүлээн зөвшөөрөх үү?

2016 оны Улсын Их Хурлын сонгуулийн өмнө танай намын 60 тэрбум төгрөгөөр төрийн өндөр албан тушаал наймаалцах нууц төлөвлөгөө ил болсон боловч танай нам сонгуульд үнэмлэхүй олонхын ялалт байгуулсан.

Энэ цаг хугацаанаас хойш төрийн хулгай, хэргийн тоо, үнийн дүн тэрбумаар биш их наядаар хэмжигдэх болсон. Авлигын эсрэг тэмцэл нам дотроосоо эхлэх ёстой. Танай нам цэвэршихгүй бол Монгол Улс хөгжихгүй гэдгийг Монголын иргэд бүгд харж байна. Тиймээс Та танай, манай гээд байх зүйл ерөөсөө байхгүй.

Сүүлийн 10 жилд Монгол Улсын төсөв үлэмж тэлсэн. Төрийн өмчийн компаниуд даам гарсан. Авлига огцом өссөн. Энэ бүхэнд танай намын л оролцоо байсан. Тэгэхээр Та нам дотроо энэ цэвэрлэгээг хийж чадах юм уу, үгүй юу? гэдгийг л бид харж байгаа. Танай гэж хэлсээр байгаад улс төрийн хэлмэгдүүлэлтийг сүүлийн 10 гаруй жилийн туршид явуулж байгааг хүлээн зөвшөөрөх үү?

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Танай манай гэж ярих нь бол зохимжгүй. Бид хүнээс илүү системээ л ярих ёстой. Тэгэхээр Та бид залуу хүмүүс. Хуучны арга барилаасаа салж, жоохон урагшаа харж, зоригтой золбоотой ажиллахгүй бол танай манай гэж хэрэлдсээр байтал болохоо болилоо шүү.

Энэ оны 11 дүгээр сарын 17-нд намын даргаар би сонгогдсон. Миний цаг бол тэндээс эхэлсэн. Тийм учраас авлигатай тэмцэх тэмцэлд би үргэлж хатуу байр суурьтай зогсоно. Танай манай гэлтгүй бүх нам цэвэрших ёстой. Улс төрийн намууддаа би үргэлж уриалдаг.

- ▶ Нам дотроо цэвэрлэгдэх ёстой,
- ▶ цэвэрших ёстой,
- ▶ хариуцлагатай байх ёстой,
- ▶ ёс зүйтэй байх ёстой.

Нам нь эрүүл байвал төр нь эрүүл байна. Парламентын засаглалын хамгийн сонгодог засаглал юу вэ? гэвэл нам нь төрийг бүрдүүлдэг. Нам нь цэвэрших ёстой. Тийм учраас намаа цэвэршүүлэхийн төлөө бидний залуучууд аль аль талдаа хичээн зүтгэе. Танай манай гэж яривал танайд ч байна, манайд ч байна. Би 11 дүгээр сарын 17-нд томилогдсоноос хойш намаа цэвэрлэх, цэгцлэх ажилд ханцуй шамлан орсон.

Харин танайд байгаа хүмүүсийг надаас илүү Та бүгдийг нь мэдэж байгаа. Наад хүмүүстээ ч гэсэн адилхан хариуцлагыг нь яриад урагшлахгүй бол бүгдээрээ хүн ярьсаар яваад байвал дийлэхгүй.

Ерөнхий сайд болоод би-

- ▶ Ерөөсөө л хүн ярихгүй;
- ▶ Шүгэл үлээж хэт их попрохгүй;
- ▶ Янз бүрийн кино драм хийхгүй;
- ▶ Энтертайнмент хийхгүй гэж хэлсэн. Үр дүнгээрээ харуулна гэж Ерөнхий сайд болоод 24 хонож байна.

С.Бямбацогт: Баярлалаа. Цөөнхийн бүлгийн гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа.

Одоо Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асууж, хариулт авна. Асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 15 минут байна.

Одоо Д.Энхтүвшин гишүүн асуултаа асууя.

Д.Энхтүвшин: Сайн байна уу?

Нэгдүгээр асуулт, 2014 оноос хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг болсон. Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх процесс нь хуульд тодорхойгүй байгаагаас хуулийн этгээдүүдэд хариуцлага ногдуулах, таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах, мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулахдаа үзэмжийн шинжтэй, улс төрийн шинжтэй арга хэмжээнүүд авдаг болсон.

Бизнесийн үйл ажиллагааг түдгэлзүүлэх, мөн хөрөнгийн шилжилт

хөдөлгөөнийг хязгаарлах, данс тооцоог нь хаахдаа ийнхүү үзэмжийн шинжтэй арга хэмжээнүүд авч байгаа нь аж ахуйн нэгжүүдэд хүндээр тусаж байгаа.

Бизнесийн байгууллагуудын хувьд эрсдэлийн түвшнийг үзэхэд бизнесийн тасалдал том байр суурийг эзэлдэг.

- ▶ Жижиг, дунд аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд 1-3 сар үйл ажиллагаа нь зогсоод, дансыг нь хаахад эрсдэлд орж, дампуурах хэмжээнд очдог.
- ▶ Дунд болон том аж ахуйн нэгжүүдийн хувьд 3-6 сар болоход эрсдэлд орж, дампуурах хэмжээнд бараг очдог.

Тэгээд аж ахуйн нэгжтэй өөрөөр хэлбэл, субъектив сэдэлгүй хуулийн этгээдэд хариуцлага ногдуулахдаа тодорхой процессгүйгээс болоод аж ахуйн нэгжүүдийг хэрэг хянан шийдвэрлэх явцдаа дампууруулах хэмжээнд очдог. Өөрөөр хэлбэл хувь хүнээр бол хэрэг хянан шийдвэрлэх, мөрдөн байцаах үйл ажиллагаа явуулах явцдаа бараг цаазаар авах хэмжээний ялтай хууль, эрх зүйн орчин өнөөдөр байна.

Үүнтэй холбогдуулаад Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулахаар ажиллаж байна. Шүүхээс таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах, тодорхой үйл ажиллагааг түдгэлзүүлэх болон прокуророос мөрдөн шалгах үйл ажиллагаа явуулах, хөрөнгийн шилжилт хөдөлгөөнийг хязгаарлах шийдвэр гаргахдаа тодорхой нөхцөлүүдийг харгалзаж үздэг, тодорхой хугацаатай процесстой өөрчлөх санал оруулсан байгаа.

Н.Учрал: Д.Энхтүвшин гишүүн Зөвшөөрлийн тухай хуулийн ажлын хэсгийг ахалж байгаа.

Бизнесийн үйл ажиллагааг үндэслэлгүйгээр боомилдог, дансыг нь хугацаагүй хаадаг, хяналтгүй байдаг тогтолцоог өөрчлөх гээд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийг хөндөөд явж байгааг би зарчмын хувьд дэмжиж байгаа.

Энэ хууль их чухал. Данс битүүмжлэх ч бай, үл маргах журмаар өр барагдуулах, мөрдөн шалгах явцад компаниудын үйл ажиллагааг саатуулах арга хэмжээ нь өөрөө хяналттай байх ёстой гэдэг. Би үүнийг дэмждэг. Тийм ч учраас Ерөнхий сайдаар томилогдсоныхоо дараа татварын байцаагч нарын хаасан данс болон нийгмийн даатгалын данснуудыг нээсэн. Ингээд 12 мянга орчим данснуудыг нээсний дараа 10 хоногийн дотор 37 тэрбум, өнөөдрийн байдлаар 42 тэрбум төгрөг эргэж төлөгдсөн.

Төр ард түмэндээ, иргэд, аж ахуйн нэгжүүдээ итгэж чадвал, боломжийг нь олговол ямар үр дүн байдаг вэ? гэдгийг энэ шийдвэр нотолж байгаа гэж бодож байна. Хаагаад, хязгаарлаад байх нь илүү далд эдийн засгийг л бий болгоод байдаг. Компаниудын үйл ажиллагаа, баялаг бүтээгчдийг дэмжих нь Засгийн газрын бодлого, үйл ажиллагаа юм.

Тийм учраас бүх үл маргах журмаар татвар хаадаг, компаниудын дансыг битүүмжилдгийг хяналтад байлгая. Энэ дээр тодорхой эрүүгийн процессынх нь механизмыг эрүүгийн хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх явцад үүссэн харилцааны хэм хэмжээг нь зөв зохицуулъя гэдэг санал, санаачилга Та бидний хамтын ажил гэж би үзэж байгаа.

Цаашид иргэддээ итгэж урагшилна. Хэрвээ өр төлбөрөө төлөөгүй байсан ч цалингаа тавих, тодорхой хэсгийг нь үлдээж байж компани хэвийн үйл ажиллагаа явах бололцоогоор хангуулахаар Татварын тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийг Улсын Их Хуралд өргөн барина.

С.Бямбацогт: Тодруулах уу? Дашцэрэнгийн Энхтүвшин гишүүнд 1 минут өгье.

Д.Энхтүвшин: Бизнес эрхлэгчдэд өнөөдөр тулгамдаж байгаа нэг чухал асуудал бол хүний нөөцийн асуудал байгаа.

Хүний нөөцтэй холбоотой танай зөвлөхүүдийн илэрхийлж байгаа байр сууриас харахад оюутан болон тэтгэврийн насны хүмүүсийг хөдөлмөрийн зах зээл дээр оруулж ирэх талаар тодорхой хэмжээний бодлого, арга хэмжээ авах нь гэж ойлгосон.

Энэ хүрээнд татвар, хураамжийг багасгах, хөдөлмөрийн зах зээлийг тэлэх талаар хийж байгаа, бодож байгаа ажил байгаа юу? Ялангуяа улирлын шинжтэй бизнесүүд дээр гаднаас ажиллах хүч авахтай холбогдуулан татвар ногдуулж байгаа байдлыг өөрчлөх, татвар хураамжийг нь багасгах бодол байгаа юу? гэсэн асуулт байна.

Н.Учрал: Ажиллах хүчний оролцооны түвшин өнгөрсөн жил 63,2 хувьтай байсан. Одоо 61 хувьд хүрлээ. Нэг ёсондоо 10 хүн тутмын 6 нь ажил огт хайхгүй, ажил эрхлээгүй байна гэсэн үг.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшнийг ахиулна гэдэг бол хөдөлмөрийн зах зээл дээр өрсөлдөх бололцоотой бүлгүүдийг дэмжих бодлого юм. Тийм ч учраас төрийн албаны багц хуулийн шинэчлэлийг хийнэ. 213 мянган төрийн албан хаагч байгаад данхар төрийн албатай болсон гэж ярьдаг боловч нэг сургууль баригдаад л 150 багш, ажилчид нэмэгдээд байхаар төрийн алба данхар юм шиг харагдаад байдаг.

Бид “public service”, “CV service” гэсэн ангиллаа тодорхой болгож урагшилна. Таны хэлж байгаагаар оюутны цагийн хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхой болгоно. Дээрээс нь ахмад настны тэтгэвэртээ гарсан хэдий ч ажиллах бололцоотой хүмүүст ажил олгох шинэ механизмыг бий болгоно. Ингэж байж ажиллах хүчний оролцооны түвшнийг ахиулна.

С.Бямбацогт: Одоо Отгоны Саранчулуун гишүүн асуултаа асууя.

О.Саранчулуун: Надад хууль тогтоомжийн биелэлт, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөртэй холбоотой хоёр асуулт байгаа. Дараа нь төсөвтэй холбоотой хоёр асуултыг тодруулъя.

2024-2028 оны Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний үйлдлийн чадамжийг олон улсын жишгээр үнэлнэ гэдэг төлөвлөгөө орсон байгаа. Энэ асуудал яригдаад байдаг хэдий боловч бараг 10 жил болж байгаа. Гэвч ерөөсөө ахиц гардаггүй.

2025 оны 12 сард миний бие өөрөө бүх яамдыг оролцуулаад хэлэлцүүлэг хийсэн. 3 яаманд замын зураглалыг нь гаргаж өгсөн. Яаж хийхийг нь заагаад, тайлбарлаад, олон улсынх нь хүмүүсийг авчраад ингээд эхлүүлээч гэсэн. Одоо 2026 он болж байна.

Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгэм хамгааллын яам илүү манлайлаад, Эрүүл мэнд болон Боловсролын яам оролцоод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийнхээ хөгжлийн бэрхшээл нь юунд байгаа юм бэ? гэдгийг нь тодруулдаг тогтолцоонд шилжмээр байна. Энэ ажил ямар шатад явж байгаа талаар мэдээлэл хүсэж байна.

Хоёрдугаарт нь, ахмад настай болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хүнд өвчний дараа эмнэлгээс гараад эхний 6 сар очих газар байдаггүй. Эрүүл мэндийн хувьд амь нас нь эрсдэлтэй гээд сувиллууд хүлээж байхгүй. Тэгэхээр хүмүүст очих газар хэрэгтэй байгаа.

Үүнийг бид яаж зохицуулах ёстой юм бэ? Бид 5 жилийн төлөвлөгөөнд сэргээн засах тусламж үйлчилгээг нэмэгдүүлнэ гээд яриад байгаа. Төлөвлөгөөнд ямар арга хэмжээ төлөвлөгдсөн бэ? Засгийн газраас одоо ямар үйл ажиллагаа төлөвлөж байгаа талаар мэдээлэл авъя.

Н.Учрал: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг батлуулахад би ажлын хэсэгт тухайн үед ажиллаж байсан.

Сонгинохайрхан дүүрэгт гэр бүлийнхээ санал санаачилга, санхүүжилтээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан “Тэмүүжингийн андууд” гээд цэцэрлэгийг ажиллуулж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийнхээ жаргал зовлон дотор би 6 жил ажиллаж амьдарсан хүн. Тийм ч учраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийгээ дэмжье гэдэг итгэл үнэмшил надад байдаг учраас О.Саранчулуун гишүүнтэй энэ асуудалд хамтран ажиллаж, Улсын Их Хуралд ч ажлын хэсгийг нь ахлуулж байсан.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих, ажлын байрыг нэмэгдүүлэхэд би төсвийн бодлогоо чиглүүлнэ гэдгийг Танд хариуцлагатай хэлье.

Азийн хөгжлийн банкны 96 тэрбумын санхүүжилт байгаа. Түүнийг бодитой хэрэгжүүлэхэд, ялангуяа Дорнод, Улаанбаатар, Дархан гээд хэд хэдэн газарт барилга байшинг бариулахад онцгойлон анхаарна. Дээрээс нь улсын

хэмжээнд барилга, байшинг барихад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан стандартыг нэвтрүүлэх шаардлагыг үргэлж шахаж шаардана. Аймаг, орон нутагт энэ чиглэлээр дэмжлэг үзүүлж ажиллана.

Энэ асуудлуудыг Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам, мөн Эрүүл мэндийн яам санхүүжилтийг нь тодорхой болгоход анхаараарай гэдэг тодорхой чиглэлийг өгч төлөвлөгөө гаргаж ажиллуулна гэдгээ хэлье.

О.Саранчулуун: Барилга, хөдөлмөр эрхлэлтийн асуудлууд нэлээн ахицтай явж байгаа юм байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнээ дахин үнэлэх системд шилжихэд онцгой анхаарч, эхэлсэн замын зураглалаа 3 яам бариад явахад газрын зураг нь бэлэн байгаа. Үүнийг ажил хэрэг болгох хэрэгтэй байгаа.

Хоёрдугаар асуудлыг хэлье. Улсын төсвийн асуудал байгаа. Төсөв дээр төсвийн зардлын ангиллыг тодорхойлохдоо хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хүртээмжтэй холбоотой зардлыг харагдахуйц байдлаар гаргаач гэж хэлэх гэсэн юм. Энэ нь төсвийн бүх захирагч нарт хамаатай асуудал байгаа.

Засаг дарга нар, яам, Тамгын газар, агентлаг бүгдэд хамаатай. Энэ нь зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажилд авсан тухай асуудал биш байгаа. Орчноо хүртээмжтэй болгох, мэдээллээ хүртээмжтэй болгох гэх мэт олон асуудлууд байна. Одоо Та бид хоёрын ярьж байгаа яриаг хүртэл доогуур нь хадмалтай болгоод хүмүүст хүргэх асуудлуудыг зардалд тусгамаар байгаа. Энэ саналыг би Сангийн яаманд удаа дараа тавьсан байгаа. Энэ ажил дээр цаашид ямар ахиц аргах вэ?

Н.Учрал: Та бидний баталсан төсөвт 49 тэрбум төгрөг, Азийн хөгжлийн банкны зээл, Японы сангийн тусламж гээд хэд хэдэн төсөв байгаа. Үүний хэрэгжилтийг нь шахаж шаардаж ажиллана гэдгээ Танд хэлье.

Ирэх оны төсвийг барихад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, зорилтот бүлэгт чиглэсэн хөтөлбөрүүдийг тусгах дээр төсвийн бодлогоо чиглүүлье. Гэхдээ өнөөдрийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Төсвийн тогтвортой байдлын хуулиар төсвийнхөө бараг 75 хувиар урсгал зардлыг санхүүжүүлж байна. 8 их наядын хөрөнгө оруулалттай. 8 их наядын 4 их наяд нь нийслэлд, үлдсэн 4 их наядын 1,3 зээл гээд ерөөсөө хумигдмал байдалтай.

Тэгэхээр урсгал зардлыг санхүүжүүлэх шаардлагатай байгаа. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулиа эргэж харах хэрэгтэй байгаа гэдгийг хэлье.

О.Саранчулуун: Энэ дээр нэг ойлголтыг тодруулах хэрэгтэй байх.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн юм уу, энэ бүлэг хүн амын асуудлыг ярихдаа бид шинэ зардал нэмэх тухай ярина гэхээсээ илүү, одоо байгаа зардлыг, төлөвлөлтийг зөв зохистой чиглүүлэх ажил байгаа. Жишээлбэл, өнгөрсөн Засгийн газар буюу Г.Занданшатар Ерөнхий сайд байхад “Хөгжлийн бэрхшээл ба улсын

төсөв” гэдэг хэлэлцүүлэг хийгээд хүүхдүүдээ эрт оношлох тоног төхөөрөмж авъя гээд шийдсэн. Гэтэл одоо болтол түүн дээр яг ямар процесс болсон бэ? гэдэг мэдээллийг ээжүүд, гэр бүлийнхэн асуусаар байгаа.

Ер нь тендер нь зарлагдсан юм уу?, тоног төхөөрөмжөө авсан юм уу? Хүүхдүүдээ эрт оношилж чадах тусмаа эрт сэргээн засаад, хөдөлмөрийн чадвартай ажил хийдэг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсээ хөл дээрээ босгох боломжтой болох гээд байгаа. Дээр нь гадагшаа явж эмчилгээ хайдаг, хандив гуйдаг нөхцөл буурах гээд байна. Энэ асуудал дээр мэдээлэл, явцад хариулт авъя.

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Төсвийн зарим ангиллыг шинэчлэн батлах тухай Сангийн сайдын тушаал батлагдсан. Зарлагын ангиллаар нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд үзүүлэх үйлчилгээ гэсэн арга хэмжээг тусгаад явж байгаа.

Энэ арга хэмжээний хүрээнд Таны хэлж байгаа гол бодлого, үйл ажиллагаануудыг тусгаж ажиллая. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн төрийн байгууллагад очиж үйлчилгээ авахтай холбогдуулан тусгайлан шаардагдах үйлчилгээний зардлыг тодорхой болгож төлөвлөө.

Г.Занданшатар Ерөнхий сайдын үеэс эхлүүлсэн ажлыг Та бид хамтдаа үргэлжлүүлэхэд миний зүгээс нээлттэй байна гэдгээ хэлье.

С.Бямбацогт: Отгоны Саранчулуун гишүүнд баярлалаа.

Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийн гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Цагтаа бүгд багтлаа.

Одоо асуултаа ирүүлсэн Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асууж, хариулт авна. Асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 30 минутаас хэтрэхгүй.

Ингээд Улсын Их Хурлын гишүүн М.Нарантуяа-Нара асуултаа асууна.

М.Нарантуяа-Нара: Сайн байна уу? Өдрийн мэнд хүргэе.

Н.Учрал Ерөнхий сайд болсноосоо хойш залуу хүний эрч хүч, зоригоор үнэхээр олон зүйлүүдийг, ялангуяа иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд үйл ажиллагаагаа таатай байдлаар хэрэгжүүлэхээр хичээж байгаа нь үнэхээр сайшаалтай сайхан байна.

Олон гоё шийдвэрүүд гарч байгаа хэдий ч бодит амьдрал дээр тэдгээрийн уялдаа холбоо, тогтвортой байдал, үр нөлөө үзүүлж байгаа талаар иргэдийн дунд эргэлзээ үүссэн асуудлууд байгаад байна. Жишээлбэл, татварын өртэй аж ахуйн нэгжүүдийн дансыг битүүмжилснийг нэг сарын хугацаанд нээж өглөө.

Нийт хэдэн аж ахуйн нэгжүүд татварын өртэй байснаас 12,100 гаруй аж ахуйн нэгжийн дансыг нээсэн бэ? Жишээлбэл, дансаа нээлгээгүй зарим нэгэн компаниуд байна. “Монполимет” группээс авхуулаад дансаа нээлгээ гэж байна.

Ямар нэгэн шалгуураар нээсэн үү? Нийт өрийн хэмжээ хэд байснаас одоогийн байдлаар хэдэн аж ахуйн нэгж өр төлбөрийг барагдуулсан болон ямар үр дүн гарч байна вэ?

Өөрөөр хэлбэл, төрийн зүгээс аж ахуйн нэгжийн дансыг хааж байна, дансыг нээж байна. Ер нь төр аль болох хувийн хэвшилд оролцохгүй байя гээд байгаа. Тэгвэл данс хаадаг байдлыг бүр больж болдоггүй юм уу?

Нөгөө талаар бизнес эрхлэгчдийн үйл ажиллагааг нэг сарын хугацаанд дансыг нь нээж өгч байгаа нь аж аж ахуйн нэгжүүдэд үйл ажиллагаагаа бүрэн нөхөх, өрөө төлөх, борлуулалтын орлогоо нэмэгдүүлэх бодит дэмжлэг болж чадаж байна гэж Та харж байна уу?

Жишээлбэл, энэ цаг үед худалдан авалтын түвшин эрс буурсан, эдийн засаг нэлээн хэцүү байна. Нийгмийн аюулгүй байдал, эдийн засгийн тогтвортой байдалд хэрхэн нөлөөлж байгаа талаар шийдвэрийн хэрэгжилт ямар байгаа талаар мэдээлэл өгөөч гэж хүсэж байна. Мөн түүнчлэн 146 бизнесийн үйл ажиллагааг сонгосон шалгуур үндэслэл нь юу байсан бэ? Ямар судалгаанд үндэслээд эдгээр төрлийн бизнесийг сонгосон бэ?

Жишээлбэл, шалгуур үзүүлэлтгүй байх ёстой гэсэн нөгөө талд хэрэглэгчийн эрх ашиг, эрүүл, аюулгүй байдлыг хэн хангах вэ? гэдэг асуудлууд хэрэглэгч талаас үүсээд байна.

Түүнчлэн шалгуургүй боллоо. Зөвшөөрөл авахгүйгээр хэрэгжих, хийх боломжтой боллоо гэсэн мөртөө жишээлбэл “Гэйт” компанийг л гэхэд 5 саяар торгосон байна. Гэтэл Таны гаргасан шийдвэрийг доод шатад хэрэгжүүлэхгүй байгаа асуудлыг хэрхэн яаж хангах вэ? гэдэг талаар асуулт асууя.

Н.Учрал: 12,549 татвар төлөгч байсны 396 нь шүүхийн шийдвэртэй байсан.

Тэгэхээр нэгэнт шүүхийн шийдвэр гарсан бол Засгийн газар шүүхийн шийдвэрийг давж шийдвэр гаргах бололцоо байхгүй. Нэгэнт шийдвэр гүйцэтгэл тодорхой болсон. Хэрвээ данс нь нээгдээгүй бол шүүхийн шийдвэр гарсан 396-д багтаж байгаа байх гэж бодож байна. Яг тоо нь 12,153 татвар төлөгчийн битүүмжилсэн байсан дансыг нээсэн.

10 хоногийн дотор 42 тэрбум төгрөг төлөгдсөн. Нэг ёсондоо тухайн компани дансаа нээгээд үйл ажиллагаагаа явуулаад эхлэхээр нэмэгдэж байна гэсэн үг.

Төр иргэддээ итгэх ёстой. Д.Энхтүвшин гишүүний санаачилж байгаа хуультай уялдуулаад битүүмжилсэн дансыг нээхдээ хяналтад байлгадаг

Эрүүгийн процессын хуулийг хөндөж бизнесийнхэндээ илүү их боломж олгох талаас нь анхаарах ёстой.

146 үйл ажиллагааг license.mn дээр ороод шууд мэдэгдээд эхэлж байгаа. Яагаад ийм шийдвэр гарсан бэ? гэвэл Улсын Их Хурлаас баталсан Зөвшөөрлийн тухай хуулиар 381 зөвшөөрөл жагсаалтад байгаа. Үүнд тусгай болон энгийн зөвшөөрөл байдаг. Энэ зөвшөөрлийн жагсаалтад бичигдээгүй бусад төрлийн бүх үйл ажиллагаа чөлөөтэй үйл ажиллагаа явуулах боломжтой.

Гэтэл зөвшөөрөл бичигдээгүй үйл ажиллагаануудыг–

- ▶ сайдын тушаал гаргаад,
- ▶ Нийслэлийн иргэдийн Хурлын тогтоол гаргаад,
- ▶ Засгийн газрын тогтоол гаргаад,
- ▶ журам гаргасан байсан.

Нэг ёсондоо зөвшөөрөл гэж нэр байхгүй мөртөө –

- ▶ эрх олголт,
- ▶ батламж,
- ▶ лиценз,
- ▶ сертификат,
- ▶ магадлан итгэмжлэл гээд нэртэй байсан. Энэ бол өөрөө хуульд авсан шийдвэр юм.

Тэгээд таван даваа давдаг байсныг бид даваагүй болгоод галын дүгнэлт, хог тээврийн гэрээ хоёрыг төр өөрөө очиж хийдэг болсон. Энэ шийдвэрийг аймаг, орон нутагт шахааж шаардаж, сургалт зөвлөгөөг хийж байгаа. Уг шийдвэр ямар түвшинд хэрэгжиж байгаа вэ? гэдэг талаар долоо хоног болгон Ерөнхий сайдын албан даалгаврын тайланг сонсож байгаа. Гурав дахь өдрийн Засгийн газрын хурлаар ажлын хэсэг байгуулж, орон нутагт хяналт шалгалт оруулж байгаа.

Тэгэхээр манай Засгийн газрын гол концепц бол хувийн хэвшилдээ орон зайг нь тэлье гэж байгаа. Хувийн хэвшил энэ тэнцвэржүүлсэн орлого GDP-ийн харьцаа 28 болоод, энэ орон зайд ажиллаж чадвал зах зээл өөрөө эрүүл болох юм байна. Төр өөрөө зөвшөөрөл, лицензээс татгалзаад эхэлбэл хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих юм байна.

Монголд цаашдаа хөдөлмөр эрхэлж байгаа, хийе, бүтээе гэсэн хэн бүрийг дэмжих нь манай Засгийн газрын бодлого юм. Хөдөлмөрлөж байгаа хүнд саад болдоггүй, чөлөөлдөг энэ эрх чөлөөний дөрвөн чөлөөлөлтийн хүрээнд “Эрх зүйн чөлөөлөлт” гээд Гадаадын хөрөнгө оруулалтын тухай хууль болон Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хуулийн төслүүдийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх гэж байна.

“Эдийн засгийн чөлөөлөлт”-ийн тухай хуульд татварын 7, 8 томоохон өөрчлөлтийг хийх гэж байна. “Ногоон хөгжлийн чөлөөлөлт” гээд сэргээгдэх эрчим

хүчийг дэмжих чиглэлээр, “Авлигын эсрэг чөлөөлөлт” гээд тодорхой ажлуудыг төлөвлөж ажиллаж байгаа.

С.Бямбацогт: М.Нарантуяа-Нара гишүүнд баярлалаа. Одоо Баатаржавын Мөнхсоёл гишүүн асуултаа асууя.

Б.Мөнхсоёл: Сайн байцгаана уу? Өдрийн амар амгаланг айлтгая.

Миний асуулт бол ипотекийн зээлтэй холбоотой. Ипотекийн зээлд хамрагдах хүсэлтэй иргэдийн тоо олон байгаа. Үүнийг бүгд л мэдэж байгаа.

Өнөөдөр иргэд их хүлээлттэй. Зарим нь 2-оос дээш жил ипотекийн зээлд хамрагдах хүсэлтээ өгөөд хүлээж байгаа. Зарим нь аргаа бараад хээл хахууль өгөх шинжтэй иргэдийн гомдлууд байна.

Ингээд статистик тоонуудыг харвал нийт ипотекийн зээлдэгчдийн 22 хувь буюу 28,167 иргэд 5 сая буюу түүнээс дээш орлоготой иргэд байгаа нь ипотекийн зээлийн анхны бодлого болох—

- ▶ бага, дунд орлоготой иргэдийг дэмжих,
- ▶ агаарын бохирдлыг бууруулах,
- ▶ орон сууцжуулах гэсэн зорилгоосоо гажсан байдалтай байгаа юм.

Өндөр орлоготой иргэдийн хувьд арилжааныхаа банканд хандаад ипотекийн моргажийн зээл авах боломж байгаа.

Хэрвээ ипотекийн зээлийн журмын дагуу 80 метр квадрат хүртэл талбайтай анх удаа орон сууц авч байгаа иргэддээ энэхүү зээлийг олгосон бол 11,526 иргэдэд 2,12 их наяд төгрөгийн зээл олгох боломж байсан буюу энэ хэмжээгээр Улаанбаатар хотын яндангийн тоо цөөрөх, орон сууцын хангалт сайжрах боломжтой байжээ. Боломж буюу алдагдсан боломжийн өртөг бий болсон байна.

Тэгэхээр танаас асуух зүйл юу вэ? гэвэл ипотекийн зээлийн тогтолцооны хэрэгжиж байгаа өнөөгийн байдалд Та өөрөө хэр их сэтгэл хангалуун байна вэ? Бодит байдал ийм тоогоор илэрхийлэгдэж байна. Энэ журам, бодлогын гажуудлыг хэрхэн сайжруулах, ямар бодлого, арга хэмжээ авах гэж байгаа вэ?

Дараагийн нэг асуудал нь 2-оос дээш удаа ипотекийн зээлд хамрагдсан иргэдийн тоо хэд байгаа вэ?

Н.Учрал: 2013 онд “Үнэ тогтворжуулах хөтөлбөр”-ийн хүрээнд Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Засгийн газар ипотекийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхэлсэн. Сүүлд авсан мэдээллээр —

- ▶ Ипотект 11,7 их наяд төгрөг гаргаад байна.
- ▶ 133 мянган өрхийг хамруулаад байна.

Таны хэлж байгаагаар 133 мянган өрх 11,7 их наяд төгрөгийн санхүүжилт хийгээд байхад яагаад яндангийн тоо буурахгүй байна вэ? гэдэг асуулт. Энэ асуудлаар Улсын Их Хурлын даргаар ажиллаж байхдаа би Монголбанканд тодорхой чиглэлүүдийг өгч ажиллаж байсан.

Нэгд, зөвхөн зорилтот бүлэгт чиглэх ёстой. Ерөөсөө л гэр хороололд чиглэх ёстой. Гэтэл яагаад 2, 3 удаа ипотекийн зээл авсан, эсвэл нэг гэр бүл, эхнэр, нөхөр давхардаж зээл авсан байна вэ? гэдэгт тодорхой дүгнэлт хийх ёстой. 2014-2016 онд 2-3 удаа авсан, давтагдсан тоо гарсан юм байна. 2016 оноос хойш тэгж давтагдаж байгаагүй.

Одоо бол ипотекийн хөтөлбөр дээр зөвхөн зорилтот бүлэгт чиглүүлнэ гэж төлөвлөж байна. Баялгийн сангийн тухай хуулийн дагуу хуримтлалын сан дээр үүсээд байгаа санхүүжилтийн хуримтлалыг ипотект чиглүүлдэг. Англид байдаг “shared mortgage” гээд 50 хувь нь түрээс, 50 хувь нь ипотека буюу “mortgage” гээд шинэ бүтээгдэхүүн гаргана. Энэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлбэл гэдэг тодорхой чиглэлийг өгсөн. Тэгэхээр одоо өөрчлөлт бий болно.

Хоёрт, хуучин арилжааны банкнууд ипотекийн зээлд хамрагдах гэж тодорхой хэмжээний санхүүжилтийг Монголбанкнаас авдаг байсан. Цаана нь ямар иргэн зээлд хамрагдаж байгаа вэ? гэдэг жагсаалт нь ил тод биш байсан. Улсын Их Хурлын дарга байхдаа үүнийг ил болгохоор шийдвэрлэсэн.

С.Бямбацогт: Б.Мөнхсоёл гишүүн тодруулж асууя.

Б.Мөнхсоёл: Бас нэг асуудал байна. Өнөөдөр Гадаад зээлийн тухай хуулийн төсөлтэй холбогдоод хүмүүс ярьж байна. Гишүүд асуулт асууж байна. Би ч өөрөө бас Төсвийн байнгын хороон дээр олон асуудал хөндсөн. Нэг талдаа –

- ▶ төсвийн сахилга батын асуудал байна,
- ▶ төсвийн оновчтой, өгөөжтэй зарцуулалт байна.

Нөгөө талдаа нэгэнт олон улсын зах зээлээс хоёр талт хамтын ажиллагааны хүрээнд босгосон зээлээ зөв, оновчтой зарцуулах асуудал хоёрдмол шинжтэй байдалд байна. Жишээлбэл, Сэлбэ дэд төвтэй холбоотой газар чөлөөлөлтийн асуудал байна. Орон сууцжуулах хөтөлбөр байна. Түүн дээр 500 тэрбум төгрөгийг бэлнээр буюу мөнгөн хэлбэрээр зарцуулсан байгаа.

Та энэ дээр ямар бодолтой байна вэ? Уг нь орон сууцаар солилцоо хийх байсан бол илүү оновчтой байсан юм биш үү? гэж асуумаар байна.

Н.Учрал: Том төслийг явуулах хүрээнд ямар ч хэлэлцээрийг ямар үр өгөөжтэй юм, ямар ашигтай юм гээд санхүүгийн модель дээр хийх ёстой. Энэ гээд. Гэтэл зөвхөн нэг тендер зарлаад гэрээ байгуулснаар асуудлыг шийдэхгүй. Тийм учраас одоо бид төсвөө эргээд харах ёстой байгаа.

Жишээ нь, 31,6 их наядын орлого олж байгаа төсвийн 75 хувийг урсгалаар санхүүжүүлээд, үлдсэн 8 их наядын 4-ийг нь нийслэлд шийдэж байгаа. Тэгээд 4 их наядын –

- ▶ 1,3 их наяд нь гадаад зээл,
- ▶ 1,3 шинэ хөрөнгө оруулалт,
- ▶ үлдсэн нь өмнөхөө санхүүжүүлж байна.

Эдийн засаг агшиж байх үед ийм чөдөрлөсөн байдлаар цаашид эдийн засгаа идэвхжүүлж чадахгүй. Тийм учраас “Сэлбэ дэд төв” дээр санхүүгийн хувьд тооцооллыг эргэж харах ёстой байх.

С.Бямбацогт: Баярлалаа. Одоо Пүрэвжавын Ганзориг гишүүн асуултаа асууна.

П.Ганзориг: Та бүхний өдрийн амгаланг айлтгая. Би –

- ▶ Нэгд, макро эдийн засгийн орчин,
- ▶ Хоёрт, зээлийн хүүгийн асуудал,
- ▶ Гуравт, Үндэсний баялгийн сангийн менежменттэй холбоотой гурван тодорхой асуулт асууя.

Нэгдүгээрт, дэлхийн геополитикийн нөхцөл байдлаас хамаарч гадаад, дотоод орчин өөрчлөгдсөнтэй холбоотойгоор Монгол Улсын төсвийн тэнцвэржүүлсэн алдагдал нэгдүгээр улирлын байдлаар 1,4 их наяд гараад байгаа.

Энэ нөхцөл байдлуудаас хамаараад Таны Засгийн газар 2026 оны төсвийн орлого, зарлага, алдагдлын шинэчилсэн төсөөлөл гаргасан уу? Энэ төсөөлөл ямар байдлаар гарч байгаа вэ? гэдгийг тодруулмаар байна. Энэ нөлөө инфляцыг өсгөх, шатахууны үнэ нэмэгдэх, иргэдийн бодит орлогыг бууруулах, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа тодорхой хэмжээнд хумигдах зэрэг эрсдэлүүд үүсэж болзошгүй байгаа.

Тэгэхээр иргэдийн бодит орлогыг хамгаалах, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагааг хумихгүй байх чиглэл дээр ямар бодлогын арга хэмжээнүүд авч ажиллахаар төлөвлөж байгаа вэ? Тухайлбал, татварын багц хуулийн асуудал байна. 2024 оны анхны парламент бүрдсэнээс хойш бид 3 дахь жилдээ ярьж байгаа. 2 удаа Засгийн газраас боловсруулаад Улсын Их Хуралтай хамтраад өргөн барьсан ч буцаагаад татсан.

Татварын багц хуулийг энэ хаврын чуулганд оруулж ирж батлуулах уу? Нэг талдаа аж ахуйн нэгж, ард иргэдийн татварын дарамт, ачааг бууруулах тэр хэмжээгээр ард иргэдийн амьдрал, орлого нэмэгдэнэ, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа тэлнэ гэж харж байгаа.

Нөгөө талдаа төрийн үйл ажиллагаа үр ашиггүй, үрэлгэн, зардлууд багасна. Ингэж байж төр илүү цомхон, эдийн засагт хувийн хэвшлийн оролцоо нэмэгдэнэ. Энэ дээр ямар байр суурьтай байгаа вэ?

Хоёрт, Монгол Улсын хувьд зээлийн хүү өндөр байгаа. Үүний гол шалтгаан бол банкны салбарын хэт төвлөрөл, өрсөлдөөний хязгаарлагдмал байдал байгаа. Та энэ дээр урт хугацааны хямд эх үүсвэрүүдийн дутагдалтай байгаа асуудал дээр Улсын Их Хурлын дарга байхдаа гадаадын банкныг оруулж ирж өрсөлдөөнийг нэмэгдүүлэх, томоохон урт хугацааны төсөл, хөтөлбөрүүдийг явуулахад дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр тодорхой санал, санаачилгууд гаргаж ярьж байсан. Үүнийг хэзээ, хэрхэн яаж хийх вэ?

Гуравт, Үндэсний баялгийн сангийн хөрөнгө 6,7 орчим их наяд хүрээд явж байна. Гэтэл бид гадаадын банканд үүнийг жилийн 4 орчим хувийн хүүтэй хадгалж байгаа. Нөгөө талаас бид эх үүсвэр, бонд босгохдоо гаднаас 2 дахин өндөр өртөгтэй босгож байгаа.

Үндэсний баялгийн сангийн нөөцийг гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлэх замаар буюу богино хугацааны төлбөрийн чадвараа сайжруулах зорилгоор ашиглаад байгаа.

Гэтэл Үндэсний баялгийн сангийн гол зорилго урт хугацааны, ирээдүйдээ хэрэглэх гол эх үүсвэр, хуримтлал болж байдаг. Үүнийг улс төрөөс ангид, мэргэжлийн түвшинд мэргэжлийн удирдлагатай болгох, менежменттэй болгох ажлыг хэзээнээс хэрхэн яаж хийх вэ? гээд энэ гурван асуултыг асууя. Баярлалаа.

Н.Учрал: Өнөөдрийн гол орлогын тасралт аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар дээр 560,0 тэрбум төгрөг, хувь хүний орлогын албан татвар дээр 200,0 тэрбум төгрөг тасарсантай холбоотой.

Өнгөрсөн оны сүүлд урьдчилгаа төлбөр, татваруудыг авсан. Үүнээс болоод эхний 3 сарын байдлаар алдагдал 1,3-д хүрсэн байна. Тийм учраас олон улсын эдийн засгийн энэ хурцадмал байдлын үед Засгийн газар төлөвлөгөө гарган ажиллаж байна. Түлш эрчим хүчний хомсдол үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Энэ хүрээнд шатахууны үнэ өсөхгүй, тогтвортой барихаар Оросын Холбооны Улстай тодорхой хэлэлцээрүүдийг хийгээд ирсэн. Түлш, шатахуун нь инфляцад гол нөлөөлдөг. Тийм учраас үнийг тогтвортой барихаас гадна ногоон санхүүжилтийг дэмжих чиглэлээр ирэх долоо хоногийн Засгийн газрын хуралд тодорхой шийдвэрүүдийг гаргах гэж байна.

Хүнс, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг тасалдуулахгүй байх арга хэмжээг авсан. Тодорхой эх үүсвэр гаргаж хөнгөлөлттэй зээлүүдийг олгож эхэлсэн.

Монголбанк дээр ногоон санхүүжилтийн бүтээгдэхүүнийг тусдаа бүтээгдэхүүн болгож хэрэглээний зээлийн ангиллаас гаргаж шийдвэрлэх гэж байна. Мөн эм, эмнэлгийн хэрэгслийн нийлүүлэлтийг тасралтгүй хангах зорилгоор Эрүүл мэндийн даатгалын санхүүжилтийн механизмыг шинэчилж байна. Зарлагын чиглэлээр бүх шатанд хэмнэлтийг бий болгосон.

Ирэх оны төсвийг илүү эдийн засгийг идэвхжүүлэх чиглэлээр бэлтгэж байна. Татварын багц хуулийг би Ерөнхий сайдаар томилогдсоны дараа татан авч Татварын хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийг Улсын Их Хуралд өргөн барих гэж байна. Татварын багц хуулийг шинэчилсэн найруулга гэхээс илүү өнөөдөр компани, аж ахуйн нэгжүүдийг хэрхэн дэмжих вэ гэж гэдэг чиглэлээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан.

Жишээ нь, НӨАТ төлөгчийн босгыг 400 сая болгох, 2,5 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой бол аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг 1 хувь болгох, татвар төлөгч зөвхөн татварын байгууллага талаас биш иргэн талаас нь харсан эдийн засгаа идэвхжүүлэх чиглэлийн Татварын хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтүүдийг Улсын Их Хуралд өргөн барихаар төлөвлөж байна.

Зээлийн хүү бол компани, аж ахуйн нэгж, иргэн болгонд үүсээд байгаа том асуудал. Би Улсын Их Хурлын дарга байхдаа үнийн өсөлтөөс иргэдээ хамгаалах арга хэмжээний тухай тогтоолыг гаргасан. Тогтоолоо өөрөө хэрэгжүүлж байна. Гадаад банк оруулж ирэх хэлэлцээрүүдийг хийж байна.

Улсын Их Хурлын гишүүд Та бүхнийг Банкны тухай хуулийг баталж өгөхийг хүсэж байна. Энэ тохиолдолд гадаадын банк оруулж ирэх нөхцөл бүрэн бүрдэнэ гэдэг итгэлтэй байна.

С.Бямбацогт: Одоо Батын Батбаатар гишүүн асуултаа асууна.

Б.Батбаатар: Нэг дэх асуулт, сүүлийн 10 жил Монгол Ардын нам засаг барьж байгаа. Иргэдийн амьдрал бодитоор сайжирсан гэж Та намын дарга, Ерөнхий сайдын хувьд үзэж байна уу? Тийм, үгүй гэдгийг хариулж өгнө үү?

- Хоёрт, хэрвээ сайжирсан гэж үзэж байвал бодит орлого, инфляц, ядуурлын аль үзүүлэлтүүдээр үүнийг батлах вэ? Яг тоо, хугацаатай нь хэлнэ үү?
- Гуравдугаарт, өнөөдөр мах, гурил, шатахууны үнэ иргэдийн орлогоос хурдан өсөж байгааг Та амжилт гэж үзэж байна уу?, эсвэл бодлогын алдаа гэж үзэж байна уу?
- Дөрөвдүгээрт, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн өссөн гэж ярьдаг ч яагаад дундаж өрхийн бодит орлого, худалдан авах чадвар өсөхгүй байна вэ?
- Тавдугаарт, залуучууд гадагшаа олноор гарч байгаа нь боломж нэмэгдсэний шинж үү?, эсвэл дотоод орчин хангалтгүй байгаагийнх уу?
- Зургаадугаарт, томоохон авлигын хэргүүд дээр төрийн өндөр албан тушаалтан бодитоор ял авсан хэдэн тохиолдол байна вэ? Энэ нь системийн гажуудал гэдгийг Та хүлээн зөвшөөрөх үү?

- Долоодугаарт, эрчим хүчний хомсдол жил бүр давтагдаж, хувийн болон гадаад хөрөнгө оруулалтын төслүүд удааширч, хэрэгжихгүй байгаа нь бодлогын алдаа юу?, эсвэл хэрэгжилтийн чадавхын асуудал уу?
- Наймдугаарт, хэрэв дээрх асуудлууд системийн шинжтэй гэдгийг хүлээн зөвшөөрч байвал яг ямар 3 бодит реформыг ямар хугацаанд хэрэгжүүлэх вэ?
- Есдүгээрт, хэрэв Таны хэлсэн бодлого тодорхой хугацаанд бодит үр дүн өгөхгүй бол Та улс төрийн хариуцлага хүлээж огцрох хүртэл шийдвэр гаргах уу? Тийм эсхүл үгүй юу?

Н.Учрал: Иргэдийн амьдрал 10 жилийн өмнөхтэй харьцуулбал тодорхой хэмжээнд сайжралгүй яах вэ. 10 жилийн өмнө Монгол Улс дампуурах уу, яах вэ гэдэг дээрээ тулсан хөтөлбөрт орсон байсан үе шүү дээ.

Тэгээд 10 жилийн өмнөхтэй харьцуулахад манай улс “бага орлоготой” орноос “дундаас дээгүүр орлоготой” орны статуст шилжсэн.

- ▶ Өнөөдөр 89,9 их наядын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг болоод байна. Ирэх жил 100 руу дөхнө гэж ярьж байгаа. 10 жилийн өмнө 22,9 их наяд байсан.
- ▶ 10 жилийн өмнө 6 их наядын төсөвтэй байсан бол одоо 5 дахин өсөөд 31,6 их наядын төсөвтэй болсон.

Экспорт тухайн үед 4,5,-4,7 тэрбум ам.доллар байсан бол өнөөдөр 15,7 тэрбум ам.доллар болсон байна.

Манай гол экспортын 90 гаруй хувь эзэлж байгаа нүүрсний хувьд 10 жилийн өмнө бид 25 сая тонныг гаргадаг байсан бол өнөөдөр баталсан төсөв дээр 90 сая тонн байгаа.

Тэгэхээр эдийн засаг өсөөгүй биш, өрхийн хаалгаар оруулж чадаагүй гэдэгтэй би санал нэг байна.

- ▶ иргэдээ үнийн өсөлтөөс хамгаалж чадаагүй;
- ▶ эдийн засаг тэлж байх үедээ хуримтлалыг зөв зүйлд зарцуулж чадаагүй.

Мөнгө олох нь нэг асуудал. Мөнгийг зөв хуваарилах нь дараагийн асуудал байгаа. Мөнгийг хуримтлагдсан үедээ олсныхоо хэрээр үрсний хор уршиг өнөөдөр гарсан.

Тийм учраас цаашдаа өрхийн хаалгаар эдийн засгийг яаж оруулах вэ гэвэл мөчлөг сөрсөн бодлого, хуримтлалыг бий болгож байгаад, хуримтлалаа зорилтот бүлэгтээ чиглүүлэхийг хэлж байгаа.

Түүнээс биш 33,5 их наядын орлого олоод төдий хэмжээгээр зараад байвал өнөөдөр юунд хүрч байгаа вэ? гэдгийг бид харж байгаа гэж хариулъя.

Та 9 асуулт асуусан. Бүгдийг нь яаж 2 минутад хариулах уу.

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайдын минутыг сунгая.

Н.Учрал: Хоёр дахь асуултыг хариулсан гэж ойлгоё.

Гурав. Өнөөдөр мах, гурил, шатахууны үнэ иргэдийн орлогоос хурдан өсөж байгааг Та амжилт хийж үзэж байна уу гэж байгаа юм байна.

Би хөдөө аж ахуйн салбар, хүнсний салбарт махны нийлүүлэлт, мах нөөцлөх асуудлууд дээр тодорхой арга хэмжээнүүдийг авч байгаа. Дээр нь импортыг орлох бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх 6 төслийг ирэх долоо хоногт төлөвлөж байгаад зарлана.

Шатахуунд 2,2 тэрбум ам.долларын импорт хийдэг, нэг улсаас хамааралтай ийм улс. Тэгэхдээ шатахууны үнээ ямар ч байсан барилаа.

Эрчим хүчний салбарт ч гэсэн инфляцад гол нөлөө үзүүлж байгаа учраас үнийг хөөрөгдүүлэхгүйгээр салбарын дотоодын шинэчлэлийг хийхийг зорино.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн өссөн гэж ярьдаг ч яагаад дундаж орлого өсөхгүй байна вэ гэвэл ерөөсөө хуримтлуулж байх үедээ зөв зохистой зарцуулж чадаагүйн гай энд гарсан гэдгийг хэлье.

С.Бямбацогт: Батын Батбаатар гишүүн тодруулж асууя.

Б.Батбаатар: Есөн асуултад бүгдэд нь хариулт авч чадахгүй байна. Тийм учраас зарим зүйлийг тодруулж асуухад хүнд болж байна.

Би эдийн засгийн өсөлт, тооны талаар асуугаад байгаа юм биш. Иргэдийн бодит амьдралын тухай асуугаад байгаа юм.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн өсөх нь төрийн асуудал. Иргэдийн бодит орлого, худалдан авах чадварын асуудлуудаар 3 тоо хэлээд өгөөч гэж байгаа юм.

Инфляц ийм өндөр байхад бодит орлого нь инфляцаа давж чадахгүй байгаа асуудал дээр яаж анхаарах ёстой юм бэ? Инфляцаа давж чадахгүй цалин орлого байгаад байгаа шүү дээ.

Тэгэхээр өрхийн худалдан авалтын чадварын хувьд 10 жилийн өмнө айл өрхийн хөргөгчид байсан мах өнөөдөр хөргөгчөө онгойлгоод харахад хэдэн килограмм болсон бэ? Хадгаламжийн дэвтэр, дансаа нээгээд харахад өр нь өссөн байна уу?, дансны үлдэгдэл нь өссөн байна уу? гэдэг энэ тоонууд дээр ярьж хариулт өгөх ёстой юм.

Н.Учрал: Төсвийн бодлого буруу явж иржээ. Би үнэнийг хэлье.

- ▶ Өрхийн орлого 2,9 сая төгрөг,
- ▶ зарлага нь 3,1 сая байгаа.

Тэгэхээр 2,9-3,1 сая төгрөгийн хоорондын зөрүүг юугаар нөхөж байна вэ гэвэл зээлээр нөхөж байгаа. Тэгээд–

- ▶ зээлээс зээлийн хооронд,
- ▶ банкнаас банкны хооронд,
- ▶ банк бусаас банк бусын хооронд яваад байдаг.

Ингээд төсвийн бодлого өөрөө алдагдаад эхлэхээр–

- ▶ цалин нэмнэ гэдэг,
- ▶ тэтгэвэр нэмнэ гэдэг,
- ▶ тэтгэмж нэмнэ гэдэг.

Эцэст нь эргээд харвал бараа бүтээгдэхүүний үнэ хөөрөгдсөн байдаг. Өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүний үнээс инфляцад тооцогдож байгаа 6-хан бүтээгдэхүүнээр л ард түмний амьжиргааг ярьж байгаа.

Тийм учраас бид зээлийн хүүг бууруулах, банкны салбарт өрсөлдөөнийг бий болгох ажлыг хийхгүй бол валютаа гөвөхгүйн тулд Монголбанк –

- ▶ бодлогын хүүгээ чангаруулаад байдаг,
- ▶ өр, орлогын харьцаагаа илүү хатууруулаад байдаг,
- ▶ зээл нь гарч чадахаа болиод байдаг.

Ерөөсөө “төсвийн бодлого”, “мөнгөний бодлого” уялдаагүй байсан энэ байдал өнөөдөр өргөсөн учраас... /минут дуусав/

С.Бямбацогт: Батын Батбаатар гишүүнд баярлалаа.

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ням-Осорын Учрал Танд баярлалаа.

Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа.

Өнөөдрийн Улсын Их Хурлын асуулгын цаг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учралын хувьд анхны удаа боллоо. Н.Учрал даргад болон хариуцлагатай оролцсон Засгийн газрын гишүүддээ баярлалаа.

Мөн Улсын Их Хурлын асуулгын цаг дээр асуулт асуухаар нэрээ ирүүлсэн олонх, цөөнхийн бүлгийн гишүүд, цөөнхийн гишүүд бүгд асуултаа асууж, хариулт авлаа. Улсын Их Хурлын гишүүд, Ерөнхий сайдад талархал илэрхийлье.

Улсын Их Хурлын асуулгын цаг дууслаа.

---oOo---

ГУРАВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

3.1.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 05 ДУГААР САРЫН 29-НИЙ ӨДӨР /БААСАН ГАРАГ/-ИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дэд дарга Ж.Бат-Эрдэнэ ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 126 гишүүнээс 102 гишүүн хүрэлцэн ирж, 81 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 14 цаг 06 минутад Төрийн ордны “Их хуралдай” танхимд эхлэв.

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Ерөнхий нарийн бичгийн дарга Л.Өлзийсайхан, Улсын Их Хурлын даргын зөвлөх Д.Занданбат, Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Байнгын хороодын асуудал эрхлэх газрын дарга Ж.Бямбадулам, Хяналт шалгалтын газрын дарга Д.Энхбат, мөн газрын ахлах зөвлөх Ч.Онончимэг, ахлах референт Д.Энхмаа, шинжээч Ч.Батцэцэг нар байлцав.

Тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал нар цуварсан асуулт, хариултаар мэтгэлцэв.

Мөн тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Ерөнхий сайдад тавих асуултаа асуулга болохоос 7 хоногийн өмнө бичгээр ирүүлсэн гишүүд болох Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн Г.Очирбат, С.Эрдэнэболд, Ө.Шижир, Г.Ганбаатар, Д.Батбаяр, Г.Хосбаяр, Д.Цогтбаатар, С.Ганбаатар, Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн О.Номинчимэг, О.Саранчулуун, Д.Энхтүвшин, Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүдийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Мөнхсоёл, Б.Батбаатар нарын тавьсан асуултад тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал хариулж, тайлбар хийв.

Уг асуудлыг 15.50 цагт хэлэлцэж дуусав.

3.2.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 05 ДУГААР САРЫН 29-НИЙ ӨДРИЙН “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-Т ЕРӨНХИЙ САЙДААС АСУУХ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН АСУУЛТУУД

№	Улсын Их Хурлын гишүүн	Асуулт
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ АРДЧИЛСАН НАМЫН БҮЛЭГ		
1	О.Цогтгэрэл	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар · Данхар төр - дарамтад татвар?
2	Ц.Баатархүү	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар 2025 оны байдлаар төрийн 4330 байгууллагад 213,611 төрийн албан хаагч ажиллаж байна. МАН 2016-2020 онд 9 төрлийн татварыг нэмснээр төсвийн орлого тал 2 дахин нэмэгдсэн. Төсөвт эзлэх иргэдийн татварыг нэмж, төрийн албан хаагчдын тоог нэмэгдүүлснээр төрийн бүтээмж сүүлийн 10 жилд хэдэн хувиар өссөн бэ? Төсвийн орлого бүтээмжийн харьцаа өнөөдөр хэд байна вэ?
3	Д.Батбаяр	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар 1.Татварын өсөлтийн талаар мэдээлэл, 2.Төрийн албан хаагчдын орон тооны өсөлт, өөрчлөлттэй холбоотой мэдээллийг өгнө үү?
4	Г.Ганбаатар	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар 1.2016 оноос хойших нийт төрийн хаагчдын тооны өсөлт, төрийн албан хаагчдад холбогдох төсвийн орлого, зарлага, 2.2016 оноос хойших татварын өөрчлөлтийн талаар мэдээлэл өгнө үү?
5	С.Ганбаатар	1.Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барьж байгуулахад ихээхэн хэмжээний дотоодын зээл авсан мэдээ байгаа. Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын 1,7 тэрбум америк долларын зээлээс хэчнээн ам.долларыг энэ төсөлд зарцуулаад байна вэ? Эдгээр дотоод, гадаадын зээл, зээлийн хүү нь төсөв ба татварт ямар хэмжээний дарамт ачаалал үүсгэж байна вэ?
6	Г.Очирбат	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар Та данхар төр, татварын дарамтаас гарах ямар шийдэл, шийдвэр гарган ажиллах вэ?
7	Г.Хосбаяр	Сэдэв: Данхар төр - дарамтад татвар - Уул уурхай, барилга, үйлчилгээ, хөдөө аж ахуй гэх мэт салбарууд өөр өөр татварын хувь хэмжээтэй байж болох уу?

8	Д.Цогтбаатар	Төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжүүдийн хувьчлалыг хэрхэн үр ашигтай хийж, хэзээ баялгийн тэгш хуваарилалтын бодит эерэг нөлөө ард иргэдийн амьдралд мэдрэгдэх вэ?
9	Ө.Шижир	Нэг.Төсвөөс гадуур төсвийн тухай Монгол Улсын Их Хурлаас жил бүрийн төсвийг баталдаг боловч уг төсөв нь жилээс жилд өсөж данхайсаар төсвийн 75 орчим хувь нь зөвхөн урсгал зардлыг санхүүжүүлж байна. Нөгөөтэйгөөр Улсын нэгдсэн төсөвт тусгахгүйгээр төрийн өмчийн гэх аж ахуйн нэгжүүдийн худалдан авалт, зардал хэрээс хэтэрсэн. Төрийн өмчийн байгууллагуудын нийт зардал нь улсын нэгдсэн төсөвтэй дүйж ирж байгаа нь төрийн хэт данхар бүтэц, төсвийн замбараагүй зарцуулалт хэрээс хэтэрснийг илтгэж байгаа ба үүний цаана албан тушаал, авлигын томоохон эх үүсвэр байгаа гэдэгт итгэлтэй байна. Төсвөөс гадуурх төрийн өмчийн байгууллагын зардлыг бууруулах, бүтцийг цөөлөх, хувийн хэвшлээр ажил, үйлчилгээг гүйцэтгүүлэх зэрэг аливаа арга хэмжээ төлөвлөж байгаа юу? Тийм бол Улсын Их Хуралд танилцуулна уу? Хоёр.Татварын талаарх худал амлалтын тухай Иргэд, аж ахуйн нэгжид үзүүлж буй татварын дарамтыг бууруулах чиглэлд хэрхэн анхаарч байгаа вэ? Татварын багц хуулийн шинэчлэлийг хийж байгаа боловч уг хуулиудад сүүлийн 10 жилийн хугацаанд 45 орчим нэмэлт, өөрчлөлт, 30 гаруй төрлийн татвар нэмсэн, шинээр бий болгосон өөрчлөлтүүдийг хийсэн байна. Үе үеийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрт татварын дарамтыг бууруулж иргэд, аж ахуйн нэгжүүдийг бодлогоор дэмжих тухай тусгаж голчлон нэр дэвшигч, намууд ярьдаг. Гэвч бодит нөхцөл байдал дээрээ дээр дурдсан 30 гаруй төрлийн татварыг нэмж, шинээр бий болгосон. Сүүлийн 10 жилийн хугацаанд Ерөнхий сайд таны даргалж буй нам засгийн эрхийг дангаар барьж байгаа боловч мөрийн хөтөлбөрөө хэрэгжүүлж татварын дарамтыг бууруулаагүй. Иймээс таны тэргүүлж буй Засгийн газрын өргөн барьсан Татварын багц хуулийн шинэчлэлд хэдэн төрлийн татварыг байхгүй болгож, хөнгөлж байгаа вэ? Дээрх асуудлыг шийдвэрлэх талаар Засгийн газарт бодлого төлөвлөлт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зорилт үйл ажиллагааны төлөвлөгөө байгаа эсэх талаар мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганд танилцуулж, мөн бичгээр хариу ирүүлж өгөхийг хүсье.

10	С.Эрдэнэболд	Асуулт: Засгийн газар "данхар төрийг цомхотгож, татварын ачааллыг бууруулна" гэж мэдэгдэж байгаа боловч бодит амьдрал дээр иргэд, аж ахуйн нэгжүүдэд татвар, шимтгэл, төлбөр, хураамжийн дарамт буурсан гэж огт мэдрэхгүй байна. Иймд 2026 онд Засгийн газар төрийн данхар бүтэц, орон тоо, төрийн өмчит компани, төсвийн урсгал зардлыг хэдий хэмжээгээр бодитоор бууруулж, үүний үр дүнд иргэн, аж ахуйн нэгжийн татварын нийт ачааллыг ямар тодорхой үзүүлэлтээр, хэдэн хувиар бууруулах вэ? Үндэслэл, тайлбар: Ер нь "төр данхар том хэвээр байхад татварын дарамт буурах боломжгүй" юм. Засгийн газар 2026 оны төсвийг танилцуулахдаа урсгал зардлыг бууруулах, төрийн өмчит компаниудын тоог 109-өөс 87 болгох, төрийн албан хаагчдын тоог 230.0 мянгаас 218.0 мянга болгох зорилт дэвшүүлсэн байна. Мөн багш, эмч нараас бусад төрийн албан хаагчдын орон тоог 9 хувиар бууруулах бодлогын арга хэмжээ төсвийн баримт бичгүүдэд тусгагдсан байдаг. Гэвч энэ зорилт бодитой биелэгдэхгүй байгаа тул хувийн хэвшил, аж ахуйн нэгж, хөдөлмөр эрхлэгч иргэдийн нуруун дээрх татвар, шимтгэл, төлбөр, хураамжийн дарамт хэвээр үргэлжилж, "данхар төр" нь өөрөө "дарамтад татвар"-ын үндсэн шалтгаан болж байна. Иймд ерөнхий амлалт бус, тоогоор хэмжигдэхүйц, хугацаатай, хариуцлагатай хариулт өгнө үү. Тухайлбал: 1.Төрийн албан хаагчдын тоо, давхардсан чиг үүрэг, агентлаг, төрийн өмчит компанийн тоог бодитоор хэдээр бууруулах вэ? 2.Буурсан зардлын хэдэн төгрөгийг татвар, шимтгэл, төлбөр, хураамжийн дарамтыг бууруулахад чиглүүлэх вэ? 3.Татварын дарамт буурсан эсэхийг иргэн, аж ахуйн нэгжийн түвшинд ямар үзүүлэлтээр хэмжих вэ?
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН БҮЛЭГ		
11	Х.Баасанжаргал	Асуултын хүрээ: Хууль тогтоомжийн биелэлт "Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн хорооноос Монгол Улсын Засгийн газарт ирүүлсэн зөвлөмжүүдийг 2025-2031 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө"-г Засгийн газрын 2025 оны 04 дүгээр сарын 02-ны өдрийн 160 дугаар тогтоолоор баталсан. Уг тогтоолын 4-т "Төлөвлөгөөний биелэлтийг жилийн эцсийн байдлаар нэгтгэн гаргаж, дараа оны 02 дугаар сард багтаан Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлж, Улсын Их Хуралд танилцуулж ажиллахыг Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Л.Энх-Амгаланд үүрэг болгосугай." гэж заасан байдаг. Энэ тогтоолын хэрэгжилт хаана яваа вэ? Тогтоолд заасан хугацаа өнгөрсөн байна. Үүнийг хэрэгжүүлэхийг шаардаж байна. Бид олон улсын гэрээ конвенцоор хүлээсэн үүргээ хэрхэн биелүүлж байна, цаашид ямар арга хэмжээ авах шаардлагатай байгаагаа Улсын Их Хурлаар хэлэлцүүлж, гишүүдийн анхааралд оруулж хөгжлийн бэрхшээлийн ойлголтыг нэгтгэх маш том боломж, үүрэг гэж харж байна.

		Асуултын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 1.ЗГҮАХ-н 2.1.1.12-т “Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн чадавхыг нэмэгдүүлэх үндэсний төлөвлөгөөг баталж, төрийн болон төрийн бус, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлнэ” гэж тусгасан. Энэ хүрээнд эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн ямар бодлого, арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа вэ?, Үндэсний төлөвлөгөө батлах үйл явц аль шатандаа байна вэ? 2.Хүүхдийг эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх, хөгжүүлэх нэг чухал арга хэмжээ бол хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа байдаг. Тэгвэл ЗГҮАХ-н 2.1.1.10-т “Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаа буюу хүүхэд хөгжүүлэх секц, дугуйлан, сургалтын төвүүд, түүний багш нарт санхүүжилтийн болон байр, тоног төхөөрөмжийн дэмжлэг үзүүлнэ” гэсэн арга хэмжээний хүрээнд ямар арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа вэ? Таны санаачлан хэрэгжүүлж буй “Чөлөөлье” аяны хүрээнд сургуулийн спорт заалыг сурагчдад үнэ төлбөргүй ашиглуулах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлбэл гэсэн саналыг тавьж байна. 3. ЗГҮАХ-н 3.2.1.3-т “Жижиг, дунд болон гарааны бизнес эрхлэгчдийн татварын дэмжлэгийг оновчтой болгож, татварын орчныг сайжруулна” гэж, 3.2.2.8-д “Татварын өр хураах, хөрөнгө битүүмжлэх үйл ажиллагааг татвар төлөгчийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн түвшнээс хамаарч уян хатан зохицуулдаг болж, хариуцлагатай татвар төлөгчийг дэмжинэ.” гэж тус тус тусгасан. Энэ хүрээнд татварын өрнөөс болж дансаа хаалгасан бизнес эрхлэгч, ААНБ-ын дансыг 1 сарын хугацаатай нээсэн. Энэ арга хэмжээний хүрээнд гарсан ахиц, цаашид авч хэрэгжүүлэх урт хугацаанд ямар бодлого баримталж ажиллах вэ? Асуултын хариуг бичгээр авна.
12	О.Номинчимэг	Асуултын хүрээ: Хууль тогтоомжийн биелэлт 1. Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн 117 дугаар тогтоолоор Монгол Улс болон Евразийн эдийн засгийн холбооны хооронд байгуулсан худалдааны түр хэлэлцээрийг соёрхон баталсантай холбогдуулан тамхины гаалийн тарифыг нөхөх, тамхины онцгой албан татварыг нэмэгдүүлэх тооцооллыг хийж, холбогдох хууль тогтоомжийн төслийг 2026 оны 04 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, Тамхины хяналтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл батлагдаж, хэрэгжиж эхлэх хүртэлх хугацаанд тамхи, тамхины бүтээгдэхүүн, электрон тамхины импортын хэмжээг 2024 оны сар болгоны хэмжээнээс хэтрүүлэхгүй байхаар хязгаарлахыг Засгийн газарт тус тус даалгасан. Сангийн сайдаас дээрх тогтоолын хэрэгжилтийн талаар албан бичгээр тодруулахад одоогоор тодорхой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлээгүй талаар хариу ирүүлсэн.

		Иймд дээрх тогтоолын хэрэгжилтийг Засгийн газар цаашид хэрхэн хангаж ажиллах вэ? Холбогдох арга хэмжээг ямар хугацаанд авч хэрэгжүүлэх вэ? 2. Монгол Улсын Их Хурлын 2025 оны 06 дугаар сарын 27-ны өдрийн "Хууль тогтоомжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай" 61 дүгээр тогтоолоор "хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хууль тогтоомжийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 27¹ дүгээр зүйлийн 27¹.1, 27¹.2 дахь хэсэгт нийцүүлэх зорилгоор судалгаа хийж, холбогдох хуулийн төслийг 2026 оны 05 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх"-ийг Засгийн газарт үүрэг болгосон. Уг тогтоолын хэрэгжилтийн явц ямар түвшинд байна вэ? Энэ хүрээнд ямар арга хэмжээ авч хэрэгжүүлсэн бэ? Асуултын хариуг бичгээр авна.
13	О.Саранчулуун	Асуултын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 2.1.1.21.Ахмад настны асаргааны хувилбарт үйлчилгээг хөгжүүлж, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжинэ. Ахмад настны асаргааны хувилбарт үйлчилгээний талаар мэдээлэл өгнө үү? 2.2.1.16.Бүх түвшний боловсролын сургалтын байгууллагын дотуур байрны хүртээмж, орчин, үйлчилгээний чанарыг сайжруулж, хүний эрхэд ээлтэй дотуур байрыг бий болгоно. Саадгүй орчин, хүртээмжийг хэрхэн хангаж байгаа тухай мэдээлэл өгнө үү? 2.2.1.19.Боловсролыг дэмжих сангийн эрх зүйн орчныг шинэчилж, сангийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалт, тайлан, боловсролын тэтгэлгийн сонгон шалгаруулалтыг ил тод болгон цахимжуулж, хяналтыг тогтмолжуулна. 2026 оныг "Боловсролыг дэмжих жил" болгон зарласантай холбогдуулан "Боловсролыг дэмжих жил"-ийн хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролыг дэмжих чиглэлээрх үйл ажиллагааг хуваалцана уу? Боловсролын зээлийн санд эрэлттэй мэргэжилд протез-ортозийн эмч мэргэжлийг оруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний төлөө ажиллах мэргэжлээр зөвхөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн эрүүл хүн магистр, докторын сургалтад хамрагдах боломжийг олгоход дэмжлэг үзүүлэх боломжтой юу? Асуултын хүрээ: Тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт 2026 онд хэдэн газарт барилгын их засвар хийхээр төлөвлөсөн бэ?

		Их засварыг хийхдээ саадгүй орчин бүрдүүлэх, хүртээмжийг хангахад стандартыг хэрхэн баримталсан бэ? Засвар хийсэн газруудад хүртээмжийн үнэлгээ хийхийг хүсэж байна. Зохион байгуулж өгнө үү? Асуултын хариуг бичгээр авна.
14	Д.Энхтүвшин	Асуултын хүрээ: Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Улс орны эдийн засаг, нийгэм Манай улсын хувьд хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин хангалтгүй байгаагийн зэрэгцээ ажиллах хүчний хомсдол жил ирэх тусам нэмэгдэж байна. Нөгөөтэйгөөр, ажлын байр нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Ажиллах хүчний хомсдолыг эдийн засгийн салбараар буюу барилгын салбар, боловсруулах үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн зэрэг эдийн засгийн салбараар авч үзэн тусдаа бодлого боловсруулах шаардлагатай гэж үзэж байгаа. Тодруулбал, Хөдөлмөрийн тухай хуульд уул уурхай олборлох үйлдвэрийн салбарт уртын ээлжтэй холбоотой 14 хоног ажиллаж 14 хоног амрах хатуу зохицуулалт нь тухайн салбарт ажиллах хүчний хомсдол үүсгэдэг. Түүнчлэн барилгын салбар хамгийн их ажиллах хүчний хомсдолтой байдаг. Мөн аялал жуулчлалын салбар зуны улиралд тогооч, үйлчлэгч зэрэг хомсдол үүсдэг. Энэ асуудал дээр гадаадаас авах ажиллах хүчний ажлын байрны төлбөрийг бууруулах зэрэг ААН-үүдийг эдийн засгийн салбар бүрээр дэмжих ямар бодлого баримтлах вэ? Оюутан залуучууд, тэтгэвэрт гарсан ахмадуудыг хөдөлмөрийн зах зээлд оролцуулах талаар Засгийн газраас арга хэмжээ авч ажиллах уу? Өнгөрсөн сард энэ асуултыг асуусан боломжит хувилбаруудыг судалж үзсэн үү?
ХҮН НАМЫН ЗӨВЛӨЛ		
15	Б.Мөнхсоёл	Асуулт 1.Төсвийн бодлогын шинэчлэлийн хүрээнд: ҮСХ-ноос гаргасан мөнгөний статистикийн мэдээллийн дагуу 2026 оны эхний 4 сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээрх улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, тусламжийн хэмжээ 8,9 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 459,7 их наяд төгрөгөөр өсөж, төсвийн нийт зарлага, эргэн төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ 10,4 их наяд төгрөг болж, улсын төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 1,4 их наяд төгрөгийн алдагдалтай гарчээ. ДНБ-д төсвийн нийт зардлыг эзлэх хувь 2024 онд 38,3%, 2025 онд 35% байсан бол 2026 оны 4-р сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээрх 45 хувь болтол нэмэгдсэн байна. Монголбанкны судалгаагаар төсвийн урсгал зардлын ДНБ-д эзлэх хувийн 1%-ийн өсөлт нь 2-р улирлын дараагаас импортыг

	0,2-0,4%-иар нэмэгдүүлдэг. УАГ-ын тайланд 2025 оны хөгжлийн төлөвлөгөөний 57,3% нь үр дүнгүй байж, нийт санхүүжилтийн зөвхөн 37,9% гүйцэтгэгдсэн. ТТБЗ-өөс Монгол Улсын хөгжлийн 2027 оны төлөвлөгөөний төсөлд "Санхүүжилтийн эх үүсвэр нь тодорхойгүй, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг, эдийн засгийн тооцоо бүрэн хийгдээгүй байна" гэж дүгнэлт өгсөн. Нөхцөл байдал ийм байхад Засгийн газраас хэзээ төсвийн бодлогодоо зоригтой шинэчлэл хийн эдийн засаг дахь төрийн оролцоог хэрхэн ЧӨЛӨӨЛӨХ вэ? Эдийн засаг дахь хувийн хэвшлийн орон зайг нэмэгдүүлж, мөчлөг сөрсөн төсвийн бодлогын төлөвлөгөөг хэзээ танилцуулах вэ? Асуулт 2.Инфляцыг бууруулах бодлогын хүрээнд: ҮСХ-ноос гаргасан мөнгөний статистикийн мэдээллийн дагуу 2026 оны 1-р улирлын мөнгөний нийлүүлэлт өмнөх оны мөн үеэс 25,3% өсжээ. Тухайлбал мөнгөний нийлүүлэлт 2026 оны 4-р сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр 51.0 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 10,3 их наядаар өссөн байна. Мөн 2026 оны 4-р сард хэрэглээний бараа, үйлчилгээний үнэ өмнөх оны мөн үеэс 10,1 хувиар, өмнөх сараас 2,8 хувиар өссөн байна. Зах зээл дэх мөнгөний нийлүүлэлт урьд өмнө байгаагүй өндөр түвшинд хүрч, нарийвчилсан тооцоо, судалгаа хийхгүйгээр томоохон төсөл хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, төсвийн зохисгүй бодлогын нөлөөгөөр инфляцын түвшин зорилтот түвшнээс хэтэрч оны эцэс хүртэл дахин нэмэгдэх эрсдэлтэй нөхцөл байдлын үед Засгийн газраас инфляцыг бууруулах, бага, дунд орлоготой иргэдийн орлогыг хамгаалах чиглэлээр ямар дорвитой арга хэмжээ авч ЧӨЛӨӨЛӨХ вэ? 3.Орон сууцны хангамж, хүртээмжийг сайжруулах бодлогын хүрээнд: 2027 оны хөгжлийн төлөвлөгөөнд тусгасан 13 томоохон төслийн нийт санхүүжилт 65,5 их наяд төгрөгт хүрч, тухайн жилд шаардагдах санхүүжилт 15,3 их наяд болж байна. Нийслэл Улаанбаатар хотод орон сууцны хангамжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр 2026-2028 онуудад хэрэгжүүлж буй орон сууцны төслүүдийг нэгтгэн дүгнэвэл 27,267 өрхийн орон сууцны барилга ашиглалтад орох нь. Гэтэл 2025 онд Улаанбаатар хотод 20,527 өрхийн орон сууцны барилга ашиглалтад орсон байна. Эндээс УБ хот дахь орон сууцны барилгын зах зээлийн төрийн оролцоог ямар байгааг харж болно. Эдгээр төслүүдийг төсвөөс шууд санхүүжүүлэхээс татгалзаж, гадаадын хөрөнгө оруулалт, дотоодын хувийн хөрөнгө оруулалт, ТХХ-ийн түншлэл зэрэг олон эх үүсвэрийн тэнцвэртэй хослолыг хангахгүй бол ирэх онуудад Улаанбаатар хотын орон сууцны үнэ 15-25% өсөх бодит эрсдэл байна. Өнгөрсөн сарын Засгийн газрын асуулгын цагаар асуусан бага, дунд орлоготой иргэдийн орон сууцаар хангах ипотекийн зээлийн тогтолцоог хэзээ шинэчлэх вэ? Монгол хүний ая тухтай орон сууцанд амьдрах хэрэгцээг хангах төрийн бодлогын хүрээнд хэрхэн ЧӨЛӨӨЛӨХ вэ?
--	--

ИРГЭНИЙ ЗОРИГ НОГООН НАМ		
16	Б.Батбаатар	1.Ерөнхий сайд аа, Та томилогдоод 60 хоног болж байна. Энэ хугацаанд иргэдийн амьдралд бодитоор мэдэгдсэн ямар өөрчлөлт гарсан бэ? 2.Өнөөдөр иргэдийн хамгийн их ярьж байгаа асуудал бол үнэ, орлого, орон сууц, ажлын байр, түгжрэл хэвээр байна. Тиймээс таны Засгийн газрын эхний 60 хоногийн бодит үр дүнг 3 тоон үзүүлэлтээр хэлж өгнө үү? 3.Мөн 100 хоног хүрэхэд, өөрөөр хэлбэл дараагийн 40 хоногт Монгол Улс 2026 оныг давах эдийн засаг, төсөв, нийгмийн бэлтгэлээ хангаж чадах уу? 4.Хэрэв чадах бол ямар 3 хэмжигдэхүйц үр дүнгээр батлах вэ? Хэрэв чадахгүй бол улс төрийн болон бодлогын ямар хариуцлага хүлээх вэ?
17	М.Нарантуяа-Нара	Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112 дугаар зүйлийн 112.2-т заасны дагуу Монгол Улсын Засгийн газрын 2026 оны 05 дугаар сарын 18-ны өдрийн ээлжит бус хуралдаанаар хэлэлцэн баталсан Үнийн өсөлтийн эсрэг авч хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай Засгийн газрын тогтоол, түүний хэрэгжилтийн талаар дараах асуултыг хүргүүлж байна. Үүнд: 1.Тогтоолын хэрэгжилтийн хүрээнд мах, махан бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах чиглэлээр хэрэгжүүлж буй ажлын явц, үр дүнгийн талаар; 2.Малчдаас хэрэглэгч хүртэлх нийлүүлэлтийн сүлжээ, дамжлагын үнийн өсөлтийг бууруулах чиглэлээр хэрэгжүүлж буй бодлого, зохицуулалтын талаар; 3.Нөөцийн мах бэлтгэл, нийлүүлэлт, түгээлтийн бодлого, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээний талаар; 4.Дээрх тогтоолын хэрэгжилтийн үр дүнд махны үнийг тогтворжуулах чиглэлээр богино, дунд хугацаанд хүлээгдэж буй үр дүнгийн талаар; 5.Гол нэр төрлийн зарим бараа бүтээгдэхүүний үнийг бууруулах, тогтвортой байлгах, хомсдлоос сэргийлэх талаар цаашид авч хэрэгжүүлэх бодлого, төлөвлөгөө зэрэг болно.

---oOo---

3.3.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ 2026 ОНЫ 05 ДУГААР САРЫН 29-НИЙ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дэд дарга Ж.Бат-Эрдэнэ:
Эрхэм гишүүдийн өдрийн амгаланг айлтгая.

Улсын Их Хурлын гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас урьдчилан хүргүүлсэн асуултын дагуу асуулт асууж, хариулт авах Улсын Их Хурлын асуулгын цаг эхэлж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.1-д ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн Баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан гишүүдээс Ерөнхий сайд хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт,

улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд заасан процессын дагуу өнөөдрийн асуулгын цаг хэлэлцэгдэнэ.

Ерөнхий сайдаас асуулт асууж, хариулт авах хугацаа цөөнхийн бүлэгт 75 минутаас, олонхын бүлэгт 15 минутаас, цөөнхийн гишүүдэд 30 минутаас хэтрэхгүй байна гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.6-д заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайдад урьдчилан хүргүүлсэн асуултыг тавьж мэтгэлцэнэ.

Бүлгийн цуварсан асуултын тоог 9-өөс хэтрүүлэхгүй, асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй байна.

Одоо Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ням-Осорын Учрал нарыг тусгайлан бэлдсэн индэрт урьж байна.

О.Цогтгэрэл: Та бүхэндээ өдрийн мэнд хүргэе.

Энэ удаагийн асуулгын цагийн сэдэв цаг үеийн халуун сэдэв болж байгаа татварын асуудлаар, Монгол Улсад татварын нөхцөл байдал өнөөдөр ямар байна, татвараас улбаалсан төр, төрийн томролт, төрийн дарамт ямар байгаа талаар цаг хугацаатайгаар тодорхой асуултууд тавья.

Тэр тусмаа сүүлийн 10 жилийн улс орны нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, Засгийн газраас, эрх баригчдаас явуулсан бодлогын талаар бид төвлөрч асуултаа асууна.

Яагаад 10 жил гэж байна гэвэл энэ 10 жилийн хугацаанд бодлого дэвшүүлээд, бодлогын үр дүнгүүд гарсан байх ёстой. Буруу, зөвийн дэнс дээр шүүгдсэн байх ийм цаг хугацаа юм.

2016 онд Монгол Улс татвараар 5 их наяд төгрөг цуглуулдаг байсан бол одоо 29 их наяд төгрөг цуглуулж байна. Тэгэхээр 10 жилийн хугацаанд аж ахуйн нэгж, бизнес эрхлэгч, иргэдээс авч байгаа татварын хэмжээ бараг 6 дахин нэмэгдсэн байна.

Өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд Засгийн газрын татвар 6 дахин нэмэгдсэн бол иргэдийн орлого 6 дахин нэмэгдээгүй. Энэ хугацаанд ядуурал 1 хувиар ч буурсангүй.

Төр 6 дахин томорсон, татвар 6 дахин ихэссэн, ядуурал 1 хувиар ч буураагүй, дундаж давхарга агшсан, түгжрэл гээд олон асуудлууд бий болсон. Энэ 10 жилд бодлогын өөрчлөлт гарсангүй.

Тэгэхээр энд бодлогын алдаа байсан гэдэгтэй Та санал нийлж байна уу? Бодлогын ямар алдаа байсан бэ? Эхний ээлжид “тийм”, “үгүй” гэж хариулж өгмөөр байна. 10 жилд хэрэгжүүлсэн бодлого зөв байсан уу, буруу байсан уу?

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл даргад баярлалаа.

- ▶ 2016 онд хүн амын тоо 3 сая 63 мянга 568 байсан.
- ▶ 2026 онд хүн амын тоо 3 сая 425 мянгад хүрсэн.

Манай нэрлэсэн дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 29,9 их наяд байсан. Өнөөдөр манай дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 89,9 их наяд хүрсэн. Тэгэхээр 10 жилийн хугацаанд дотоодын нийт бүтээгдэхүүн тэлсэн, хүн ам өссөн.

Төрийн албан хаагчдын тоон дээр эргээд харахад төрийн захиргааны албан хаагчид гэхээс илүүтэйгээр төрийн үйлчилгээний албан хаагч нарын тоо өссөн.

2016 онд 6-18 нас буюу сургуулийн насны хүүхдүүд 260 мянгатай байсан бол өнөөдөр 455 мянга буюу бараг хоёр дахин өссөн.

Тэгэхээр төрийн үйлчилгээний албан хаагчдын тоо түүнийгээ дагаад өссөн гэсэн үг. Төрийн захиргааны албан хаагчдын тоог эргээд харахад яамд 2 мянга хүрэхгүй л хүнтэй байгаа.

Төрийн үйлчилгээний албан хаагчдын тоо яагаад өсөж байна вэ? гэвэл хүүхдүүдийн тоо, хүн амын тоо өсөөд эхлэхээр сургууль, цэцэрлэгт ажиллах

багш, эмч болоод бусад үйлчилгээний албан хаагчдын тоо дагаад өсдөг. Тийм учраас хүн амын тоотой холбоотой асуудал гэж хэлж болно. Харин алдаа байсан уу гэвэл алдаа байсан.

§ Төсвийн бодлого, мөнгөний бодлого хоёрыг уялдуулж чадаагүй.

Өнгөрсөн хугацаанд хуримтлал үүсэж байгаа эдийн засгийн өсөлтийн үеийг зөв, бүрэн дүүрэн ашиглаж чадаагүй. Олсныхоо хэрээр үрсэн. Алдагдалгүй төсөв батална гэж улс төржилтийн гайгаар олсныхоо хэрээр үрдэг болсон. Урсгал зардал нэмэгдсэн.

Тийм учраас бид төсөв, мөнгөний бодлогыг уялдуулах бодлогыг барих зорилгоор хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүн бүрийг дэмжих... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Таны хариултыг сонсохоор зайлшгүй нийгмийн үйлчилгээ болон төрийн албаны олон зүйлүүдтэй холбогдож байна.

Гэтэл яг үнэндээ би танд тавьсан асуулт бол иргэдийн орлогын тухай л ярьсан. Төрийн татвар 6 дахин нэмэгдээд байхад иргэдийн бодит орлого яагаад нэмэгддэггүй юм бэ? Ядуурлын 28, 29 гэдэг хувь яагаад буурдаггүй юм бэ?

Үүнтэй холбоотойгоор татвар дээр нэмэх нь албан бус далд татвар байна. Инфляц энэ эмзэг дунд давхаргад хүчтэй нөлөөлж байгаа. Инфляц одоо хоёр оронтой тоо даваад гарлаа. Дахиад дээрээс нь албан бус айхтар татвар бол авлигажсан төр. Ар өврийн хаалгаар гар хүндрүүлж асуудал шийддэг. Энэ бүгдийг нийлүүлбэл Монголын төр дэх татварлалт юм. Хуульд заасан болон заагаагүй татварлалт гэдэг зүйл хэрээс хэтэрсэн.

Энэ татвартай холбоотой 2016, 2020, 2024 оны танай намын сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрүүд, дарга нарын зураг бүхий мөрийн хөтөлбөрүүд байна. Татвар нэмэхгүй гээд 3 мөрийн хөтөлбөр, 3 сонгуулийн амлалт дээр тодорхой бичсэн. Гэтэл энэ хугацаанд тоогоор 17 татвар нэмж авчээ. Зарим татваруудыг шинээр бий болгожээ.

Тэгэхээр танай нам мөрийн хөтөлбөрөөсөө буцсан, ухарсан, мөн сонгогч ард иргэдийг хууран мэхэлсэн гэсэн үг мөн үү? Энэ дээр Та “тийм”, “үгүй” гээд хариулж өгөөч.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Татварын ерөнхий хуульд заасны дагуу нийт 27 төрлийн татвар байна. Өнгөрсөн хугацаанд нэмэгдсэн татваруудыг би харж үзлээ.

- ▶ Онцгой албан татвар нэмэгдсэн.
- ▶ Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь хэмжээ нэмэгдсэн.

Үүнд согтууруулах ундаа, тамхины онцгой албан татварыг үе шаттайгаар нэмсэн.

Хувь хүний орлогын албан татварыг анх удаа прогрессив болгосон. Шаталсан татварын тогтолцоонд шилжүүлсэн. Нийслэл хотын албан татварын хувь хэмжээ 1 байсныг 2 хувь болгосон.

Онцгой албан татвар дээр согтууруулах ундааг 2 жил тутам үе шаттайгаар нэмэгдүүлэх хуулийг баталсан учраас нэмэгдэж байгаа. Агаарын бохирдлын төлбөр гээд татвар төлбөрүүд нэмэгдсэн.

Бид татварыг нэг зүйлээр тайлбарлах ёстой. Татвар төсөв бүрдүүлдэг гол хэрэгсэл биш. Татвар нийгмийн баялгийг тэгш хуваарилдаг механизм.

Манайх шиг оронд шаталсан татварын тогтолцоонд шилжих ёстой гээд хамгийн эхний том дэвшил бол хувь хүний орлогын албан татвар байсан. Хувь хүний орлогын албан татвар 10 саяас орлого нь давсан тохиолдолд 10-15 сая дээр нь 15 хувийг нэмдэг. 15-аас нэмэгдээд эхлэхээрээ 20 хувийг нэмдэг буюу өндөр төлж байгаа, өндөр орлого олж байгаа компани, аж ахуйн нэгжүүдээс татвар хурааж эргээд дундаж давхарга, бага орлоготой иргэдийг дэмждэг механизм. Ингэснээр эрүүл мэнд, боловсролын салбар, төрийн үйлчилгээний хүртээмж нэмэгддэг.

Тийм учраас татвараар дамжуулж бид чинээлэг дундаж давхаргыг бий болгох зорилгоор 2022 онд шаталсан татварт шилжсэн.

Өнөөдрийн яригдаад байгаа сэдвүүд бол хувь хүний орлогын албан татварыг 1 хувь болгоё гэсэн сэдэв өөрөө чинээлэг дундаж давхаргынхаа эсрэг... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Татвар хураамж нэмэгдсэн эсэх гэдэг дээр “тийм”, “үгүй” гэж хариулах шаардлага байхгүй. Тэр бол тодорхой. Жишээ нь энэ дотор яривал -

- ▶ Үл хөдлөхийн татвар,
- ▶ Хотын татвар,
- ▶ Автомашин бүхий иргэдийн том дүн бүхий 17 татвар хураамжийн тухай бид ярьдаг.

Үүнтэй холбоотой татварууд нэмэгдсэн. Бүгдийг үгүйсгэж бас болохгүй. Нэг татварыг бууруулах оролдлого хийсэн. Бууруулсан. Хагас жилийн өмнө төсөв дээр Ерөнхий сайд Г.Занданшатарын үед, Та Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байсан санагдаж байна. Тодорхой шатлал бүхий НӨАТ-ын чөлөөлөлт, буцаан олголтыг нэмэгдүүлье гэдэг иргэдэд ээлтэй хууль өнгөрсөн хагас жилийн өмнө батлагдсан.

Та Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байх үеийн татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтөөс одоо Ерөнхий сайд болоод буцаж байна л даа. Та нарын яриад байдаг бага, дунд орлоготой иргэдэд чиглэсэн олон өөрчлөлт энэ татварт байсан.

Одоо бидний ярьж байгаа ,Та бүгдийн өргөн барьж байгаа татвар далд эдийн засгийг дэмжсэн, татварын суурийг нэмэгдүүлэхэд чиглээгүй, татварын тэгш, шударга өрсөлдөөнтэй байх зарчим, энэ системийн эсрэг, тэр тусмаа хөдөлмөрлөдөг, бүтээдэг, орлого олдог, илүү их хөдөлмөрлөснөөс нь илүү их татвар авна гэдэг. Харин бидний тогтож ирсэн зах зээлийн эдийн засгийн үнэт зүйлд халдсан татварын өөрчлөлтийг Та бүхэн өргөн барьж байгаа.

Ганц гайгүй байж болох татварын өөрчлөлтөөс буцаад эсрэг, бүр суурь системүүдийн эсрэг далд эдийн засгийг яаж дэмжих тэгш, шударга өрсөлдөөнийг, татварын суурь өргөтгөхөд чиглэсэн биш, энэ бүгдийн эсрэг бодлогын асар том... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Н.Учрал Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн Татварын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт хөдөлмөрлөж байгаа хэн бүрийг дэмжих бодлого тусгагдсан.

Хувь хүний орлогын албан татварыг 1 хувь болгоё гэдэг яг хэнийг дэмжсэн бодлого юм бэ?

10 сая төгрөгийн орлоготой компани, аж ахуйн нэгж, иргэнээс 1 хувь. 1 сая төгрөгийн цалинтай иргэнээс дахиад 1 хувь татвар авах байгаа. Одоогийн хэрэгжиж байгаа 2022 оны хууль болон 10 саяас дээш бол давсан орлогоос 15 хувь, 15 саяас дээш гарвал давсан орлогоос 20 хувь авна. “Илүү орлого олж байвал илүү төл” гэдэг зарчим. Тэгж байж чинээлэг дундаж давхарга бий болгодог. НӨАТ-ын буцаалтыг нэмэгдүүлэх нь хэнд ашигтай юм. Өнөөдөр энгийн иргэн хүнсний бараа, бүтээгдэхүүн авна. 20 мянган төгрөг авдаг байсан бол 40 мянган төгрөг, 10 мянган төгрөг байсан 20 мянган төгрөг авдаг болно.

Гэтэл 300 сая төгрөгийн машин авч байгаа хүн хэдэн төгрөг авах вэ? НӨАТ-ыг 2 хувь нэмэгдүүлбэл хэн хожоод байна вэ? Тэгэхээр энэ бол хэрэглээг дэмжсэн бодлого юм.

Хөдөлмөрлөж байгаа хүнийг дэмжинэ гэдэг бол хувь хүний орлогын албан татварыг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс тэглэ буюу 792 мянган төгрөг дээрээс нь тэглэвэл 79200 төгрөгийг өөртөө үлдээнэ гэсэн үг. 3 сая төгрөгийн цалинтай хүн 2 сая 200-с хувь хүний орлогын албан татвар төлнө. Гэтэл бүгдийг нь 1 хувь болгоно гэвэл 10 сая төгрөгийн орлоготой хүнээс хүртэл 1 л хувь авна гэдэг юу гэсэн үг юм. 100 мянган төгрөг авах юм уу? Тэгээд яаж энэ нийгмийн үйлчилгээг авч явах юм. Дундаж давхаргаа яаж авч явах юм.

Жишээ нь, аймгууд хувь хүний орлогын албан татварын бараг 20-80 хувиар төсвөө бүрдүүлж байгаа. Архангай аймаг гэхэд бараг 61 хувь байна. Тэгээд аймаг, орон нутаг яаж бие дааж үйл ажиллагаагаа явуулах вэ?

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуулт асууя.

О.Цогтгэрэл: Харин тийм. Таны ярьж байгаа хөдөлмөрлөж байгаа, яаж илүү ухаан бодлоо уралдуулж, хөдөлмөрөө зарцуулж, орлого олсныг нь хэрхэн яаж тайрч тэгшитгэх вэ? гэдэг сонгодог зүүний социалист бодлого.

Монголчуудын хүн амын орлогын албан татварын бүтцийг харахад бараг 60, 70 хувь нь зөвхөн цалингийн орлого байна. Тэгвэл цалин авч байгаа иргэд гэдэг чинь хөдөлмөр хийж байгаа хүн. Халамж биш. Хөдөлмөр хийгээд хөдөлмөрийнхөө хөлсийг авч байгаа хүн. Хөдөлмөрийнхөө хөлсийг авч байгаа хүнийг бид дарамтална. Их л ажиллавал та нараас ихийг авна. 10 байсан бол 15 болгоно. 15 биш бүр 2 дахин авна. Угаасаа 10 хувь гэдэг абсолют дүнгээсээ хувь процентоор их л гардаг юм байгаа биз дээ.

Тэгэхээр энэ улс орныг хойш нь чангаая, чөлөөт эдийн засгийг боомилж байна гэж Та өөрөө бас хааяа дуугараад байдаг. Үүнээсээ одоо ухарсан, буцсан бодлогыг Та ярьж байна. Жинхэнээсээ наад хүн амын орлогын татвар, цалин гэдэг хөдөлмөрийн орлого. Хөдөлмөр гэдэг, хөдөлмөрлөж байгаа хүн гэдэг жинхэнэ Та бидний яриад байдаг дундаж давхарга үүний цаана байгаа. Дундаж давхаргынхаа эсрэг бодлогыг Та бүхэн ингэж сурталчилж байна.

Тэгээд түүх ярихад Ардчилсан намын хувьд 4:10-ын татвар гэж ямарваа нэг нь өсөн нэмэгдэх олон зүйлгүйгээр тодорхой бүгдээрээ 10 хувь төлдөг.

- ▶ Хүн амын орлогын албан татвар,
- ▶ НӨАТ-ын татвар,
- ▶ нийгмийн даатгалын шимтгэл.

Энэ бүгдийг тов тодорхой, ойлгомжтой байдлаар тайлбарласан байдаг. Эдийн засгийн өсөлтийг дэмждэг гэдгийг хүн төрөлхтний эдийн засгийн онол номынх түүх нь батлаад өгсөн зүйл шүү дээ. Илүү хөдөлмөрлөснийг нь илүү тайрна. Үүнийг... /минут дуусав/

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл дарга Та ярьж байгаа зүйлийнхээ эсрэг яриад байна.

НӨАТ-ын буцаалтыг нэмэгдүүлье гэдэг хэрэглээг дэмжиж байгаа. Би хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжье гээд байна. 700 мянган төгрөгийн худалдан авалтаас 37 мянган төгрөгийг буцааж олгоод хэнд ашигтай байгаа юм. Харин авч байгаа цалинг нь 792 мянгыг тэглэвэл хөдөлмөрлөж байгаа хүнийг дэмжих бодлого.

НӨАТ-ын суутган төлөгчийн босго 50 сая байгаа. Тэрийг 400 сая болгоё гэдэг бол 23 мянган суутган төлөгчийг босгож ирэх гээд байгаа. Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар жилд 1,5 тэрбумаас доош байвал 1 хувь төлдөг байсан. Үүнийг 2,5 тэрбум болговол танай компани шиг том үндэсний 180 мянган компаниуд олон төрөөсэй гэж би энэ татварыг оруулж ирсэн. Хөдөлмөрлөж байгаа, баялаг бүтээж байгаа. Дээрээс нь –

- ▶ 0-ээс 6 тэрбум төгрөг,
- ▶ 6-аас 10,
- ▶ 10-аас 15 гээд шатсан босгуудыг нэмэгдүүлж байгаа.

Өмнө нь 10, 25 хувь гэж байдаг байсан. Одоо 6-10 тэрбум төгрөгийн орлоготой компани дээр 15 хувийн татвар олгож 25-ынх нь дунд шатлал бий болгосноороо дахиад 300 компани татварын дарамтаас чөлөөлөгдсөн байгаа. Эдгээр нь уул уурхайн чиглэлээр биш шүү.

Та том компани байгуулсан хүн. Та сайн мэдэж байгаа. Би танайх шиг олон компани төрөөсэй гэж бодож байгаа. Та магадгүй захирлууддаа өндөр цалин өгдөг байсан байх. Тэр хүмүүс илүү олбол илүү төлөөсэй л гэж байгаа. 10 сая төгрөгийн цалин авч байгаа хүн, 12 сая төгрөгийн цалин авч байгаа хүн 10 саяас 10 хувь, 2 сая дээрээс 15 хувь төлөх нийгмийн баялгийн тэгш хуваарилалт юм.

Тэгэхээр хэрэглээг дэмжье гээд байгаа бол чинээлэг дундаж давхаргыгаа устгая гэсэн бодлого юм. Хөдөлмөрлөж байгаа хэн бүрийг дэмжих нь энэ татварын хуулийн зорилго. Түүнээс биш НӨАТ-ын буцаалтаа нэмэгдүүлье гээд хэрэглээг дэмжээд явбал 300 сая төгрөгийн машин авч байгаа хүмүүс л НӨАТ-аараа өндөр авах боломжтой гэсэн үг юм.

Түүнээс энгийн иргэн хүнсний бүтээгдэхүүн... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн.

О.Цогтгэрэл: Та харин тархи угаасан, шал худлаа зүйл ярьж байна л даа.

Бидний ярьж байгаа НӨАТ-ын буцаан олголт гэдэг бол 10 хувийг нь НӨАТ-аас 2 хувийг буцаахаар Монгол Улсын НӨАТ-ын татвар 8 хувь л гэсэн үг. 10 хувиас 5-ыг нь буцаахаар Монгол Улсын НӨАТ-ын татвар 5 хувь болж байгаа л хэрэг. Татвар чигээрээ л 5 хувь болж буурч байна л гэсэн үг.

Гэтэл Та 10 хувь аваад 2 хувийг нь 3 хувь болгохоор НӨАТ-ын буцаалтын хэрэглээг дэмжиж байна. Тэгвэл Монгол Улс ерөөсөө 5 хувийн НӨАТ-ын татвартай болъё л доо. Тэгвэл Монголын хэрэглээг дэмжээд байна гэсэн үг үү? Үгүй шүү дээ.

Татварын ачаалал буурч байна. Төр жижигсэх боломж гарч байна. Бидний ярьдаг, хэлдэг зүйл бол энэ л биз дээ. Татварын буцаалт гэдэг буцаалтын тухай

яриа биш. 10-аас 2-ыг хасаад 8 хувийн НӨАТ-тэй орон шүү дээ. Гэтэл Та үүнийг 2 хувийг 3 болговол манайх 7 хувийн НӨАТ-ын татвартай л орон шүү дээ.

Энэ чинь харин сайн үзүүлэлт биш үү? Та яахаараа зөвхөн 3-д нь ач холбогдол өгөөд байгаа юм бэ? Бид яг үнэндээ 10 биш 8 хувийн НӨАТ-ын татвартай орон шүү дээ.

5-ыг буцаавал 5 хувийн НӨАТ-ын татвартай орон болъё л доо. Аль эсвэл 10-ыг аваад 5-ыг буцаахын ч хэрэггүй. Ер нь 5 хувийн НӨАТ-тэй болъё л доо. Гэтэл үүнийг Та өөр талаас нь тайлбарлах нь утгагүй л дээ.

Бидний яриа явсаар байгаад татварын тухай яриа болоод байна. Яг энэ татварын нөгөө талд чинь төрийн зардал оршоод байгаа юм. Гэтэл өнгөрсөн хугацаанд зөвхөн төрийн зардлаас гадна... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Ч.Учрал: НӨАТ-ын буцаалт бол хэрэглээг дэмжсэн буцаалт олголт юм. Чинээлэг нь илүү хожно. Тийм л бодлого шүү дээ.

Нэг “Лексус” авахад 2 дахин НӨАТ-ын буцаалт олголоо гээд 9 багшийн, 9 эмчийн цалингаа л алдана. Харин хүн хөдөлмөрлөж 3 сая төгрөгийн цалин авсан бол 792 мянгыг нь тэглээд 79200 үлддэг юм байгаа биз дээ. Гэтэл 700 мянгаас НӨАТ-ын буцаалт нэмэгдүүлээд 37 мянган төгрөг л үлдэж байна. Ийм л бодлого.

Тэгэхээр хувь хүний орлогын албан татвар буюу татварын бодлого гэдэг өөрөө нийгмийн баялгийн тэгш хуваарилалт. Илүү орлого олсон нь илүү татвараа төлдөг. Түүгээр нь дамжуулж нийгмийн хүртээмжийг нэмэгдүүлдэг, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлдэг бодлого учраас хувь хүний орлогын албан татварын 20-80 хувийг аймаг, орон нутаг төвлөрүүлж түүгээрээ хот, нийтийн аж ахуйгаа удирдаж, үйлчилгээгээ явуулж, багш эмчийн цалингаа тавьж, сургууль цэцэрлэгээ засаж, засварладаг.

Гэтэл хувь хүний орлогын албан татварыг бүхэлд нь нэг хувь болгоё гэвэл өндөр цалинтай хүмүүс л хожно. Энэ чинээлэг дундаж давхаргыг тэгээд хэн авч явах юм бэ?

§ Монгол Улс цаашаа шаталсан татварын тогтолцоонд шилжинэ.

§ Хөдөлмөрийг дэмжинэ.

§ Зүгээр сул сууж байгаа хэрэглээг огт дэмжихгүй.

Энэ бол олон улсын жишиг. Түүнээс биш өнөөдөр НӨАТ-ын буцаалтыг нэмэгдүүлэх үү, нэмэгдүүлэхгүй юү гэж ярихаас илүүтэйгээр хөдөлмөрлөж байгаа хэн бүрээ дэмжье.

Би 180 мянган аж ахуйн нэгж яриад байна.

- ▶ 1,5 тэрбум төгрөгийн жилийн борлуулалтын орлогыг 2,5 болговол – 180 мянган компани;
- ▶ НӨАТ-ын буцаалт олголтыг суутган төлөгч 400 сая болговол – 23 мянган компани;
- ▶ 6-аас 10 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой уул уурхайн бус компаниудыг дэмжвэл – 300 компани; Олон хүн ажлын байр бий болгох ийм л зорилго байгаа юм.

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Үгүй л дээ. НӨАТ-ын буцаалт бол дансны бичилт шүү дээ.

10 хувийн НӨАТ төлөөд 2-ыг нь буцааж авна гэдэг бол бодит байдал дээр манайх 8 хувийн татвартай л орон. Гэтэл 10-ыг нь авчхаад 2-ыг нь өгөхийгөө элдэв дээд тансаг хэрэглээг дэмжиж байна гэж утга учиргүй яриа.

10-аас 5-ыг хасвал 5 хувийн татвартай орон л болно. Аль эсвэл хасаад буцаах ч хэрэггүй. Бид 5 хувийн НӨАТ-тай орон гээд зарлаж болно.

Түрүүний асуулт. Өнөөдрийн мэтгэлцээний сэдэв бол том төртэй холбоотой. Сая яригдаад байгаа олон татвар хураамж, авлига, энэ олон зүйлийн сүүдэрт нь өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд олон дутуу, эхлээд хаясан том төслүүд байгаа. Одоо танай намын Засгийн газруудын дутуу эхлээд хаясан том төслүүдийн овоолго Монгол Улсаар дүүрлээ.

▶ “Нефтийн үйлдвэр” гээд түүхий эд нь хаана байгаа юм. Мэдэхгүй. Шугам хоолой хэдэн их наяд дээр нь татаад хаясан. Яаж ажиллах гэж байгаа юм бүү мэд. Нэг том овоолго бий болсон.

▶ Хил рүү татсан мухар “төмөр зам” гээд. Одоо хүртэл ачаа ачдаг, ачдаггүй нь ч мэдэгдэхгүй. Ачаагүйгээсээ бараг илүү зардалтай төмөр зам.

▶ “Туулын хурдны зам” гээд километр нь хэдэн арав дахин ч өндөр өртөгтэй юм. Бүү мэд. Урьдчилгаа хэдэн зуун тэрбумаар нь төлөөд хаясан.

Яг сая ярьсан татварын нөгөө талд Монгол орон даяар том төслүүдийн дуусашгүй том овоолго байна.

- ▶ Үүний цаана татварын дарамт;
- ▶ Үүний цаана зээлийн хүүгийн төлбөрүүд явж байна.

Одоо 2026 оны төсөв дээр зээлийн хүү болоод зээлийн төлбөрт нийлээд 3,9 их наядыг Монгол Улс... /минут дуусав/

Н.Учрал: Энэ том төрөөс ухаалаг төр лүү шилжих шилжилтийг бид бодитой хийнэ. Хийсээр ч байгаа. Би ажил аваад 2 сар болоогүй байна. Тэгэхдээ бас хийсэн ажлууд байна. Юутай ч уул уурхайн 10 төрийн өмчит компанийг татан буулгаж 67 тэрбумыг хэмнэж байна.

Баялгийн санг хөрөнгө оруулалтын сангийн зарчмаар ажиллуулах бодлогын шинэчлэлийг эхлүүллээ. Хөрөнгө оруулалт, менежментийн хэд хэдэн компанитай холбогдлоо. Хөрөнгө оруулалтын сан хэлбэрээр ажиллуулж менежментээр нь олон улсын нээлттэй сонгон шалгаруулалтаар удирдуулна.

§ Том төрөөс ухаалаг төр лүү шилжих алхмуудыг хийж байгаа.

Татварын хууль ч тэр, энэ төсвийн бодлого, мөнгөний бодлогын уялдааг хангуулъя гэж ярьж байгаа нь ч таны яриад байгаа иргэдийг үнийн өсөлтөөс хамгаалах арга хэмжээ юм.

Намайг ажил авахад 7,2 тэрбум ам.долларын валютын нөөц байсан. Одоо 7,3 болсон. Манайд нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцыг удирдах цорын ганц арга зам бол валютаа гөвөхгүй байх. Үүнд гадаад зээл тусламж хэрэгтэй юу гэвэл хэрэгтэй. 2023 онд манай орон өөрөө дунджаас дээш орлоготой орон болох статистик гарсан.

Тэгэхээр “middle-income trap¹” гээд байгаа энэ орон зайд байгаа улс өөрөө дараагийн шилжилтийг хийхэд зайлшгүй төсвийн бодлогыг шинэчлэх шаардлага үүсдэг.

Валютаа гөвөөд валютын нөөцөө алдвал бид гадаад зээл, тусламж, нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцаа удирдаж чадахгүй. Тийм учраас энэ явуулаад байгаа бодлогууд төсөв ч бай, мөнгөний бодлогыг ч бай хооронд нь зөв уялдуулаад нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцаас иргэдээ хамгаалах бодлого байх хэрэгтэй. Бид эрэлтийн гаралтай инфляц дээр ч гэсэн арга хэмжээнүүдийг аваад явж байгаа. Цөөхөн хэдэн бүтээгдэхүүнээс хамааралтай. Төсвийн бодлогоо ч үүнтэй уялдуулж Улсын Их Хуралд намар өргөн барина.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл асуулт асууя.

О.Цогтгэрэл: Түрүүний санаагаа гүйцээгээд хэлэхэд 3,9 их наядыг одоо манай төсөв дээр жил бүр зөвхөн зээлийн хүүгийн төлбөр л төлөгдөж байна.

Үүнийг дахиад л татварын орлогоор сая ярьсан том, бүтэлгүй төслүүдийн овоолгуудын зээлийн хүүг эргээд төлж байгаа. Ирээдүйгээс зээлсэн татварын ачаалал дээр нэмэгдээд өнөөдөр ч бид төлж байгаа.

Тэгэхээр ийм буруу бодлогоор, улс төрийн гоё уриа лоозонгоор амьдарч ирснийг, улс төрийн сонгуулиудад ялахын төлөө юу ч хамаагүй амлаж, дараа нь аргалаад, өөрөөр хэлээд гарна гэж явж ирсний үр дүн юм.

Ийм л том өрийн занганд ороод 4 их наядыг зөвхөн хүүгийн төлбөрт төлдөг. Жилд 3,9 их наяд гэдэг өдөрт 10 гаруй тэрбум төгрөгийг Монгол Улс

¹ Тухайн улс орон хөгжлийн тодорхой түвшинд хүрч, дундаж орлоготой (middle-income) орнуудын эгнээнд шилжсэн ч, бүтээмж болон инновацаа дараагийн түвшинд гаргаж чадалгүй гацаж, өндөр орлоготой (high-income) орнуудын ангилалд орж чадахгүй урт хугацаанд саатах үзэгдэл.

хүүгийн төлбөрт төлж байна гэсэн үг шүү дээ. Ийм нөхцөл байдлууд үүний цаанаас гарна.

Эхний улирлыг харахад та нарын мэдээлж байснаар төсвийн орлого 1,4 их наядаар тасарлаа гэж байсан. Та нар бол эдийн засаг өсөж байна гээд байгаа. Гэтэл яагаад 1,4 их наядаар төсвийн орлого тасраад байгаа юм бэ? Төсвийн орлого гэдэг бол улс оронд бизнес хийж байгаа, татвар төлж байгаа, цалин авч байгаа хүмүүсийн ахуй амьдрал орлого болохгүй байна л гэсэн үг. Үүний цаана аж ахуйн нэгжүүд нь ашиггүй болсон. Та нар бол цаасан дээр өсөлт гаргаад байдаг. Амьдрал дээр... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Н.Учрал Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Бид хэтэрхий их мега төсөлд хөрөнгө оруулсан. Би энэ дээр тантай санал нэг байна. Гэхдээ Та тоо хэллээ. 2016 оны 5 их наядын татвар өнөөдөр 29 их наяд болно гэдэг сайн мэдээ шүү дээ. Эдийн засаг томорч байна гэсэн үг. Тийм учраас 2023 оны статистикаар Монгол Улс “Middle Income²” руу шилжээд байна. Гэтэл 1986 оноос хойш төсвийн шинэчлэлийг бид огт хийж чадаагүй. 40 жил болоход “GSS” буюу “Government Structure Statistics³” нэг ч шинэчлэгдээгүй.

Нэг ёсондоо капитализмд шилжээд социалист арга барилаараа удирдаад байвал цаашаа бид өндөр орлоготой, хөгжиж байгаа орон болно гэдэг бол бэрхшээлтэй. Энэ бүгдийг цэгцлэх үүрэг над дээр ирсэн учраас би хэт их попролгүйгээр үнэнийг яриад урагшилъя гэж зорьсон.

“Юу ч амласан яах вэ” гэдэг үгээ Та бас бодох ёстой. Нийгмийн баялгийн хуваарилалт татвар бүрдүүлэлт шүү. Илүү орлого олдог нь илүү л төлнө. Түүнээс биш юу ч амласан яах вэ гээд ярьж болохгүй.

Аймаг, орон нутаг модоо барьсан ч хамаагүй гэж ярьж болохгүй. Хувь хүний орлогын албан татварын 1 хувь 2,7 их наяд төгрөгийн орлого тасарна. Аймаг, орон нутаг бие дааж үйл ажиллагаагаа явуулах ямар ч бололцоогүй болно. Дундаж давхаргыг дэмжих сургууль, цэцэрлэг, үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх бодлого бүрэн тасарна.

Би тантай мега төсөл дээр санал нэг байна. Би бүгдийг нь эрэмбэлсэн. Тэгэхдээ валютын нөөцийг хадгалахын тулд гадаад зээл тусламжийг явуулах ёстой. Харин гишүүд маань сая хууль баталж өгсөн. Талархаж байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: Өндөр татвар, том төрийн тухай ярихад үүний цаана төрийн өмчийн тухай, төрийн өмчит компаниудын тухай зайлшгүй ярьж таарна.

² Дундаж орлоготой улс орон.

³ Төрийн байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт, эрх мэдлийн хуваарилалт болон үйл ажиллагаатай холбоотой тоон мэдээллийг цуглуулж, шинжилдэг статистикийн үзүүлэлт.

Өнөөдөр төрийн болон орон нутгийн өмчийн оролцоотой нийт 400-аад аж ахуйн нэгжүүд байгаа. Тэгээд Засгийн газар, Ерөнхий сайд бүгд гарч ирээд олон нийтийнх болгоно, нээлттэй болгоно, хувьчилна, цөөлнө гэж ярьдаг. Үүний зөв буруугийн тухайд бүгдээрээ мэдэж байгаа. Би үүнийг таныг ч бас олон удаа ярьж байсныг санаж байна.

Гэтэл өнөөдөр Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа 2027 оны жилийн хөгжлийн төлөвлөгөөнд төрийн өмчит компанийг ингэж цөөлнө, ингэж нээлттэй болгоно, ингэж хувьчлах гэж байгаа гэсэн үг, өгүүлбэр би лав олж харсангүй. Аль эсвэл би байгааг нь олсонгүй юу? Энэ дээр тайлбар өгөөч? Аль эсвэл та нар ээлжит шилний цаанаас чихэр долоолгоно гэсэн үг үү? Аль эсвэл бодлогоосоо буцаж байгаа гэсэн үг үү? Энэ дээр надад тайлбар өгөөч.

Н.Учрал: Төрийн өмчит компаниудын бүтээмж, засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах хуулийн төслийг боловсруулах ажлын хэсгийг би ахалж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлээд жил болж байна.

Энэ хуулийг батлах хэрэгтэй байгаа. Төрөөс, Засгийн газраас төрийн өмчит компанийг хэрхэн нэгтгэх вэ, өөрчлөн зохион байгуулах вэ, хэрхэн хувьцааг нь нээлттэй арилжаалах вэ гэдгийг Улсын Их Хурал өмчийн эзэн учраас шийднэ. Одоо хууль батлагдаагүй байна. Хоёрт, бодитой алхам хийж байгаа.

Манайд төрийн өмчийн компани 100 буюу өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад хорин хэдээр буурсан юм билээ. Энэ тоог улам бууруулах ёстой. Бууруулахын тулд цаашдаа бид яаж зөв явах вэ? гэвэл компанид олон улсын үнэлгээ, аудит хийлгэх ёстой. Гэхдээ нэг компанид олон улсын үнэлгээ, аудит хийлгэхээр цаг хугацаа их алддаг юм байна лээ.

Олон улсын жишгийг харахад, сая Узбек бирж дээр хөрөнгө оруулалтын сангаа гаргаж байна. Яагаад вэ гэвэл ашигтай ажиллаж байгаа компаниудынхаа тодорхой шэйрүүдийг нэгтгэж хөрөнгө оруулалтын сан болгоод үнэлгээ хийх, аудит хийх, андеррайтер авах, бирж дээр гаргах бүх процессыг олон улсын менежментэд өгч байгаа юм.

Тийм учраас энэ замыг сонгосон. Танд хэлэхэд “Эрдэнэс Монгол” нэгдлээс 10 компанийг буулгаад, зөвхөн ашигтай ажиллаж байгаа 2 стратегийн компани, хөрөнгө оруулалтын гэрээтэй 4 компанийг үлдээсэн. Засгийн газар эрх хэмжээнийхээ хувьд бусдыг нь татан буулгасан.

Одоо бол их хааныхаа нэрээр ирсэн хөрөнгө оруулалтын санд уул уурхайн болон уул уурхайн бус ашигтай ажиллаж байгаа компаниудын шэйрүүдийг нэгтгээд манай Засгийн газрын зүгээс менежментийн компаниуддаа хэд хэдэн “call” хийсэн байгаа. Одоо хөрөнгө оруулалтын санг бид яг Узбектэй адилхан олон улсын менежментэд өгнө. Ингээд бирж дээр гаргах ажлыг тэд зохион байгуулна. Түүнээс биш нэг компани дээр үнэлгээ аудит хийвэл цаг хугацаа их алдана. Энэ бол хамгийн зөв зам. Тэгэхээр хийсэн ажлаараа харуулна л гэдгийг хэлье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуулт асууя.

О.Цогтгэрэл: Ээлжит хууран мэхлэлт, ухралтаа л хийж байна. Хувьчилна, олон нийтийнх болгоно, нээлттэй болгоно, 1072-ыг тэгнэ ингэнэ, төрийн өмчит компанийг тэгнэ гээд гоё зүйлүүдийг ярьж байсан.

Гэтэл одоо ил тод байдал, бүтээмжийн хууль хүлээж байгаа. Тэгээд дараа нь гоё засаглал сайжруулна. Эцсийн эцэст төрийн өмчит компани хэчнээн мундаг менежер очоод бүтээмжийг сайжруулахгүй, ил тод байдал нь сайжрахгүй. Тэгэхээр зөв зүй зохистой менежмент хийдэг секторт нь шилжүүлдэг болох нь хүн төрөлхтний явж ирсэн хөгжлийн зам байна шүү дээ. Үүнийг энэ чигээр нь байлгах хэрэгтэй. Харин нэг сайн хүн олж тавьж байгаад тэр хүн нь бүтээмжтэй ажиллаад гэж хэлдэг ээлжит тархи угаалт, ээлжит ухралт шүү.

Яг ийм л замаар өмнөх Ерөнхий сайдууд бүгд л явж байсан. Болохоосоо өмнө яг ингэж ярьдаг болсон хойноо шалтаг хэлдэг. Эцсийн дүндээ яг төрийн өмчийн оролцоо нь явсаар байгаад эдийн засаг төсөв, төрийн өмчит компани, тусгай зөвшөөрлүүд нь нийлээд 80, 90 хувь руугаа явсан. Өнгөрсөн 10 жилийн уран бүтээл нь ард иргэд аж ахуйн нэгжүүдийн татвараа төлж чадахгүй болж байгаа нөхцөл байдал яг ийм л үр дүнд хүргэнэ шүү дээ.

Гэтэл Та бүтээмж, ил тод байдлыг сайжруулаад, байгаа юмыг байгаагаар нь сайхан сайжруулна гээд зогсож байгаа чинь ээлжит том ухралт хийж байгаа юм шүү гэдгийг хэлье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Та ухралт гэж ярих хэрэггүй байх. “Эрдэнэс Монгол”-ийн 10 компанийг татан буулгах шийдвэрийг Засгийн газар гаргасан. “Эрдэнэс Монгол” гэдэг компани одоо байхгүй. Бүртгэлийг нь одоо явуулах гэж байна.

Тэр компани “Чингис хаан”, “Үндэсний баялгийн сан” гэдэг менежментийн компанитайгаа нэгдээд -

- ▶ Хөрөнгийн удирдлага;
- ▶ “e-mongolia” дээр байгаа хуримтлалын санг нэмэгдүүлэх;
- ▶ үйлдвэр, технологийн парк буюу төслүүдийн санхүүжилтийг олгож хуримтлалын санг нэмэгдүүлэх гэсэн гуравхан чиглэлээр ажиллана.

Зөвхөн энэ зорилгод нийцүүлэн хуулийн дагуу ажиллана. Бид хуультай орон. Төрийн өмчит компаниудын засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах тухай хуулийг батлах нь Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийн асуудал.

Энэ бол 261 оронтой зөвлөлдөж бий болсон ажил. Хуураад байгаа юм ерөөсөө байхгүй. Харин үе үеийн Ерөнхий сайд нар ингэж шууд буулгаад, зохих арга хэмжээ авч байгаагүй байх.

- ▶ “Franklin Templeton” (California, U.S.) гэдэг хүнээр би энэ сангаа удирдуулна.
- ▶ Яг түүн шиг олон компаниар удирдуулна.
- ▶ “Эрдэнэс Тавантолгой” дээр олон улсын аудит оруулна.

1072 хувьцааны 62 тэрбум төгрөг буюу хувьцааг нь өвлүүлсэн. Одоо бүртгэл хийгдэж байна. 28 хувийг иргэд эзэмшиж байгаа. 933 төгрөгийн хувьцааны үнэлгээг багадаа 3 мянга хүргэнэ. Энэ бол бодит ажил.

Надад сая харин 10 төрийн өмчит компанийг буулгах амар байгаагүй. Хүний, өөрийн намын олон хүмүүс над руу ярилаа. Танай бүтээмжийн менежерүүд ч над руу ярьсан. Тэр компани дээр бүтээмжийн менежерүүд байсан. Тэд нар хүний өөрийн намгүй над руу ярьж байгаа. Гэхдээ үүнд би ямар нэгэн ухарч няцаад байна байхгүй.

Хүн яривал улс хөгжихгүй юм билээ. Компани тухайлан яриад, зарчим ярьж байгаа хүн зарчмаасаа ухраад заримд нь өөрөөр үйлчилж эхэлбэл энэ ажил явахгүй юм билээ. Тийм учраас зоригтой, шийдэмгий энэ ажлуудаа эхлүүлсэн, үргэлжлүүлж дуусгана.

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Цогтгэрэл гишүүн асуултаа асууя.

О.Цогтгэрэл: 10 аж ахуйн нэгжүүдийг татан буулгалаа гэж байна. Энэ надад ээлжит хууран мэхлэлт шиг л сонсогдож байна. Татан буулгалаа гэдэг нь энэ хорвоогоос алга болох юм уу? Хэлбэрээ өөрчилнө. Хэлбэрээ өөрчилнө гэдэг нь Та 10-ыг нэгтгээд өөр нэр өгөөд, өөр том аж ахуйн нэгжүүдийн хаяанд нийлүүлэх юм байна.

Өөрөөр хэлбэл, энэ 10 компаниа татан буулгаад 11 дэх компани дээрээ нэгтгэх юм байна. Гэхдээ энэ чинь төрийн өмч хэвээрээ шүү дээ. Юу өөрчлөгдөх юм бэ? Юу ч өөрчлөгдөхгүй шүү дээ. Зүгээр л хууран мэхлэлт.

Энэ 10-н компанийг би хувьчиллаа, нээлттэй болголоо, бирж дээр гаргалаа гэвэл энэ бол жинхэнээсээ бодлого. Арвыг татан буулгалаа гээд 11 дэхийн бөөрөнд нийлүүлээд тэр аж ахуйн нэгжийн нэр хаяг, нэрийн хуудас л солигдож байгаа шүү дээ. Өөр юм энд алга байна. Энэ чинь бодлогын өөрчлөлт биш. Тэгэхээр Та нарын ярьдаг нэг ээлжит... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учралаас “Данхар төр, дарамтад татвар” гэсэн сэдвийн доор асуулт асууж, хариулт авч дууслаа.

Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас цөөнхийн бүлгийн гишүүдээс асуулт асууна. Нийт 9 гишүүн нэр өгсөн байна. Одоо Ганбатын Очирбат гишүүн асуултаа асууя.

Г.Очирбат: Н.Учрал Ерөнхий сайд төрийн эрх бариад 10 жил болж байна. Танд 10 жилийн ойн баярын мэнд хүргэе. 2016 оноос хойш танай нам тасралтгүй 10 жил төрийн эрх барилаа.

Монгол Улсын төсөв 5 дахин данхайсан. Гэвч иргэдийн орлого 5 дахин өсөж чадсангүй. Татвар 3-4 дахин нэмэгдсэн. Өнөөдөр иргэдийн олж байгаа орлого 3-4 дахин нэмэгдэж чадаагүй. Мэдээж танд тоонууд байгаа байх. 17 төрлийн татвар 2 дахин, 4 дахин, 50 хувь, 233 хувь, 30 хувь гээд нэмэгдсэн байгаа. Та үүнийг олоод хараарай.

Өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүн 2016 оноос хойш 3 дахин өссөн. Өнөөдөр иргэд цалин авч байгаа хэдий ч цалин нь амьдралдаа хүрэхгүй байна.

Танай намын мөрийн хөтөлбөрөөс тодорхой гуравхан жишээ татъя.

- ▶ Эрхийн бичил бизнесийг дэмжиж, хүүгүй, барьцаагүй санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх бодлогыг хэрэгжүүлнэ гэсэн.
- ▶ Зээлийн хүүг бууруулж сарын 1 хувиас хэтрүүлэхгүй болгоно гэсэн.
- ▶ Иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлж, ядуурлыг 2 дахин бууруулна гэсэн.
- ▶ Бүсчилсэн хөгжлийг дэмжиж, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварыг 5 хувь болгох эрх зүйн орчныг бүрдүүлнэ гэсэн.

Танай нам сүүлийн 10 жил Монгол Улсын ард түмний тархийг угааж, төрийн эрх мэдлийг барих суртал ухуулга (пропаганда) явуулж өнөөдрийн эрх мэдэлд хүрсэн. Бодит байдал, үнэн нүүр төрх илчлэгдэж байгаа. Энэ удаа Улсын Их Хуралд Ардчилсан намынхан 42 гишүүнтэй болоод энэ мэтгэлцээний хэлэлцүүлгийн цагийг гаргаж ирээд, Ерөнхий сайдтай хоёр талаасаа нүүрээ харалцаад ярьж байна.

2016 онд 110 гаруй мянган төрийн албан хаагчтай байсан бол өнөөдөр 220 мянга болсон. 220 хүний 21 мянга нь дарга гэсэн албан тушаалтнууд гарсан. Үүнийгээ Та яаж цэгцлэх гэж байна вэ? Мөнгө нь 5 дахин нэмэгдсэн. Энэ мөнгөнөөсөө яаж салах гэж байна вэ? Төр хамгийн том ажил олгогч болсон, хамгийн их мөнгөтэй болсон, хамгийн их эрх мэдэлтэй болсон. Үүнээсээ яаж салах гэж байна вэ?

Дараагийнх нь татварын дарамт.

Ардчилсан намынхан орж ирээд хувь хүний орлогын албан татварыг 1 хувь болгоё гэсэн санал гарсан. Танайхаас бас хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн барьсан. Хамтраад үүнийг дундын хувилбар гаргаад зөв зохистой арга хэмжээнд нь оруулъя гээд явсан. Одоо дэмжлэг авахгүй байна.

НӨАТ-ыг 5 хувь болгоё, одоогийн 10 хувийг дундаа зөвшилцөж, ажлын хэсэг гаргаад дундын шийдвэр гаргасан. Бас энэ шийдэл хэрэгжихгүй байна.

Тэгэхээр ер нь ард түмнээ энэ татварын дарамтаас яаж салгах гэж байна вэ? Яг бодитойгоор иргэн сая төгрөгийн цалин авлаа гэхэд өнөөдөр татварт 38-40 хувь нь явж байна. Нэг сая төгрөгийнхөө 400 мянгыг нь татварт өгчхөөд 600 мянгаар яаж амьдрах юм бэ? Энэ дээр танд ямар бодлого байна вэ? Энэ хоёр асуултад хариулт авчхаад тодруулъя.

Н.Учрал: Сүүлийн 10 жил Монголын эдийн засаг 6 дахин томорсон. GDP (Gross Domestic Product) буюу дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 29,9 их наяд байснаа 89,9 их наяд руу хүрсэн. Гэхдээ өрхөөр орж чадаагүй учраас би арга хэмжээ авахаар ажиллаж байна.

Тийм учраас Татварын тухай хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Яагаад гэвэл хэрэглээг дэмжсэн бодлогоос салахгүйгээр үнийн өсөлтийг барьж чадахгүй. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих ёстой.

Энэ хоосон улс төржилт, хийрхэл биднийг энэ замд хөтөлсөн. Сонгууль болгоны циклийн өмнө янз бүрийн нийгмийн даатгалын шимтгэл бууруулсаар байгаад өдийг хүргэсэн. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 32 хувь нь нийгмийн даатгалын шимтгэл, татвар хоёр эзэлдэг. Татвар дангаараа 26 хувь байна.

Гэтэл нийгмийн даатгалын шимтгэл төсөв бүрдүүлдэг биш, тусдаа санд хуримтлагдаад хөдөлмөрлөснийхөө үр шимийг иргэн хүртэх ёстой үүнийг татвар шиг санасаар өнөөдрийг хүрсэн. Татварыг зөвхөн төсөв бүрдүүлдэг хэрэгсэл гэж ойлгодог. Татвар гэдэг бол нийгмийн баялгийг хуваарилдаг бодлого юм. Өндөр орлоготой нь илүү төл гэдэг зарчмыг л би барьж байгаа.

Тийм учраас “Прогрессив такс”⁴ (Progressive Tax) руу шилжинэ. 2022 оны Хувь хүний орлогын албан татварын хууль бол дэвшил. 12 сая төгрөгийн цалинтай хүн 10 саяасаа 10 хувийг төлөөд үлдсэн 2 саяасаа 15 хувийг төлнө. 18 сая төгрөгийн орлого олж байгаа хүн 5 сая дээрээсээ 15 хувь, үлдсэн 3 сая дээрээсээ 20 хувийг төлнө. Энэ бол шударга зарчим юм.

Ингэж байж орон нутагт ажиллаж, амьдарч байгаа хүмүүсийн үйлчилгээ, ахуй амьдрал, хот нийтийн аж ахуйг авч явдаг. Гэтэл та нар 20 сая төгрөгийн орлоготой хүнийг 1 хувь болгоё, 200 мянган төгрөг авъя. 2 сая төгрөгийн цалинтай хүнээс бас 2 хувь авъя гээд. Ийм шударга бус юм яриад байж болохгүй.

Татварыг нийгмийн баялгийн хуваарилалт гэдгийг хэзээ ч мартаж болохгүй. Чинээлэг дундаж давхаргыг бий болгоё гэвэл хөдөлмөрлөж байгаа хүнийг дэмжээд, өндөр орлоготой нь өндөр төлөөд чинээлэг дундаж давхаргыгаа дэмжиж авч явдаг. Үүнийг л хөгжлийн зөв бодлого гэж байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Сүхбаатарын Эрдэнэболд гишүүн асуултаа асууя.

⁴ Шаталсан орлогын албан татвар (Progressive Tax) буюу “илүү их орлоготой нь илүү өндөр хувиар, бага орлоготой нь бага хувиар татвар төлөх” зарчим.

С.Эрдэнэболд: Ерөнхий сайд аа. Татварын бодлого бол данхар төртэйгөө шууд холбоотой. Дундаж давхаргаа дэмжих татварын бодлоготой шууд холбоотой тийм ээ?

Нэг дэх асуулт. Х.Тэмүүжин гишүүний санаачилж байгаа Ерөнхий сайдын индрийг буулгаад гишүүдийнхээ дунд парламент хянагддаг байх. Засгийн газрын энэ хандлага бол өөрөө данхар төрийг буулгах, дээр нь иргэдийнхээ хандлагыг ойлгох, чих зөөлөнтэй гүйцэтгэх засаглал байх агуулгатай. Та үүнийг дэмжиж байгаа юу? Энэ зүгээр хэлбэрийн асуудал биш, агуулгын хандлагын асуудал байгаа. Та үүнийг дэмжиж байгаа юу?.

Хоёрдугаарт, би бэлдсэн асуултаасаа өөр асуулт асууя.

Өчигдөр “Улаанбаатар төмөр зам” хувь нийлүүлсэн нийгэмлэгийн дарга Х.Хэрлэн гэдэг хүн Дархан-Уул аймгийн Хонгор сумын Салхитад очоод зарим Улсын Их Хурлын гишүүдтэй хамт төмөр замчидтай уулзаад нөхөн сонгуулийн өмнө улс төрийн агуулга бүхий уулзалтад ороод яваад байна. Та энэ дээр хариуцлага тооцож өгмөөр байна.

Гуравдугаарт, танай хотын даргаар саяхан томилогдсон хүнийг залуу хүнийх нь хувьд дэмжиж байгаа. Гэтэл гарч ирэнгүүтээ шөнөжин нойргүй хоолоо, хурим найраа хойшлууллаа, хэцүү байгаа юм шиг ялархсан, тунирхсан хандлага гаргаад байна. Нэгэнт ажил хийнэ гэж байгаа бол бодлого, концепц, зорилго яриад явмаар байна. Хандлагаараа нэг угсаа залгамжилсан хунтайж шиг, нийгмээр баахан магтуулаад шалтаг тоочоод баймааргүй байна.

Данхар төрийн хандлага эндээс эхэлж байгаа юм. Ийм зүйлээс болоод дундаж давхаргаа дэмжих, татвар багатай орчинд улс төрчид зоригтой шийдвэр гаргадаг байх хандлага эхлэх гээд байна. Та энэ гурван асуулт дээр товчхон хариулж өгөөч.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Н.Учрал Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Улсын Их Хурлын гишүүдийн санаачилсан хуулийг Засгийн газар шийдэхгүй, Улсын Их Хурал л шийднэ шүү дээ. Та нарын асуудал.

Төсвийг хэрхэн төлөвлөх вэ, чинээлэг дундаж давхаргыг хэрхэн бий болгох вэ гэдэг дээр толгойгоо ажиллуулж байгаа. Тийм учраас би нийгмийн баялгийн хуваарилалт татвар гэж яриад байгаа. Би тодорхой юм ярьж байгаа.

► Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын 1 хувь 1,5 тэрбум төгрөгийн борлуулалтаас доош байсныг 2,5-д хүргэснээрээ 180 мянган аж ахуйн нэгжүүдийг бий болгож байгаа;

► НӨАТ-ын суутган төлөгчийн босго 50 сая байсныг 400 сая болгосноороо 23 мянган суутган төлөгчийг дэмжих гэж байгаа;

► 6-10 тэрбум төгрөг дээр шаталсан татварыг нэмж 25 хувийг 15 хувь болгож бууруулснаараа 300 уул уурхайн бус мөртөө 6-10 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой компаниудыг төрүүлж гаргах гэж байгаа;

- Ажлын байрыг нэмэгдүүлж байгаа;
- Хөдөлмөрлөж байгаа хэн бүрийг дэмжих гэж байгаа;

► Нийгмийн даатгалын шимтгэлийг татвар шиг битгий санаасай гэж би хүсэж байгаа;

► 2014 оноос өмнө тэтгэвэрт гарсан хүмүүс 769 мянган төгрөгийн тэтгэвэр тогтоолгохдоо 1 сая 400-гийн цалингаас бодуулсан. 2018 оноос хойш тэтгэвэрт гарсан иргэд 2 сая 400 мянгын цалингаас бодуулсан. Энэ шударга бус тогтолцоог би өөрчлөх гэж байгаа.

Тэтгэврийг 20 хувь нэмлээ гээд 769 дээр 29 хувь, 2 сая төгрөгийн тэтгэвэр дээр 20 хувь нэмэгдлээ гээд энэ шударга бус байна. Тийм учраас үүнийг шийдэх гэж байна.

Өнөөдөр төрийн албан хаагчийн цалинг 33 хуулиар зохицуулж байна. Улсын Их Хурлын Тамгын газрын референт, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын референт өөр цалинтай.

- 33 хуулийг өөрчилж төрийн албан хаагчийн цалин хөлсийг шударга болгох гэж байгаа;
- Халамжийг нэгтгэж бууруулах гэж байгаа. Халамжийг зорилтот бүлэгт 26-хан хувь нь хүрэхгүй байна шүү дээ. Үүнийг бид 50 хувьд хүргэх гэж байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн асуулт асууя.

Ө.Шижир: Өдрийн мэнд Ерөнхий сайд аа.

Би өнөөдөр төрийн өмчийн компаниудын давхардсан болон санаатайгаар сарниулсан бүтцийн тухай ярина. Тухайн аж ахуйн нэгж, төрийн өмчит компаниуд нь байсаар байтал төлөөлөн удирдах зөвлөл, яамдын оролцоо, Төрийн өмчит компани, бодлогын яам гээд бүтцүүдийг нь давхардуулдаг.

Тэгээд гурван хоногийн өмнө “Эрдэнэс Монгол”, “Эрчис Монгол” татан буулгасан нь оройтсон бороо гэдэг шиг юм боллоо. Шалтгаан нь юу вэ гэвэл төрийн өмчийн 100 компани, орон нутгийн өмчийн 429 компани бүртгэлтэй. Төрийн өмчийн хороо нь орон нутгийн өмчийн компаниудаа мэддэггүй. 30 их наядын өртэй.

Эдгээр дээр бүгдэд нь намуудын томилгоо хийдэг. Намуудын зардал гардаг.

Төрийн өмчит компаниудыг аваад үзье.

- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар - 32 компани,
- Эрчим хүчний яам - 28 компани,
- Сангийн яам - 5 компани,
- Зам, тээврийн хөгжлийн яам - 6 компани,
- Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын хороо - 21 компани байх жишээтэй.

Энэ нь өөрөө танай Засгийн газрын сайд нар эрх мэдлээ булаацалдаад, төрийн өмчийг үнэгүйдүүлээд, давхардуулсан бүтцүүдийг бий болгож байна гэсэн үг. Та нар 100 хувь Төрийн өмчийн хороонд өгч, давхардуулсан бүтцээ арилгаж чадах уу?

- “Эрчис Монгол” гэж компани байгуулаад татан буулгахдаа 8 тэрбум төгрөг захиран зарцуулж үрээд, 4 тэрбумын өртэй үлдээсэн. Үүний зөвхөн 4 тэрбум нь удирдлагын зардал байна.
- “Эрдэнэс Монгол” гэж компани 2025 онд удирдлагын зардал нь 4 тэрбум байх жишээтэй. Сая татан буулгасан “Эрдэнэс Монгол” компанийг борлуулалт, маркетингийн зардал нь 2024 онд 3,2 их наяд, 2025 онд 2,5 их наяд байна.

Гэтэл Эрдэнэт үйлдвэр, “Эрдэнэс Тавантолгой”-н зэс, нүүрсийг компаниуд дугаарлаж хүлээгээд байж байдаг. 3,2 их наядаар борлуулалтын зардал, маркетингийн зардал гаргах ямар ч шаардлага байгаагүй.

Зөвхөн “Эрчис Монгол” компанийн удирдлагын зардал –

- ▶ 2024 онд 400 тэрбум;
- ▶ 2025 онд 451 тэрбум;

Менежментийн төлбөрт –

- ▶ 2023 онд 170 тэрбум;
- ▶ 2027 онд 130 тэрбум буюу нийтдээ төрийн өмчийн 357,0 тэрбумыг Та нар гарын салаагаар урсгажээ.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Хийхээр оройтлоо гээд хийхгүй байхаар хийсэнгүй гээд байна. Зөв зүйлийг нь дэмжиж чадвал бидний залуучууд улс орноо зөв хөтөлж чадна гэж би боддог.

Түүнээс биш сөрөг хүчин заавал шүүмжлэхийн төлөө, хийж байгаа зөв ажлыг заавал сөрөг хэлэх нь утгагүй. Бид хийхгүй оройтсон. Би тэрийг хүлээн зөвшөөрч байна.

“Эрдэнэс Монгол” компанийн 10 компанийг татан буулгалаа. Тэр компанийг дэргэд нь байсан менежментийн компанитай нийлүүлээд зөвхөн хуулийнх нь дагуу ажиллуулах шийдвэрт хүрсэн нийтдээ 260 гаруй орон тоог цомхотгосон.

Үүнийг хэн нэгэн хийхгүй оройтвол бүр л оройтно. Тийм учраас цаг алдахгүйн тулд би хийж байна. Би тантай санал нэг байна. Төрийн өмчит компаниуд хэтэрхий хувийн хэвшлийн бизнесийн үйл ажиллагаанд оролцож байна. Хувийн хэвшлийн хийж чадаж байгаа үйл ажиллагаануудаас төрийн өмчит компаниуд салах ёстой.

Нэг компани дээр үнэлгээ хийгээд, аудит хийгээд түүнийг бирж дээр гаргах гэвэл нэг компани дээр хамгийн хурдандаа 3 жил болно. Тэгэхээр ашигтай ажиллаж байгаа компаниудын шэйрийг нийлүүлээд хөрөнгө оруулалтын сан болгоод бирж дээр гаргах замыг сонгож байгаа.

Компанийн засаглал ил тод нээлттэй болох буюу засаглал ил тод болох, бирж дээр гарах зорилго бол хяналтад орно л гэсэн үг. Өнгөрсөн хугацаанд явж ирсэн тендергүй зохион байгуулагддаг арга хэмжээнүүд, тухайлбал, Таныг Тамгын газрын дарга байхад тэтгэврийн зээл тэглэсний өр төлбөрийг “Эрдэнэс Монгол” хойд хормойгоороо урд хормойгоо нөхөөд л тавьж байсан. Тэгэхээр үүнийг аль болох зөв болгох гээд явж байгаа.

Бие биеийнхээ зөвийг зөв, бурууг буруу гэж л урагшильъя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн 1 минут нэмж өгье.

Ө.Шижир: Манай Н.Учрал сайд он, сараа андуураад байх шиг байна. Тухайн үед магадгүй шалтгаантай байсан. Нэгдүгээрт. Би тэр үед Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын дарга байгаагүй,.

Хоёрдугаарт, Та миний нэг асуултад хариулсангүй. Сайд нар эрх мэдлээ булаацалдаад, төрийн өмчит компаниудыг тал талаас нь булааж аваад байна гэдэг. Энэ бол сайд нарын давхардуулсан бүтэц.

Яагаад би танд үүнийг хэлээд байна вэ? гэвэл сүүлийн 10 жилд та Цахим хөгжлийн сайд байсан, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дэд дарга байсан, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байсан, Тэргүүн Шадар сайд байсан, Улсын Их Хурлын дарга гээд байсан. Одоо Та Ерөнхий сайд. 3 удаа сайд, 2 удаа дарга, Монголын хамгийн том дарга нь байна. Та энэ төр данхайж байхад, төрийн бүтэц үр ашиггүй болж байхад, үйл ажиллагаа нь үр дүнгүй болж байхад энэ дундуур нүдэн балай өнгөрөөгүй. Бүгдэд нь таны оролцоо байсан.

Төр данхайхад таны Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын шийдвэр хэрэгтэй. Төрийн өмчит компаниуд данхайхад Эдийн засаг, хөгжлийн сайдын шийдвэр хэрэгтэй. Та энд оролцоогүй байна гэж байхгүй. Мөнхийн оролцоотой байсан. Тийм учраас сайд нар эрх мэдлээ яагаад булаацалдаад... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Би Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байхдаа Төрийн өмчит компанийн засаглал, ил тод байдлыг сайжруулах хуулийн төслийг боловсруулж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Мөн Нийтийн өмчийн тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлээд одоо жил болж байгаа. Ажлаа би хийсэн.

Мөн Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байхдаа төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хувь хэмжээг 30 хувь хүртэл бууруулж төсвийн хүрээтэй дагуулж баталсан. Үүний хүчээр зөвхөн энэ харьцаагаар төрийн оролцоо буурч байгаа. Тийм учраас өөрийн хариуцах албан дээрээ байхдаа хандлагын өөрчлөлт хийе гэж үргэлж хичээдэг байсан.

Би Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд байхдаа төрийн 1200 үйлчилгээг цахимд шилжүүлснээр 20 хувийн хэмнэлтийг бий болгосон. Энэ бүхнийгээ одоо би угсарч үр дүн гаргахаар ажиллаж байгаа. Тодорхой үр дүн гаргах болно.

Цаашид ажлаараа харуулж зөвийг нь зөв, бурууг нь буруу гэж дүгнэхийг хүсье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Гомбын Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

Г.Ганбаатар: Өдрийн мэнд хүргэе. Ерөнхий сайд аа. Хоёулаа хэдэн тоо хамтдаа бодож үзье.

Ер нь өнгөрсөн 10 жилд юу болоод өнгөрөв. Одоогийн Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн хамтарсан 2 жилийг оруулбал 12 жил шүү дээ.

Нэгдүгээрт нь, манай улсын төсөв 2016 онд 5,8 их наяд байсан бол 2026 онд 31,9 их наяд болсон. Улсын төсөв 5,5 дахин их өсжээ.

Хоёрдугаарт нь, татварын орлого 2016 онд 4,9 их наяд байсан бол 2025 оны эцсээр 27,1 их наяд буюу 5,5 дахин өсжээ.

Татварын бус орлого их сонирхолтой байгаа юм. Татварын бус орлого 2016 онд 884 тэрбум байсан бол 2026 онд бүр 3 их наяд болсон. Хамгийн гол нь иргэдээ торгож, хүү торгуулиас орсон орлогын хэмжээг өнгөрсөн 2025 оны байдлаар би олсонгүй. 2024 оны гүйцэтгэлээр 410 тэрбум төгрөгөөр зөвхөн иргэдээ торгосон хүү торгуулийн орлогоор, татварын бус орлогоо бүрдүүлжээ.

Өнөөдөр дундаж орлого 3 орчим сая төгрөг байна. Гэтэл зарлага нь 3 сая 100 мянган төгрөг байна. Энэ бол статистикийн тоо. Гэхдээ статистик тоог яаж гаргадгийг би мэднэ. Өөрөөр хэлбэл хөдөлмөрлөөд байхад ядуураад, зээл авч амьдардаг иргэдтэй болжээ.

Энэ их сонирхолтой тоо. 2016 онд Монгол Улсын нийт өрхийн 54 хувь нь зээлтэй байсан. Өнөөдөр 10 жилийн дараа Монгол Улсын нийт иргэдийн өрхийн 71 хувь нь зээлтэй болсон байна. Энэ юуг харуулж байна вэ? Өөрөөр хэлбэл 5,2 их наядын зээлтэй байсан бол зээлийнх нь үлдэгдэл өнөөдөр 2026 оны 03 дугаар сарын байдлаар... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Баярлалаа. Г.Ганбаатар гишүүн ээ.

Татварын хувь хэмжээ өсөөд татварын орлого өссөн биш, уул уурхайн салбарын өсөлтийг дагаад төсвийн орлого өссөн. Нэг талаас хэт ингэж ярьж болохгүй байх. Уул уурхайн салбарын ил тод байдлын хууль санаачилгыг би “Нээлттэй засаглалын түншлэл”-д төлөөлж очихдоо дэмжиж энэ хуулийг батлалцахад оролцсон. Биржээр нүүрсээ арилжаалдаг болсноор татварын орлого өссөн.

Тийм учраас 10 жилийн дотор дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (GDP) 29,9-өөс 89,9 хүрээд байна. Нэг хүнд ногдох “pure capital” бараг 10 мянга хүрэх гээд байна. Харин бид хуримтлал үүсгэж чадсангүй. Энэ бол алдаа. Олсныхоо хэрээр үрсэн байна. Тийм учраас энэ алдааг засах ёстой.

Би 03 дугаар сарын 30-нд ажил авсан. Өнөөдрийн байдлаар экспортын орлого мөн оны өмнөх үеийнхээс бараг 2 дахин нэмэгдсэн. Биржээ дэмжиж чадвал үр дүн гардаг. Намайг Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байхад боомт дээр 12 шат дамжлага байсныг 6 болгож үр дүнд логистик шийдэгдсэн. Тийм учраас өнөөдөр валютаа бид гөвчхөөгүй яваа. 7,3 гэдэг бол муу тоо биш. Энэ байж нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцаас иргэдээ хамгаалдаг.

Тэгэхээр төсвийн бодлого, мөнгөний бодлогын уялдаа гэдэг бол энэ юм. Энэ дээрээ тулгуурлаад татварын хуулиа хийж чадвал ажлын байрыг нэмэгдүүлэх боломжууд бий болно. Хэдэн жил бид хэрэглээг дэмжиж явах вэ? Хөдөлмөрийг дэмжиж, ажлын байрыг дэмжсэн бодлого нь эдийн засагт эерэг эффект өгдөг. Тийм учраас татварын хууль хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүн бүрийг дэмжих бодлого юм.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Г.Ганбаатар гишүүнд нэмэлт 1 минут өгье.

Г.Ганбаатар: Тэгэхээр бид хэдэн жил энэ данхар төрийг тэжээх вэ? гэж асуух гэж байсан юм.

Төрийн үрэлгэн зардлыг яагаад бид татвар нэмэх замаар иргэдээс авах ёстой юм бэ? Ялангуяа татварын бус орлого дээр Та анализ хийх ёстой. Иргэдийн хүү, торгууль үндсэндээ 3 дахин өссөн байгаа. Хэдий болтол иргэдээ Зөрчлийн хуулиар болон бусад хуулиар торгож татварынхаа орлогыг бүрдүүлэх вэ? гэдэг асуулт байсан. Та энэ дээр хариулахгүй юу?

Н.Учрал: Засгийн газраас авч буй хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнүүдийн талаар би сая хэллээ. Төрийн өмчит 10 компанийг буулгасан шиг арга хэмжээнүүдийг үе шаттайгаар авна.

Зөвшөөрлийн хуулиар 110 зөвшөөрлийг мэргэжлийн холбоонд шилжүүлнэ. Монгол хуультай орон учраас би хуулиа хүлээж байгаа. Ингэж чадвал 110 зөвшөөрлийн үйл ажиллагааг мэргэжлийн холбоонд зоригтоо шилжүүлнэ.

Арван жилийн дотор хүн амын тоо 400 мянгаар өссөнтэй холбоотойгоор төрийн үйлчилгээний албан хаагчдын тоо нэмэгдсэн. Гэтэл “төрийн захиргааны албан хаагч” өсөөгүй. Энэ тоо маш бага үзүүлэлттэй байгаа. Тийм учраас цаашдаа бид “public service”, “CV service” гэж ангилж, төрийн албаны шинэчлэлийн эхний зам бол цалин хөлс, нэмэгдлийг нэг хуулиар шийдэх гэж байгаа.

Ер нь манай Засгийн газрын явуулж байгаа бүх бодлого уялдаатай байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Далайгийн Батбаяр гишүүн асуултаа асууя.

Д.Батбаяр: Та түрүүн татвар төсөв бүрдүүлдэг гол хэрэгсэл биш гэж хэлсэн.

Гэтэл төсвийн нийт тэнцвэржүүлсэн орлогын 94 хувийг нь татварын орлого өөрөө бүрдүүлж байгаа. Нарийн тодруулаад хэлбэл:

- ▶ 32,8 хувийг нь орлогын албан татвар;
- ▶ 21,4 хувийг нь нэмэгдсэн өртгийн албан татвар;
- ▶ 17,2 хувийг нийгмийн даатгалын орлого;
- ▶ 6,5 хувийг нь гадаад үйл ажиллагааны орлого;
- ▶ 4 хувийг нь онцгой албан татварын орлого;
- ▶ 18,1 хувийг нь бусад төрлийн татвар хураамж эзэлж байгаа.

Орлогын албан татварыг цааш нь задалбал 71 хувийг нь аж ахуйн нэгжүүд, 29 хувийг нь хувь хүмүүс төлж байгаа гэсэн үг.

Энэ татварын орлогыг нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүнтэй харьцуулбал хөгжиж буй орнуудад ойролцоогоор 15-20 хувийг нь төлдөг бол Монгол Улс дотоодын нийт бүтээгдэхүүнийхээ 35 хувьтай тэнцэх хэмжээний татварыг иргэдээсээ, аж ахуйн нэгжүүдээсээ хурааж авч байгаа. Ямар нэгэн дотаци, ямар нэгэн байдлаар татвар, төлбөр гэдэг хэлбэрээр авч байгаа гэсэн үг.

Товчлоод хэлбэл Өмнөд Солонгос Улстай адил хэмжээний татвар татан төвлөрүүлдэг мөртөө Филиппин, Вьетнам гэсэн улсуудтай адилхан хэмжээний цалин, тэтгэвэр, аж ахуйн нэгжүүдийн орлого нь хамаарагдаж байгаа. Өөрөөр хэлбэл аж ахуйн нэгжүүдийн орлого, иргэдийн цалин хөлс нь Вьетнам болон Филиппин улсуудтай ижил хэмжээнд байна.

Та өмнө нь Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд байсан, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байсан, Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байсан, Улсын Их Хурлын дарга байсан. Одоо Ерөнхий сайд хийж байгаагийн хувьд хангалттай хэмжээний мэдээлэлтэй байгаа. Мөн өдийг хүртэлх Монгол Улсын эдийн засагт хангалттай хэмжээний оролцоотой байсан.

Монгол орны татвар нь өндөр, төсөв нь хэтийдсэн, төр нь данхар байна. Өнгөрсөн 10 гаруй жилийн турш баримталж ирсэн татварын эдийн засгийн бодлого нь буруу байсан гэдгийг иргэдийн амьдрал ч, аж ахуйн нэгжүүдийн хаагдсан данснууд ч гэсэн харуулж байна.

Тэгэхээр Та 10 жилийн турш эрх барьсан намын даргын хувиар эдгээр татварын бодлого, эдийн засагт авч хэрэгжүүлсэн бодлого нь буруу байсан юм гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх үү? Маш товч байдлаар хариулаач. Тийм үү, үгүй юу? Баярлалаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Үе үед эрх барьж байгаа намыг удирдаж байсан дарга нар өнгөрсөн хугацааны амжилтаа ахиулаад алдааг нь засаад л урагшилдаг. Тийм ч учраас би өнгөрсөн хугацааны алдааг засаж, амжилт ололтыг ахиулж л явахыг л эрмэлзэж байгаа.

Мэдээж эдийн засаг томроод, татвар сайн орохоор татвар их авлаа гээд байж болохгүй. Эдийн засаг томорсон. 2023 оны статистикаар бид дундаж орлоготой оронд шилжсэн.

Одоо бид том сорилтын өмнө байна. Өөрөөр хэлбэл “middle income” дээр байна. Одоо тэгээд цаашаа яах вэ? 40 жилийн өмнө IMF (International Monetary Fund)-ээс гаргасан стандартаар 40 жил төсвийг барьж явна гэвэл явахааргүй болж байна. Нэг ёсондоо 1986 оны стандарт одоо ингээд 4 үе, 40 жил явсаар л байна.

Тийм учраас өнөөдрийн төсөв дээр реформ хийхээс өөр замгүй болжээ. Энэ Төсвийн тогтвортой байдлын хууль, төсвийн чөдөр тушаа болж байгаа зүйлс дээр илүү эдийн засгийг идэвхжүүлэх хандлагыг нэмэгдүүлэх шаардлага үүсэж байгаа учраас бид төсөв дээр реформ хийж эхлүүлнэ. Энэ реформ үр дүнд хүртлээ бараг 5 жилийг давна.

Бид нийт хөрөнгөө үнэлье. Тэгэхгүй бол манай төсөв өөрөө орлого, зарлагын бүртгэл болоод байна. Гэтэл Монгол Улс хэдий хэмжээний хөрөнгөтэй юм, үнэлгээ нь хэд юм гэдгээ мэддэггүй, тоолж чаддаггүй.

Төсөв өөрөө хуучин арга барилаар өнөөдрийг удирдвал дундаж орлоготойгоос дээш гарч чадахгүй. Энэ бол миний барьж байгаа зарчим.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ганбатын Хосбаяр гишүүн асуултаа асууя.

Г.Хосбаяр: Өдрийн мэнд хүргэе. Ерөнхий сайд аа.

Гадуур аж ахуйн нэгж, бизнесүүд хумигдаж байгаа, үйл ажиллагаа нь доголдож байна. Энэ талаар танд мэдээлэл байгаа гэж ойлгож байна.

Аж ахуйн нэгж, бизнесүүд хумигдаад байгаа, үйл ажиллагаа нь доголдоод байгаа нь данхар төр, мөн татварын дарамтаас болж байгаа гэж Та бодож байна уу? Энэ бас нэг шалтгаан гэж ойлгож байна.

Миний гол асуулт бол салбарууд байгаа. Жишээлбэл, барилга, үйлчилгээ, хөдөө аж ахуй гээд хамгийн олон ажлын байр бий болгодог салбаруудад татварын өөр хувь хэмжээтэй бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Хамгийн их орлого олж байгаа экспорт хийж байгаа уул уурхайн салбарт өндөр татвар авдаг гэх жишээний салбаруудад татварын өөр хувь хэмжээтэй бодлого хэрэгжүүлж ажиллах бодол Танд байна уу?

Миний хувьд татварын хувь хэмжээнд харилцан адилгүй тогтоож, хамгийн олон ажлын байр бий болгож байгаа салбаруудаа дэмжиж ажилламаар байна. Ямар ч улс орон хүнд хэцүү, эгзэгтэй цаг үед ажлын байр бий болгох, бүтээн байгуулалт хийх, ажлын байраа хадгалах гэх зэрэг зүйлүүдийг авч хэрэгжүүлдэг.

Дэлхий нийтээр ч гэсэн бүтээн байгуулалтын зардал өсөж байна. Монгол Улсад хийх ажил их байгаа. Энэ бүтээн байгуулалт, зам, барилга хийх ажлуудаа хямралын үед, эгзэгтэй цаг үед хийгээд явах нь дээр гэж харж байгаа. Тийм учраас салбаруудыг дэмжсэн татварын өөр хувь хэмжээ байх тал дээр ямар бодолтой байна вэ? гэдэг асуултыг асууя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Н.Учрал Ерөнхий сайд хариулья.

Н.Учрал: Үндсэн хуульд заасан ялгаваргүй байх зарчим буюу салбарын татварыг өөр өөрөөр тогтоох нь буруу гэж үздэг. Харин өндөр орлоготойгоос нь илүү татвар авч дундаж давхаргаа дэмжих нь л өөрөө зөв бодлого. Энэ шаталсан татвар луугаа алхам алхмаар явах нь бид чинээлэг дундаж давхаргыг бий болгоход их нөлөөтэй байна.

Өнөөдөр топ 100 аж ахуйн нэгж татварын орлогын бараг 65 хувийг бүрдүүлдэг. Татварын орлогын 65 хувийг бүрдүүлдэг шиг ийм олон компани бий болоосой л гэж бодож байгаа.

Тийм учраас “чөлөөлье” гэсэн маань зөвшөөрөл, хүнд суртал, дүрэм журам, саад тээгийг арилгая, цахимжуулья зэрэг бодлого хувийн хэвшилд ээлтэй бодлого юм. Үүнээсээ гадна илүү олон баялаг бүтээгч нарыг төрүүлэн гаргахын тулд татварын хуулиар, жишээ нь, 2025 оны байдлаар 1,5 тэрбум төгрөгийн борлуулалтаас доош орлоготой 4800 гаруй аж ахуйн нэгж бараг 91 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлт эдэлсэн байна.

Орон нутагт авч байгаа татварын хөнгөлөлтийг эдэлсэн 360 гаруй аж ахуйн нэгж 42 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлт эдэлсэн байна. Энэ босгыг 2,5 тэрбумд хүргэвэл 180 мянга гаруй аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжинэ гэж бодож байгаа. Олон компани төрөн гарна гэж бодож байгаа.

Өмнө нь 6 тэрбум хүртэлх дээр бид 10 хувь аваад, хэрэв түүнээсээ дээш гарвал 25 хувь авдаг байсныг дунд нь 15 хувь болгож эхлэхээр уул уурхайн бус мөртөө 6-10 тэрбум төгрөгийн борлуулалтын орлоготой таны хэлж байгаа барилга зэрэг бусад салбарын бодит 300 компани илүү олон ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ гэж бодож байгаа. Тийм учраас

- ▶ хөдөлмөр эрхэлж байгаа;
- ▶ баялаг бүтээж байгаа;
- ▶ ажлын байр нэмэгдүүлж байгаа компаниудыг дэмжиж олноор нь гаргахын төлөө ажиллах нь... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Даваагийн Цогтбаатар гишүүн асуултаа асууя.

Да.Цогтбаатар: Өдрийн мэнд хүргэе.

Нэг шаардлага байгаа. С.Бямбацогт даргыг Улсын Их Хурлын дарга учраас намаасаа түдгэлзүүлэхийг шаардаж байгаа. Яагаад гэвэл Улсын Их Хурлын гишүүн болохдоо би намаасаа түдгэлзэхийг дэмжиж байна гэсэн. Энэ Улсын Их Хурал өөрөө бяргүй, дээрээс нь бүүр шүдгүй боллоо.

Улсын Их Хурлын дарга өөрийн намын гишүүн байгаа учраас танаас асуулт асууж, шаардлага тавьж, иргэдийн нэрийн өмнөөс шаардаж чадахгүй байгаа учраас Улсын Их Хурлынхаа даргыг намаасаа түдгэлзүүлэхийг шаардаж байгаа юм.

Асуулт нь нэгдүгээрт, 1992 оны өмч хувьчлал тухайн үеийн эрх мэдэлтэй байсан, мэдээлэлтэй байсан хүмүүс аваад хулгай болсон. Одоо тэгвэл өмч хувьчлал хийж тодорхой төрийн өмчийг хувьчлахдаа Та иргэдэд хэзээ хүртээлтэйгээр өмч хувьчлал хийж, иргэдийн амьдралд нөлөөлж чадах вэ?

Хоёрдугаарт нь хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгжүүд төртэй өрсөлдмөөргүй байна. Та Монгол Ардын намын дарга. 2016 оноос хойш завсаргүй засаглаж байгаа намын дарга.

- ▶ Та гишүүн байсан,
- ▶ сайд байсан,
- ▶ Улсын Их Хурлын дарга байсан,
- ▶ Ерөнхий сайд байгаа учраас танаас асууж байгаа юм.

Төрийн банкны захирлын цалин 2021-2024 оны нийлбэр дүнгээрээ 2 тэрбум төгрөг байна. Энэ бол төрөөс тэрбумтан төрж болдгийн нэг жишээ.

“Эрдэнэс Монгол” байна. Н.Наранцогт гэдэг даргатай байсан. Энэ даргыг Та Монголбанканд Ерөнхийлөгч болгоод явуулсан. Дараагийнх нь дарга ирээд хүмүүсийг халж эхэлсэн. Нэг хүнийг халахдаа 100 саяас 300 сая төгрөгийн тэтгэмж өгч явуулсан.

Тэгтэл тэтгэмж өгч байгаа дарга нар төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүдийн зардалд бүртгээд өгөөд байгаа. Уг нь буруутай этгээд нь энэ зардлыг төлөх ёстой. Та үүнийг төлүүлж чадах уу?

Гуравт нь, ажилтнуудынх нь цалин жишээлэхэд “Эрдэнэс Монгол” дээр 5 сая байсан. Одоо 12 сая төгрөг болсон. “Эрдэнэс Монгол” төсвөөр бол 2022 онд 3 тэрбумын боловсон хүчний зардалтай байсан ба 2025 онд 18 тэрбум төгрөг буюу 6 дахин өссөн. Иргэдийн амьдрал ингэж өсөж чадсан уу? Энэ зөвхөн танай намтай холбоотой... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Өмч хувьчлалын талаарх иргэний боловсрол 90-ээд оныг бодвол эрс сайжирсан байна.

Гадаад, дотоодод өндөр боловсрол эзэмшсэн олон сайхан залуучуудтай баг болж ажиллаж гадаадын хөрөнгө оруулагч нартай хэлэлцээр хийж нүүр дүүрэн суудаг олон залуучууд төрж гарсанд би баярлаж байгаа. Монгол залуучууд хэнтэй ч хэлэлцээр хийж чадна гэдэг итгэл үнэмшил байгаа.

Өмч хувьчлалыг ч гэсэн өөр өнцгөөр харж чадах юм байна. 90-ээд оны өмч хувьчлалын үетэй харьцуулалтгүй юм билээ. Тийм учраас хамгийн зөв арга зам бол өөрөө ашигтай компаниудынхаа шэйрүүдийг нэгтгээд хөрөнгө оруулалтын сангаа байгуулаад, түүнийгээ хөрөнгө оруулалт, менежментийн компаниар удирдуулаад үнэлгээ аудит хийгээд мөнгө босгох арга зам юм.

Сая Узбек амжилттай боллоо гээд ярьж байна. Энэ зам руу сонголтоо хийсэн. “Эрдэнэс Монгол” компани гэж Та хэлж байна. “Эрдэнэс Монгол” компани хуультай. Үндэсний баялгийн сангийн хуулиар орлого төвлөрүүлэгч хуулийн этгээд буюу энэ төрийн эзэмшлийн 34 хувийн e-mongol дээр харагдаж байгаа 306 мянган төгрөгийг энэ компани байгуулагдсанаар хийсэн.

Хоёр дахь чиг үүрэг нь 66 хувь нь төсөл хэрэгжүүлээд 34 хувиа нэмнэ шүү гэдэг зорилготой ажиллах ёстой. Ийм л хоёр чиг үүрэгтэй. Дээр нь хөрөнгөө удирдах ёстой. Тэгэхээр хуулийнх нь чиг үүрэгт бүрэн шилжүүлнэ.

Компанийн засаглалын дагуу гүйцэтгэлээр санхүүжилт олгодог гүйцэтгэх захирлууд хулгай хийдэг. Буруутай этгээдээр шаардлагатай бол төлүүлэх арга хэмжээнүүдийг авна.

Гол нь бид компанийн бие даасан байдлыг нь хангавал компанийн засаглалыг дэмжих ёстой.

Улсын Их Хурлын даргын асуудал дээр мэдээж хууль барьсан байгаа. Тэгээд хуулиа баталбал хуулиа хэрэгжүүлнэ гэж хариулъя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Сайнхүүгийн Ганбаатар гишүүн асуултаа асууя.

С.Ганбаатар: Ерөнхий сайдаас асуулт асууна.

Сүүлийн арван жилд тасралтгүйгээр Ардын нам Монгол орныг удирдаж байна, сүйрүүлж байна.

Манжийн үеийн удирдаж байсан удирдлагаас Та нар долоон дор удирдаж байна. Манжийн үеийн мөнгө хүүлэлт одоо жаргал байжээ. Өнөөдөр Монголын ард түмэн аппликэйшнийхээ зээлд живсэн байна.

Та нар бодоод үз дээ. 2016 онд 7-8 их наядаар улсын төсөв батлагддаг байсан бол одоо 34 их наяд хүрсэн. Үндсэндээ 4-5 дахин нэмэгдсэн. Монголын ард түмний амьдрал 4-5 дахин нэмэгдээгүй. Харин эрх баригчдыг тойрсон тендерт байнга оролцдог компаниуд болон Та нарын амьдрал 50, 100 дахин нэмэгдсэн байх.

Миний асуулт. Энэ их төсөв, энэ их тендер, найр наадам үнэхээр Монголын ард түмэнд бүүр дээрэм болж байна. Нэг жишээ хэлье. Та асуултад их тодорхой хариулаарай. Яагаад гэвэл Та сүүлийн 10 жилд үе үеийн Засгийн газарт байсан.

Төсөвт өртөг нь 6,01 их наядаар газрын тосны үйлдвэрийн газар төсөвлөгдсөн. Миний асуултыг урьдчилж танд хүргэсэн учраас бүгдээрээ байгаа байх. Тэгэхээр тодорхой хариулт өгөөрэй.

2018 оны 01 дүгээр сарын Засгийн газрын тогтоолд Энэтхэгийн –

- ▶ 1 тэрбум ам.долларын зээлээр газрын тос боловсруулах үйлдвэр;
- ▶ 760 сая ам.доллараар үйлдвэр;
- ▶ 240 сая ам.доллараар дамжуулах хоолой барина гэж заасан.

Яагаад энэ тоо өнөөдөр 1,7 их наяд болов оо? Эхлээд 1 тэрбум байж байгаад 1 тэрбум 236,0 сая ам.доллар болсон. Дараа нь 431,0 сая ам.доллар нэмэгдсэн.

Энэ болгон дээр Улсын Их Хурал, Засгийн газар хүчээр орж ирээд үүнийг батлуулдаг. Улс төрчид үүнийг шийдэх ёсгүй Мэргэжлийн хөндлөнгийн эксперт, шинжээчдийн дүгнэлт гарсан уу? Хэдэн хүн гарын үсэг зурсан бэ? Хэн хэн гэдэг эрдэмтэд байгаа вэ?

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Таны асууж байгаа Газрын тос боловсруулах үйлдвэр барих нь Монгол Улсад хэрэгтэй юу гэвэл хэрэгтэй. Бид 2,2 тэрбум ам.долларын... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас Ардчилсан намын бүлгийн гишүүд асуулт асууж дууслаа.

Дараа нь Монгол Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн гишүүд асуулт асууна. Одсүрэнгийн Номинчимэг асуултаа асууя.

О.Номинчимэг: Өдрийн мэнд хүргэе. Ерөнхий сайд аа.

Өнөөдөр ээжүүд маань гадаа талбай дээр одонгоо энгэртээ зүүгээд хүүхдүүдийнхээ төлөө баярлаж байна. Удахгүй хүүхдийн баяр болох гэж байна. Ээжүүд маань ч гэсэн саналаа хэлж байна. Төрөөс хүүхдийг хамгаалах ямар бодлого барьж байна вэ? Энэ тамхины асуудал юу болж байна гэдэг асуудлыг хэлж байна.

Ерөнхий сайд аа, электрон тамхины асуудлыг Та бид хүүхдүүддээ хугацаатай тэсрэх бөмбөг үүрүүлчхээд явуулаад байна гэдэгтэй санал нийлэх үү?

Тамхины хяналтын тухай хуулийг санаачилж оруулсан. Улсын Их Хурал дээр ажлын хэсэг нь хуралдаж чадахгүй гацсан. Үүгээр ч барахгүй Евразийн түр хэлэлцээр буюу худалдааны хэлэлцээрийг Монгол Улс 5 улсын Засгийн газартай байгуулж одоо 7 дугаар сарын 22-нд энэ хэлэлцээр хэрэгжиж эхлэх гэж байна.

Энэ хэлэлцээр дээр янжуур тамхины гаалийн албан татварыг тэглэсэн. Энэ оны 04 дүгээр сарын 15 гэхэд Засгийн газраас оруулж дотоодын хууль тогтоомжоороо онцгой албан татвараараа нөхөж орж ир гэдэг засаж залруулах үүргийг өгсөн боловч өдий хүртэл орж ирээгүй байна.

Хямд өртөгтэй янжуур, хуулийн зохицуулалтгүй электрон тамхи энэ улсад үнэхээр хүүхдүүддээ үүрүүлсэн хугацаатай тэсрэх бөмбөг гэж Та үзэж байна уу?

Та энэ асуудал дээр намын дарга, Ерөнхий сайдын хувьд манлайлал үзүүлж хүүхдүүдийнхээ эрүүл мэндийг хамгаалахын төлөө Улсын Их Хурлаас гаргасан энэ үүрэг, чиглэлийг биелүүлэх ажил дээр хэрхэн яаж ажиллах вэ? гэдгийг асуумаар байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулья.

Н.Учрал: Евразийн эдийн засгийн холбоотой хийсэн чөлөөт худалдааны хэлэлцээрийн дагуу гаалийн тариф тэглэгдэж байгаа.

Энэ нь нэг талаас инфляцыг бууруулахад тодорхой нэгж хувиар хувь нэмрээ оруулах бодлого мөн. Дээрээс нь экспортыг дэмжих буюу дотоодын үйлдвэрлэгч нарыгаа олон улсын зах зээл дээр гарахад дэмжлэг үзүүлж байгаа.

Таны тавьж байгаа асуудал зөв. Гаалийн тариф тэглэгдээд ороод ирэхээр электрон тамхийг дэмжиж байгаа бодлого болох вий гэж санаа зовж байгааг ойлгож байна.

Төсвөө дагалдуулж онцгой албан татварыг нэмж орж ирнэ. Тийм шийдэлд хүрсэн гэдгээ өмнө нь ч би илэрхийлж байсан. Тэгэхээр одоо зөвхөн нэг улс дээр гэхээсээ илүү онцгой татвараараа зохицуулаад явах нь өөрөө зөв бодлого гэж үзэж байгаа юм.

Хүүхдүүдийг электрон тамхинаас хол байлгах, холдоход анхаарах ёстой. Үүнийг ч гэсэн нийгэм, олон нийтэд бид ярьж, таниулж ойлгуулах ёстой. Та энэ дээр тодорхой манлайлал үзүүлж ажиллаж байгаад би талархдаг.

Цаашдаа мэдээж хүүхдийг эрүүл орчинд амьдрах нөхцөлийг бий болгохын тулд тодорхой арга хэмжээ авахгүй бол болохгүй байна. Ерөнхий сайд Хүүхдийн төлөө зөвлөлийн дарга байдаг. Би анхныхаа хурлыг хийсэн. Гэтэл өнгөрсөн хугацаанд үүрэг даалгаврын биелэлт бараг 100 хувь биелээгүй гэсэн дүгнэлт гаргасан. Сая тодорхой арга хэмжээнүүдийг авлаа. Үнэхээр нийгэмд үүсээд байгаа цочирдом олон нөхцөл байдлууд ээж, аавууд бид бүхний сэтгэлийг сэртхийлгэм үйл явдлууд өрнөж байна. Тийм учраас хүүхдийн төлөө ажиллах нь манай Засгийн газрын бодлого байна.

Өмнө нь ч би Танд байр сууриа илэрхийлж байсан. Төсөв дагуулаад онцгой татвараа нэмээд оруулаад ирнэ.

Ж.Бат-Эрдэнэ: О.Номинчимэг гишүүнд 1 минут өгье.

О.Номинчимэг: Ерөнхий сайд аа, төсөв дагуулж орж ирвэл 07 дугаар сарын 22-ноос дараа оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдөр хүртэл ямар ч татваргүй тамхи орж ирэх нөхцөл бүрдэнэ. Энэ тамхинаас болж жилд Монгол Улс 4300 иргэн өвчний улмаас амь насаа алддаг. Өдөрт 13 хүн гэсэн үг.

Тэгэхээр үүнийг ингэж сул чөлөөтэй, 6 сар татваргүй оруулж ирэх нь хэний эрх ашигт нийцэх юм бэ? Монгол Улсын нийт иргэдийн эрх ашигт нийцэхгүй. Цөөхөн хүний эрх ашигт нийцэж магадгүй. Энэ асуудлаар түрүү жилийн 12 дугаар сард Улсын Их Хурлын тогтоол гараад 04 дүгээр сарын 15 хүртэл оруулж ирэх асуудалд эс үйлдэхүй гаргасан сайд нартаа Та хариуцлага тооцож чадах уу?

Хүүхдүүдийнхээ эрүүл мэндийг нь хулгайлж байгаа энэ асуудалд тэмцэж байгаа бидэнтэй Та хамтдаа зогсож чадах уу? гэдэг дээр би хариулт авмаар байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Гаалийн татварыг тэглээд, онцгой албан татвар дээр нь ижил хувь хэмжээ тогтоогоод оруулж ирж асуудлыг шийднэ.

05 дугаар сарын 31-нээр хөрөнгө оруулалтын тендерийн хугацаа дуусаж байгаа. Түүнээс шалтгаалаад төсөвт тодотгох уу, намар ирэх жилийн шууд төсвөө барих уу гэдгийг шийдвэрлэх юм. Хэрвээ тодотгох шаардлагатай гэж үзвэл шууд

авч орж ирнэ. 05 дугаар сарын 31-нээс шалтгаалаад намар хүртэл тодотгол хийхгүй гэж үзвэл дангаар нь Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхэд бэлэн байна.

Та бүхэнд хэлэхэд тамхинд онцгой татвар нэмэхээр татвар нэмлээ гээд битгий шүүмжлээд байгаарай. Дээр нь таны хэлдэг зөв. Зарим татварын бодлогууд цөөхөн хүнийг дэмжээд байна. Тийм учраас 1 хувийг анхаараарай. Тэр цөөн хүнд зориулагдсан хууль байна лээ шүү.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Отгоны Саранчулуун гишүүн асуултаа асууя.

О.Саранчулуун: Сайн байна уу?

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан хоёр зүйлийг тодотгож асууя. Монголд байгаа хүмүүсийн дунд тэтгэвэрт гарсны эхний 10 жилдээ зүрх судасны өвчин болон харвалт их байдаг.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр дээр 2.1.1.21-д ахмад настны асаргааны хувилбарт үйлчилгээг хөгжүүлнэ. Энэ дээр төрийн бус байгууллагын оролцоог дэмжинэ гэж заасан байгаа. Одоо энэ үйлчилгээ ямар байгаа тухай мэдээллийг авах хүсэлтэй байна. Иргэдэд мэдээлэл хэрэгтэй байна.

Хоёрт, боловсролтой холбоотой асуудал байгаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 13 мянга орчим хүүхдүүдээс 20-30 хувь хүрэхгүй нь л сургуульд сурч байгаа. Бусад нь ямар нэгэн байдлаар бид бусадтай адилхан боловсрол авч чадахгүй байгаа ийм хүүхдийн баярыг бид тэмдэглэх гэж байна.

Засгийн газрын хөтөлбөрт үүнтэй холбоотой хоёр зүйлийг тусгасан байгаа. Нэгдүгээрт нь, сургалтын байгууллагын хүртээмжийг сайжруулна гэсэн байгаа. Жишээлбэл, дотуур байр гээд.

Тэгэхээр одоо шинээр ашиглалтад орох гэж байгаа сургууль, дотуур байрны хүртээмжийн асуудал ямар байгаа вэ? гэдгийг тодруулъя.

Дараа нь бид орон нутгаар их явсан. Эцэг, эхчүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдээ яаж өсгөх вэ?, яаж хооллох вэ? яаж бие даан амьдрахад нь сургах вэ? гэдэг дээр арга зүй хэрэгтэй байдаг.

Тэдгээр хүмүүст тусалдаг мэргэжилтнүүд нь сэргээн засахын хөдөлгөөн засалч, хэл засалч, протез, ортез, сэтгэл зүйч гэх мэргэжилтнүүд байдаг. Энэ хүмүүсийн боловсролыг дэмжих жилийн хүрээнд эрэлттэй мэргэжилд оруулах саналыг өмнө нь би удаа дараа Засгийн газарт тавьж байсан. Энэ асуудал юу болсон тухай огт мэдээлэл авсангүй жил тойрон боллоо. Тэгэхээр энэ дээр яг тодорхой мэдээлэл авъя.

Хамгийн сүүлд нь тун удахгүй конвенцтой холбоотойгоор саадгүй орчин, хүртээмжийн тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн барих гэж байна. Одоо бид хэчнээн барилга... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: 2024 онд Ахмад настны тухай хуулийг баталж нэмэлт, өөрчлөлт оруулж 2025 оноос хэрэгжиж байгаа.

2025 онд өдрөөр асрах болон гэрээр асрах, байнга байрлуулан асрах үйлчилгээг 23 байгууллага үзүүлээд 2500 орчим ахмад настан хамрагдаж, 1 тэрбум төгрөгийг халамжийн сангаас зарцуулсан.

Идэвхтэй насжилтыг дэмжих төвийн үйлчилгээг 2025 онд 37 хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагуудад үзүүлсэн. Давхардсан тоогоор 65 мянган ахмад настан хамрагдаж 1.2 тэрбум төгрөг зарцуулсан.

Тасалгааны хувилбарт үйлчилгээг хувийн хэвшил, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлээд гэрээний үндсэн дээр явж байгаа.

Нийгмийн халамжийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хүрээнд холбогдох хуульд өөрчлөлт оруулахаар ажиллаж байна. Энэ нь зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн нийгмийн үйлчилгээг ойртуулна.

Таны хэлж байгаа зөв. Манайд халамж ихдээд байна гэдэг мөртөө яг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэддээ, асаргаа хэрэгцээтэй иргэддээ хүрч байгаа нь 26-хан хувь байна. Хөдөлмөрлөж байгаа, эрүүл саруул ажлаа хэвийн явуулж байгаа хүмүүсийг л халамжилдаг нь бараг 70 хувь хүрчхээд байдаг. Яг зорилтот бүлэгт халамж хүрэхгүй байна. Тийм учраас сая Засгийн газраас Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн барьсан. Үүнийг ялгаатай авч үзнэ.

Боловсролын зээлийн санг Хөгжлийн сан болгоно. Хөгжлийн сан болгохын тулд таны хэлж байгаа нарийн мэргэжлийн ортипед, протезын их эмч, мэргэжилтэн, техникч, хэл засалч гээд нарийн мэргэжлүүдийг эрэлттэй мэргэжлийн жагсаалтад оруулна. Цаашид шаардлагатай бол үүнийг зээлийн сангаас 100 хувь санхүүжүүлнэ.

Яагаад гэвэл үнэхээр мэргэжилтэн дутагдаж байгаа. Би өөрөө хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулж цэцэрлэг байгуулж байсан учраас зовлонг нь ойлгож байна. Тэгэхээр зээлийн сангийн шинэчлэлийн хүрээнд арга хэмжээг авна.

Дотуур байрны хэрэгцээ шаардлага зайлшгүй байна. Тэгэхээр мэдлэг, ур чадварын хоцрогдлоос Монгол хүүхдээ чөлөөлье гэдэг бодлогыг Засгийн газар боловсролын салбарт дэвшүүлж байгаа. Энэ хүрээнд бид “хотхоны бага сургууль” гэдэг концепцыг яг цэцэрлэгтэй адилхан шийдэж байна. Тэгэхгүй бол сургууль барилаа, цэцэрлэг барилаа гээд багш олдохгүй, менежментийг нь авч явах хүн байдаггүй ийм байдалтай байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан сургууль, цэцэрлэг, асаргааны төв, сувиллуудыг хувьсах зардлаар дэмждэг шиг хувийн хэвшил мэргэжлийн холбоод хийх боломжоор нь хангана.

Дээр нь бүс болгон нэг Кембриджийн сургуультай, сургууль болгон нэг google-ийн сургууль, хүүхэд бүрийн ширээн дээр google chrome, тэгээд cloud орчноос нь удирдаад, хүртээмжийг нь нэмэгдүүлэх чиглэлээр контент, хөтөлбөр боловсруулах гээд зорилтот бүлгүүдэд чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг авч байгаа.

Тэгээд сум дундын ахлах сургууль, төрөлжсөн сургууль, суманд 9 жил, сум дунд 12 жил гэдэг концепц явж байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Дашцэрэнгийн Энхтүвшин гишүүн асуултаа асууя.

Д.Энхтүвшин: Сайн байна уу? Өмнө асуулгын цаг дээр хөдөлмөрийн зах зээлтэй холбоотой асуулт асуугаад хариулт авч амжаагүй юм. Энэ талаар асууя.

Манайд хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин нэлээн бага байгаа мөртөө хөдөлмөрийн зах зээл дутагдалтай байдаг. Энэ чиглэлийн бодлогууд салбараасаа хамааран өөр өөр байх шаардлагатай харагдаад байгаа. Тухайлбал, уул уурхайн салбар гэхэд ээлжийн зохицуулалтыг 14/10 гээд хатуу зохицуулснаас болоод хүний нөөцийн нэмэлт хэрэгцээнүүд бий болгож байна. Үүнийг өөрчлөх зайлшгүй шаардлага байгаа.

Мөн аялал жуулчлал, хөдөө аж ахуй, газар тариалан, барилга гэх мэтчилэн салбарууд улирлын шинжтэй бизнесүүд дээр гаднаас ажиллах хүч оруулж ирэх, энэ төлбөрийн зарим хувийг нь 50 хувь хөнгөлж бүрэн чөлөөлөх бодлого явуулбал, энэ зах зээлийг богино хугацаанд эрэлт үүсдэг, салбарын хэрэгцээг нь гаднаас хангаад явах боломжууд байгаа харагддаг.

Үүнээс гадна бас нэг том зах зээл бол оюутан болон тэтгэврийн насныхныг хөдөлмөрийн зах зээл дээр нэмэх боломж байгаа. Улсын Их Хурлын гишүүн Ө.Шижир нарын гишүүд оюутны хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлийн хуулийн төсөл санаачилж байгаа.

Салбарын бодлогууд болон оюутан, тэтгэврийн насныхныг хөдөлмөрийн зах зээл дээр бэлтгэхтэй холбоотой татвар, нийгмийн даатгалын хураамж, шимтгэлийг нь хөнгөлөх, чөлөөлөх зэрэг шинэ арга хэмжээ авах бодол санаа байгаа юу?

Үүнийг асуугаад байгаа нь таны зөвлөх энэ талаар байр сууриа илэрхийлж байсанд маш их олзуурхаж байна. Хэрвээ ийм бодлого байгаа бол танилцуулаач ээ? гэсэн ийм асуулт байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Ажиллах хүчний эрэлтийн барометрийн судалгаагаар 2025 онд ажил олгогчдын 23 хувьд 40 мянган ажиллах хүчний хомсдол үүссэн.

Таны хэлж байгаатай би санал нэг байгаа. Яг ажиллах хүчний оролцооны түвшин бага байгаа. Дээр нь нийгэм, зах зээл дээр эрэлттэй ажлын байранд шаардлага хангахуйц хүн олдохгүй болсон.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин хангалтгүй байгаа дээр бид дүгнэлт хийгээд барилга, хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал ч гэдэг юм уу салбаруудыг нь онцлоод дотоодын ажиллах хүчний нөөцтэй уялдуулах ийм бодлогыг барина. Тийм учраас Бизнесийн эрх чөлөөний тухай анхдагч хуулийн төслийг Улсын Их Хуралд өргөн барих гэж байгаа. Уг хуулийн төсөл дээр ажиллах хүчний оролцоог нэмэгдүүлэхээр тодорхой өөрчлөлтийг би тусгасан байгаа гэдгийг хэлье.

Үүнийг шийдвэрлэхийн тулд алхмуудыг хийсэн. Сая мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн 30 төвийг бид хувийн компаниудаар удирдуулах шийдвэрийг гаргасан. Менежментийг нь өгсөн гэсэн үг.

Том аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад ТУЗ-ийнх даргыг нь менежментээ Та нар хий гээд өгсөн. Бид яг энэ зүйлийг л шаардаж байгаа. Харин төрөөс хувьсах зардлыг өгөх дэмжлэг нь байж болно. Бусад менежментэд хувийн компани авч яв.

Гол нь эрэлтээ өөрсдөө тодорхойлоод манай компанид хэдэн цахилгаан болон дулааны инженер хэрэгтэй байна гэдгийг зарла. Хувийн хэвшил бол зөвхөн тухайн МСҮТ-ийг төгссөн төгсөгчийг ажилд авах л үүргийг хүлээнэ. Тэгэхээр компанидаа хэрэгцээтэй мэргэжлүүдээр зарлаад явах нь дэвшилтэт ажил болж байгаа. Цаашдаа компанийн дэргэд МСҮТ байгуулах шаардлага байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Улсын Их Хурал дахь Монгол Ардын намын бүлгийн асуулт асуух цаг дууслаа.

Одоо цөөнхийн гишүүдээс асуулт асууна. ХҮН намын зөвлөлөөс Баатаржавын Мөнхсоёл гишүүнийг тусгайлан зассан индэрт урьж байна.

Б.Мөнхсоёл: Энэ өдрийн амрыг эрье. Гурван гол асуудлаар асуулт асууя гэж бодож байна.

Нэгдүгээрт нь, төсвийн бодлогын шинэчлэлийн хүрээнд асуулт.

Үндэсний статистикийн хорооноос гарсан мөнгөний статистикийн мэдээллийн дагуу 2026 оны эхний 4 сарын урьдчилан гүйцэтгэлээр улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого, тусламжийн дүн 8,9 их наяд төгрөг хүрсэн. Энэ нь мөн оны өмнөх үетэй харьцуулахад 459,7 их наяд төгрөгөөр өссөн буюу төсвийн нийт зарлага эргэн төлөгдөх цэвэр зээлийн хэмжээ 10,4 их наяд байгаатай харьцуулахад төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл 1,4 их наяд төгрөгт хүрсэн.

Нөгөө талдаа дотоодын нийт бүтээгдэхүүнтэй харьцуулсан төсвийн нийт зардлын эзлэх хувь 2024 онд 38,3 хувь, 2025 онд 35 байсан бол 2026 оны 4 дүгээр сарын урьдчилсан гүйцэтгэлээр 45 хувьд хүрсэн. Энэ хэмжээ дунджаар олон улсын түвшинд 25 хувьтай байвал “сайн” гэсэн ийм үзүүлэлт болж өгдөг.

Монголбанкны судалгаагаар төсвийн урсгал зардлын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх 1 хувийн өсөлт нь хоёр улирлын дараагаас импортыг 0,2-0,4 хувиар нэмэгдүүлдэг. Нөгөө талдаа Үндэсний аудитын газрын тайланд 2025 оны хөгжлийн төлөвлөгөөний 57,3 хувь нь үр дүнгүй, нийт санхүүжилтийн зөвхөн 37,9 хувь нь гүйцэтгэгдсэн гэж дүгнэлт гарсан.

Төсвийн тогтвортой байдлын зөвлөлийн Монгол Улсын хөгжлийн 2027 оны төлөвлөгөөний төсөлд санхүүжилтийн эх үүсвэр нь тодорхойгүй, хөрөнгө оруулалтын үр ашиг эдийн засгийн тооцоо бүрэн хийгдээгүй байна гэсэн дүгнэлт өгсөн байгаа.

Ингээд олон статистик үзүүлэлтүүд, төсвийн тогтвортой байдал болон үндэсний аудитын гаргасан дүгнэлтүүд гээд асуултынхаа урьдчилсан нөхцөл байдлаа хэлсэн.

Тэгэхээр Та өөрөө “чөлөөлье” гэсэн аяныг эхлүүлсэн. Засгийн газраас хэзээ яг төсвийн бодлогоо хумиад мөнгөний зөөлөн бодлого явуулж, хувийн сектороо дэмжих вэ? Хэрхэн энэ байдлаас эдийн засаг дахь төрийн оролцооноос бүгдээрээ хувийн сектороос чөлөөлөх вэ? гэдэг эхний асуултыг тавья.

Бодлогын гол зорилго уг нь үүнтэй нийцэж байгаа хэдий ч бодит байдал дээр хараахан биеллээ олохгүй, нөгөө талдаа цаг хугацаа алдаад байна.

Тэгээд өнөөдөр уур амьсгал ямар байна вэ гэвэл хувийн сектор, аж ахуйн нэгжүүд, хувь иргэд сэтгэл хангалуун биш байна. Ямар сайндаа хүн амын орлогын албан татварыг 1 хувь болгохыг бүгдээрээ, нийтээрээ дэмжээд явж байна. Энэ бизнесийн орчин үнэхээр таагүй байна. Бага болон дунд орлоготой олон иргэдийн амьжиргаа улам уруудаж байна. Ядуурлын түвшин өндөр хэвээрээ, аж ахуйн нэгжүүд бас хаалгаа... /минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулья.

Н.Учрал: Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн яг таны хэлснээр 2024 онд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 36,8, нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 37, 2025 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн 33,4 байна.

Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийг боловсруулахдаа ямар зорилгыг баримталсан бэ? гэвэл тэтгэвэр, цалин хөлсийг инфляцтай уялдуулж нэмэх ёстой. Харин төрийн оролцоог хумих ёстой гэсэн зорилгыг баримталсан.

Өнгөрсөн жил бид баталсан төсвийн хүрээгээр тэнцвэржүүлсэн орлого, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний харьцаа 37 болж буурсан нь давуу тал болсон. Энэ удаа дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийг боловсруулахдаа төсвийн зарлагын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хэмжээг мөн үе шаттай бууруулсан.

- ▶ 2027 онд - 31,9 хувь,
- ▶ 2028 онд - 30,4 хувь болж буурсан.

Энэ орон зайд бид татварын шинэчлэлийг хийх ёстой гэж зорьж байгаа. Тийм учраас хөдөлмөрлөж байгаа хүн бүрийг дэмжье, тэгээд энд нэг орон зайг бий болгоё, ажлын байрыг нэмэгдүүлье гэдэг зорилгоор энэ татварын хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн барьсан юм. Нөгөө данс битүүмжлэх дээр хүртэл 20 хувийг нь үлдээгээд түүгээр урсгалаа санхүүжүүлээд явъя гэдэг бодлого байсан. Хэдий өр төлбөртэй байлаа ч гэсэн бодлого түүнд чиглэсэн байх ёстой.

Жишээ нь, гаалиар бараа, бүтээгдэхүүн оруулж ирлээ гэхэд НӨАТ төлөхийг нь 2 сарын дараа төлж болно ч гэдэг юм уу. Дээр нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар 1 болж байгаа. 2,5 болгохоор 180 мянга болно. НӨАТ суутган төлөгчийн босгыг 400 болгохоор системээ эвдэхгүйн тулд e-barimt дээр бүртгэхчээд 100 хувь буцаан олголт хийвэл ахиад 23 мянган компани болно гэдэг байдлаар төлөвлөсөн.

Гэтэл 1 хувь гэвэл төсвийн бодлогоо оруулж ирэхэд энэ нь өөрөө уялдахгүй байгаа юм. Тийм учраас Засгийн газрын “чөлөөлье бодлого бол хэрэглээг дэмжих биш, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого юм. Энэ болгон хоорондоо уялдаж байж намрын төсөв батлагдсан. Түүнээс өмнө нийгмийн даатгалын шимтгэл, татвар хоёр нийлээд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 32 хувь болоод байна.

Үүний 26 хувь нь татвар байдаг. Шимтгэл нь татвар шиг ойлгогдоод, шударга биш байгаад байдаг. Инфляцтай уялдуулж нэмнэ гээд байдаг. Бага дээр нь бага нэмэгдээд, их дээр нь их нэмэгдээд байдаг. Ингэж шударга бус байдал байгаа учраас энэ бүгдийг засах ажлуудыг ээлж дараатай хийж байгаа.

Тийм учраас Нийгмийн халамжийн хууль, Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль болон ирэх долоо хоногт Нийгмийн даатгалын хуулийн төсөлд тусгагдсан шударга тэтгэврийн тогтолцоонд шилжүүлж татварын хуулийг батлаад өгвөл намрын төсөвт нийгмийн даатгалын хууль ч, батлагдсан татварын хууль ч нэг мөр шууд хэрэгжих боломжтой болно. Тэгвэл зарлагад дотоодын нийт бүтээгдэхүүний эзлэх хэмжээ буурч байгаа орон зай дээр бид дэвшил гаргаж чадна. Мөн 5 жилийн чиглэлд тавьсан индикатор дээр хүрч чадна л зорьж байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Батын Батбаатар гишүүн асуултаа асууя.

Б.Батбаатар: Өнөөдөр 2026 оны 05 дугаар сарын 29-ний өдөр.

Та 2026 оны 03 дугаар сарын 30-ны өдөр энэ танхимаас томилогдсон. 107 Улсын Их Хурлын гишүүн оролцож 82,2 хувиар Монгол Улсын 35 дахь Ерөнхий сайдаар томилогдсон. Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дагуу длоо хоногийн өмнө Ерөнхий сайдад бид асуултаа хүргүүлдэг.

Тэгэхээр би асуултыг товчхон хэлье. Та томилогдоод 60 хоног болж байна. Энэ хугацаанд иргэдийн амьдралд бодитоор мэдрэгдсэн ямар өөрчлөлт гарсан, иргэдийн хамгийн их ярьж байгаа үнэ, орлого, орон сууц, ажлын байр, түгжрэл хэвээр байна.

- 60 хоногийн бодит үр дүн 3 үзүүлэлтээр хэлж болох уу?
- 100 хоног хүрэхэд өөрөөр хэлбэл дараагийн 40 хоногт Монгол Улс 2026 оныг давах эдийн засаг, төсөв, нийгмийн бэлтгэлээ хангаж чадсан уу?
- Хэрвээ хангаж чадсан гэж бодвол ямар 3 хэмжигдэх үр дүнгээр батлах вэ? Тоо буюу хэмжээс ярина гэсэн үг.

Хэрэв чадахгүй бол улс төрийн болон бодлогын ямар хариуцлагыг Ерөнхий сайдын хувьд манлайллаа гаргаж ямар хариуцлагыг, зарим тохиолдолд өөрийнхөө багт ажиллаж байгаа хүмүүст хариуцлага тооцох вэ? Зарим тохиолдолд хариуцлага өөртөө тооцуулах тухай асуудал болох вэ?

Гэхдээ би Монгол Улсын Засгийн газар тогтвортой урт удаан хугацаанд ажилладаг байгаасай гэж хүсдэг. Энэ парламент 3 дахь Ерөнхий сайд, 3 дахь Улсын Их Хурлын даргынхаа нүүрийг харсан.

2004-2008 онд 3 хүний нүүр хараад 07 дугаар сарын 01 болсон. Бид бас бодох ёстой. Тогтвортой засаглалыг хүсэх ёстой. Миний энэ асуултад хариулж өгөхийг хүсье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Засаж залруулах асуудал олон байгаа. Төслүүдийг эрэмбэлсэн. Мөн төрийн албанд “re-engineering”-ийг хийж дууссан. Тийм учраас төсвөө дагуулж “re-engineering” хийх бодит шинэчлэлийг бэлэн болгосон.

Тоон дээр яривал би Цахим хөгжил, харилцаа холбооны сайд байхаасаа авхуулаад гааль, татварын систем, e-mongol системийг хариуцаж байсны хувьд гааль дээр байгаа яг нийлүүлэлтийн инфляцыг өдөөдөг логистикийн асуудлыг шийдвэрлэхээр хийсэн ажлын үр дүнд тодорхой дэвшлүүд Эдийн засаг, хөгжлийн сайд байхаас эхлээд гарч байгаа.

- ▶ Экспорт дээр 5 дугаар сарын 27-нд нэг сард 2 тэрбум ам.доллар болж өссөн үзүүлэлттэй байна.
- ▶ Нүүрс өнгөрсөн сараас 3,5 сая тонн нэмэгдсэн. Бодитой үр дүн гарсан. Сүүлийн сарын өсөлтийг оны мөн үетэй харьцуулахад 5,3 сая тонноор сайжирсан байна.

- ▶ Гадаад валютын улсын нөөцийг нэмэгдүүлэх дээр мөнгөний бодлого, төсвийн бодлогыг уялдуулсны үр дүнд 7,3 тэрбум ам.доллар валютын нөөцөө барьж байна.

Эрэлтийн гаралтай инфляц буюу инфляцыг өдөөж байгаа өргөн хэрэглээний мах болон бусад бүтээгдэхүүнд зохих арга хэмжээнүүдийг авч үнийн өсөлтийг хязгаарлаж чадлаа.

- ▶ Бензин шатахуун, нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцыг өдөөдөг олон шалтгааны нэг болох бензин шатахууны үнийг өсгөлт дээр Оросын Холбооны Улстай хэлэлцээр хийсний үр дүнд үнийн өсөлтөөс урьдчилан сэргийлсэн.
- ▶ Монгол Улсад бараг 2,2 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг татах гангийн төслийн сонгон шалгаруулалтыг зарлаа.
- ▶ 700 гаруй сая ам.доллараар бүрдэх зэс боловсруулах цогцолборыг Үнэлгээний хороо байгуулагдаад Хөрөнгө оруулалтын гэрээ рүү орж байна. Олон ажлын байр нэмэгдүүлэх төслүүдийн эхлэлийг тавилаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Батын Батбаатар гишүүнд 1 минут нэмж өгье.

Б.Батбаатар: Сүүлийн үед Улсын Их Хурал 2027 оны хөгжлийн төлөвлөгөө, төсвийн төсөөлөл, төсвийн хүрээ хэлэлцэж байгаа учраас макро эдийн засгийн тоонуудыг олон удаа давталттай эргэж сонссон байх.

Одоо би илүү нарийвчилсан мэдээллийг иргэддээ хүргэх ёстой гэж ойлгож байгаа. 60 хоногт мэдээж бүх асуудлыг шийдэх боломжгүй. Гэхдээ Засгийн газрын хандлага, чиглэл, бодлого тодорхой болох хангалттай хугацаа юм.

Өмнөх сайд нарын хийж байх үеийн ажлуудыг огт асуухгүй байгаа гэдгийг ойлгоод энэ тухайгаа ярихгүй байвал сайн байна. Харин Ерөнхий сайдын хувьд ажиллаж байгаа энэ 60 хоногийнхоо асуудлыг яривал сайн байна.

Монголын дундаж өрх 60 хоногийн хугацаанд юугаараа өөр болсон бэ? Өмнө нь би ярьж байсан. Тэд нарын хөргөгч дүүрсэн үү, дүүрээгүй юу? Үнэ ханш ямар болсон юм? Халаас нь зузаарсан уу, зузаараагүй юу? Тэд ажилтай болж чадаж байна уу? Энэ үлдсэн 40 хоногт тэрийг шийдэж болох ямар зүйл байна вэ?

Ж.Бат-Эрдэнэ: Н.Учрал Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: 03 дугаар сарын 30-аас хойш бид тулаад ирсэн сорилтуудыг давж чадсан. Бензин шатахууны асуудал, бусад инфляц өдөөгөөд байгаа асуудлууд дээр шаардлагатай арга хэмжээнүүдийг авсны үр дүн бас гарч байна.

Дээр нь төр ард иргэддээ итгэвэл, компани, аж ахуйн нэгжүүддээ итгэвэл тодорхой үр дүн гардаг гэдгийг харуулсан. Олон жил, сар хэл ам дагуулж байсан

багш, эмч нарын цалин өчигдрөөс эхлээд нэмэгдлээ тооцуулаад эхэлсэн байна. Бас л сайн жишиг.

Мөн бид компани, аж ахуйн нэгжүүдийн дансыг нэг сар татварын өртэй ч гэсэн битүүмжилснийг нээсний үр дүнд 72 тэрбум төгрөгийн татвар төлсөн. Төр иргэд, аж ахуйн нэгжүүдээ итгэвэл үр дүн гардгийн тод илэрхийлэл эндээс харагдаж байгаа.

146 үйл ажиллагааг зөвшөөрөл шаардахгүйгээр эхэлдэг болсон. **license.mn** нээгдлээ. Хувийн хэвшил бүх сервисийг нь гаргаж өгсөн. Цаашдаа төрийн үйлчилгээ иргэдэд ойртох эхний том алхмууд тавигдсан.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүд асуулт асууж, хариулт авч дууслаа. Улсын Их Хурлын асуулгын цаг дууслаа.

Улсын Их Хурлын гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдад талархал илэрхийлье.

---oOo---

ДӨРӨВ. УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

4.1.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 06 ДУГААР САРЫН 26-НЫ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ТОВЧ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дэд дарга Ж.Бат-Эрдэнэ ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 126 гишүүнээс 75 гишүүн хүрэлцэн ирж, 59,5 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 14 цаг 47 минутад Төрийн ордны “Их хуралдай” танхимд эхлэв.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хяналт шалгалтын газрын дарга Д.Энхбат, мөн газрын ахлах зөвлөх Ч.Онончимэг, шинжээч Ч.Батцэцэг нар байлцав.

Тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн, Улсын Их Хурал дахь Ардчилсан намын бүлгийн дарга О.Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал нар цуварсан асуулт, хариултаар мэтгэлцэв.

Мөн тусгайлан бэлтгэсэн индрээс Ерөнхий сайдад тавих асуултаа асуулга болохоос 7 хоногийн өмнө бичгээр ирүүлсэн гишүүд болох Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнэболд, Ц.Баатархүү, Ө.Шижир, Да.Цогтбаатар, С.Цэнгүүн, П.Батчимэг, Б.Жаргалан, Улсын Их Хурал дахь олонхын бүлгийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Соронзонболд, Ж.Галбадрах, Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн гишүүдийг төлөөлж Улсын Их Хурлын гишүүн Л.Энхнасан, Г.Уянгахишиг нарын тавьсан асуултад Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Учрал хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын асуулгын цаг 15 цаг 43 минутад дуусав.

--oOo--

4.2.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН 2026 ОНЫ 6 ДУГААР САРЫН 26-НЫ ӨДРИЙН “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-Т ЕРӨНХИЙ САЙДААС АСУУХ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮДИЙН АСУУЛТУУД

№	Улсын Их Хурлын гишүүн	Асуулт
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ АРДЧИЛСАН НАМЫН БҮЛЭГ		
1	О.Цогтгэрэл	Сэдэв: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу? · Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу?
2	Ц.Баатархүү	Сэдэв: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу? - Таны тэргүүлж буй Засгийн газар, “Нийгмийн хамгаалал” (хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, даатгалын тогтолцоог бэхжүүлэх) болон “Нийтийн халамж” (бэлэн мөнгө, тэтгэмж тараах) хоёрын зааг ялгааг хэрхэн харж байна вэ? Халамжаас хөдөлмөрт шилжих бодлогын бодит үр дүн хэзээ гарах вэ?
3	П.Батчимэг	1."Монгол Улсын 2027 оны хөгжлийн төлөвлөгөө"-нд тусгагдсан дундаж давхаргын эзлэх хувийг нэмэгдүүлэх зорилтын хүрээнд "Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч иргэн, бичил үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчийг Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн жижиг зээл, санхүүгийн дэмжлэг олгох арга хэмжээнд хамруулах" гэсэн төсөл, арга хэмжээнд нийт 5906 хүнийг хамруулахад 46 тэрбум төгрөг батлуулсан ба энэ нь 1 хүнд 7,8 сая төгрөг ногдож байна. Энэ мөнгөөр дундаж давхаргыг хэрхэн нэмэгдүүлэх вэ? "Хөдөлмөр эрхлэлтийн сан" өнөөдөр нэг төрлийн нийгмийн халамжийн сан болсонтой санал нийлж байна уу? Энэ санг цаашид хэрхэн өөрчлөх вэ? 2.Ахмад настны хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хүрээнд 2024 онд батлагдсан Ахмад настны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.11, 9.12 дахь хэсэг, мөн Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 145 дугаар зүйлийн 145.4 дэх хэсгийн хэрэгжилт өнөөдөр ямар байдалтай байна вэ? Ахмад настныг авч ажиллуулахад ажил олгогч байгууллага, аж ахуйн нэгжүүдэд Засгийн газраас ямар дэмжлэг, хөшүүрэг үзүүлж байна вэ?
4	Б.Жаргалан	Монгол Улс хавтгайрсан халамжийн тогтолцоотой болсон гэдэгтэй та санал нэг байна уу? Халамж хавтгайрсан байдлыг халах чиглэлээр ямар дорвитой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байна вэ?

5	Ц.Мөнхтуяа	Сэдэв: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийгмийн халамж уу? Монгол Улсын Засгийн газраас өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдэд тэтгэвэр тогтоолгох насыг үе шаттай нэмэгдүүлэх, тэтгэвэр бодох дундаж хугацааг уртасгах зэрэг зохицуулалт тусгагдсан байна. Нөгөө талаас улсын төсвөөс олгож буй олон төрлийн халамжийн хөтөлбөрүүд жилээс жилд нэмэгдэж, хөдөлмөр эрхэлж шимтгэл төлсөн иргэдийн нийгмийн хамгааллын баталгаа харьцангуй сулрах хандлага ажиглагдаж байна. 1.Монгол Улсын Засгийн газар цаашид нийгмийн хамгааллын тогтолцоог хөдөлмөр эрхэлж, шимтгэл төлсөн иргэдийн эрх ашигт тулгуурлан бэхжүүлэх бодлого баримталж байгаа юу, эсвэл төсвийн боломжид тулгуурласан нийтийн халамжийн тогтолцоог өргөжүүлэх бодлого баримталж байгаа юу? 2.Монгол Улсын Засгийн газраас хөдөлмөрийн онцгой нөхцөлд ажилладаг, улсын хөгжлийн тэргүүлэх салбар болсон боловсрол, эрүүл мэндийн салбарын багш, эмч, бусад ажилтнуудад эрт тэтгэвэр тогтоолгох, тэтгэвэр тогтоолгох аргачлал, нэг удаагийн тэтгэмж олгох зэрэг ялгамжтай нийгмийн хамгааллын бодлогыг хэрэгжүүлэх боломжийг судалсан эсэхээ тодорхой хариулна уу.
6	Р.Сэддорж	Сэдэв: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу? · Монгол Улсын Засгийн газраас нийгмийн халамжийг бууруулах чиглэлд ямар бодлого баримталж ажиллаж байгаа вэ?
7	Д.Цогтбаатар	· Монгол Улс иргэдээ халамжаар тэтгэдэг тогтолцооноос хөдөлмөр, үйлдвэрлэл, баялаг бүтээхийг дэмждэг тогтолцоонд хэзээ шилжих вэ?
8	С.Цэнгүүн	· Эрчим хүчний салбарт анх удаа зохион байгуулагдсан аукционтой холбогдуулан шалгарсан компаниудын тухай; цаашид авах арга хэмжээ; үүнтэй холбоотой Эрчим хүчний зохицуулах хорооны бие даасан байдлыг хэрхэн хангах тухай.
9	Ө.Шижир	1.Монгол Улсын хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийн баримт бичгүүд болон үе үеийн сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрүүдэд хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжиж халамжийн бодлогыг бууруулахаар тусгадаг боловч бодит нөхцөлд хэрэгждэггүйгээр барахгүй эсрэгээрээ байдаг. Тухайлбал, Монгол Улсын Засгийн газраас "Халамжаас хөдөлмөрт" шилжих зорилтыг тунхаглаж, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихээ илэрхийлсэн ч бусад халамжийн хөтөлбөрүүд нь ажиллах хүчний идэвхийг бууруулж, хувийн хэвшлийнхэнд ажиллах хүчний хомсдол үүсгэх гол шалтгаан болж байна гэх шүүмжлэл байна.

		Иймд Засгийн газар иргэдийг халамжаас хөдөлмөрт шилжүүлэх бодлогыг цаашид хэрхэн үр дүнтэй хэрэгжүүлэх вэ? эсвэл нийт иргэдэд чиглэсэн өргөн хүрээний халамжийн тогтолцоог цаашид хэвээр хадгалах нь зөв гэж үзэж байна уу? 2.Улс орны эдийн засгийн гол ачааг үүрч, татварын орлогын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг дундаж давхаргын иргэд орлогын албан татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлээ бүрэн төлж, нийгмийн хамгааллын тогтолцоог санхүүжүүлэхэд хамгийн их хувь нэмэр оруулдаг. Гэвч бодит байдал дээр тэд төрөөс олгодог олон төрлийн халамж, тэтгэмжийн хөтөлбөрөөс ихэвчлэн гадуур үлддэг. Мөн өндөр хэмжээний шимтгэл төлдөг хэдий ч эргээд хүртэх ёстой нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ нь хангалттай түвшинд хүрч чадахгүй байна. Тухайлбал, дундаж орлоготой иргэд олон жилийн турш нийгмийн даатгалын шимтгэл төлсөн ч ирээдүйд авах тэтгэврийн хэмжээ нь амьжиргааны хэрэгцээг бүрэн хангахуйц түвшинд хүрэх эсэх нь эргэлзээтэй хэвээр байна. Мөн улсын эрүүл мэндийн даатгалд тогтмол хамрагддаг боловч эмнэлгийн үйлчилгээний чанар, хүртээмж хангалтгүйгээс шалтгаалан хувийн эмнэлэгт нэмэлт зардал гаргах шаардлагатай болдог. Өөрөөр хэлбэл, тэд нэг талаас татвар, шимтгэлээрээ нийгмийн хамгааллын тогтолцоог санхүүжүүлж байгаа ч нөгөө талаас чанартай үйлчилгээ авахын тулд дахин хувийн зардал гаргаж байна. Мөн хөдөлмөр эрхлэх, албан ёсны орлогоо тайлагнах, нийгмийн даатгалд хамрагдах сонирхол буурч, улмаар нийгмийн хамгааллын системийн санхүүгийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэл үүсэх боломжтой юм. Ийм нөхцөлд хөдөлмөрлөж, шимтгэлээ шударгаар төлж буй дундаж давхаргынхны эрх ашиг, нийгмийн хамгааллын баталгааг сайжруулахын тулд Засгийн газар ямар бодит шинэчлэл хийхээр төлөвлөж байгаа вэ? Мөн тэдний төлсөн татвар, шимтгэлд дүйцэхүйц үр өгөөжийг хэрхэн бий болгох вэ? Дээрх асуудлыг шийдвэрлэх талаар Засгийн газарт бодлого төлөвлөлт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ зорилт үйл ажиллагааны төлөвлөгөө байгаа эсэх талаар мэдээллийг Монгол Улсын Их Хурлын чуулганд танилцуулж өгнө үү. Асуултын хариуг бичгээр авна.
10	С.Эрдэнэболд	Сэдэв: Нийгмийн хамгаалал уу? Нийтийн халамж уу? Монгол Улсын нийт иргэдийн хэдэн хувь нь халамж хүртэж байна вэ?

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ ДАХЬ МОНГОЛ АРДЫН НАМЫН БҮЛЭГ		
11	Л.Соронзонболд	Асуултын хүрээ: Хууль тогтоомжийн биелэлт Асуулт 1 Хэнтий аймгийн Бэрхийн уурхайд ажиллаж байгаад үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний улмаас нас барсан болон хөдөлмөрийн чадвараа алдсан нэр бүхий 112 иргэдийн итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч Д.Алтангэрэлийн нэхэмжлэлтэй, Засгийн газар хариуцагчаар оролцсон Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022 оны 05 дугаар сарын 26-ны өдрийн №0404 тоот шийдвэр, Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүх хуралдааны 2022 оны 08 дугаар сарын 25-ны өдрийн №570 тоот магадлал зэргийн биелэлт хангагдахгүй 4 жил болж байгаа шалтгаан нь юу байна вэ? Дээрх Шийдвэр болон Магадлалын биелэлтийг хангах асуудал нь 2025 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдрийн Засгийн газрын хуралдааны хэлэлцэх асуудлын жагсаалтын 13 дугаарт орж байгаад зарим яамдаас санал аваагүй үндэслэлээр хэлэлцэхийг хойшлуулсан, гэвч өнөөдөр бүх яамдаас саналыг авч дууссан боловч өнөөг хүртэл хэлэлцээгүй байна. Засгийн газар нь Шүүх болон Арбитрт хариуцагчаар оролцсон тохиолдолд шүүхийн шийдвэрийн биелэлтийг хангах хууль эрх зүйн зохицуулалт байхгүйн улмаас энэ асуудал үүсээд байна уу? Засгийн газрын тусгай сангийн тухай хуулийн “11.5.5. Засгийн газар олон улсын шүүх, арбитрт хариуцагчаар татагдсан буюу тэдгээрээс гарсан шийдвэрийг биелүүлэхэд шаардагдах зардлыг хариуцах,” гэж заасан байгаа боловч Монгол Улсын Шүүх, Арбитрт Засгийн газар хариуцагчаар оролцсон тохиолдолд шийдвэрийн биелэлтийг хэрхэн хангах талаар эрх зүйн орчин дутагдалтай байна уу? Асуултын хүрээ: Эдийн засаг, нийгмийн асуудал Асуулт 2 Эрдэнэс Тавантолгой төрийн өмч давамгайлсан хувьцаат компани нь нүүрсний арилжааг уул уурхайн биржээр дамжуулан амжилттай борлуулж байгаа, харин нүүрс тээврийг Төрийн Худалдан авах ажиллагааны газраар дамжуулж, хамгийн бага үнийн саналаар тендер шалгаруулж явуулж байна. Энэхүү нүүрс тээврийн тендерт нүүрс худалдан авагчдыг төлөөлж буй тээврийн компаниуд нүүрс тээврийн бодит өртгөөс бага үнээр оролцож байгаа нь энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулж буй 610 аж ахуйн нэгж, эдгээр аж ахуйн нэгжээр дамжуулж тээвэр хийж буй 10 мянга гаруй жолооч, иргэдийн бизнес, амьдралд хүндээр тусаж, татвар, зээлээ төлж чадахгүй байдалд хүргэж байна.

		Нүүрс тээврийн салбарын 545 ААН 2024 онд аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварт 431,7 тэрбум төгрөг төлж байсан ба 2025 оны 11 дүгээр сарын байдлаар 187 ААН 32,4 тэрбум төгрөгийн ААНОАТ-ын өртэй байна. Хүнд даацын автомашинаар нүүрсний тээвэр хийж, амьжиргаагаа залгуулж буй 6,000 гаруй иргэн 265.1 тэрбум төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй байгаа бол 640 гаруй аж ахуйн нэгж 469,2 тэрбум төгрөгийн зээлийн үлдэгдэлтэй байгаа ба нийт зээлийн 10 гаруй хувь нь хугацаа хэтэрч, чанаргүй ангилалд орж, зээлээ төлж чадахгүй байдалд байна. Нүүрс борлуулж буй төрийн өмчийн компани нь ашгаа нэмэгдүүлэхийн тулд нүүрс тээврийн салбарын хувийн компани, иргэдийг хохироож, Өрсөлдөөний тухай хуулийн 4.1.5-д заасан ноёлох үйл ажиллагаа явуулж байгаа энэхүү асуудлыг хэрхэн шийдвэрлэхээр төлөвлөж байна вэ? Асуултын хариуг бичгээр авна.
12	Ж.Галбадрах	1.Сургуулийн хүртээмж, багшийн тоон болон чанарын хомсдол · 108 сургууль, 95 цэцэрлэг барих төсвийн хэрэгжилтийн хувь, хугацаа, чанарын хяналт ямар байна вэ? Хугацаандаа биелүүлээгүй тохиолдолд ямар хариуцлага тооцож байна вэ? · Азийн хөгжлийн банк (АХБ)-ны хөнгөлөлттэй зээлийн ашиглалт зориулалтын дагуу явагдаж байна уу? Ил тод байдал, хяналт хэр хангагдаж байна вэ? · Багшийн (ялангуяа мэргэжлийн багшийн) хомсдолын тоон үзүүлэлт, нийт хэдэн багш дутагдалтай байна вэ? Бүс нутгийн ялгаа ямар байна вэ? Авч буй арга хэмжээний үр дүн юу вэ? Багшийн чанарын хомсдолын чанарын судалгаа байна уу? 2.Нэг аймагт 1 Кембридж сургууль · Нэг сургуульд зарцуулагдах нийт төсөв, лицензийн болон бусад гадаад төлбөр ямар хэмжээтэй вэ? · Энэ санаачилга боловсролын чанарын ялгааг улам гүнзгийрүүлэх, төр өөрөө бодлогоор давхар стандарт бий болгох эрсдэл байхгүй юу? Хүртээмжийн хувь, эдийн засгийн өгөөж, нийгмийн тэгш байдалд үзүүлэх нөлөөг тооцоолсон судалгаа бий юу? · Одоо ажиллаж буй Кембридж хөтөлбөртэй сургуулиудын туршлагаас ямар дүгнэлт гаргаж байна вэ? Ялангуяа зарцуулсан зардал болон гарч буй үр дүнд хийсэн дүн шинжилгээг танилцуулах боломжтой юу?

		3.Хиймэл оюун ухаан, хүүхэд бүрд 1 компьютер – 1 багшид 1 туслах, сурагчийн туслах · Финланд, Швед зэрэг боловсролын чанараар тэргүүлэгч орнууд дижитал шилжилтээс ухарч буй. Тэднээс Монгол Улс ямар сургамж авах ёстой вэ? · Монголын нөхцөлд (интернэт, цахилгаан, багшийн чадвар) AI-г багшийн туслах болгон нэвтрүүлэх үе шаттай, тэнцвэртэй стратеги юу байх вэ? · Боловсролын чанарт үзүүлэх бодит нөлөө, төсвийн зарцуулалтын эрэмбэ дарааллыг (суурь ур чадвар → багш → AI) ямар байдлаар тодорхойлж байна вэ?
ХҮН НАМЫН ЗӨВЛӨЛ		
13	Г.Уянгахишиг	1.ХХОАТ-ын хууль дээр бид анхан шатны нөлөөлөл үзүүлэх өөрчлөлтийг баталлаа. Цаашид илүү бодлогын өөрчлөлтийг хийх шаардлагатай. Энэ дээр ямар бодлогын төлөвлөгөө байна вэ?
14	Л.Энхнасан	1.Нийгмийн даатгалын тогтолцооны өөрчлөлтийг хэрхэн харж байна вэ? Нийгмийн даатгалын ерөнхий хуулийн нэмэлт өөрчлөлтөөр цаашид нийгмийн даатгалын сан алдагдалгүй хэвийн үргэлжлэх боломжийг бий болгож чадсан гэж харж байна уу?

---oOo---

4.3.МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ 2026 ОНЫ 6 ДУГААР САРЫН 26-НЫ ӨДРИЙН НЭГДСЭН ХУРАЛДААНЫ “УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ”-ИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

Улсын Их Хурлын дарга С.Бямбацогт:
Эрхэм гишүүдийн энэ өдрийн амрыг эрье.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.1-д “ээлжит чуулганы хугацаанд сар бүрийн сүүлийн долоо хоногийн баасан гарагийн үдээс хойших нэгдсэн хуралдаан гишүүдээс Ерөнхий сайдад хууль тогтоомж, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, тухайн жилийн төсөв, жилийн төлөвлөгөөний биелэлт, улс орны эдийн засаг, нийгэм, санхүү, төлөв байдал болон бусад асуудлаар асуулт тавих Улсын Их Хурлын асуулгын цаг байна” гэж заасан.

Улсын Их Хурлын гишүүд Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас урьдчилан хүргүүлсэн асуултын дагуу асуулт асууж, хариулт авах Улсын Их Хурлын асуулгын цаг эхэлж байна.

Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл, Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ням-Осорын Учрал нарыг индэрт урьж байна.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 112.6-д заасны дагуу Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн дарга Одонгийн Цогтгэрэл Монгол Улсын Ерөнхий сайдад урьдчилан хүргүүлсэн асуултыг тавьж, мэтгэлцэнэ. Бүлгийн цуварсан асуултын тоог 9-с хэтрүүлэхгүй, асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй. Асуултаа тавьж мэтгэлцээнээ эхлүүлэе.

О.Цогтгэрэл: Та бүхэнд энэ өдрийн мэндийг хүргэе. Өнөөдрийн асуулгын мэтгэлцээний сэдэв “Нийгмийн хамгаалал ба нийтийн халамж” гэдэг сэдэв байгаа. Энэ сэдэв өнөөдөр Монгол Улсад үнэхээр тулгамдсан шийдэх ёстой, шийдэхээс гадна асуудал ил тод болох ёстой чухал сэдэв гэж үзэж байгаа. Улс орон гэдэг хөдөлмөрлөдөг, бүтээдэг, ирээдүйдээ итгэж байгаа, эрсдэлээс хамгаалагдаж байгаа иргэд зайлшгүй төрийн хамгаалалтад орж, бие даан ажиллаж амьдрах боломжгүй иргэдээ хэрхэн хамгаалах вэ? гэдэг 2 том бүлэг иргэдээс буюу нийгмийн хамгааллаас халамжийн тогтолцооноос асуудал хамаарах ёстой гэж үзэж байгаа.

Гэтэл сүүлийн жилүүдийн нөхцөл байдлыг харахад нийгмийн хамгаалал гэдэг ойлголт нийтийн халамж болж хувираад санаатай юу, санамсаргүй юу, зориудаар уу, мэдээд үү, мэдэхгүйгээр үү ямар ч байсан бүх зүйл буруугаар эргэсэн ийм нөхцөл байдал бий боллоо. Халамжийн тогтолцоо гэдэг бие даан

амьдрах чадваргүй иргэдэд төрөөс тодорхой бодлого чиглүүлж ажиллах ёстой. Харин хамгаалал гэдэг эрсдэлээс хамгаалсан илүү даатгалын шинжтэй эдийн засгийн арга механизмуудыг тусгасан тогтолцоо байх ёстой. Тэгтэл энэ тогтолцоо, үйл ажиллагаа олон улсад байдаг жишиг харамсалтай нөхцөл байдалд буюу өөр хооронд нь ялгах боломжгүй нөхцөл байдалд орсныг Та бүхэн мэдэж байгаа юу? Энэ нь өөрөө улс төрийн арга хэрэгсэл болж хувирсан гэдэгтэй та санал нийлж байна уу?

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Засгийн газрын “чөлөөлье” гэдэг санаачилга ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх үндсэн зорилготой гэж байгаа. Ажил эрхлэлт өндөр байгаа тохиолдолд хөдөлмөрийн орлого өндөр байдаг, хөдөлмөрийн орлого өндөр байвал дотооддоо үйлдвэрлэж байгаа нийт бүтээгдэхүүн өсдөг. Энэ замаар иргэн болгон, өрх болгонд эдийн засгийн өсөлт хангагдах суурь зарчимтай. Гэтэл өнгөрсөн хугацаанд бидэнд нийгмийн хамгаалал болон халамжийг нэг саванд хийгээд яваад байсан. Би үүнтэй санал нийлж байна. Энэ асуудлыг шийдэхийн тулд “чөлөөлье” санаачилга дэвшүүлсэн. Энэ санаачилга нь эдийн засгийн өсөлтийг болоод дотоодын нийт бүтээгдэхүүн /GDP/-ийн өсөлтийг өрх айлд хүргэх зорилготой буюу ажил эрхлэлт өндөр байхад чиглэж байгаа.

Нийгмийн хамгаалал гэдэг амьдралын аль нэг мөчлөгт хүнд тохиолдож болох эдийн засаг, нийгмийн эрсдэлээс хамгаалах бодлого байдаг. Нийтийн халамж өөрөө юу вэ гэвэл нийгмийн хамгааллын өөрөө нэг бүрэлдэхүүн хэсэг, хүн амын ядуурал, эмзэг байдлыг бууруулахад чиглэсэн тусгай бодлого юм. Гэтэл өнөөдөр халамж өндөр байна гээд ярьдаг. Гэтэл яг халамж өндөр байна уу гээд харахаар жилд 2,4 их наядын нийгмийн хамгаалал, халамж 2-ыг 1 саванд хийгээд иргэддээ хүргэж байгаа. Үүний бараг 1,5-1,7 их наяд төгрөг нь зөвхөн хүүхдийн мөнгөөр дамжуулан олгож байгаа. Халамж, хамгаалал өөрөө зөвхөн хүн амыг өсгөх бодлогод чиглээд байдаг. Тэгэхээр нийгмийн хамгаалал, халамж хоёроо салгаж ойлгох ёстой. Нийгмийн халамж өөрөө хамгааллаасаа тусдаа. Нийгмийн халамжийн тухай хууль, Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн барьсан. Энэ нь нийгмийн халамжийг нийгмийн хамгааллаас нь салгаж харъя гэдэг зорилго, бодлогод чиглүүлж байгаа.

О.Цогтгэрэл: Тэгэхээр бодитой байгаа тоонуудыг ярья. Монгол Улс 3,6 сая иргэнтэй ба үүний 2,3 сая иргэд хөдөлмөрийн насных байна. Энэ тоонуудыг харвал хүүхэд орохгүйгээр буюу хүүхдээс гадна 1 сая иргэн халамжид ямар нэгэн хэмжээгээр хамрагдаж байна. Тэгээд 2,2 сая насанд хүрсэн иргэнээс ажиллах хүчин 1,2 сая нь байгаа. Гэтэл хүүхдийг (хүүхдийн мөнгө) хасвал цаана нь 1 сая шахам иргэн ямар нэгэн хэмжээгээр халамжид хамрагдаж байна. Энэ нийгмийн хамгаалал ороогүй тоо. 2,5 их наяд орчим мөнгөн дүн бүхий халамжийн хөтөлбөр энд явж байгаа. Тэгэхээр та бүхэн энэ тоонуудаа яг ойлгож байгаа юу, мэдэж байгаа юу? Дахиад давтаад хэлэхэд хүүхэд орохгүйгээр 1 сая 290 мянга орчим иргэд ямар нэгэн хэмжээгээр халамж, тэтгэмж авч байгаа. Энэ халамж авч байгаа нийт мөнгөн дүн нь 2,5 их наяд төгрөг байгаа.

Гэтэл энэ мөнгөн дүнгийнх нь нийт хэмжээг хүн амын орлогын албан татвартай харьцуулаад харвал татварын хууль дээр бөөн маргаан болж эхэлдэг. Хүн амын орлогын албан татварт Монголчууд 2,7 их наядыг төлж байна. Яг ажил хөдөлмөр хийж байгаа иргэдээс авсан 2,7 их наяд төгрөг бүхий мөнгөн дүнг бид халамжид зарцуулж байна. Хамгаалалд биш халамжид, энэ халамж гэдгийн цаана ороогүй, халамжийн данс нь бичигдээгүй мөртөө халамжийн шинжтэй асар их хөтөлбөрийг энэ улс оронд зарцуулж байна. Тийм учраас энэ өөрчлөлт, шинэчлэлийн ажил энэ.../үг тасрав/

Н.Учрал: Та нийгмийн хамгаалал, халамж хоёрыг ялгаж байна уу? гэдэг асуултыг би асуумаар байна.

- Нийгмийн хамгаалал гэдэг бол амьдралын мөчлөгт хүнд тохиолдож болзошгүй асуудал, нийгмийн эмзэг бүлэг, ядуурлаас хамгаалах бодлого.
- Нийгмийн халамж гэдэг бол өөр ойлголт. Өөрөөр хэлбэл нийгмийн хамгааллын нэг бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд ядуурлыг бууруулахад зориулсан тусгай бодлого байдаг.

2,4 их наяд төгрөг бол нийгмийн халамж, хамгаалалд зарцуулагдаж байгаагийн 72 хувь буюу хүн амаа өсгөх бодлого. 1,7 их наяд төгрөг бол хүүхэд, эхэд олгогдож байгаа зорилтот хөтөлбөр. Бид үүнийг халамж гэж ойлгоод яваад байсан. Гэтэл 10 гаруй жилийн дотор хүн ам 400 мянгаар өсчихсөн. Иймд үүнийг Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуульд тусгаад, энэ хөтөлбөр буюу эксит стратегитай /exit strategy/ байгаад хэзээ дуусахыг тодорхой болгоё гэдэг зорилттойгоор концепцыг углуургаар нь бид харж байна.

Түүнээс биш өнөөдөр нийтээрээ халамжид өртчихлөө гээд байдаг. Яг үнэндээ энэ 2,4 их наядын 1,7 нь эх, хүүхдэд зориулагдаж байна. Үлдсэнийг нь тусгай бодлого хэрэгжүүлээд явж байна. Гэтэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг харахад, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүрч байгаа халамж хөдөлмөрийн чадварынхаа хэдэн хувийг алдсаныг нь бүрэн тооцож чадахгүй яваад байдаг. Дээр нь үйлдлийн чадамж буюу ямар үйлдлийг хийж чадахгүй байгаа вэ? гэдгийг нь тооцох буюу ICF аргачлалын дагуу энэ 2-ыг салгаж байгаа.

Ингэж углуургаар нь харахгүй бол халамж хавтгайрлаа гээд яриад байгаа боловч тусгай зорилтот бүлэгт халамж хэзээ хүрч байгаа, хүнийг хэзээ ядуурлаас аварч байгаа, хэзээ хүнийг ажлын байран дээр бэлтгэж байгаа гэдэг нь тодорхойгүй байдаг. Ийм учраас сонгуулийн циклүүдийн өмнө дандаа хайр зарлаж, найр тавьсаар байгаад энэ тогтолцоог эвдээд хаячихсан. Энэ тогтолцоог засахын тулд Засгийн газраас 3 хууль оруулж ирээд хэлэлцүүлж байна.

О.Цогтгэрэл: Харин та бүхэн нийгмийн хамгааллыг нийтийн халамж болгон холион бантан болгож хутгаад улмаар ард иргэд нь ядуурлаас гардаггүй байдал нь эрх баригч намд, МАН-д улс төрийн том бааз суурь болгодог. Ийм тогтолцоог та нар авч явсныгаа өнгөрсөн хугацааны бодлогод, өмнөх Засгийн газруудад бухаж үүнийгээ хүлээн зөвшөөрч байна гэж ойлгож байна. Үүнийг өөрчлөхийн төлөө байгаа гэдгээ илэрхийлж байна гэж ойлгож байна.

Халамж, хамгаалал 2-ын зааг ялгааг гаргах, бодлого зорилтот хэсэг, тодорхой цөөн хэсэгт халамжаа өгдөг, халамжийг одоо байгаагаас илүү оролцоо, хүртээмжтэйгээр асуудлыг шийдсэн чиглэлд явах ёстой гэдэг бодлого юм. Би түрүүнд танд тоо хэллээ. Хүүхэд орохгүйгээр цаана нь 1 сая иргэн халамж авч байна. Нийтдээ 2,3 сая иргэн байна. Энэ тоог би баталгаатай Гэр бүл, хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны эх сурвалжаас ярьж байгаа шүү. Сайдаас нь та тодруулаарай. Манай улсын 2,3 сая иргэн ямар нэгэн хэмжээгээр халамжид хамрагдсан гэдэг албан ёсны тоо баримт байгаа.

Саяын хэлсэн тоо баримтуудын үр дүнд юу болж хувирав? Яг үндсэндээ эдгээр тоо баримтуудын үр дүнд энэ улс оронд дундаж давхарга гэдэг ирээдүйдээ итгэдэг, ажил хийдэг, цалин авдаг, цалингаасаа татвараа төлдөг, хүүхдийнхээ ирээдүйд санаа зовдог, боловсролд нь хөрөнгө оруулдаг энэ хэсэг одоо байхгүй болж байна. Улам шахагдаж, хавчигдаж байхгүй болж байна.

Ядуурал 20 жилийн өмнө 3 хүний нэг ядуу байсан ч өнөөдөр хэвээрээ байгаа. Яагаад гэвэл өнгөрсөн хугацааны хайр халамжийн бодлого хавтгайрсан учраас ийм байдалд хүрсэн. Тэгээд хайр халамжаар ядуурлаас гардаггүй гэдэг бодит үнэнтэй та бид нүүр тулгарч байна. Өнгөрсөн 20 жилийн бодлого, өнгөрсөн 10 жилийн бодлого. Тэгэхээр энэ бүгд.../үг тасрав/

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл дарга та хүртэл хольж яриад байхаар ийм байдалд орж байна. 2,4 их наяд төгрөг өгдгийг битгий хамгаалал, халамжид хольж хутгаад бай. Нийгмийн хамгаалал, халамж 2 нийлээд 2,4 их наяд төгрөг. Түүний 1,7 их наяд төгрөг нь хүүхдийн мөнгө, эхэд зориулагдаж байгаа. Танд би тоог нь хэлье. 370 мянган зорилтот бүлэгт л халамж буюу мөнгөн тэтгэмж очиж байгаа. 1 сая биш, 370 мянган иргэнд. Та хүртэл хольж яриад байхаар бусад нь холино шүү дээ. Та нарт халамж хавтгайраад байна уу?, хөдөлмөрийн чадвараа алдсан хувь хэмжээг тогтоосон уу?, үйлдлийн чадамж буюу ямар үйлдэл хийж чаддагийг нь тогтоосон уу?, ялгаатай тогтоож чадаж байна уу?, халамж хавтгайраад байна уу? гээд Та иргэнээс асуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээс асуу. Үнэхээр нийгмийн эмзэг бүлэгт хүнсний талон гэж 20 мянган төгрөг тараагаад ядуурлаас гаргаж байна уу, халамж хавтгайрч байна уу? Халамж зорилтот бүлэгтээ хүрэхгүй байна.

Хүүхдийн мөнгө бол хүн амаа өсгөх бодлого, 0-3 насны хүүхдээ асарсны өгч байгаа бодлого, нийгмийн хамгааллын бодлого байгаа. Үүний үр дүнд 10 гаруй жилийн дотор 400 мянгаар хүн ам өсөөд байна. Энэ бол нийгмийн хамгааллын бодлого юм. Үүнийг халамжтай хольчихоод, тэгээд халамж хавтгайрлаа, халамж нүдээ олохгүй байна гээд байна. 2,4 их наядын 72 хувь нь эх, хүүхдэд өгөх ёстой хүн амаа өсгөх бодлого. Энийг бид Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулиар зохицуулсан. Энэ хөтөлбөр, 4 жил тутам тайлангаа тавьж байна. Ази Номхон далайн бүс хүүхдийнхээ төлөө хүн амаа өсгөх рүүгээ сайн бодлого дэвшүүлж байгаа улс гээд манайхыг үнэлчхээд байгаа юм. Энэ халамж биш. Халамж зорилтот бүлэгтээ хүрэхгүй 28 хувь хүрэхгүй байна. Халамжаа зорилтот бүлэгт чиглүүл.../үг тасрав/

О.Цогтгэрэл: Хүүхдийн мөнгийг хүн амаа өсгөх бодлого, дээр нь байгалийн баялгийг зүй зохистой хуваарилах бодлогыг Ардчилсан нам санаачлаад, өөрчлөлтүүдийг тууштай дэмжиж ирсэн. Тийм учраас би хүүхдийн мөнгөнөөс тусдаа халамжид хамрагдаж байгаа 900 гаруй мянган насанд хүрсэн иргэний тоог хэлээд байна. Т.Аубакир сайд хариулаарай. Манайхан 2,3 сая гэдэг тоог танай албан ёсны мэдээллээс авсан байна лээ. Та энэ тоог баталгаажуулж хэлэх нь зүйтэй байх гэж бодож байна.

Төсөв мөнгөний тухайд сайд нарын багц гэж байдаг. Сайд нарын багц дээр тэтгэвэр орохгүйгээр бараг 4,6 их наяд төгрөг буюу боловсрол, эрүүл мэнд болон бусад бүх салбараас хамгийн өндөр дүнтэй мөнгө Гэр бүл, хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын сайдын багцад л байгаа. Энэ мөнгөн дүнд нэгдсэн төсөвт орж байгаа нийгмийн даатгалын сангийнх нь дүн ороогүй байгаа. Тэгэхээр татвар төлөгчдийн мөнгө хаашаа чиглэж байгааг зөвхөн энэ тоо л харуулна. Бүх сайд нарын багцаас хамгийн өндөр нь хаана байна вэ? гэдэгт энэ нөхцөл байдал харуулах байх гэж бодож байна.

Хамгийн сайн нийгмийн бодлого бол ажлын байр бий болгох. Гэтэл өнөөгийн эрх баригчдын барьж ирсэн бодлого, бодлогын цөм ажлын байр байгаа. Тэгэхдээ татвар төлөгчдийн мөнгөөр төрд, төрийн өмчит компани /ТӨК/-д ажлын байр бий болгосноо ажлын байр гэж ойлгодог. Энэ нь явсаар байгаад МАН-ын хамаарал бүхий гишүүд, хүмүүсийг нь төрийн алба буюу ТӨК гэдэг асрамжийн цэцэрлэг, халамжийн газар болоод хувирчихсан.

Н.Учрал: Нийгмийн хамгааллын бүрэлдэхүүн хэсэг бол халамж юм. Та бид хоёр ямар онолын мэтгэлцээн хийлтэй биш, улс төрч хүмүүс байна. ТӨК-ийн засаглал болохгүй байгаатай та бид 2 санал нэг байгаа. Улсын Их Хуралд хамт хэдэн жил суухдаа та бид 2 энэ дээр санал нэгддэг байсан. ТӨК-ийн засаглал болохгүй байгаа учраас сая ажлаа аваад 80 хоногийн дотор 14 компанийг татан буулгасан. Баялгийн сангийн хуулийн дагуу Эрдэнэс Монгол компанийг зөвхөн орж байгаа ногдол ашиг, орлогыг иргэдэд хүрэх зөв жишгийг тогтоосон. Сая Лхагва гарагийн Засгийн газрын хурлаар Чингис хаан баялгийн сан, дээр нь ТӨК-иуд дээр яг Узбекистанд хөрөнгө босгосны адилаар олон улсын хөрөнгийн менежментийн компаниудад нээлттэй урилга хүргүүллээ. Наадмаас өмнө би эдгээр компаниудын аль нэг компанитай ТӨК-ийн менежментийг сайжруулж ашиг, орлогыг иргэний халаасанд хүргэх ажлыг менежментэд өгнө.

ТӨК болохгүй байгаа учраас хуулийн төслийг Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга байхдаа би ахалж Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Харин Улсын Их Хурлын гишүүддээ үнэхээр их талархаж байна. Энэ олон хуулиуд Монголд хувьсгал авчирна. Төрийн өмчит компани (ТӨК)-ийн тухай хуульд 01 дүгээр сарын 01 гээд хугацаа тавьсан байна лээ. Уг хугацааг наашлуулбал хуульд заасны дагуу ТУЗ-ийг бүгдийг нь чөлөөлнө, гүйцэтгэх захирлуудад шаардлага тавина. "KPI"-аар үнэлнэ, та ч, би ч хувийн хэвшилд ажиллаж байсан. Түүнээс цалин бага байгаа, өндөр байгаадаа ч биш, ногдол ашиг хуримтлуулж чадаад, индикаторуудаа тавиад нэгждээ хүрч чадаж байвал яг үүнийх нь дагуу урамшуулна.

О.Цогтгэрэл: Таны сая хэлсэн зүйлийг сонсоод нэг шинэ үлгэрийн далай эхэлж байна л гэж харж байна. ТӨК гээд төрийн оролцоотой засаглал нь төрөөс томилогддог, энэ өмчлөл нь төр дээр байдаг байгууламжийг энэ чигээр нь сайжруулна гээд та хэлээд байна. Наадах чинь ерөөсөө сайжрахгүй. Харин наадхыг чинь хувьд менежментийг нь шилжүүлэх, бүр олон нийтийнх болгож хувиргах шаардлагатай байх. Угаасаа өөрөө өөрийнхөө төлөө ажилладаг дэлхий нийтийн дэг жаягт нийцүүлэн явуулахгүй харин ТӨК-ийг байлгачхаад энийг би гоё болгоно, бүтээмжийг нь сайжруулна, засаглалыг нь сайжруулна, их сайн хүмүүс авчирч тавина гээд байсан. Сайн хүн гэж байхгүй. Харин эрх ашгаараа холбогдсон, хэмнэлтийн төлөө, үр ашгийн төлөө, ирээдүй нь энэнээс хамаарч байдаг болох шаардлагатай. Тэгснээс энэ дээр нэг намын хэчнээн мундаг тавиул очоод наад систем чинь үнэндээ нэг хувь ч сайжрахгүй. Энэ бол цоо шинэ төрийн өмчийг байдгаар нь байлгаад сайжруулна гэдэг үлгэрийн далай эхэлж байна л гэж харж байна.

Тэр тусмаа танай 2027 оны нэг жилийн ажлын төлөвлөгөө өнгөрсөн долоо хоногт Улсын Их Хурлаар орж байсан. Түүнд энийг хувьчлах, хувьд шилжүүлэх, олон нийтийнх болгох ямар ч үг, өгүүлбэр байхгүй болчихсон байна лээ. Тэгэхээр та байгаа юмыг сайхан өнгө будаг, косметик хийе, төрд байдгаараа байя. Одоо нөгөө авлига, хээл хахууль чинь нэг гоё далдалсан хэлбэрт л орно. Зүгээр л косметик будаг өөрчлөөд юу өөрчлөгдөх юм, юу ч өөрчлөгдөхгүй.

Н.Учрал: Өнгөрсөн цаг хугацаанд 14 ТӨК-ийг татан буулгаад цомхотгол хийсэн Ерөнхий сайд хэд байсан бэ? гэвэл би сайн мэдэхгүй байна. ТӨК-ийг өнөөдрийн ийм засаглалын хямралд оруулсан хүмүүс танай, манай намынхан аль аль нь шүү дээ. 2024 оны сонгуулийн дараа ТӨК-ийг АН, МАН 2 хамтдаа завааруулсан. Энийг ярих ёстой шүү. Хэрэгтэй, хэрэггүй бүтээмжийн, хяналтын менежерүүдийг хамтдаа тавьсан. Энэ хариуцлагаас хэн ч зугтахгүй. Эрдэнэс Монгол нэгдэл компанийг Чингис хаан баялгийн сан болгоод, 14 компанийг татан буулгаад, 67 тэрбум төгрөг хэмнээд, хуулийнх нь дагуу Чингис хаан хөрөнгө оруулалтын сангийн зарчмаар ажиллуулъя гээд өчигдөр Засгийн газрын хурлаараа нээлттэй урилгуудыг Хөрөнгө оруулалтын менежментийн компани (ХОМК)-уудад өгсөн. Одоо ХОМК-уудын энэ саналд нь үндэслээд ТӨК дээр хөрөнгө босгох ажлыг ХОМК-оор хийлгээд эхлүүлнэ. Ингэснээрээ портфоли буюу хөрөнгө оруулалтын сан дээр хувьцааны багцуудыг нэгтгээд бирж дээр гаргах замаар хөрөнгө босгоно.

Энэ тохиолдолд тухайн ТӨК-ийн 5-ыг авна уу, 10-ыг авна уу нэгдсэнийх нь дараа гаргахаар 5 хувийг нь эзэмшиж байгаа. Хөрөнгө оруулалтын сан дээр ч гэсэн үнэлгээ хийгдэнэ, олон улсын аудит хийлгэнэ, засаглал сайжирна. Энэ бол бодитой ажил. Дээр нь Улсын Их Хурлын гишүүддээ би талархаж байгаа. Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хууль, 100 хуулийн өөрчлөлт, энэ хуулиудыг гаргаснаар бодитой чөлөөлөлт хийгдэнэ, бүтээмж нэмэгдэнэ. Дээр нь ТӨК-ийн хууль гарснаар хуульд тавигдсан шалгуур, шаардлагыг давж гүйцэтгэх захирал болох, Төлөөлөн удирдах зөвлөл (ТУЗ)-д суух хүн төдийлөн олдохгүй. Энд мэдлэгтэй, боловсролтой, шалгуурт тэнцсэн хүмүүс орж ажиллана. Бүх зүйлийг нээлттэй болгосон, сая эрчим хүч дээр нээлттэй auction хийж байгаатай яг адилхан хийгдэнэ.

О.Цогтгэрэл: Үндсэн сэдэвтэйгээ холбоход ТӨК-ийг тордоод, томруулаад, өнгөлөөд, зүлгээд хэчнээн ач холбогдол өгөх тусам төрөөс хамаарсан амьдралтай хүмүүс, нөгөө талдаа татаас, халамж авдаг хүмүүс улам л ихэснэ. Энд ямарваа нэгэн өөр логик байхгүй. Та нар ингээд сайхан байж бай, төр та нарыг сайхан амьдруулчихна гэдэгтэй ижил зүйл. Уг нь та толгойгоо, сэтгэхүйгээ арай өөрөөр, зарим зүйл дээр ярьдаг шигээ л бодмоор байна.

Дахиад өмнө нь ярьж байсан нэг агуулгыг давтаад ярья. Өмнөх асуулгын цаг дээр 14 компани татан буулгалаа гэж та ярьж байсан. Энэ 14 компанийг татан буулгаад нэр, хаягаа өөрчилж өөр нэгэнд нэгдэж байгаа болохоос биш, нэг хувь ч багасаагүй, буураагүй шүү. Наадах чинь зүгээр л нэг жижигхэн хууран мэхлэлт, явган заль л явж байна. Наадах чинь өөр юу ч биш.

Тэр компанийг та хувьчилсан бол, хувьцаат компани болгосон бол би энийг агшлаа, багаслаа, төр жижигслээ гэж хэлнэ. А компанийн нэрийг Б компани болгоод, А компанийн нэрийг Х компанид нэгтгэхчлээ гээд юу өөрчлөгдөх юм бэ?

Тэгэхээр үндсэн сэдэвтэйгээ дахиад холбоод ярихад ямар ч халамжийн тогтолцоогоор ядуурал буурч, ажлын байр нэмэгдэхгүй гэдгийг бид хангалттай хугацаанд харлаа, нотоллоо. Тэр тусмаа та нарын боддог, сэтгэдэг төрийг томруулах замаар, улам гоё болгох замаар, өнгөлөх замаар, өөрчлөн байгуулах замаар энэ чинь буурахгүй гэдэг нь улам бүр тодорхой болчихлоо. Тэгээд цаашид яах юм бэ? Та нар ингээд шинэ үлгэр зохиогоод, угаасаа түүхээр нотлогдчихсон үлгэрийг 2 дугаар ангийг нь ингэж зохиож ярихын хэрэг.../үг тасрав/

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл дарга их гутранги хүн юм. Болохгүй, бүтэхгүй л гээд байна. Бидний үеийнхэн бол болно, бүтээнэ, болгоно, бүтээнэ гэдэг ийм үеийнхэн юм.

Би танд нэг зүйлийг хэлье, 260 орон тоо буусан, 67 тэрбум төгрөг хэмнэгдсэн, 14 компани татан буугдсан. Та 14 компанийг одоо олж чадахгүй. байхгүй, тэнд ажиллаж байсан 260 орон тоо байхгүй. ТӨК-ийн хууль дээр та нар ажилласан. Таны ярьж байгаа ТӨК дээр хувь, хувьцааг гаргах эрх Улсын Их Хурлын эрх. Тийм учраас энэ ажлыг хэнээр хийлгэх ёстой вэ? гэвэл сая Узбекстанд мөнгө босгосны адилаар хөрөнгө оруулалт менежментийн компани Хөрөнгө оруулалтын сангийн тухай хуулийн дагуу менежмент хийдэг, өгөөжийг тооцдог юм. Тэгэхээр ХОМК-д өгөөд, ХОМК үнэхээр энэ компанийн 5 хувь, энэ компанийн 10 хувь, энэ компанийн 15 хувийг нийлүүлээд портфоли /Portfolio/ буюу хөрөнгө оруулалтын багц болгоод гаргавал энэ дунд компанийн засаглал сайжирдаг. Энэ бол онол юм.

Би ажлаа хийхдээ онолын дагуу хийж байгаа. Яагаад гэвэл өнгөрсөн хугацаанд би хувь, хувьсгалд аль алинд нь ажилласан учраас онолын дагуу сурч мэдсэн мэдлэг, боловсролоо ашиглаж хийж байгаа. Би аливаа зүйлийг таамгаар хийж ирээгүй. Тийм учраас ТӨК-ийн тухай хуулийг Улсын Их Хурал батлаад өгөөч гэж хүссэн. Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хуулийг батлаад өгөөч гэж хүссэн.

Надад ТӨК дээр баримтлах үндсэн чиглэлийг оруулж ирэхэд Улсын Их Хурлын тогтоол дагуулаад ХОМК-ийн зөвлөснөөр 5, 10 хувийг нь хувьцаа гаргах эрхийг өгчих, 2028 оноос өмнө олон улсын бирж дээр ТӨК-ийг хөрөнгө оруулалтын портфолио болгоод мөнгө босгож үзүүлье. Тэрнээс биш хэдүүлээ ингээд улс төр хийнэ гэдэг нэг асуудал. Тэгэхдээ онол, амьдрал 2 үргэлж хамт байдаг.

О.Цогтгэрэл: Та бухимдах хэрэггүй л дээ, бодит үнэнтэй эвлэр. Өнгө, косметикоор аргалж хуурдгаа одоо больцгоо. Онол яривал байгалийн хууль дээр байдаг. Энерги хадгалагдах хууль гэж байдаг, энерги устаж үгүй болдоггүй, хэлбэрээ өөрчилдөг юм. 14 компанийг татан буулгана гэдэг зүгээр хэлбэрээ өөрчилж байгаа юм. Энерги устаж үгүй болдоггүй шиг, хэлбэрээ өөрчилдөггүй шиг төрийн өмчийн мөнгөн дүн хэвээрээ байж байдаг юм. Энэ дэлхийгээс алга болчихдоггүй юм. Харин та хувьд шилжүүлж, олон нийтийнх болгосон бол энэ жинхэнээсээ энергийн өөрчлөлт орно. Та тэгэхээр болгоно гэж биш, жинхэнээсээ онол, ном байтугай, нийгмийн, байгалийн хуулиас та өөр юм яриад явчихлаа.

Хамгийн сайн халамж бол ажлын байр гэдэг дээр Засгийн газартай холбоотой нэг асуудал бол хөдөлмөрийн зах зээлийн тухай яриа байна. Өнөөдөр ажил олгогчид нь ажилтангүй, ажиллах хүчингүй болчихсон. Их, дээд сургууль төгсөөд шаардлага хангахгүй баахан залуучуудтай болчихсон. Энэ 2 нь огтлолцдоггүй. Тодорхой тоо яривал 60-70 мянгаараа ажилгүйчүүд. Үүний дунд ажил, хөдөлмөрийн чадвартай, харьцангуй ажил, хөдөлмөрт бэлтгэгдсэн хэсэг нь гадагшаа гараад явчихсан, дайжихад бэлэн болчихсон. Тэгэхээр зүй нь бол халамжийг өөрчилье, ажлын байр руу шилжье, ядаж халамжаас хамгаалал руу шилжье. Эрсдэлийн даатгалын тогтолцоонд мөнгөө төлдөг хэсгийг ихэсгэе л гэвэл хөдөлмөрийн зах зээлийн том орон зай.../минут дуусав/

Н.Учрал: 40 гаруй төрлийн халамж байна. Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулиар хүүхдийн мөнгийг санаачилсан гэж АН-ынхан ярьдаг. Би үүнийг зөв бодлого гэж боддог. Хүн амаа өсгөх бодлогыг хүлээн зөвшөөрдөг, гэхдээ үүнийг халамж биш хүн амаа өсгөх бодлого гэж үзэж байгаа. Тийм учраас энэ бодлогыг Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулиар зохицуулаад, халамж гэдэг тусдаа саванд зорилтот бүлэгт чиглэсэн тусгай зорилтот хөтөлбөрүүдээ тусгая гэж байгаа. Тэгж байж зорилтот бүлэг халамжийнхаа үр шимийг хүртэнэ. Үгүй бол Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль, энэ хоёрыг нийлүүлээд нэг саванд хийхээр халамж хавтгайрсан харагдаад байдаг, халамжлуулах шаардлагатай бүлгүүд нь сэтгэл хангалуун биш байгаад байгаа нь асуудлын мөн чанар юм гэдгийг би танд хэлье.

Мөн Засгийн газрын явуулж байгаа бодлого бол хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжихэд чиглэгдэж байгаа. Ажил эрхлэлт өндөр байвал хөдөлмөрийн орлого өндөр байдаг, хөдөлмөрийн орлого өндөр байвал дотоодын нийт бүтээгдэхүүн /GDP/ тэлдэг. Би танд хэлсэн. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн тэлснээр нэг чиглэл нь хөдөлмөр эрхлэлт, цалингаар дамжиж өрхөд ордог, нөгөө зам нь Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулиар ордог. Тэгэхээр би Үндэсний баялгийн сан, цалингаар дамжуулж хийх орлого гэсэн 2 замаар алхаж байгаа юм. Үүнд саад болоод байгаа зүйл нь Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хууль, 100 хуулийн

өөрчлөлт. 100 хуулийн өөрчлөлт дээр манай АН-ынхан сайн ажилласан, бизнесийн эрх чөлөө, эдийн засгийн эрх чөлөө 2-ыг нэгтгээд Б.Жаргалан гишүүн, С.Цэнгүүн гишүүн нар ажилласан. Би талархаж байгаа. ТӨК-ийн хууль дээр АН-ынхан хамтарч ажилласан, би талархаж байгаа. ТӨК цэгцэлнэ гэдгийг хэлье. Хөрөнгө босгох нарийн ширийн асуудлуудаар би АН-ын гишүүдтэй ч санал солилцож байсан. Одоо би Б.Түвшин гишүүнтэй санхүүгийн зах зээлийн талаар илүү удаан ярих байх л гэж бодож байна.

О.Цогтгэрэл: Сая асуусан асуултын хариу тэмээ гэхээр, ямаа гээд та бүр хадуураад явчихлаа. Нөгөө асуусан биш, өөрийнхөө хүссэн сэдвээ яриад явчих шиг боллоо. Би уг нь хөдөлмөрийн зах зээлд халамж, хамгааллыг өөрчлөх үндсэн суурь болсон хөдөлмөрийн зах зээл дээр асар том орон зай, гар үүсчихлээ. Энэ талд нь ажиллах хүчний хэрэгцээтэй ААН-үүд байдаг, нөгөө талд нь ажилгүй залуучууд дүүрэн байна. Энэ 2-ын орон зайг яах юм бэ? Энд нийгмийн хамгаалал нийтийн халамж болоод хувирчихсан байгаа бодлогын эсрэг хамгийн үр дүнтэй ямар арга хэмжээ авах вэ? Та нарын ажиллах ёстой үндсэн цэг тэнд байна шүү дээ. Энэ зүйлээ хаячхаад тэнгэрийн өөр юм зохиогоод яриад, асуулт, хариултыг шал утга учиргүй өөр тийшээ авч яваад байна.

Энэ бол Монгол Улсад өнөөдөр тулгамдсан асуудал байгаа. Тэгээд үлдсэн хэсэг нь яадаг вэ? Тэр дунд байгаа хамгийн боломжтой хэсэг буюу дунд талын зайд шаардлага нийцэж байгаа хэсэг нь гадагшаа гараад дайжчихсан, үлдсэн нь дайжихад бэлэн болчихсон. Энэ бол өнөөдрийн та бидний ярих хамгийн чухал асуудал гэдгийг хэлье. Нийгмийн халамж хавтгайрч, халамжийн бодлого хамгаалалттайгаа холилдож явж байгаагийн нэг үндэс бол төрөөс явуулж байгаа хамгийн том бодлогын нэг инфляц /inflation/, үнийн өсөлт, мөнгөний ханшны уналт юм. Энэ чинь энэ сегментийг улам ядууруулаад байна. Та нар мөнгөний бодлого, олон зүйлүүдээ эргээд нэг хараарай. Энэ төрийн оролцоогоо хараарай. Инфляц гэдэг далд татвар, төрөөс авч байгаа албан бус татвар болж хувирчхаад нийгмийн эмзэг хэсгийг улам ядууруулж, улам эмзэг хэсэгт оруулаад байна. Энэ дээр Монголбанкны бодлого Засгийн газарт хамаагүй.../минут дуусав/

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл дарга өнөөдөр их ажил хэрэгч биш байна. Ямар сонгууль болж байгаа биш, би төрийн ажлаа л хийж байгаа. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих бодлого бол манай Засгийн газрын тэргүүлэх бодлого гэж би хэлсэн. 1990 оны бага төрөлтийн үеийнхэн өнөөдөр хөдөлмөрийн зах зээлийг авч явж байна. Зах зээл дээр ажиллах хүч хомс болсон. Тийм учраас бид Нийгмийн даатгалын тухай хуулийг оруулж ирэхдээ ахмадуудыг ашиглах ёстой буюу ажил олгогч, ажилтны шимтгэлийг чөлөөлье гэдэг бодлогыг оруулж ирсэн. Яагаад гэвэл 2007 оны алтан гахай жилтнүүд 21 нас хүртэл энэ нэг гар үүсчхээд байгаа юм. Энийг цэгцлэх ёстой.

Дээр нь татварын хууль ажлын байрыг нэмэгдүүлэх зорилготой. Халаасанд нь яаж 79200 үлдээх вэ? Ж.Баярмаа гишүүний санаачилсан 1 хувь бол 2 сая хүртэлх 188 мянгыг яаж үлдээх вэ? гэдэг бол хөдөлмөр эрхлэлтээс үлдсэн орлогыг халаасанд нь үлдээх юм. Тийм учраас би татварын бодлогыг оруулж ирсэн.

Танайх шиг 6-10 тэрбумын борлуулалттай компаниуд 23 мянга төрөөсэй, НӨАТ-ын суутган төлөгчийн босго 400 сая болчихвол дахиад 20 мянган компани төрөөсэй гэдэг бодлогыг оруулж ирсэн. ААНОАТ 2,5 болчихвол 180 мянган компанийг бий болгох бодлогыг оруулж ирсэн. Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хууль дээр банкнууд 5 хувиар санхүүгийн зах зээл дээр мөнгө босгодог бол санхүүгийн компаниуд адилхан 5 хувь хүртээсэй гэж бодсон. Шинэ эдийн засгийн төрөлжилт бий болж байгаа үед дата төв, хиймэл оюуны төвийг оруулж ирвэл гаалийн тоног төхөөрөмжөөс нь чөлөөлчөөсэй гээд. Энэ бодлого болгоны цаана дандаа ажлын байр нь хөгжих, хамгийн сайн нийгмийн хамгаалал бол ажлын байрыг нэмэгдүүлэхэд оршдог. Тийм учраас та үүнийг ойлгох ёстой. Ер нь Үндэсний бүтээмжийг дээшлүүлэх мастер төлөвлөгөөг Засгийн газарт боловсруулж байна. Ер нь дотоодын нийт бүтээгдэхүүн /GDP/ гэдэг бол бүтээмжтэй шууд хамаатай асуудал байдаг. Тийм учраас таны үзэл санааг би дэмжиж хэрэгжүүлж.../минут дуусав/

О.Цогтгэрэл: Уг нь бол халамж, хамгааллаа цэгцлэх, зохистой болгох, нийгмийн зорилтот хэсэгт нь халамжийг илүү таатайгаар өгдөг, ихэнх хэсэг нь ажлын байранд, хөдөлмөрийн зах зээлдээ шилждэг ийм л бодлого бидэнд хэрэгтэй байна. Гэтэл сая татварын хуулиуд дээр ярьж байгаагаар та нар 3 мянган ам.доллараас дээш цалин авдаг, татвараа төлдөг иргэн бараг нийгмийн дайсан юм шиг л юм ярьцгааж байна лээ. Бараг л татварыг нь авах ёстой 20-30 хувь авч байгаа нь харин ч бага байна, үүнээс ихийг авах ёстой гэсэн байна. Тэр нь 10 сая төгрөгийн цалингийн орлоготой гэвэл 3 мянган ам.доллар хүрэхгүй цалингийн орлоготой нөхдүүд. Уг нь ажил хийж байгаа, хөдөлмөр эрхэлж байгаа, татвараа төлж байгаа, ирээдүйдээ санаа зовж байгаа, нийгмийн идэвхтэй бүлэг, нийгмийн дундаж давхаргыг биш, зүгээр л хууран мэхэлсэн гэх зүйлийг та сая татварын бодлого дээр ярьж байна. Ингэхдээ нийгмийн анги, давхарга ялгаа, өсөн нэмэгдэх татвар, олон зүйлүүдийг ярьсан ийм нэг бодлогын өөрчлөлтийг та бүхэн ярина лээ.

Тэр тусмаа ирээдүйд эрсдэлтэй зүйлүүд бий. Энэ хиймэл оюун ухаан /AI/ орж ирснээр манай улсад ажлын байранд илүү эрсдэл бий болох, ажлын байруудыг AI орлох бодит үйл явц компаниуд дээр аль хэдийн яваад эхэлчихсэн. Тэгэхээр үүнд дасан зохицох олон ажил, асуудлууд бидэнд хүлээгдэж байна. АН-ын зүгээс ажил хөдөлмөр хийж байгаа, баялаг бүтээж байгаа хэсгийг л онцгойлон дэмжих ёстой. Тэр байтугай бид 20 жилийн өмнө санаачилж, АН дээр овоглогдож явж байдаг 4/10-ын татварын бодлогыг гэхэд зөвхөн 4/10 биш, одоо бид шинэ цагт энийг.../минут дуусав/

Н.Учрал: О.Цогтгэрэл даргын дэвшүүлж байгаа, санал болгож байгаа дэвшилтэт сайхан үзэл санааг амилуулах хуулийг би Улсын Их Хурлын даргад хүргүүлчихсэн. Гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих тухай хууль, Нийгмийн халамжийн тухай хууль өргөн мэдүүлсэн. Засгийн газар 90 хүрэхгүй хоногийн хугацаанд татварын реформ, тэтгэврийн реформ, ТӨК-ийн реформ, гэр бүл, халамж, хамгаалал 2-ыг салгах, нийгмийн даатгал, хувийн нэмэлт тэтгэврээр дамжуулж, хөрөнгийн захыг босгох 2 тулгууртай эдийн засагтай болгох бодлогыг дэвшүүлсэн. Ажил хэрэг болж байна. Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлээр ажил

хийж болдгийг харуулж байгаа юм. Өнөөдөр 1998 оноос хойш улс орны хөгжлийг хүний хөгжлийн индексээр томъёолдог болсон. Хүний хөгжлийн индекс юу вэ? гэвэл зөвхөн ядуурал гэдэг тоо биш. Ядуурал цалин биш, ядуурал боловсрол, эрүүл мэнд. Нэг ёсондоо боломжийн ядуурал үүсчхээд байна.

Сая би Булган аймагт очоод ногоон өртөө нээгээд ирлээ. Татварын 1 хувиар ногоон өртөө хувийн компанийг байгуулаад, дотор нь усанд орох 5 угаалтуур газрууд байна. Тэнд сум, орон нутгийнхан ирж усанд орж байна. Тэгэхээр энэ юу вэ? гэвэл боломжийн ядуурал бий болчихоод байгаа юм. Үүнээс харахад хүн боломжийг алдаад байна. Тэгэхээр энэ механизм нь төр, хувийн хэвшлийн түншлэл байх ёстой. Өнөөдөр СОР-с өмнө 40 ногоон өртөө байгуулна. Улс орныхоо өнцөг булан бүрд очоод усандаа ороод, амарч суугаад, гадаа машинаа тавиад цэнэглээд явдаг түлш, шатахууны хамаарлаас бууруулъя ч гэдэг юм уу, энэ түншлэлийн хамгийн хөгжлийн зөв замыг сонгож байна.

Жишээ нь Улаанбаатараас Замын-Үүд рүү 4 эгнээ хурдны зам түншлэлээр эхэлчихлээ. Тэгэхээр энэ болгон бол ажил юм. Тийм учраас хэдүүлээ улс төр биш ажил ярья. Би АН-ынханд их итгэлтэй боллоо. Халамж, хамгаалал 2-ыг салгая гэдэг бодлогыг бүрэн дүүрэн дэмжиж байгаа юм байна. Тэгээд энэ хуулийг оруулаад ирнэ.

С.Бямбацогт: О.Цогтгэрэл даргад баярлалаа.

Одоо Улсын Их Хурал дахь цөөнхийн бүлгийн асуулт ирүүлсэн гишүүд ирцэд бүртгүүлсэн дарааллын дагуу асуулт асууж, хариулт авна. Асуулт асууж, хариулт авах нийт хугацаа 37 минут 30 секундээс хэтрэхгүй. С.Эрдэнэболд гишүүн асуултаа асууя.

С.Эрдэнэболд: Ерөнхий сайд хоёулаа хэдэн логик, баримтуудыг ярилцъя.

Та гэнэт сонгогдсон Улсын Их Хурлын гишүүн биш, 3 удаа сонгогдож байгаа, 2016 оноос хойш 10 дахь жилдээ Монгол Улсын Их Хурлын гишүүнээр ажиллаж байгаа. Та сая О.Цогтгэрэл даргатай мэтгэлцэхдээ гутранги зүйл яриад байна, бид өөдрөг гэж хэлж байна шүү дээ. Үнэхээр бид өөдрөг байхыг хүсэж байгаа. Гэтэл энэ өнгөрсөн 10 жилийн нэг нам тэргүүлсэн, дангаар бүрдүүлсэн Засгийн газрын үйл ажиллагаа гутранги байхаас өөр аргагүй байдалд орох хүртэл нь ард иргэдийг туйлдуулж байна шүү дээ. Өнөөдөр Монгол Улсын жирийн иргэнээс та хэр аз жаргалтай байна вэ?, та өөдрөг байж чадаж байна уу?, та энэ нийгэмдээ, шударга ёсондоо, эдийн засгийн хүртээмжтэй байдалдаа сэтгэл хангалуун байна уу? гээд асуухад ихэнх нь их бухимдалтай, ууртай байна. Тийм учраас энэ бодит байдлыг гоёчилж ярих шаардлагагүй.

Нэгдүгээрт, та сая хариуцлагаа хувааж үүрнэ гэж хэлж байна. Өнөөдөр ирээдүй цаг дээр олон зүйлийг ярьж болох ч гэсэн одоо байгаа зүйлд шийдэмгий шийдвэр гаргаад явах цаг хугацаа болчихсон, өнгөрчихсөн, нийгмийн хүндрэл нь ужгирчихсан байгаад байна. Ерөнхий сайдын ажил хийж байгаагийн тань хувьд

нэг зүйлийг асууя. Та сая халамж нүдээ олохгүй байна гэж хэлээд байгаа юм. Тэгвэл яаж яг зорилтот хэсэгт нь 2,4 их наяд төгрөгийг хүргэх гэж байгаа вэ? Хүргэнэ гэж хэлэх хялбар, зорилго дэвшүүлэх амархан. Гэхдээ хэмжих нэгж, хугацаа, үр дүнгээр явдаг.

Та Монгол Улсын Ерөнхий сайдаар томилогдоод одоо 2 улирал болж байна. Дэвшүүлээд байгаа бодлого чинь ямар хугацаанд, ямар өгөөж авчрах юм бэ? гэдэг асуултад хариулт хэрэгтэй байна. 2024-2028 оны Засгийн газарт 578 зүйл, заалттай Хөгжлийн хөтөлбөр дэвшүүлсэнд Дунд нь 2-3 Ерөнхий сайд солигдлоо. Гэхдээ энд нэг хэмжих нэгж байх ёстой. Бид ард түмэнд худлаа ярьж болохгүй. Энэ дээр хариулт авъя.

Хоёрдугаарт, хариуцлагын асуудал. Нийгмийн халамжийн нөгөө талд нь нийгэмд баялаг бүтээх хүмүүс, бизнес эрхлэгчдээ дэмжих Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хууль яваад байгаа. Та олон талаар чөлөөлье гэж яриад байгаа. Гэхдээ өнгөрсөн хугацаанд үйлдэл, эс үйлдлээрээ энэ бодлогыг тушчихаад, Монгол Улсад хор хохирол учруулаад байсан эрх мэдэлтэй, албан тушаалтай хүмүүст ямар хариуцлага тооцох юм бэ? Өнөөдрийн хугацаанд хариуцлага тооцсон зүйл алга байна. Энэ 2 асуултад та хариулна уу.

С.Бямбацогт: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Монгол Улс парламентын засаглалтай орон. Парламентын баталсан 5 жилийн үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлж байна. 5 жилийн үндсэн чиглэл 10 үндэсний үзүүлэлттэй, салбарын үндсэн үзүүлэлттэй, бүгд индикатортай, хэмжих нэгжтэй, жил болгон гүйцэтгэлээ тайлагнаад явдаг. Би энэ гүйцэтгэлийн тайлангийн дагуу Улсын Их Хуралд ажлаа тайлагнана. Хуулийн дагуу ажиллаж байгаа. Миний энэ дэвшүүлж, явуулж байгаа бодлогуудыг би бүгдийг нь Засгийн газрын 100 хоногоор ярья. Өнөөдөр манай Засгийн газар яг 80 хонож байна. Төр иргэддээ итгэж чаддагийн илрэлийг л би үзүүлье гэж зорьж байгаа. Төр иргэддээ итгэж чаддаг юм.

Тийм учраас Засгийн газраас Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хуулийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Бүтэн жил ажилласан. 100 хууль байгаа. 100 хуулийн өөрчлөлтийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн. Хууль батлагдсаны дараа би 41 тусгай зөвшөөрлийг энгийн зөвшөөрөлд шилжүүлнэ. Энэ хууль батлагдсаны дараа 5 жил тусгай зөвшөөрөл олгоод, эрсдэлийн үнэлгээнд суурилад тусгай зөвшөөрлөө сунгах гэж байгаа компаниудын тусгай зөвшөөрлийг шууд 10 жилээр сунгах шинэ зохицуулалттай болж байгаа. Энд дандаа чөлөөлөлтүүд, хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулна. Сая эдийн засгийн форумд яваад ирлээ. Хөрөнгө оруулагч нартай хэлэлцээрүүдийг хийлээ. 120 хүн нэг дэх өдөр ирнэ, бодитой хөрөнгө оруулалтыг татах ажлыг сэргээгдэх эрчим хүч, хиймэл оюунтай холбоотой хөрөнгө оруулалт гэсэн хоёрхон салбарт хийнэ. Хариуцлагын тогтолцоог би хэмжих нэгжээр Улсын Их Хуралд та бүхэнд тайлагнаад явж байгаа. Түүнийхээ дагуу хариуцлагыг шат шатанд нь хийгээд л явж байна. Энэ батлагдаж байгаа хуулиар тендер хиймэл оюунд шилжиж байгаа. Хэдэн жил ч батлаагүй Төрийн өмчит компанийн тухай хууль гарснаар

авлигын индексэд хувь нэмрээ оруулна. Ингээд засаглалыг хараат бус байх арга хэмжээнүүдийг авч байгаа.

Улсын Их Хурлын дэд дарга Ж.Бат-Эрдэнэ 14 цаг 47 минутаас хуралдааныг даргалав.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Дараагийнх нь Цэндийн Баатархүү гишүүн асуултаа асууя.

Ц.Баатархүү: Ерөнхий сайдаасаа амлалт биелж байна уу? гэж асуумаар байна. Та сүүлийн 10 жил Монголын төрд хамгийн хариуцлагатай ажлыг удаа дараа хийлээ. Хамгийн сүүлд 2024 оны сонгуульд ядуурлыг 2 дахин бууруулна, халамжаас хөдөлмөрт шилжүүлнэ гэсэн ийм мөрийн хөтөлбөрийг дэвшүүлж олонх болж, Ерөнхий сайдаар ажиллаж байна. Ерөнхий сайдаар ажиллахаас өмнө Монгол Улсын эдийн засгийн асуудал хариуцсан Тэргүүн шадар сайд, Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайд, Байнгын хорооны дарга хийж байсан. Энэ амлалт биелсэн үү? гэж асууя.

Н.Учрал: Би Монгол төрд 2016 оноос Улсын Их Хурлын гишүүн хийхдээ өөрт оногдсон ажлаа хариуцлагатайгаар хийж ирсэн. 2016-2020 оны парламентад Инновац, цахим бодлогын хороог анх байгуулж, Байнгын хороо болгож, цахим засаглалын индексийг 28 байр үргэлжлүүлсэн. 1480 үйлчилгээг И-Монголиа /E-Mongolia/ дээр нэгтгэсэн. Цахимын салбарт би 7 хуулийг батлуулсан, 109 хуулийг батлуулсан. Цахим засаглалын сүүлчийн цэгийг одоо Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хуулиар хатгаж байна. Миний Байнгын хорооны дарга, Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайд байсан үеийн ажлыг товч хэлбэл энэ байна.

Улсын Их Хурлын гишүүнээр ажиллаж байхдаа Залуучуудын тухай хууль, Багшийн тухай хууль, өнөөдрийн багшийн цалин хөлс, нийгмийн баталгааг Багшийн тухай хуулиар шийдэж явж байгаа. Туслах багшийн орон тоог Багшийн тухай хуулиар шийдсэн. Багшийн хөгжлийг дэмжих тухай хуулийг би санаачилж, баталсан юм. Энэ хуулийн дагуу туслах багшийн орон тоог аймаг, орон нутгууд хийж байна. Тэгэхээр хариуцсан ажлаа би хариуцлагатайгаар хийж байсан. Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх сайд байхдаа та бүхний хэлэлцэж байгаа ТӨК-ийн тухай хуулийн ажлын хэсгийг ахалж оруулж ирсэн. Энэ бол хувьсгал. Би нэг зүйлийг онцолъё. Эдийн засгийн хөгжлийн сайд байхдаа төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого дотоодын нийт бүтээгдэхүүний харьцааг 2028 он хүртэл 30 хувь болгож буулгах төсвийн хүрээг оруулж ирсэн. Ингээд өнөөдөр хувийн хэвшилд орон зай бий болсон. Харин Л.Гантөмөр даргаа, таны бантагнуулсан төсвийн хүрээг би буулгаж оруулж ирсэн юм. Тэгэхээр хариуцсан ажлаа хариуцлагатайгаар хийж ирсэн нь миний цаг үе. Өнөөдөр Ерөнхий сайдын ажлыг даваад би 80 хонож байна. Тэгэхээр би 80 хоногийн дотор олон жил дуусдаггүй яриаг дуусгах гээд явж байна.

Ц.Баатархүү: Монгол Улсын Ерөнхий сайдын ярьж байгаа зүйл нь статистикийн гаргаж байгаа мэдээлэлтэй асар их зөрж байна. 1 дүгээрт нь

Үндэсний статистикийн хороо Ерөнхий сайдаа зөв мэдээллээр хангах хэрэгтэй. Ядуурлыг 2 дахин бууруулна гэсэн энэ мөрийн хөтөлбөр огт биелээгүй. Одоогийн байдлаар 10 хүний 3 нь ядуурлаас доод шугамд амьдарч байна, 27,9 хувьтай байна. 2 дугаарт, халамжаас хөдөлмөрт шилжүүлнэ гэдэг уриатай орсон. 2015 оноос хойш халамжийн зардал 4,5 дахин нэмэгдсэн. Халамжид өгч байгаа 100 төгрөгийн 26 төгрөг нь эзэндээ очиж байгаа, 74 төгрөг нь эзэндээ очихгүй байна. Тэгэхээр халамж эзэндээ очихгүй байна, улам ядууруулж байна. Халамжаас хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, ажил хийж байгаа хүмүүсийг дэмжих энэ бодлогыг сүүлийн 10 жил.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Суурь реформуудыг хийж байна. Засгийн газар 80 хоногийн дотор Улсын Их Хурлын гишүүдийн хамтаар ТӨК-ийн тухай хуулийг баталж байна. Хөрөнгө оруулалт, зөвшөөрөл, мэдэгдэл зэрэг харилцааг зохицуулах 100 хуулийг хэн өмнө нь баталсан юм бэ? Энэ бол та бүхний гавьяа, 126 гишүүнтэй парламенттай болсны гавьяа. Би та нартаа их баярлаж байгаа. Хэрэгжүүлэх ажил нь надад үлдсэн. Дээр нь татварын реформ, шударга тэтгэврийн тогтолцоонд шилжье гэж олон жил ярьсан. Хагас хуримтлалд шилжих ажлыг аль парламентын хийсэн юм, одоо орж ирж байна. Энэ бол та нарын гавьяа, суурь реформуудыг хийж байгаа нь сайн хэрэг. Татварын ч бай, тэтгэврийн ч бай, энэ олон төслүүд ч гацаанаас гаргана. Сая 146 бизнесийн үйл ажиллагааг нээхэд 500 гаруй компани байна. Тэд нар надтай уулзъя гээд явж байна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн асуултаа асууя.

Ө.Шижир: Ерөнхий сайд түрүүнд яриандаа тэтгэвэр болон нийгмийн хамгаалал гэж ярьж байна лээ. Тийм учраас би танаас нийгмийн хамгааллын тал дээр хэдэн асуулт асууя. Дандаа дарга байсан хүмүүс сая энд алга ташаад зогсож байна. Энд алга ташиж байгаа хүмүүст амьдрал сайхан харагдаад байгаа л даа. Сүүлийн 10 жилд дарга хийсэн хүмүүс энд алга ташаад иргэдийн амьдрал сайхан байна гээд ичихгүй алга ташаад зогсож байна. Би танаас нэг юм асууя.

Бүх насаараа төр, түмний төлөө зүтгээд тэтгэвэр, НДШ-ээ төлөөд, өнөөдөр тэтгэврийн хамгийн доод хэмжээгээр буюу 793 мянган төгрөгөөр амьдарч байгаа 450 мянган иргэн байна. Эхний асуулт, та 793 мянган төгрөгөөр хэдэн хоног амьдрах вэ? Яаж амьжиргаагаа залгуулах вэ? Ер нь би дахиад хэлье, хулгайлахгүй бол хүрэлцэнэ. Би энд сууж байгаа та нарт бүгдэд хандаж хэлье. Хулгайлахгүй бол Монголд хүрэлцэхээр хэмжээний их хөрөнгө хөрөнгөжихөөр их баян орлого байна.

Нийгмийн амьдралын нөхцөл байдлыг та нар мэдэхгүйгээр энэ ордон дотор алга ташаад сууж байна. Та бүхэн иргэдэд хариул даа, 792 мянган төгрөгөөр Ерөнхий сайд хэд хоног амьдрах вэ? Та нарын тэтгэвэр хүрч байгаа юу, орлого хүрч байгаа юу? гээд Ерөнхий сайдаа иргэдээс та асуу даа.

Өнөөдөр ахмадууд тэтгэвэрт гараад шууд ядуурлын эгнээнд шилжиж байгаа. Энэ та нарын буруу бодлогын үр дүн, хулгайлахгүй бол хүрэлцэх байсан. Тэтгэвэрт гараад хэдэн ахмад шууд ядуурлын эгнээнд шилжиж байгаа вэ? Би танд нэг жишээ авч өгье. Тэтгэвэрт гараад машин Prius аваад, такси бариад амьдрал нь хүрэхгүй, хагалгааныхаа мөнгийг өөрөөсөө гаргасан тохиолдол байна, ЭМД-ын санд нь мөнгө байхгүй. Энэ тэгээд нийгмийн хамгааллын даатгал юм уу, энэ нийгмийн хамгаалал юм уу, ийм тэтгэврийн бодлого.../минут дуусав/

Н.Учрал: Өнөөдөр сонгууль болж байгаа юм шиг байна. Ө.Шижир гишүүн та ч дарга байсан. Та бүр Хөл бөмбөгийн холбооны ч дарга байсан. Та бүх юмны дарга байсан шүү дээ.

10 хүний 6 нь бага тэтгэвэр аваад байгаа учраас шинэчилье гээд байгаа юм. Таны энэ үзэл санаа, зарчим, ард түмнээ сайхан амьдруулъя гээд байгаа хүсэл эрмэлзлийг би их хүндэтгэж, яаж хийх вэ гэдэг арга замыг нь оруулж ирж байна. Энийг Улсын Их Хурлын гишүүд батлаад өгвөл тэтгэврийн шударга тогтолцоо бий болно. Одоо та бод, тэтгэврийн доод хэмжээгээр тэтгэвэр авч байгаа 57 хувийн 1/3 нь 25 жилээс дээш ажилласан. 25-аас дээш жил ажиллахаад тэтгэврийн доод хэмжээ аваад байгаа. 2013 оноос өмнөх нь нэг сая 400-гаар, 2018 оноос өмнөх нь 2 сая 400-аас цалин бодуулчхаад хэдхэн жилийн зөрүү дээр тэтгэвэрт гарчхаад хоорондоо өөр байгаа. Энд 140 мянган хүн байна. Тэтгэвэр авагч 504 мянган хүн байна. Тэд нарт баталгаат тэтгэврийг ажилласан жилээр нь бодож хийхгүй бол нийгмийн даатгалын сангийн алдагдал жил ирэх тусам багасаад байгаа.

1990 оны бага төрөлтийн үеийнхэн 1960 оны их төрөлтийн үеийнхний тэтгэврийг нуруун дээрээ үүрээд явж байна. Жишээлбэл урд нь 2 залуу хүн үүрээд явдаг байсан бол одоо 1 залуу хүн үүрээд явахаар удахгүй сөхрөх гээд байна. Нийгмийн даатгалын сан 2050 онд 40 их наяд руу хүрвэл төсөв баталж чадахгүй болох гээд байгаа. Тэтгэврийн доод хэмжээгээр тэтгэвэр авагчдын 769 мянга бол ард түмний амьдрал ахуйд, тэтгэвэрт гарсны төлөө амьдралынх нь баталгаа болж чадахгүй байна. Тийм учраас ажилласан жилийнх нь хугацаатай уялдуулж, индексжүүлээд 100-300 мянган төгрөгийн баталгаат тэтгэврийг 504 мянган хүнд өгье гэсэн надад шийдэх гарц байна. Та нар баталж өгвөл би хэрэгжүүлнэ.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Өлзийхүүгийн Шижир гишүүн асуултаа асууя.

Ө.Шижир: Уг нь энэ бол улс төрийн бодлогын мэтгэлцээн юм. Уран илтгэлийн мэтгэлцээн биш. Хэн нэгнийгээ ямар нэгэн субъектив байдлаар дайрах хэрэггүй байх. Би танд тодорхой жишээ хэлье. Би хааяа таксинд суудаг юм. Тэгээд таксинд суусан таксины жолооч намайг таньчхаад уурласан. Юу гэж уурласан бэ? гэвэл 2 дугаар эмнэлэгт зүрхний стент тавиулахдаа одоогийн даатгалын сангаас мөнгө байхгүй учраас өөрөөсөө сая гаран төгрөгөөр эм, эмнэлгийн тоног төхөөрөмжүүдээ аваад хагалгаанд орсон тухай ярьсан. Би таны яриад байгаа нийгмийн даатгалын, хамгааллын хэлбэр чинь энэ мөн үү? гэж асуугаад байна.

Хоёрдугаарт, би таныг 793 мянга буюу тэтгэврийн доод түвшний хэмжээгээр хэд хоног амьдрах вэ? гэж асууж байгаа юм. Яагаад гэвэл, би таны бодит амьдралыг асуугаад байна шүү дээ. Одоо дахиад хэлье, танай сайд нар амьдрал сайхан байгаа юм шиг алга ташчихаад сууж байна. Ганцхан бид нар биш иргэд та нарт шүүмжлэлтэй хандаж байна шүү дээ. Үнэн нүүр царайг чинь тэр дээр Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаатай танилцаж байсан 20-30 хүн хэлээд өглөө шүү дээ.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Би тэтгэврийг шударга тогтолцоонд шилжүүлъя гэж энэ реформыг хийж байгаа. Илүү олон жил шимтгэл төлсөн нь илүү тэтгэвэр аваасай гэж бодож байгаа. Тэтгэврийн зөрүүг арилгах ёстой гэж бодож байгаа. 2013 оноос өмнө тэтгэвэрт гарсан бол нэг сая 400 төгрөг, 2018 оноос хойш тэтгэвэрт гарсан бол 2 сая төгрөг байна. Энэ зөрүүг арилгах 140 мянга иргэн байна. Энэ ахмадуудаас гадна залуучуудад ч хамааралтай. Ирээдүйн 10 жилийн хөдөлмөр таныг тэтгэвэрт гарсны дараа тэр тэтгэвэр амьдралын баталгааг хангуулж чадах уу? гэдэг асуултад бид хариулах ёстой. Одоо хүмүүс яагаад тэтгэврийн насаа наашлуулаад эрт гаръя гэж байгаа юм бэ? гэвэл илүү олон жил төлөөд өндөр тогтоохгүй юм чинь эрт гарсан дээр гэж үзэж байгаа. Тийм учраас 10 хувийн тэтгэвэр нэмлээ гэж таны яриад байгаа шиг тэтгэврийн доод хэмжээг нэмж байгаа дээр 10 хувь, өндөр дээр 10 хувь нэмэхээр дахиад тэтгэвэр ялгаа үүсээд байгаа юм. Тэгэхээр тогтолцоогоор нь шинэчлэх хэрэгтэй байна.

Ө.Шижир гишүүнээ, би и-кабинет /e-cabinet/ дээр реал тайм /real-time/ мэдээлэл авч хардаг, ярьдаг хүн шүү. Та тэрийг ялгаарай. Би тэгж 10 хоногийн өмнөх мэдээллээр ярихгүй.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Даваагийн Цогтбаатар гишүүн асуултаа асууя.

Да.Цогтбаатар: Сайн байна уу, энэ өдрийн мэнд хүргэе. Энэ аудитаас авсан мэдээлэл байгаа юм. Танай дарга нар мэдээллээ нууцлаад өгдөггүй. Мэдэгдэл гаргахдаа сайн хэдэн компанитай гэдгийг өчигдрөөс хойш харлаа. Эрдэнэс Монгол буюу таны хэлснээр Чингис хаан хөрөнгө оруулалтын сангийн удирдлага 65 сая төгрөгийн цалин авч байна, Эрдэнэс Критикал Минералс 44 сая, Төрийн үнэт цаас хэвлэл 38,3 сая, Шивээ-Овоо 31,6 сая, Диспетчерийн үндэсний төв 25,7 сая, Дарханы төмөрлөгийн үйлдвэр 24,5 сая, Барилгын хөгжлийн үндэсний төв 21 сая, Цахилгаан дамжуулах үндэсний сүлжээ ТӨК 20 сая, Эрчис ойл 19,5 сая, “Эрдэнэс Тавантолгой” орон нутгийн өмчтэй компани 19,2 сая төгрөг авч байна. Ингээд дунджаар нэг дарга сарын 30 сая төгрөгийн цалин авч байна.

Нөгөө талд нь дахиад тоонууд байгаа. Би дандаа өндөр дүнгээр нь авсан тоонууд шүү. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр 478 мянга, асаргааны тэтгэмж 330 мянга, онцгой тохиолдол болон амьжиргааг дэмжих мөнгөн тэтгэмж нэг сая 200 төгрөгийг хааяа л нэг өгдөг. Тэгээд эх, хүүхдэд олгох тэтгэмж 792 мянган төгрөгийг улиралд нэг удаа олгодгийг 700-гаар нь авсан байгаа. Эхийн алдарт

одонтой ээжүүд буюу 1, 2 дугаар одонтой ээжүүдэд 200, 400 мянган төгрөг, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмж 100 мянга, ахмад настанд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт 230 мянга, насны хишиг 250 мянга, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд үзүүлэх тусламж, хөнгөлөлт 250 мянга, өндөр насны тэтгэмж хамгийн багадаа 792 мянга төгрөг байна. Ингээд харьцуулаад харвал нэг Монгол Улсын иргэн тэтгэмжээрээ 480 мянган төгрөг авч байна.

Асуулт нь, танай дарга нар 30 сая төгрөгөөр сайхан амьдарч байна, иргэд 480 мянган төгрөгөөр амьдарч байна. Тэгэхээр Монгол Улсын иргэд хэзээ танай намын дарга нар шиг сайхан амьдрах вэ? Паразит дарга нараа хэр удаан тэжээж явах вэ? гэсэн 2 асуултад хариулт өгнө шүү?

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Засгийн газрын дэвшүүлээд байгаа, шийдье гээд байгаа шийдлүүдийн оршлыг манай гишүүд ер нь сайн тавих юм. Би дахиад хэлье. Хэрвээ болж байсан бол ТӨК-ийн тухай хуулийг хэлэлцэж өгөөч гэж би гуйхгүй. Хэрвээ болж байсан бол Тэтгэврийн тухай хуулийг батлаад өг гэж би гуйхгүй шүү дээ. Хэрвээ болж байсан бол Зөвшөөрөл, мэдэгдлийн тухай хуулийг батлаад өг гэж би гуйхгүй шүү дээ. Болохгүй байгаа болоод оруулж ирж байна. Таны ярьж байгаа зөв. Болохгүй байгаа учраас л Чингис хаан баялгийн сан болгоод 260 орон тоог баталсан. Монгол хүн оролцоод байгаа учраас ХОМК томилъё гээд Хөрөнгө оруулалтын сангийн тухай хуулийн дагуу яриад байна

ТӨК-ийн асуудлыг ярьж байна. ТӨК бол хувийн хэвшилд бүгдээрээ л KPI-аар үнэлүүлээд, урамшууллаа аваад явдаг зарчимтай. Үнэхээр ашиг орлого олоод, баялгийн санд орлого төвлөрүүлээд, ард иргэдэд өгөөж нь очоод байвал цалин урамшуулал авах нь нээлттэй. Гэтэл алдагдалтай байгаа бол ийм цалин авахыг хэрхэвч зөвшөөрөхгүй. Тийм учраас Төрийн өмчит компанийн тухай хуулиа батлаад өгчихвөл наадмаас өмнө гадаадын менежментийг оруулж байгаад цэгцлээд өгнө, сюрприз барина гэж хэлсэн. Харин ар өврөөс янз бүрийн хүн яриад, зовоогоод байх юм. Монгол жижигхэн учраас Ерөнхий сайдын ажил зовлонтой юм байна лээ. Хүн яриад, маргааш нь тухайн асуудлыг оруулаад ирэхээр нөгөөдхийг нь дэмжээгүй бол эсэргүүцээд зовлон ихтэй. Тэгэхээр одоо битгий тэгээрэй, надад нэг жоохон хугацаа өгөөрэй л гэж хэлье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Саруулсайханы Цэнгүүн гишүүн асуултаа асууя.

С.Цэнгүүн: Өдрийн мэнд. Би тантай далд халамжийн талаар ярих гэж байна. МАН иргэдийгээ мэдээгүй байхад нь хүртэл халамжлаад явж байдаг. Өөрөөр хэлбэл Хагас коксожсон түлшний талаар би ярих гэсэн юм.

Манай улс өөрөө нүүрсний арвин их нөөцтэй хэр нь Хятад улсаас нүүрсээ худалдаж авч өвөлждөг жишиг тогтоод 2 жил болох гэж байна. Анх худалдаж авсан нийт хэмжээ нь 360 мянган тонн байсан, нэг тонн нь 738 мянган төгрөгөөр хил дээр ирдэг юм байна. Тэндээсээ Улаанбаатар хотод савлаад, ачаад орж ирэхдээ 1 сая 160 мянган төгрөг болчихож байгаа юм. Үүнийгээ иргэнд борлуулахдаа

200 мянган төгрөгөөр борлуулж байна. Зөрүү 960 мянган төгрөгийг нь төр даадаг буюу татвар төлөгчдийн мөнгөөр даадаг. Үүнийг бид халамж гэж нэрлэж байгаа юм. Энийг хүмүүс мэдэхгүй ч гэсэн энэ өөрөө халамжийн хэлбэрээр явж байдаг.

Өнгөрсөн жил нийт 355 тэрбум төгрөгөөр Хятад улсаас бид нүүрс аваад түлээд дуусгасан. Энэ жил дахиад нийслэлийн төсөвт Хятад улсаас нүүрс худалдаж авна гээд 280 тэрбум төгрөгийг баталчихлаа. Үнэхээр бидний үндсэн бодлого мөн юм уу? Тавантолгой шахмал түлшний компани дээр жил болгон 200 тэрбум төгрөгийн халамжийн зардал гараад, нийт 1,5 их наяд төгрөгийн алдагдалтай болсон. Дотооддоо ч үйлдвэрлэж чадахаа болиод, Хятадаас бид нүүрс авдаг болчихоод байна. Энэ бол өөрөө далд халамжийн нэг хэлбэр. Иргэдэд шууд бодит үр дүнгээ өгөхгүй хэр нь Улаанбаатар хот утаатай хэвээрээ байгаа. Тэгсэн хэдий ч ингээд явдаг. Би танаас асуумаар байна. Энийг төр хийдэг буюу сүүлийн 10 жил дангаараа засаглаж байгаа МАН үүнийг удирдан зохион байгуулж, жил болгон 200 гаруй тэрбум төгрөгөөр Улаанбаатарчуудын түлшний асуудлыг шийдсээр ирсэн. Та чөлөөлье гээд байгаа .../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Агаарын бохирдлыг бууруулахад хийж хэрэгжүүлж байгаа алхам, жигнэсэн нүүрсийг иргэдэд гэрт нь арай бага үнээр аваачихын тулд төсөвт ачаалал аваад ирсэн юм байна лээ. Гэхдээ Багануурт Пиролизийн үйлдвэр байгуулах ажлыг анх Л.Гантөмөр дарга бид 2 ярьж эхэлсэн. Энэ ажлыг явуулъя гэж би бодож байгаа. Тэр хугацаанаас хойш хэдий ч удчихав.

Тийм учраас ирэх жилээс гаднаас түлш авдгийг зогсоох ёстой. Багануурын Пиролизийн үйлдвэрт 350 мянган тонн нүүрсийг шинжлүүлээд “сайн” гэдэг дүгнэлт гарсан. Одоо “Sinosure” баталгаа гаргахаар шийдлээ. Сая би Даляньд Хятадын Ерөнхий сайдад энэ асуудлаа уламжилсан. Ирэх долоо хоногийн 2 дахь өдөр Багануурын Пиролизийн үйлдвэр дээр ажиллаад, нээлттэй сонгон шалгаруулалтыг зарлаад, ирэх жилээс агаарын бохирдлыг бууруулах жигнэсэн нүүрсийг Багануурын уурхайг түшиглээд хийнэ гэдэг бодолтой байгаа.

Ер нь түүхий эд үйлдвэрлэдэг түүхийг нь арилгая л гэж зорьсон. Энэ жилийн хувьд Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал шийдсэн гэсэн мэдээллийг авлаа. Хэрвээ ингээд шийдэхгүй бол өртөг нь иргэдэд өндөр тусах юм байна. Багануурт жигнэсэн нүүрс хийх ажил намар амжихгүй юм байна. Багануурын пиролизийн үйлдвэрийг байгуулах ажил дээр би дараагийн 2 дахь өдөр очно. Өнөөдөр С.Цэнгүүн гишүүн хамгийн ажил хэрэгч санал тавилаа. Энэ ажлын хэсгийг танаар ахлуулж болж байна. Багануурын Пиролизийн үйлдвэр дээр би очно, энэ ажлыг явуулна. Л.Гантөмөр дарга тааралдах болгондоо энэ асуудлыг ярьдаг бас хийе гэсэн хүсэл эрмэлзэл байгаа юм шиг байна. Тэгэхээр би хийж үзүүлье.

С.Цэнгүүн: МАН-ын дарга, Ерөнхий сайд Н.Учрал Та сая хэллээ. МАН-ынхны атгадаг түлшний сүлжээг таслан зогсооно гэж мэдэгдэж байна. Энэ үгэндээ хүрсэн байгаарай. Дараа жилийн өвлөөс энэ асуудалд тууштай хяналт

тавьж ажиллана гэдгийг энэ ташрамд хэлмээр байна. Түүнчлэн утааны асуудал бол тэр чигтээ эрчим хүчний хомсдол. Эрчим хүчийг бид бүхэн чөлөөт зах зээлийн зарчмаар явуулаагүйгээс болоод өнөөдөр эрчим хүчний дутагдалд орсон. Энэ өвөл дахиад эрчим хүч тасалдуулахгүй байхын тулд аукционыг хурдтайгаар зохион байгуулаад, шинэ станцууд орох ажлыг хурдтай зохион байгуулж байгаа гэдэг нь харагдаж байгаа юм. Гэсэн хэдий ч өнөөдөр төрийн өмчит эрчим хүчний компаниуд дээр байгаа бүтээмжгүй байдал арилаагүй байна. Та үүнийгээ 100 хоног дотроо шийдээд, бүтээмжгүй, орон тооны бус, сонгуулийн шахаагаар тавигдсан намынхаа гишүүдийг ажлаас нь халаарай гэж хүсье.

Н.Учрал: Ер нь дэлхийн бүх улс орон л утаатай тэмцдэг, янз бүрийн шийдлүүдийг гаргадаг. Халамж гэхээсээ илүүтэйгээр иргэдийнхээ эрүүл мэндийн төлөө хийж байгаа том алхам. Энэ нь нийт өрхийн бараг 30 хувийг эзэлдэг. Нийслэлийн төсөв дээр бага зэрэг ачааллыг нь авахгүй бол түүнийг төлж чадахгүй, өвлийг давахад хэцүү болох ийм л зовлон байгаа. Тэгэхээр С.Цэнгүүн гишүүний хэлж байгаа шиг бид дотооддоо нүүрс пиролизийн үйлдвэрийг байгуулж, дотооддоо түлшээрээ хангадаг зохицуулалтыг хийх ёстой. Дэндүү их цаг алдсан. Манай Засгийн газрын үед гангийн цогцолбор дээр 2 компани үлдчихлээ. Зэсийн цогцолборт одоо компани шалгарчихлаа. Багануурын пиролиз дээр Sinosure баталгаа гаргачихсан, би шууд нээлттэй зарлана. Эрчим хүч дээр таны хэлж байгаа хэмнэлтийг хийхээс өөр замгүй. Тийм учраас нээлттэй auction-г 5 байршилд хийхэд буухгүй гээд байсан үнэ 6-аас доош буулаа. Ингээд дахиад ADB-ийн 6-г бас нээлттэй зарлана. Ингээд л нууж хаах юмгүй л явъя.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Пүрэвийн Батчимэг гишүүн асуултаа асууя.

П.Батчимэг: Эрхэм Ерөнхий сайд та сайн байна уу? Би мэтгэлцээнийхээ өмнө нэг зүйлийг хэлье. Ер нь нийгмийн хамгаалал, халамж гээд ярих сэдэв дээр хамгийн түрүүнд надад бодогдсон зүйл бол нийгмийн анги, давхаргыг ялгаварлаад байгаатай холбоотой асуудал байна. Үндсэн хуулиар хөрөнгө чинээ, ажил алба, албан тушаал, нас хүйсээр ялгаварлахыг хориглосон байдаг. Гэвч сүүлийн жилүүдэд үе үеийн Засгийн газар ялгаварлан гадуурхалт нийгмийн анги давхарга үүсчихлээ гэдгийг хэлэх гэсэн юм.

Жишээ нь Нийгмийн хамгааллын, танай намын сайд асан Д.Сарангэрэл гишүүний үед “улны” гэдэг нэг шинэ давхарга бий болсон. Сүүлийн үед Алсын хараа-2050, Хөгжлийн бодлогын хөтөлбөрт “дундаж давхарга” гээд ороод ирсэн. Тэгээд дундаж давхаргад ямар иргэдийг оруулаад байна вэ? гэдгийг би хайж үзлээ. Энэ давхаргын иргэд нь ямар орлоготой, ямар цалинтай, ямар ажил алба хашдаг вэ?, энэ орлогоос нь хамаараад иргэдээ дундаж давхарга гэж үзэж байгаа юм уу?, та ер нь дундаж давхаргыг тодорхойлохыг нэг оролдох уу?

Дундаж давхарга гэдэгт ямар иргэдийг хамааруулах вэ? гэдгээс бид бодлогоо, тэтгэвэр, хөнгөлөлтүүдээ бүгдийг нь яриад явах байх. Энэ сэдэв жоохон хөндүүр сэдэв байсан. Статистикийн мэдээнээс харахад Монгол Улсын ажилгүйдлийн түвшин сүүлийн 3 жилд байнга өсөн нэмэгдсэн байна. 2022 онд 5,1 хувь байсан, 2024 онд 5,3 хувь болсон, 2025 оны байдлаар 5,6 хувь болсон,

2026 оны 3 дугаар сарын 31-ний байдлаар 5,7 хувьтай байна. Тэгэхээр Ерөнхий сайд.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Дундаж давхарга гэдгийг улс орон бүр янз бүрээр тодорхойлдог. Гэхдээ таны хэлж байгаа шиг нийгмийн анги давхарга гэдэг зүйл Монголд байхгүй шүү дээ. Мэдээж тэгж ярьж болохгүй. Нийгмийн хамгааллын бодлого, халамж 2-ыг салгая гээд байгаагийн гол зорилго бол нийгмийн хамгаалал бол амьдралын мөчлөг болгонд үүсэж байгаа, иргэдэд хүндээр тусаж байгаа мөчлөгийг давах бодлого юм. Нэг ёсондоо жирэмсэн байх үе, хүүхдээ төрүүлсний үе гээд бүх цаг үед амьдралын мөчлөгийг хамгаалах бодлого.

Нийгмийн халамж гэдэг бол мөнгөн тэтгэмж олгоод, яг тэр ядууралд өртсөн бүлгийг тодорхой хугацаанд халамжилж байгаад буцаагаад ажлын байранд зуучлах л бодлого. Тийм учраас анги давхарга гэж хэлж болохгүй. Манай Засгийн газар дундаж давхаргыг дэмжих бодлогыг барьж байгаа учраас “чөлөөлье” санаачилга гаргасан. Эдийн засгийн чөлөөлөлт гэдэг бол дандаа ажлын байрыг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой. Жишээлбэл, Нийгмийн даатгалын тухай хуулийг би Улсын Их Хуралд өргөн барилаа гэхэд уг хуулийн дагуу ажил олгогч ажилтандаа өндөр цалин өгвөл цалингийнхаа хэмжээгээр ажил олгогчийг чи ажилчдынхаа өмнөөс нь шимтгэл төлөөрэй гээд торгоод байж болохгүй гэсэн санаа байгаа.

Жишээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 10 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний НДШ ажил олгогч төлж байгаа. Гэтэл тухайн хүнд компани урамшууллаа, цалингаа 10 сая өгчихлөө гээд яагаад 10 саяасаа төлөөд байгаа юм бэ?. Үүнийг нь чөлөөлөөд өгчихвөл тухайн компани тэр мөнгөөрөө шинэ хүн ажилд авна, ажлын байр нэмэгдүүлнэ гэдэг бодлогыг оруулж ирэх гээд байна. Тухайлбал, АН-ын гишүүд ч яриад байгаа асуудал бол оюутан залуучууд 22 нас хүртэл гээд л... Энэ нь шинэ ажлын байрыг бий болгох, ажил олгогчийг торгохгүй байхтай холбоотой бүхий л хуулиуд, концепцууд бүгдээрээ уялдаж байж амь орох зорилттой байгаа.

П.Батчимэг: Ойлгож байгаа. Нийгмийн анги давхарга гэдгийг салгаж, ялгаж ойлгоно. Гэтэл та 1996-2000 онд АН тэтгэврийн тогтолцоог өөрчилж, нэрийн дансны тогтолцоонд шилжүүлж байсныг санаж байна уу? Эндээс ямар үр дүн гарч байсныг та сонирхож үзсэн үү? Энэ нэрийн данс гэдэг нь хөдөлмөр эрхлээд хуримтлал үүсгээд, иргэн хүн өөр дээрээ даатгалтай, даатгал нь нас өндөр болоод ирэх үед өөрийнхөө мөнгийг буцааж авдаг шударга ёсны даатгалын тогтолцоог бий болгож байсан юм. Гэтэл одоо халамж, хавтгайрсан. Сүүлдээ сонгуулийн схем, сонгуулийн хэрэгсэл болчихлоо. Уг нь хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хэрэгсэл байсан.

Н.Учрал: 1996 оныг санах нь ч хаашаа юм, би 10 нас ч хүрээгүй байсан. Гэхдээ судалсан гэж хэлье дээ. Санаж байна гэж худлаа яриад яах вэ. Би нэрийн дансны аргыг судалсан. Нэрийн дансны аргыг 208 мянган хүнээс 8-хан хүн

сонгосон. Энэ хийсвэр нэрийн дансны арга хамгийн буруу. Яагаад гэвэл 1960 оноос хойш төрсөн иргэд тэтгэвэрт гарахдаа нэрийн дансны аргаа сонго гэсэн. Аргаа бараад 2015 онд 1979 оноос хойш төрсөн иргэд тэтгэвэрт гарвал нэрийн дансыг сонго гэсэн. Гэтэл 1978 онд төрсөн иргэд тэтгэвэрт гарахад тэтгэвэр 40 хувьд нь өндөр тогтоогдоно. 1979 оноос хойш төрсөн ахмадууд гэж намайг ярьсан гээд хүмүүс шоолоод байна шүү дээ, тэгвэл хэрвээ 1979 оноос хойш төрсөн иргэд тэтгэвэрт гарвал.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Батбаярын Жаргалан гишүүн асуултаа асууя.

Б.Жаргалан: Манай парламент сонгогдоод, тангараг өргөөд яг 2 жил болж байна. Энэ цаг хугацаанд АН, МАН-ын үзэл санаа, сэтгэлгээний ялгааг өдөр бүр мэдэрч байгаа. МАН дарга төвтэй бүтэц бий болгодог, аль болох олон хүнд суртал бий болгодог, эрх мэдлийг дандаа төрд овоолж ирсэн. Харин АН бол Монголчуудынхаа авхаалж самбаа, идэвх санаачилга, хичээл зүтгэлд итгэдэг. Эдийн засгийн эрх чөлөөтэй Монгол хүн ямар ч халамжид найдалгүй ажил хөдөлмөр эрхлээд, ашиг орлого олоод сайхан амьдарч чадна гэдэгт итгэдэг.

Тийм ч учраас АН-ын гишүүний хувьд Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хуулийг санаачилсан. Засгийн газраас Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хууль гээд дарга төвтэй, хүнд сурталтай бүтцийг тодорхой хэмжээнд задлах санаачилга ороод ирэхээр нь энэ асуудлаа хүлээн зөвшөөрч байгаа юм байна гэж бодоод, баярлаад 2 хуулиа нэгтгэсэн. Өнгөрсөн хугацаанд Ерөнхий сайдын ажлын албатай хамт өдөржин шөнөжин л ажиллалаа. Бид 2 хуулиа нэгтгээд, Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хууль гээд баталж байгаа.

Төрийн өмчит компанийн тухай хууль дээр ч гэсэн яг энэ үзэл санааны дагуу ТӨК-иудаа цөөлье, үүсгэн байгуулах үндэслэлийг нь тодорхой болгоё гэдэг итгэлээр ажлын хэсэгт нь ороод ажилласан. Гэтэл таны яриад байгаа “чөлөөлье” гэдэг санаачилга яг үнэндээ хоосон популизм биш, яг бодит ажил хэрэг болно гэдэг итгэл сая юун дээр нурж байна вэ гэвэл танай Засгийн газраас 2 хууль Улсын Их Хуралд өргөн баригдлаа. Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хууль, ТӨК-ийн тухай хуулийн хамтаар Ашигт малтмалын тухай хуульд 2 тусгай зөвшөөрөл нэмсэн байгаа юм.

Орон сууцжуулалтын тухай хууль бол их асуудалтай. Яаж байна вэ? гэвэл Үндэсний орон сууцны корпорац гэдэг байгууллага байгуулна гээд бүр хуулиар тогтоочхож байгаа юм. Орон сууцны санхүүжилтийн банк байгуулна гэсэн байгаа юм. Тэгэхээр нэг гараараа Ерөнхий сайд Эрдэнэс Монгол дээр компаниуд татан буулгаад байна гэж яриад байдаг, нөгөө гараараа орон сууцны корпорац байгуулах гээд байдаг, орон сууцны төрөлжсөн банк байгуулах гээд байдаг. Тэгээд Орон сууцжуулалтын тухай хуулийг лавшруулаад уншихаар нийгмийн орон сууц, хөлсний орон сууц, хөлслөөд өмчлөх орон сууцны хөтөлбөрт иргэдийг хамруулах, эрэмбэлэх журмыг нийгмийн хамгааллын асуудал эрхэлсэн сайд нь батална гэсэн байгаа юм. Тэгэхээр энэ нь барилгын салбарыг, орон сууцны салбарыг тэр чигээр нь нийгмийн халамжтай, нийгмийн.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Б.Жаргалан гишүүндээ их баярлаж байгаа.

Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хуулийн суурь үзэл баримтлалаа нэгтгэж, энэ хуулийг 99 хуультай нэгтгэж аль алиныг нь амилуулах гэж хэд хоног л үдэш оройгүй ажиллаж, энэ хуулийг баталж байгаад би чин сэтгэлээсээ талархаж байна. Танай намд тан шиг ийм дэвшилтэт үзэл санаатай хүмүүс олон бий. Би үргэлж хүндэтгэдэг. Гэхдээ эрх барихаараа өөрсдөө манай намыг зүүн талаар нь тэргүүлээд, гүйцэд түрүүлээд явдаг шүү дээ.

2012-2016 оныг тод санаж байгаа. Тэгэхээр дэвшилтэт үзэл санаан дээрээ хамт байж, улс төр бага ярьж, зөв зүйлийг нь зөв гэж явбал бид үр дүнд хүрнэ гэж бодож байгаа. Би бас нэг тайлбар хэлье. Засгийн газрын хурал дээр хэлсэн Орон сууцжуулалтын банкны тухай хуульд миний байр суурь, үзэл баримтлал бол энэ банк 34 хүртэлх хувьд зөвхөн Golden Share л эзэмшинэ. Яагаад гэвэл ипотекийн зээлийн хөтөлбөр.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Уучлаарай цаг дууслаа. Улсын Их Хурал дахь МАН-ын бүлгийн гишүүдийн асуултын цагийг эхлүүлье. Л.Соронзонболд гишүүнийг урьж байна.

Л.Соронзонболд: Миний хувьд зүүн бүсээс сонгогдсон. Хэнтий аймгийн Батноров сумын нутагт байдаг Бэрхийн уурхайд олон жил ажиллаж байх хугацаандаа хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, үйлдвэрээс хамаарсан осолд орсон, амь насаа алдсан гээд нэр бүхий 112 иргэний өргөдөл 2010 оноос хойш явсан байна. Энэ асуудал 2022 онд шүүхээр шийдэгдээд, Засгийн газар эдгээр хүмүүсийн тэтгэмжийг олгох эсэх асуудалд шийдвэр гарга гэдэг шүүхийн шийдвэр гарсан. Үүнээс хойш нэлээн олон жил өнгөрлөө. Энэ асуудал дээр Засгийн газар яагаад шийдвэр гаргахгүй байна вэ? гэдэг асуулгыг тавьсан байгаа. Энэ асуултын хариуг авмаар байна.

Хоёрдугаарт, “Эрдэнэс Тавантолгой” гээд төрийн өмчийн оролцоотой ХК нүүрсний борлуулалтыг уул уурхайн биржээр амжилттай борлуулж байгаа. Үүний хажуугаар нүүрс тээврийн салбарт үнэнд нь нөлөөлж, нүүрс тээврийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа 600 гаруй ААН, 10 мянга гаруй хувь машинаараа жолооч хийж байгаа иргэдийн бизнест нөлөөлөл үзүүлж байна гэж үзсэн. Төрийн худалдан авах ажиллагааны газраар дамжуулж, нүүрс тээврийн салбарын үнэд нөлөөлж, ноёлох үйл ажиллагаа явуулж байгаа. Энэ дээр ямар арга хэмжээ авах вэ? гэдэг асуултыг тавьсан байгаа. Тэгэхээр энэ 2 асуулгынхаа хариуг авах гэсэн юм.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Би энэ асуултын талаар мэдээлэл авсан. Бэрх болон Налайх, Шарын гол зэрэг уул уурхайнууд 1990-ээд оны дунд үеэс хувьчлагдах, татан буугдах, дампуурах зэрэг шалтгаанаар үйл ажиллагаа нь зогсонги байдалд

орсон. Бэрхийн уурхайн хувьд 1999 оны 02 дугаар сарын 06-ны өдрөөс Монголросцветмет нэгдлийн харьяаллаас тус уурхайг гарган, Бэрх уул ТӨХК болгоод өөрчлөн зохион байгуулж, Бэрхийн уурхайг 2004 он хүртэл Төрийн өмчийн хороо хариуцаж байсан байна. Ингээд 2003 онд Хэнтий аймгийн Бэрхийн уурхайд ажиллаж байсан 188 иргэнд 59 сая, 2007 онд 18 сая, 2011 онд 245 хүнд 68 сая төгрөгийг тус тус Засгийн газрын нөөц хөрөнгөөс олгож байсан. Бэрхийн уурхайд ажиллаж байгаад үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний улмаас хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, нас барсан иргэдэд шүүхээс 2022 оны 570 дугаар магадлал шийдвэрлэснээр нөхөн төлбөр олгох эсэх асуудлаар Засгийн газар шийдвэрийг гаргах ёстой юм байна. Уг асуудлыг Засгийн газрын 2025 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдрийн хуралдаанаар хэлэлцүүлэхээр төлөвлөсөн байсан боловч хойшлуулсан. Би энэ асуудлыг 2027 оны төсвийг өргөн мэдүүлэхийн өмнө Засгийн газраар шийдвэрлээд оруулж ирье гэдгийг танд хэлье.

Хоёр дахь асуултын хувьд “Эрдэнэс Тавантолгой” компанийн асуудал байгаа. Энэ дээр Монгол Улс төсвийн хүрээг анх мэдүүлэхдээ 2025 онд нийт 90 сая тонн нүүрс экспортолсноос “Эрдэнэс Тавантолгой” компани Хөрөнгийн биржээр 8,5 сая тонныг экспортолсон нь нийт нүүрс тээврийн 9,4 хувийг эзэлж байгаа. Тэгэхээр биржээр арилжаалсан нүүрсийг худалдан авагчид хүргэх, тээврийн үйлчилгээг гүйцэтгэх зорилгоор Тендерийн тухай хуулийн дагуу ерөнхий гэрээний аргаар буюу ерөнхий гэрээ байгуулсан 221 аж ахуйн нэгжийн дунд ил тод, нээлттэй, хяналттай, зах зээлийн эрэлт нийлүүлэлтэд нийцсэн сонгон шалгаруулалтыг зарласан. Тэгээд “Эрдэнэс Тавантолгой” компанийн зүгээс 101.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Соронзонболд гишүүнд нэг минут нэмж өгье.

Л.Соронзонболд: Тэрийг ойлгож байгаа, гэхдээ гол асуудал нь юу байна вэ? гэвэл Монгол Улсад мөрдөгдөж байгаа Өрсөлдөөний тухай хууль байгаа. Энэ хуулиар бодит өртгөөс доогуур хэмжээнд оролцож, тухайн салбарын үнэд нөлөөлж байгаа асуудал нь буруу байна гэдэг асуудал байгаа юм.

Хоёрдугаарт, танай Засгийн газраас өргөн баригдсан Бизнесийн эрх чөлөөний тухай хуульд мөн адилхан төр хувийн сектортой өрсөлдөхгүй гэж байгаа. Тэгэхдээ төр өөрөө шийдвэр гаргахдаа хувийн компаниудын ашигт ажиллагаанд нь нөлөөлөөд байгаа учраас энэ асуудлуудыг яаж шийдвэрлэх вэ? гэдэг гол асуулт тавиад байгаа юм. Тэгэхээр энэ дээр арга хэмжээ авах зайлшгүй шаардлагатай байна гэж харж байгаа.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Төрийн өмчит компанийн тухай хууль хэлэлцэж байгаа. Дээрээс нь Эдийн засгийн эрх чөлөөний тухай хуулийг хэлэлцэж байгаа. Д.Энхтүвшин гишүүн ажлын хэсгийн ахлагч, мэдээлэл өгч байна. Ажлын хэсэг дээр яриад энэ тээврийг нь салгахаар зохицуулалтуудыг хийгээд явж байгаа юм байна. Тэгэхээр хуулиараа энд салчихвал бид ч гэсэн ажлыг явуулахад их амар, хялбар болно. Би үүнд онцгой анхаарч ажиллая.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Дараагийн гишүүн Жанчивын Галбадрах асуултаа асууя.

Ж.Галбадрах: Сайн байна уу? Таны өдрийн амгаланг айлтгая. Улс орны хөгжлийн үндэс бол боловсрол. Энэ салбарт хийх шинэчлэлийг хөнгөн, хуумгай, яаруу сандруу, PR байдлаар ерөөсөө хийж болохгүй. Судалгаатай, эрэмбэ цэгцтэй, няхуур нямбай хийх учиртай. 2027 оны хөгжлийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан асуудалтай холбогдуулж 3 асуулт байна.

Нэгдүгээрт, би дандаа сургуулийн хүртээмж, багшийн хомсдол ярьж байгаа. Учир нь энэ бол үндсэн суурь нөхцөл нь учраас үүнийг бид хийхгүйгээр цаашаа ямар ч шинэчлэл байхгүй. Өнөөдрийн байдлаар энэ ажлыг яам судалгаагүй эхлүүлээд байна уу? Энд би санаа зовж байна. Их өгөгдөл ашиглаж байгаа гэх боловч их зөрүүтэй, алдаатай байна. 40-өөс дээш хүүхэдтэй бүлэгт сурч байгаа 210 мянган хүүхэд 29 хувьтай, 150-500 даац нь хэтэрчихсэн сургуульд 380 мянган хүүхэд буюу 50 хувь нь сураад байгаа юм. Энд хүүхдийн эрх их ноцтой зөрчигдөж байна. Тэгэхээр 108 сургууль, 95 цэцэрлэгийг шинээр барья гээд Г.Лувсанжамц гишүүн бид төлөвлөгөө гаргаад явсан. Гэтэл төлөвлөлт их алдагдсан байдалтай орж ирсэн, Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээл зориулалтын бусаар орж ирж байна. Энийг танаас асуух гэсэн юм?

Багш хангалттай болчихсон, 85 хувийн мэргэжлийн багшаар хангагдсан, бага ангийн багш бараг ихэднэ гээд байгаа. Гэтэл миний тооцоогоор 6300 багшийн хомсдол гарч байгаа юм. Энэ төлөвлөгөөнд нэг ч төгрөг багшийн хомсдолд зарцуулахгүй байна. Нэг багш 1 компьютер гээд, хиймэл оюун гээд цахим шилжилтэд орох төлөвлөлт гаргажээ. Үүнд 810 тэрбум төгрөг зарцуулж байгаа, яам өөрөө хүртэл chromebook үйлдвэр барина гээд байгаа. Гэтэл дэлхий нийтээрээ цахим шилжилтээс татгалзаад байгаа.

Нэг аймагт нэг Кембридж сургууль гэсэн зүйл миний 3 дахь асуулт. Кембриджийн 3 сургууль байгаа. Энэ сургуулийн 1,5-д багш нь 50 хувийн нэмэгдэлтэй, хувьсах зардал нь 3 дахин их байдаг ийм ялгарлыг төр өөрөө ингээд.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Ж.Галбадрах гишүүн бүлэг дээр танилцуулж байсан. 2030 он хүртэл нийт 108 сургууль, 95 цэцэрлэгийг барих, өргөтгөх шаардлагатай гэсэн тооцооллыг та их өгөгдөл дээр суурилаад гаргаж үзүүлсэн. Би энэ зарчмыг Ерөнхий сайдын хувьд барьж ажиллана. Энэ жил улсын хэмжээнд орон нутгийн төсөв болоод улсын төсөв, гадаадын зээл, тусламжаар нийт 53 сургууль, 33 цэцэрлэг ашиглалтад орно. Энэ 30 хувь хүртэлх зорилтод хүрэхийн тулд Азийн хөгжлийн банкны болон Дэлхийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр 33 цэцэрлэг, сургууль, Дэлхийн банкны зээлээр 43 сургууль, нийслэл, орон нутгийн төсвөөр 18 сургууль, цэцэрлэг орно гэсэн үг.

Цахимжилтын асуудлын хувьд “гэртэй ойрхон сургууль хамгийн сайн сургууль” гэдэг зарчим буюу анги дүүргэлт өндөр үед туслах багшгүй бол хүүхэд

болгонд мэдлэг очиж хүрэхгүй байна. Тийм учраас хүртээмжийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр илүү ажиллая гэдэг зорилгыг агуулж байгаа. Тэр хүрээнд “Google Chrome-н notebook”-г бид сургуулиудын ширээ болгон дээр, хүүхэд бүрийн ширээн дээр тавиад үүгээрээ дамжуулаад Боловсролын яамны хэрэгжүүлж байгаа “Мэдлээ”, “Pearson” зэрэг хөтөлбөрүүдийг “Google”, “cloud”-аар нь дамжуулаад мэдээллийг нь өгөөд явбал хөдөө орон нутагт, сумд хүүхдүүд мэдээллийг авах бололцоог нь бүрдүүлье гэж зорьсон. Энийг Хөгжлийн банкнаас бид лизингийн /leasing/ зарчмаар хүүхэд болгонд хүргэх гэж байгаа юм.

Тэр угсрах үйлдвэр барих асуудал үнийг бууруулах зорилготой, төр огт үйлдвэр барихгүй. “Google Chrome notebook”-г угсрах үйлдвэрийг гадаадын талынхан өөрсдөө угсрах үйлдвэрээ барья гэдэг саналуудыг хэлж байгаа. Тэгээд нэг ч гэсэн угсрах үйлдвэр барьж, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх сайн төсөл болно гэж итгэлтэй байгаа. Тэрнээс төр барихгүй.

Ж.Галбадрах: Кембриджийн сургуулийн хувьд бид туршаад хэрэгжүүлээд олон жил болчихсон. Тэгвэл дотооддоо нутагшчихсан байж байгаа зүйлийг заавал бид гадаадаас өндөр төлбөр төлж төсөл, хөтөлбөрүүд аваад байх хэрэг байна уу? Өнөөдөр Монгол нутагт суурьшчихсан багш, эрдэмтэн нартаа итгээд энийг дэлгэрүүлж явах арга байна. Нөгөө талаас энэ хийж байгаа шилжилтүүд буюу компьютерыг авна гэж байна. Гэтэл компьютер 3 жилийн дараа дахиад солигдох ёстой. Тэгэхээр Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн үзэл санаанд хэт үрэлгэн байдлаар, сонголтгүй тулгаж байгаа хэлбэр ажиглагдаад байгаа. Гол нь хүртээмж, багшийн дутагдал, цалин хангамж, ачаалал, сурах бичиг зэрэг санхүүгийн ач холбогдолтой үндсэн зүйлүүд байгаа. Үүнийгээ бид эрэмбэлж нэг номерт тавьж явах ёстой. Энэ дээр бид хамтдаа анхаараад, боловсролын салбар нь чанартай сургалт өгч байж л Монгол Улс хөгжинө. Энэ ядуурлаас гарах хамгийн ганц гол гарц гэдэгтээ бид бүрэн итгэх ёстой гэдгийг л хэлье.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Энэ гүүглийн /Google/ угсрах үйлдвэр барина гэдэг бол гадаадын хөрөнгө оруулагч нар өөрсдөө хүсэлтээ тавиад, үйлдвэр баривал өртөг нь буурна гэдэг сайн жишиг шүү дээ. Төв Азийн Монголыг сонирхоод гүүгл /Google/ угсрах үйлдвэрээ барина гэвэл энэ сайн. Энэ гүүглийн /Google/ анхны салбарыг Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны сайд байхдаа байгуулж мянган төгсөгч бэлдчихээд байна. Алслагдсан сум, алслагдсан аймаг, орон нутагт Google Chrome тавиад мэдээлэл аваасай л гэж би хүсэж байгаа юм.

Кембриджийн хөтөлбөр гэдэг бол Кембридж шиг олон professional body гэж нэрлэдэг дэлхий даяар “IGCSE”, “A Level”, “AS Level”-ийн хөтөлбөрүүд байдаг. Эдгээрийн нэг нь л Кембридж. Тэгэхээр тэр хөтөлбөрийг явуулах эрхийг аваад энд явуулж байвал сургуулиа төгсөөд тэтгэлэг авах, гадаад, дотоодод сурах боломж нь малчин ардын хүүхдүүдэд ч гэсэн бий болоосой.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: МАН-ын бүлгийн цаг дууслаа. Цөөнхийн гишүүдийн цаг эхэлж байна. ХҮН намын зөвлөлөөс Л.Энхнасан гишүүн асуух уу?

Л.Энхнасан: Өдрийн мэнд Ерөнхий сайдаа. Өнөөдөр Монгол Улсын нийгмийн даатгалын сан олон жилийн туршид алдагдалтай ажиллаж ирсэн. Үүнийг та болон гишүүд зөвшөөрч байна. Хүн амын насжилт, шимтгэл төлөгч ба тэтгэвэр авагчийн харьцааны өөрчлөлтөөс шалтгаалан энэ дарамт цааш улам нэмэгдэхээр байна. Засгийн газрын танилцуулгад 2050 он гэхэд нэг тэтгэвэр авагчид ногдох шимтгэл төлөгчийн тоо 2,1-ээс 12 болж буурч, улсын төсвөөс нийгмийн даатгалын санд олгох санхүүжилт өнөөдрийн 1,6 их наяд төгрөгөөс 10,7 их наяд төгрөгт олгох эрсдэлтэй тооцоо харагдаж байна.

Тэгвэл өнөөдөр Улсын Их Хуралд өргөн барьсан Нийгмийн даатгалын багц хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр та энэ бүтцийн асуудлыг шийднэ гэж үзэж байна уу?, нийгмийн даатгалын сан урт хугацаанд санхүүгийн хувьд тогтвортой болох шинэчлэл гэж үзэж байна уу? Эсхүл энэ зөвхөн одоогийн тогтолцоог богино хугацаанд тогтвортой барих арга хэмжээ бөгөөд цаашид хуримтлалд суурилсан олон тулгуурт тэтгэврийн тогтолцоонд илүү зоригтой, үе шаттай шилжих зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэж байна уу? Энэ асуудлаар Засгийн газрын тодорхой байр суурийг сонсьё.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Засгийн газрын чөлөөлье бодлого бол ажил эрхлэлтийг өндөр байлгах бодлого юм. Тэгж байж хөдөлмөрийн орлого өндөр байна, тэгж байж дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд нөлөөлнө, тэгж байж өрхөд орно гэдэг зарчим. Тийм учраас нийгмийн даатгалын реформ, шинэчлэл гэдэг бол илүү хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих мотивац өгөх зорилготой. Нэг ёсондоо нийгмийн даатгалын сангийн алдагдал яагаад жил ирэх тусам нэмэгдээд байна вэ? гэвэл хүмүүс илүү олон жил хөдөлмөрлөө, Нийгмийн даатгалын шимтгэл /НДШ/ төлье гэх ямар ч сонирхолгүй болсон. Ингээд бүлэг бүлгээрээ тэтгэврийн насыг наашлуулж өгөөч гэдэг хүсэлтэй байгаа. Буруу биш. Яагаад гэвэл илүү олон жил төлбөл бидэнд өндөр тэтгэвэр тогтоохгүй шүү дээ. Энэ шимтгэл надад ямар нэмэртэй юм бэ? Тэгэхээр бид илүү олон жил төлснийг нь урамшуулах тогтолцоонд даруй шилжих ёстой.

Тийм учраас 35 жилээс дээш ажиллаад тэтгэвэрт гарч байвал цалингийн 67 хувиар тогтоодог байсныг 72,5 хувиар тогтоохыг хуульчилж өгсөн. Дээр нь хэрвээ 57 настай эмэгтэй 60 настайдаа тэтгэвэрт гаръя гэвэл 4 хувиар нэмэгдээд, 60-тайдаа гэвэл 12 хувийн нэмэгдэлд тооцож, өндөр тэтгэвэр тогтооно гэж зорьж байгаа. Дээр нь НДШ хэдэн жил төлснөөс шалтгаалж өндөр насны тэтгэвэрт гарсных нь дараа та 10 жил ажилласан юм байна, танд баталгаат тэтгэврээс 120-ийг өгье, 15 жил ажилласан юм байна, танд 140-ийг төлье гэдэг бодлого юм. Ажилласан жилээс нь шалтгаалж шууд бүгдэд нь баталгаат тэтгэвэр өгөх буюу энэ тэтгэврийн тогтолцооны шинэчлэл явснаар 504 мянган тэтгэвэр авагч 100-300 мянган төгрөгийн тэтгэврийг бүгдээрээ нэмэгдүүлж авна.

Дээр нь 2013, 2018 оны цалингийн зөрүүнээс болж зөрүүтэй тэтгэвэр тогтоолгосон 140 мянган хүний тэтгэврийн зөрүү дээр тодорхой дэвшил гарна. Тэгэхээр энэ тогтолцоо бий болсноор шимтгэл төлөх сонирхол нэмэгдэнэ.

Жишээ нь хувийн секторынхон шимтгэл төлье гэвэл 24 сар хүртэл хугацаанд 50 хувь хөнгөлчихнө. Энэ тохиолдолд шимтгэлээ төлж эхэлнэ. Ингээд эхлэхээр алдагдал үе шаттай буурна.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Лутаагийн Энхнасан гишүүн асуултаа асууя.

Л.Энхнасан: Та энэ шинэчлэлийг урт хугацаандаа нийгмийн даатгалыг тогтвортой байлгана гэж үзэж байна уу? Нийгмийн даатгалын төсөлд “баталгаат тэтгэвэр” гэсэн шинэ төрлийн тэтгэврийг нэвтрүүлж байгаа. Энэ шимтгэл төлөлтөөс үл хамааран төсвөөс санхүүжүүлэх шинжтэй учраас НДШ төлсөн хэрэгслээс үр шим хүртэнэ гэсэн үндсэн зарчмыг зөрчиж байгаа гэж харагдаж байгаа. Тогтолцоог халамжийн чиглэл рүү илүү явуулж байгаа юм уу гэж харагдаж байна.

Нөгөө талаас Улсын Их Хурлаар Хувийн нэмэлт тэтгэврийн тухай хууль хэлэлцэж байгаа. Гэвч энэ нь зөвхөн сайн дурын нэмэлт хуримтлал бөгөөд нийгмийн даатгалын үндсэн тогтолцооны санхүүжилтийн тогтвортой байдлыг шийдэхгүй гэж харагдаж байна. Тэгэхээр Засгийн газар цаашид НДШ-ийн тодорхой хувийг үе шаттай өөрчлөх, эсхүл хуримтлалын дансанд төвлөрүүлэх бодлогыг дэмжих үү?

Н.Учрал: НДШ төлнө гэдэг хөдөлмөрлөсөн хөлснийхөө тодорхой хувийг санд өгөөд, тэтгэвэрт гарсны дараа надад эргэж ирнэ гэдэг зорилгоор иргэд төлж байгаа, төсвөөс 100 хувь санхүүжнэ гэсэн үг биш. Өнөөдөр хүн ам зүйн насны бүтцийн хувьд бага төрөлтийн үеийнхэн их төрөлтийн үеийнхний тэтгэврийг барагдуулаад яваад байна. Намайг 2020 онд ажлын хэсэг ахалж байхад 3 залуу 1 хүний тэтгэвэр гэж байсан тооцоо гарч байсан бол одоо 2 залуу 1 хүний тэтгэврийг барагдуулж явж байгаа. Тэгэхээр бид олон тулгууртай болгоё, хагас хуримтлалд шилжүүлэе гэж байгаа юм.

Нийгмийн даатгалын сангийн алдагдлыг үе шаттай бууруулахын тулд хуримтлал, өгөөжийг нь хүртээдэг болгоё, хувийн нэмэлт тэтгэврийн тогтолцоонд шилжүүлэе гэж байгаа. Нийгмийн даатгалын санд 6 их наяд орчим төгрөг жил бүр хэрэгтэй байгаа. Үүний 1,6 их наяд төгрөгийг нь төсвөөс тавиад байгаа. Үлдсэнийг нь иргэд өөрсдөө хуримтлуулж байгаа. Тэгэхээр баталгаат тэтгэвэр төрийн мөнгө биш, өөрийнх нь олон жил ажилласны урамшуулал гэж болно.

Ж.Бат-Эрдэнэ: Гончигдоржийн Уянгахишиг гишүүн асуултаа асууя.

Г.Уянгахишиг: Өдрийн мэнд хүргэе. Өнөөдөр нийгмийн даатгалын талаар нэлээн асуулт явчихлаа. Үдээс өмнө бид Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийг баталчихлаа. Тэгээд үүгээр нэг шатлал нэмэгдүүлсэн, үүнээс цаашаа улбаалаад процессын шинэчлэл, тогтолцооны шинэчлэл хийх төлөвлөгөө байгаа юу?

Өөрөөр хэлбэл, бид нар и-монголиа /e-mongolia/ бий болголоо, и-баримт /e-barimt/ бий болголоо, и-такс /e-tax/ бий болголоо. Дээр нь хувь хүн жил

бүр өөрийнхөө тайланг гаргах үүрэгтэй болсон. Энэ үүрэг болон бүх цахим бүртгэлүүдийн үндсэн дээр автомат цахим хасалтуудыг хийх боломж үүсэж байгаа гэсэн үг. Тэгэхээр хувь хүн орлогын албан татвар төлөхдөө орлого нь тодорхой байна. Дээр нь хасагдах зардлуудыг бид тодорхойлж гаргаж чадахаар болж байгаа юм.

Энэ дээр үндэслээд жишээлбэл, түрээсийн орлого эсвэл ипотекийн хүү, дээрээс нь улсын итгэмжлэгдсэн сургуульд сурч байгаа хүүхдийн сургалтын төлбөр, мөн хүнсний сагсан дэх бүтээгдэхүүний худалдан авалт гэдэг юм уу, иймэрхүү байдлаар хасагдах зардлуудыг тодорхойлж оруулаад тэр нь автоматаар и-баримтаас, и-монголиагаас татагдаж ордог болоод эхлэнэ. Энэ нь хувь хүн бүрд тодорхой нэг Х дүнгээр хасна гэдэг ерөнхийлсөн хасалт биш, тухайн хүн хэрэглээн дээрээсээ өөрийн, жишээлбэл 2 сая хүртэлх цалинтай хүн илүү гаргаж татвар төлөх мөнгө бараг үлдэхгүй, 3 сая хүрэхэд ч бараг үлдэхгүй гэсэн үг. Тэгэхээр иймэрхүү нөхцөл байдалд, иймэрхүү тайлагналын системд оруулах төлөвлөгөө байна уу? Энэ дээр эрсдэлийн хяналтыг тавьж чадах давуу тал үүснэ. Орлого, зардал бүртгэлтэй байх боломжийг гаргана, дээрээс нь хувь хүн бүрд татварын зардлаа тайлагнадаг болоод эхэлбэл санхүүгийн хариуцлага нэмэгдэнэ. Хэрвээ зардлаа тайлагнаж чадахгүй бол.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Ер нь жил болгон бид төсөв барихдаа орлого, зарлагын бүртгэлтэй төсөв бариад байна л даа. Энэ төсөв бол төсвийн бодлого. Өнөөдрийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль үнэхээр хоцрогдсон. Жишээ нь хувийн компани хэдий хэмжээний хөрөнгөтэй гэдгээ тодорхойлж байж, орлого, зарлагаа тавьж байж төсвөө баталдаг. Одоо гишүүдийн яриад байгаа аккруал суурьд шилжин орох ёстой гэсэн зарчмыг би зөв гэж бодож байна. Гэхдээ үүнд мэдээж хамгийн багадаа 5 жил хэрэгтэй. Тэгэхээр намрын төсөв дээр энэ алхмаа хийе. Ядаж төр хөрөнгөө тоолъё гэдэг.

Тийм учраас таны ярьж байгаа цахим системийн хувьд бид бэлэн байгаа. Жишээ нь, олон жил хувийн хэвшлийг хүртэл оролцуулж байж НӨАТ-ын системийг шийдлээ шүү дээ. Түүний хүчинд өнөөдөр Засгийн газрын гишүүд, Улсын Их Хурлын гишүүд ч гэсэн, би Улсын Их Хурлын дарга байхдаа ч гэсэн “dashboard” дээр “real-time”-р мэдээлэл харж байсан. Өнөөдөр ямар аймагт бараа бүтээгдэхүүний үнэ ямар үнэтэй байгаа, гаалиар хэдэн машин гарсан, хэдэн тонн нүүрс тээвэрлэсэн гэдэг мэдээллийг реал таймаар харж байгаа. НӨАТ-ын системийн “data exchange” хийж байгаа мэдээлэл. Яг үүнтэй холбогдуулаад эдийн засгийн эрх чөлөөг дагасан 99 хуульд цахим ашиглаж, татвар, халамж, бусад эдийн засгийн бодлогыг их өгөгдөлд суурилж шийдвэрлэнэ гэдэг заалтыг тусгасанд би их олзуурхаж байгаа.

Энэ цахим шилжилтийн цэг хатгаж байна гээд миний хэлээд байгаагийн шалтгаан. Тэгэхээр энэ хууль гарснаар цахимаар компаниа ч байгуулна, хяналтаа ч тавина, эрсдэлээ ч үнэлнэ. Эрсдэл үнэлчихсэн байхад зөвшөөрөл нь ч сунгагдана, хяналтын систем ч тодорхой байна. Үүнийг хэн нэгнээс асуугаад

байх шаардлагагүй. Энэ тохиолдолд төрийн алба тайлан тавиад байх ямар ч шаардлагагүй болж байгаа юм. Тэгээд торгууль, зөрчил бүх асуудал системээрээ л шийдэгдээд л явчихдаг байвал ийм.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Г.Уянгахишиг гишүүний нэг минут өгье.

Г.Уянгахишиг: Миний асуугаад байгаа асуулт бол хувь хүн орлогоо тайлагнадаг, түүнээсээ татвараа төлдөг. Тэгвэл хувь хүн орлогоосоо энэ системүүдээр баталгаажихсан зардлаа хасдаг болж болохгүй юу? Зардлаа хассаны дараа татвараа төлдөг, татвар ногдох орлого нь тодорхойлогддог байх боломжийг бий болгооч гээд байгаа юм.

Өнөөдөр бид төсөв бүрдэхгүй байна гээд байгаа. Татварынхаа хэмжээг буулгаж чадахгүй байгаа. Гэтэл нөгөө талаар боломж нь далд эдийн засгийг ил болгох ёстой. Тэгэхээр хувь хүмүүс зардлаа тайлагнадаг болгоод, түүгээрээ орлогын татвар нь багасдаг болоод эхэлбэл орлого олж байгаа субъектүүд тодорхой болоод эхэлнэ. Жишээлбэл, ямар хүн түрээслүүлээд орлого олоод байгаа юм гэдэг мэдэгдэж эхэлнэ. Яагаад гэвэл иргэд өөрсдийнхөө түрээсэлсэн түрээснийхээ зардлыг хасдаг болно гэсэн үг. Нэг сагсны худалдан авалт буюу мах, сүү, гурил, будаагаа авсан зардал хасагддаг байх юм. Тэгвэл дараа нь орлого олоод байгаа субъектүүд тодорхой болж эхэлнэ. Энэ хувь.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Ерөнхий сайд хариулъя.

Н.Учрал: Г.Уянгахишиг гишүүний ярьж байгаа зөв. Ер нь энэ татварын бааз сууриа өргөтгөх нь бидний зорилт байгаа юм. Та бүхэн анзаарсан бол Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн хуулиуд дандаа бааз суурийг өргөтгөх зорилготой. Нийгмийн даатгалын тухай хууль ч гэсэн аль болох бааз сууриа өргөтгөхийг зорьсон. Жишээ нь, хувийн секторт байгаа бол 2 жил төлбөл та 5 хувийн шимтгэлээс чөлөөлөгдөнө, ажил олгогч талыг ч гэсэн татан оролцуулж, бааз сууриа өргөтгөх зорилготой оруулж ирсэн.

Татварын хуульд ч гэсэн НӨАТ-ын суутган төлөгчийн босгыг 400 болгосонд зарим хүмүүс эсэргүүцэж байсан. Түүнийг хурааж аваад орлогод үндэслэн тодорхой буцаалт хийх бүрэн бололцоотой. Ингэж байж 23 мянган компани бий болно. Хамрах хүрээгээ өргөжүүлэхэд л анхаарах ёстой. Хасагдах зардлуудыг хуульд тодорхой заасан байгаа. Бидэнд цахим системийн хувьд бүрэн боломж байгаа. Та бүхэн дэмжээд заалтууд дээр тодорхой өөрчлөлт хийчихвэл.../минут дуусав/

Ж.Бат-Эрдэнэ: Улсын Их Хурлын асуулгын цаг 15.43-д дууслаа. Ерөнхий сайдад баярлалаа.

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН АСУУЛГЫН ЦАГ

№64

Эмхэтгэсэн:	Д.Энхмаа
Хянасан:	Д.Энхбат
	Ч.Онончимэг
Эх бэлтгэсэн:	Б.Төгсзаяа

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын
Хяналт шалгалтын газраас эрхлэн гаргав.

Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хэвлэх, олшруулах цехэд бэлтгэв.